Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
Міністерство освіти і науки України

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

КОМОЦЬКА ОКСАНА СЕРГІЇВНА

УДК: 796.071.2:796.323]:159.923

ДИСЕРТАЦІЯ

ФОРМУВАННЯ СТИЛЮ ДІЯЛЬНОСТІ ТРЕНЕРІВ У СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ЮНИХ БАСКЕТБОЛІСТІВ

017 - Фізична культура і спорт
01 Освіта / Педагогіка

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____ О.С. Комоцька

Науковий керівник
Сушко Руслана Олександрівна,
доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор

Київ - 2026

АНОТАЦІЯ

Комоцька Оксана Сергіївна. Формування стилю діяльності тренерів у системі підготовки юних баскетболістів. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт. – Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, Київ, 2026.

Дисертація є комплексним дослідженням актуальних проблем формування стилю діяльності тренерів в системі підготовки юних баскетболістів.

В українському науковому просторі залишається відчутний дефіцит досліджень, безпосередньо присвячених якісному вивченню особливостей тренерської діяльності, організаційно-управлінських функцій тренера та специфіки його індивідуального стилю взаємодії з вихованцями в системі дитячо-юнацького баскетболу. Соціальна значущість визначеної проблематики детермінується тим, що характер взаємин «тренер-спортсмен», стиль педагогічної комунікації та спосіб реалізації управлінських функцій безпосередньо впливають не лише на спортивні досягнення юних спортсменів, а й на формування їхніх особистісних якостей, мотивацію до тривалих занять спортом та психологічний добробут у процесі становлення спортивної кар’єри. Сукупність зазначених чинників свідчить про об'єктивну потребу в системному науковому осмисленні проблем взаємодії тренера зі спортсменами з урахуванням сучасних трансформацій у дитячо-юнацькому баскетболі, зростання психологічного навантаження на всіх учасників навчально-тренувального процесу в сучасних умовах та посткризового відновлення спортивної галузі.

Сучасні тенденції розвитку гри баскетбол, кардинальні зміни, яких зазнає суспільство загалом у період викликів сьогодення (пандемії, війни), особливості перебудов у взаємодії тренер-спортсмен та реформування запитів

батьків висувають обґрунтовану потребу у підготовлених тренерських кадрах, а відтак, необхідність оновлених підходів до формування стилю діяльності тренерів у системі підготовки юних баскетболістів. У зв'язку з цим, на наш погляд, пошук шляхів оптимізації роботи тренера з баскетболу через вивчення особливостей навчально-тренувальної та змагальної діяльності юних спортсменів з урахуванням структури, змісту та специфіки тренерської діяльності в сукупності постає важливим завданням теоретичних і практичних засад баскетболу.

Дисертаційне дослідження присвячене визначенню організаційно-управлінських функцій роботи тренера з баскетболу та критеріїв оцінки їх ефективності, навчально-методичних особливостей управління у системі підготовки юних баскетболістів, узагальненню сучасних підходів до оптимізації стилю тренерської діяльності з урахуванням індивідуальних особливостей юних баскетболістів та обґрунтуванню концептуальної моделі тренерського стилю роботи з дитячо-юнацькими командами та ефективності її інтеграції в навчально-тренувальний та змагальний процес.

Наявний дефіцит знань щодо особливостей роботи тренера баскетбольних дитячо-юнацьких команд та потреба у пошуку шляхів удосконалення в питаннях формування стилю діяльності тренерів з баскетболу визначає необхідність модернізації підходів до роботи тренера баскетбольних дитячо-юнацьких команд в Україні, що й визначило актуальність дослідження.

Мета дослідження – визначити та науково обґрунтувати сучасні підходи до формування стилю діяльності тренерів та його вплив на ефективність підготовки юних баскетболістів.

Завдання дослідження:

1. Окреслити, проаналізувати та узагальнити наявну інформативну базу щодо специфіки тренерської діяльності через характеристику структури підготовки юних баскетболістів, зміст та особливості взаємодії тренерів зі спортсменами.
2. Визначити й систематизувати чинники, що впливають на тренувальну та змагальну діяльність юних баскетболістів та теоретично обґрунтувати критерії

оцінки ефективності роботи тренера.

3. Встановити організаційно-методичні особливості стилю діяльності тренера дитячо-юнацьких баскетбольних команд та обґрунтувати його вплив на тренувальний та змагальний процес юних баскетболістів.

4. Розробити алгоритм оптимізації стилю тренерської діяльності з урахуванням індивідуальних особливостей юних баскетболістів та обґрунтувати концептуальну модель стилю діяльності тренера дитячо-юнацьких команд і ефективність її інтеграції в навчально-тренувальний та змагальний процес.

5. Розробити практичні рекомендації для тренерів дитячо-юнацьких баскетбольних команд відповідно до ситуативної універсалізації стилю тренерської діяльності та перевірити його ефективність.

Об'єкт дослідження – тренерська діяльність у баскетболі.

Предмет дослідження – стилі тренерської діяльності в системі підготовки юних баскетболістів.

Методи дослідження: логіко-змістовий аналіз, узагальнення даних науково-методичних літературних джерел і мережі «Інтернет»; контент-аналіз офіційної документації змагань з баскетболу; вивчення та узагальнення професійного досвіду практичної роботи тренерів з баскетболу; метод експертної оцінки; педагогічне спостереження; анкетування; педагогічний експеримент; метод моделювання; методи математичної статистики.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що **вперше**:

- обґрунтовано ситуативно-інтегральний стиль управління діяльності тренера дитячо-юнацьких команд з баскетболу та перевірено його ефективність;
- розроблено сучасні підходи до формування стилю тренерської діяльності в дитячо-юнацькому баскетболі;
- розроблено концептуальну модель ситуативно-інтегрального стилю управління тренерської діяльності з урахуванням сучасних тенденцій роботи з юними баскетболістами;
- визначено і науково обґрунтовано кількісно-якісні критерії оцінки

діяльності тренера дитячо-юнацьких команд в баскетболі;

- розроблено тренувальні програми для підвищення рівня фізичної та техніко-тактичної підготовленості юних баскетболісток у лімітовані терміни як інтегральної складової підготовки до офіційних національних змагань та перевірено їх ефективність;

- доповнено наукові положення з питань удосконалення навчально-тренувального процесу фізичної та техніко-тактичної підготовки у баскетболі, що підтверджують доцільність зменшення кількісних обсягів навантажень та підвищення вимог до якості індивідуального виконання вправ;

- розширено дані стосовно диференціації стилів тренерської діяльності в баскетболі та їх впливу на результативність змагальної діяльності юних баскетболістів;

- доповнено дані стосовно проблемних питань ранньої ігрової спеціалізації юних баскетболісток, пов’язаних зі значущістю гетерохронності фізичного розвитку та поточного рівня фізичних здібностей;

- набули подальшого розвитку наукові положення щодо значущості мотиваційної складової та психологічних аспектів спортивної підготовки, особливостей взаємодії тренер-спортсмен та впливу стилю тренерської діяльності на результативність баскетболістів у навчально-тренувальному та змагальному процесі.

Отримані у ході організованого дослідження результати сприяли розширенню інформативних даних щодо особливостей підготовки до практичної діяльності тренера з баскетболу, надали підстави до узагальнення можливостей підготовки кваліфікованих тренерів з баскетболу під час опанування специфіки програмно-нормативного матеріалу у закладах вищої освіти та напрямків підвищення кваліфікації протягом кар’єри. Узагальнено проблемні питання тренерської діяльності у навчально-тренувальному та змагальному процесі в баскетболі та обґрунтовано сучасні тенденції розвитку дитячо-юнацького баскетболу на основі вивчення українського та закордонного досвіду роботи тренерів з дитячо-юнацькими командами.

Розширено дані про структуру, зміст та специфіку тренерської діяльності як основного чинника навчально-тренувальної та змагальної діяльності в системі підготовки юних баскетболісток через визначену характеристику успішності впровадження експериментальних програм удосконалення техніко-тактичної та фізичної підготовленості спортсменок під час навчально-тренувальних зборів у передзмагальному періоді підготовчого етапу макроциклу, розроблених з метою підвищення рівня техніко-тактичної та фізичної підготовленості в ході підготовки до участі у Всеукраїнській юнацькій баскетбольній лізі (ВЮБЛ). На основі концентрованого навчально-методичного акценту на якість виконання специфічних для виду підготовки вправ відповідної спрямованості в лімітований період часу з подальшою перевіркою відставленого ефекту доведено ефективність удосконалених організаційно-методичних тренерських підходів, що сприяло позитивній динаміці покращення індивідуальних показників техніко-тактичної діяльності (ТТД) за усіма тестами та підвищенню ефективності реалізації індивідуальних показників юних баскетболісток у змаганнях ВЮБЛ та Європейської дівочої баскетбольної ліги (EGBL).

Систематизовано та обґрунтовано дані стосовно позитивного впливу від впровадження тренувальних програм на показники інтегральної підготовленості баскетболістів у короткому хронологічному періоді, що підтверджують значущість запропонованих змін взаємодії тренер-спортсмен та зменшення кількісних обсягів навантажень з урахуванням конструктивних тренерських вимог до якості індивідуального виконання вправ у навчально-тренувальному процесі.

Доповнено дані стосовно проблемних питань ранньої ігрової спеціалізації юних баскетболісток з урахуванням вимог специфіки удосконалення навчально-тренувального процесу фізичної та техніко-тактичної підготовки у баскетболі. На основі аналізу практичного досвіду провідних тренерів ВЮБЛ з’ясовано оптимальний період для ігрової спеціалізації баскетболісток, доведено, що передчасний розподіл за амплуа у юному віці обмежує розвиток

техніко-тактичного потенціалу спортсменок, а основними критеріями при виборі амплуа виступають фізичні якості та антропометричні показники.

Розширено та обґрунтовано дані щодо значущості мотиваційної складової у навчально-тренувальному процесі, психологічних аспектів спортивної діяльності щодо особливостей взаємодії тренерів зі спортсменами та впливу стилю тренерської діяльності на результативність баскетболістів у тренувальному та змагальному процесі.

Серед значущих аспектів дисертаційного дослідження визначено основні складові роботи тренера ДЮСШ з баскетболу та обґрунтовано сучасне бачення їх змістового наповнення з обґрунтуванням за видами діяльності (навчальна, оздоровча, виховна, організаційна, комунікативна, підвищення кваліфікації і самовдосконалення). Визначено критерії оцінки тренерської діяльності у баскетбольних дитячо-юнацьких командах продуктивністю його роботи за такими напрямами: навчально-тренувальний, науково-методичний, організаційно-управлінський, що детермінують отримані результати (місце, що посіла команда під керівництвом тренера; індивідуальні досягнення вихованців). Дослідженням конкретизовано ключові критерії оцінки ефективності тренерської діяльності у ДЮСШ та дитячо-юнацьких клубах для обрання на посади тренерів збірних команд України з баскетболу, що обумовлено низкою показників, серед яких основними є кількісно-якісні характеристики підготовлених команд до участі у ВЮБЛ й міжнародних змаганнях (EGBL, EYBL) та спортсменів до складу збірних команд країни різних вікових категорій.

За результатами експертної оцінки тренерів ВЮБЛ щодо питань розвитку баскетболу в Україні та оптимізації їх роботи сформульовано алгоритм сучасних підходів до оптимізації стилю тренерської діяльності з урахуванням індивідуальних особливостей юних баскетболістів.

Визначено та обґрунтовано концептуальну модель тренерського стилю роботи з дитячо-юнацькими командами і ефективність її інтеграції в навчально-тренувальний та змагальний процес з урахуванням сучасних тенденцій роботи з

юними баскетболістами на основі обраних психологічних методик провідних фахівців та застосування комплексного підходу для оцінки особистісно-професійних характеристик українських тренерів.

Висвітлено сучасні особливості управління дитячо-юнацькими командами на підставі інтерпретації отриманих результатів анкетування 21 впливового українського тренера, які систематично готують команди до змагань ВЮБЛ, EGBL, EYBL, демонструючи високі спортивні результати. Виявлено сучасні особливості змішування загальновідомих стилів управління відповідно до аналізу й аргументації відповідей тренерів-практиків та тривалих педагогічних спостережень, запропоновано та обґрунтовано ситуативно-інтегральний стиль діяльності тренерів у системі підготовки юних баскетболістів, що відповідає сучасним запитам до взаємодії тренер-спортсмен для оптимального вирішення поставлених навчально-тренувальних та змагальних завдань.

Ключові слова: тренер, баскетбол, стиль, управління, система підготовки, юні спортсмени, тренувальний процес, змагальна діяльність, техніко-тактичні дії, фізична підготовка, ігрові амплуа, алгоритм, модель.

SUMMARY

Komotska Oksana Serhiivna. Formation of Coaches' Activity Style in the System of Training Young Basketball Players. Qualifying scientific work on the rights of a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 017 Physical Culture and Sports. Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Kyiv, 2026.

The dissertation is a comprehensive study of topical problems in the formation of coaches' activity style within the system of training young basketball players.

Ukrainian scholarship still shows a marked shortage of research directly devoted to an in-depth examination of the specific features of coaching activity, the coach's organisational and managerial functions, and the particularities of his or her

individual style of interaction with the athletes in his or her charge in children's and youth basketball. The social significance of this problem stems from the fact that the nature of the coach–athlete relationship, the style of pedagogical communication and the manner in which managerial functions are exercised directly affect not only young athletes' sporting achievements but also the development of their personal qualities, their motivation for long-term engagement in sport and their psychological well-being as their sporting careers take shape. Taken together, these factors point to an objective need for a systematic scholarly analysis of the problems of coach–athlete interaction, taking into account current transformations in children's and youth basketball, the growing psychological burden on all participants in the training process under present-day conditions, and the post-crisis recovery of the sports sector.

Current trends in the development of basketball, the fundamental changes that society as a whole is undergoing in the face of present-day challenges (the pandemic and the war), the restructuring of coach–athlete interaction and parents' changing expectations create a well-founded demand for well-trained coaching staff and, consequently, for updated approaches to the formation of coaches' activity style within the system of training young basketball players. In this context, we believe that the search for ways to optimise the work of the basketball coach through the study of the specific features of young athletes' training and competitive activity, considered together with the structure, content and specifics of coaching activity, represents an important task for the theoretical and practical foundations of basketball.

The dissertation research is devoted to determining the organisational and managerial functions of the basketball coach's work and the criteria for evaluating their effectiveness, as well as the educational and methodological features of management within the system of training young basketball players; to generalising contemporary approaches to optimising the coaching activity style with due regard to the individual characteristics of young basketball players; and to substantiating a conceptual model of the coaching style of work with children's and youth teams and the effectiveness of its integration into the training and competitive process.

The existing gap in knowledge about the specific features of the work of coaches of children's and youth basketball teams, together with the need to find ways of improving the formation of basketball coaches' activity style, calls for the modernisation of approaches to the work of coaches of children's and youth basketball teams in Ukraine, which accounts for the relevance of the study.

The aim of the study is to identify and scientifically substantiate contemporary approaches to the formation of coaches' activity style and its influence on the effectiveness of training young basketball players.

Research objectives:

To outline, analyse and generalise the available body of information on the specifics of coaching activity by characterising the structure of training young basketball players and the content and specific features of interaction between coaches and athletes.

To identify and systematise the factors influencing the training and competitive activity of young basketball players and to provide a theoretical rationale for the criteria for evaluating the effectiveness of a coach's work.

To establish the organisational and methodological features of the activity style of coaches of children's and youth basketball teams and to substantiate its influence on the training and competitive process of young basketball players.

To develop an algorithm for optimising the coaching activity style with due regard to the individual characteristics of young basketball players and to substantiate a conceptual model of the activity style of coaches of children's and youth teams and the effectiveness of its integration into the training and competitive process.

To develop practical recommendations for coaches of children's and youth basketball teams in accordance with the situational universalisation of the coaching activity style and to verify its effectiveness.

Object of the study: coaching activity in basketball.

Subject of the study: styles of coaching activity within the system of training young basketball players.

Research methods: logical and content analysis and generalisation of data from scientific and methodological literature and Internet sources; content analysis of official basketball competition documentation; study and generalisation of basketball coaches' professional practical experience; expert evaluation; pedagogical observation; questionnaire survey; pedagogical experiment; modelling; methods of mathematical statistics.

The scientific novelty of the results obtained lies in the fact that, for the first time:

– the situational-integral management style in the activity of coaches of children's and youth basketball teams has been substantiated and its effectiveness verified;

– contemporary approaches to the formation of the coaching activity style in children's and youth basketball have been developed;

– a conceptual model of the situational-integral management style in coaching activity has been developed with due regard to current trends in working with young basketball players;

– quantitative and qualitative criteria for evaluating the activity of coaches of children's and youth basketball teams have been identified and scientifically substantiated;

– training programmes aimed at raising the level of physical and technical-tactical preparedness of young female basketball players within limited timeframes, as an integral component of preparation for official national competitions, have been developed and their effectiveness verified;

– scientific tenets on improving the training process of physical and technical-tactical preparation in basketball have been supplemented, confirming the expediency of reducing the quantitative volume of training loads and raising the requirements for the quality of individual performance of exercises;

– data on the differentiation of styles of coaching activity in basketball and their influence on the competitive performance of young basketball players have been expanded;

– data on the problematic issues of early positional specialisation of young female basketball players, associated with the significance of heterochrony in physical development and the current level of physical abilities, have been supplemented;

– scientific tenets on the significance of the motivational component and psychological aspects of athletic training, the specific features of coach–athlete interaction, and the influence of the coaching activity style on basketball players' performance in the training and competitive process have been further developed.

The results of the study have expanded the body of information on the specific features of preparation for the practical activity of a basketball coach and have provided grounds for generalising the opportunities for training qualified basketball coaches as they master the specifics of curricular and regulatory content in higher education institutions, as well as the avenues for professional development throughout their careers. Problematic issues of coaching activity in the training and competitive process in basketball have been generalised, and current trends in the development of children's and youth basketball have been substantiated on the basis of a study of Ukrainian and foreign experience of coaches' work with children's and youth teams.

Data on the structure, content and specifics of coaching activity as the principal factor in training and competitive activity within the system of training young female basketball players have been expanded by characterising the success of implementing experimental programmes for improving athletes' technical-tactical and physical preparedness during training camps in the pre-competition period of the preparatory stage of the macrocycle; these programmes were designed to raise the level of technical-tactical and physical preparedness in preparation for the All-Ukrainian Youth Basketball League (AYBL). Through a concentrated educational and methodological emphasis on the quality of performing exercises specific to each type of preparation and of the corresponding orientation within a limited period, followed by verification of the delayed training effect, the effectiveness of the improved organisational and methodological coaching approaches has been demonstrated. This contributed to positive dynamics in individual indicators of technical-tactical activity (TTA) across all tests and to more effective realisation of young female basketball

players' individual indicators in AYBL and European Girls' Basketball League (EGBL) competitions.

Data on the positive impact of the training programmes on indicators of basketball players' integral preparedness over a short period have been systematised and substantiated; these data confirm the significance of the proposed changes in coach–athlete interaction and of reducing the quantitative volume of training loads, combined with constructive coaching requirements for the quality of individual performance of exercises in the training process.

Data on the problematic issues of early positional specialisation of young female basketball players have been supplemented with due regard to the specific requirements for improving the training process of physical and technical-tactical preparation in basketball. Based on an analysis of the practical experience of leading AYBL coaches, the optimal period for the positional specialisation of female basketball players has been determined; it has been demonstrated that premature assignment to playing positions at a young age limits the development of athletes' technical-tactical potential, and that physical qualities and anthropometric indicators serve as the main criteria for choosing a position.

Data on the significance of the motivational component in the training process, the psychological aspects of sporting activity relating to the specific features of coach–athlete interaction, and the influence of the coaching activity style on basketball players' performance in the training and competitive process have been expanded and substantiated.

Among the significant aspects of the dissertation research, the main components of the work of a basketball coach at a children's and youth sports school (CYSS) have been identified, and a contemporary view of their content has been substantiated by type of activity (teaching, health-promoting, character-building, organisational, communicative, and professional development and self-improvement). Criteria for evaluating coaching activity in children's and youth basketball teams have been defined in terms of the productivity of the coach's work in the following areas: training, scientific-methodological and organisational-

managerial, which determine the results achieved (the team's final placing under the coach's leadership and the individual achievements of the athletes). The study has specified the key criteria for evaluating the effectiveness of coaching activity at CYSSs and children's and youth clubs for the purpose of selecting coaches for Ukraine's national basketball teams; these criteria are determined by a number of indicators, chiefly the quantitative and qualitative characteristics of the teams prepared for the AYBL and international competitions (EGBL, EYBL) and of the athletes prepared for national teams of various age categories.

Based on the results of an expert evaluation by AYBL coaches of issues related to the development of basketball in Ukraine and the optimisation of their work, an algorithm of contemporary approaches to optimising the coaching activity style with due regard to the individual characteristics of young basketball players has been formulated.

A conceptual model of the coaching style of work with children's and youth teams and the effectiveness of its integration into the training and competitive process have been identified and substantiated with due regard to current trends in working with young basketball players, drawing on selected psychological assessment techniques developed by leading specialists and a comprehensive approach to evaluating the personal and professional characteristics of Ukrainian coaches.

Contemporary features of managing children's and youth teams have been elucidated through the interpretation of a questionnaire survey of 21 influential Ukrainian coaches who regularly prepare teams for AYBL, EGBL and EYBL competitions and achieve high sporting results. On the basis of an analysis of practising coaches' responses and their reasoning, together with long-term pedagogical observations, contemporary features of the blending of well-known management styles have been identified, and a situational-integral style of coaches' activity within the system of training young basketball players has been proposed and substantiated; this style meets contemporary demands on coach–athlete interaction for the optimal accomplishment of the training and competitive tasks set.

Key words: coach, basketball, style, management, training system, young athletes, training process, competitive activity, technical-tactical actions, physical training, playing positions, algorithm, model.

Список публікацій здобувача за темою дисертації

Наукові статті, опубліковані у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України:

1. Комоцька О., Сушко Р., Співак М.Л. Сучасні тренерські підходи до організації навчально-тренувального процесу юних баскетболістів різних амплуа. *Спортивна наука та здоров'я людини.* 2021; 6(2): 121-131. DOI:10.28925/2664-2069.2021.211 Фахове видання України. *Особистий внесок здобувача полягав у визначенні концепції та оформленні дизайну дослідження, зборі даних та їх інтерпретації, написанні статті, остаточному затвердженні. Внесок Сушко Р. полягав у зборі даних, аналізі та інтерпретації даних, написанні статті; Співак М. полягав у написанні, редагуванні статті.*

2. Комоцька, О., & Сушко Р. (2022). Програмно-нормативні основи підготовки тренерів з баскетболу в Україні. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15*, (3(148), 67-73. https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2022.3(148).15 Фахове видання України. *Особистий внесок здобувача полягав у формуванні етапів та організації дослідження, обробці статистичного матеріалу, написанні статті, формулюванні висновків. Внесок Сушко Р. полягав у формулюванні мети, аналізі та інтерпретації даних, написанні та редагуванні статті.*

3. Комоцька О., Сушко Р. Сучасні підходи до техніко-тактичної підготовки юних баскетболісток. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації: збірник наукових праць*. Вип. 15 (34). Вінниця: ТОВ «Твори», 2023. С. 238-251. DOI:10.31652/2071-5285-2023-15(34)-238-251 Фахове видання України. https://vspu.net/fks/index.php/fks/article/view/685/651 *Особистий внесок здобувача полягав у визначенні концепції та оформленні дизайну дослідження, зборі даних їх інтерпретації, написанні статті. Внесок Сушко Р. полягав у формулюванні мети, аналізі та інтерпретації даних, написанні та редагуванні статті.*

4. Комоцька О., Сушко Р. Стилі тренерської діяльності як основа управління у спортивних іграх. *Спортивна наука та здоров'я людини*, 2023. №2(10). С. 112-118. https://doi.org/10.28925/2664-2069.2023.29 Фахове видання України. *Особистий внесок здобувача полягав у формуванні етапів та організації дослідження, обробці та систематизації інформативних даних, написанні статті, формулюванні*

висновків. Внесок Сушко Р. полягав у аналізі та інтерпретації даних, написанні та редагуванні статті.

5. Комоцька О., Сушко Р.О. Аналіз та інтерпретація ефективності змагальної діяльності юних баскетболісток. *Фізичне виховання та спорт,* ЗНУ. 2023. № 2. С. 53-59. DOI: https://doi.org/10.26661/2663-5925-2023-2-08 Фахове видання України. *Особистий внесок здобувача полягав у визначенні методології дослідження, зборі, аналізі та інтерпретації показників, оформленні статті. Внесок Сушко Р. полягав у аналізі та інтерпретації даних, редагуванні статті, остаточному затвердженні статті.*

6. Комоцька О., Сушко Р. Самоефективність тренерів дитячо-юнацьких баскетбольних команд. *Спортивна наука та здоров'я людини*, 2024. №2(12). С. 117-125. DOI: https://doi.org/10.28925/2664-2069.2024.28 Фахове видання України. *Особистий внесок здобувача полягав у формуванні етапів та організації дослідження, обґрунтуванні та описі статистичних даних, формулюванні висновків. Внесок Сушко Р. полягав у розробці концепції та дізайну дослідження, редагуванні статті, остаточному затвердженні статті.*

7. Комоцька, О., Пітенко, С. (2025). Оцінка мотивації професійної діяльності тренерів з баскетболу. *Спортивна наука та здоров'я людини*, (1(13), С.104-114. DOI: https://doi.org/10.28925/2664-2069.2025.110 Фахове видання України. *Особистий внесок здобувача полягав у визначенні концепції представлення матеріалу дослідження, аналізі та аргументації отриманих даних, написанні, оформленні та редагуванні статті. Внесок Пітенка С. полягав у формуванні методології дослідження, написанні, оформленні та редагуванні статті.*

Наукові статті, опубліковані у періодичних наукових виданнях, проіндексованих у базах даних Scopus:

1. Komotska O., Sushko, R., (2022). Modern approaches for the physical training of young female basketball players. *Teorìâ ta Metodika Fìzičnogo Vihovannâ, 22*(2), 260-267. https://doi.org/10.17309/tmfv.2022.2.17 Періодичне наукове видання України, проіндексоване в базі даних Scopus (Q4). *Особистий внесок здобувача полягав у розробці дизайну дослідження, зборі даних; статистичному аналізі, підготовці рукопису. Внесок Сушко Р. у розробці дизайні дослідження, зборі даних; статистичному аналізу, підготовці рукопису.*

2. Komotska O., Sushko, R. Modern approaches to the organization children's and youth basketball: abroad experience. *Slobozhanskyi herald of science and sport*. 2022. Vol. 26(4). P. 115-123. https://doi.org/10.15391/snsv.2022-4.004 Періодичне наукове видання України, проіндексоване в базі даних Scopus (Q4). *Особистий внесок здобувача полягав у розробці методології дослідження, зборі даних, статистичному аналізі, підготовці рукопису, залученні фінансування. Внесок Сушко Р. у розробці методології дослідження, зборі даних, статистичному аналізі, підготовці рукопису* .

Публікації, у яких додатково висвітлено наукові результати дисертації:

1. Комоцька О.С. Аналіз проблемних питань тренерської діяльності в дитячо-юнацькому баскетболі. *XXXX Міжнародна наук.-практ. інтернет-конф. «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації».* Переяслав-Хмельницький, 2020. Вип.63. С. 389-391.

2. Комоцька О. Сучасні підходи до специфіки тренерської діяльності**.** *III Міжнародна наук.-практ. онлайн-конф. «Здоров'я, фізичне виховання і спорт: перспективи та кращі практики» за заг. ред. О. В. Ярмолюк.* Київ. Ун-т імені Бориса Грінченка, 12-13 травня 2021р. С.52-54. DOI: 10.28925/2021.51213168conf

3. Комоцька О. Характеристика структури та змісту підготовки тренерів з баскетболу в Україні. *IX Всеукраїнська наук.-практ. онлайн-конф.«Фізичне виховання, спорт та здоров'я людини: досвід, проблеми, перспективи» (у циклі Анохінських читань) за заг. ред. О. В. Ярмолюк.* Київ. ун-т імені Бориса Грінченка, 10 грудня 2021 р. С. 210-212. DOI: 10.28925/2021.12373conf

4. Сушко Р. Комоцька О. Характеристика проблемних питань тренерської роботи в сучасному спорті. *V Міжнародна наук.-практ. конф. «Сучасні тенденції та перспективи розвитку фізичної підготовки та спорту Збройних Сил України, правоохоронних органів, рятувальних та інших спеціальних служб на шляху євроатлантичної інтеграції України»*, 25.11.2021 року в Національному університеті оборони України імені Івана Черняховського. Київ. С. 29-31. *Особистий внесок здобувача полягав у формуванні концепції дослідження, описі інформативних даних, формулюванні висновків. Внесок Сушко Р. полягав у аналізі та інтерпретації даних, редагуванні тез, остаточному затвердженні тез.*

5. Комоцька О., Сушко Р. Сучасні тенденції управління техніко-тактичною

підготовкою юних баскетболісток. *IV Міжнародна наук.-практ. конф. «Фізична культура і спорт: досвід та перспективи»*, 6-7 квітня 2023 року [Електронний ресурс]. Чернівці, 2023. С. 49-52. https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/6814 *Особистий внесок здобувача полягав у організації дослідження, зборі матеріалу та написанні тез. Внесок Сушко Р. полягав у аналізі та інтерпретації даних, редагуванні тез, остаточному затвердженні тез.*

6. Комоцька О., Сушко Р. Критерії оцінки ефективності роботи тренера дюсш в баскетболі. *IV Міжнародна наук.-практ. онлайн-конф. «Здоров'я, фізичне виховання і спорт: перспективи та кращі практики» за заг. Ред. О. В. Ярмолюк.* Київ. Ун-т імені Бориса Грінченка, 16.05.2023р. С.29-31. DOI: 10.28925/2023.16705168conf *Особистий внесок здобувача полягав у формуванні мети та методології дослідження, зборі та аналізі інформативного матеріалу дослідження. Внесок Сушко Р. полягав у аналізі та інтерпретації даних, редагуванні тез, остаточному затвердженні тез.*

7. Комоцька О., Сушко Р. Характеристика проблемних питань роботи тренера ДЮСШ в баскетболі та шляхи їх подолання. *XI Всеукраїнська наук.-практ. онлайн-конф. «Фізичне виховання, спорт та здоров'я людини: досвід, проблеми, перспективи»* (12 грудня 2024). Київ: Київський столичний університет імені Б. Грінченка. 2024:17-19. http://surl.li/nkzlct *Особистий внесок здобувача полягав у організації дослідження, зборі матеріалу та написанні тез. Внесок Сушко Р. полягав у аналізі та інтерпретації даних, редагуванні тез, остаточному затвердженні тез.*

8. Сушко Р., Комоцька О. Сучасні особливості функціонування спорту в умовах глобалізації. *XII Всеукраїнська наук.-практ. онлайн-конф. «Фізичне виховання, спорт та здоров'я людини: досвід, проблеми, перспективи»* (18 грудня 2025). Київ: Київський столичний університет імені Б. Грінченка. 2025: 23-25. *Особистий внесок здобувача полягав у формулюванні ідеї, висновків та формату представлення дослідження. Внесок Сушко Р. полягав у зборі матеріалу та написанні тез.*

ЗМІСТ

Стор.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ…….…… 22

ВСТУП……...… 23

РОЗДІЛ 1. ОГЛЯД ТА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБЛИВОСТЕЙ ПІДГОТОВКИ ТА ПРАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТРЕНЕРА З БАСКЕТБОЛУ…..... 36

1.1. Програмно-нормативні основи підготовки тренерів з баскетболу в Україні та світі .....…. 36

1.2. Структура, зміст та специфіка тренерської діяльності як основного чинника навчально-тренувальної та змагальної діяльності в системі підготовки юних баскетболістів……. 52

1.3. Сучасні тенденції розвитку дитячо-юнацького баскетболу: український та закордонний підходи…….. 66

1.4. Аналіз проблемних аспектів тренерської діяльності у навчально-тренувальному та змагальному процесі в баскетболі……..... 69

Висновки до розділу 1 ……...…… 74

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИ І ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ …….. 77

2.1. Методи дослідження ……..…….. 77

2.1.1. Логіко-змістовий аналіз та узагальнення даних науково-методичних літературних джерел і мережі «Інтернет» ……...…… 77

2.1.2. Контент-аналіз офіційної документації змагань з баскетболу ….. 78

2.1.3. Вивчення та узагальнення професійного досвіду практичної роботи тренерів з баскетболу ……. 79

2.1.4. Метод експертної оцінки …… 79

2.1.5. Педагогічне спостереження ……..…… 80

2.1.6. Анкетування ...…….. ……..... 81

2.1.7. Педагогічний експеримент……...…… 85

2.1.8. Метод моделювання ..……...…...…. 91

2.1.9. Методи математичної статистики …… 92
2.2. Організація дослідження …… 100
РОЗДІЛ 3. РЕЗУЛЬТАТИ ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОБОТИ ТРЕНЕРА ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКИХ КОМАНД В БАСКЕТБОЛІ ……..……..... 101
3.1. Аналіз ефективності навчально-тренувальної та змагальної діяльності команд ВЮБЛ і Євроліги.…… 101
3.2. Організаційно-управлінські функції роботи тренера з баскетболу та критерії оцінки їх ефективності …….……..…….. 134
Висновки до розділу 3 ...……...……..... 168
РОЗДІЛ 4. ОБҐРУНТУВАННЯ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ ДО РОБОТИ ТРЕНЕРА БАСКЕТБОЛЬНИХ ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКИХ КОМАНД В УКРАЇНІ ……..……. 172
4.1. Експертна оцінка тренерів баскетбольних команд щодо питань розвитку баскетболу та оптимізації їх роботи …….… 172
4.2. Алгоритм реалізації сучасних підходів до оптимізації стилю тренерської діяльності з урахуванням індивідуальних особливостей юних баскетболістів …….……... 190
4.3. Обґрунтування концептуальної моделі оптимального тренерського стилю роботи з дитячо-юнацькими командами і ефективність її інтеграції в навчально-тренувальний та змагальний процес …… 199
Висновки до розділу 4 ……... 211
РОЗДІЛ 5. АНАЛІЗ ТА УЗАГАЛЬНЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ ……. 214
ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ …….. 224
ВИСНОВКИ ……. 227
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ …..…. 232
ДОДАТКИ ……. 261

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

FIBA – Міжнародна федерація баскетболу

ВЮБЛ – Всеукраїнська юнацька баскетбольна ліга

ДЮСШ – дитячо-юнацька спортивна школа

ЗВО – заклад вищої освіти

НБА – Національна баскетбольна асоціація

СДЮСШ – спеціалізована дитячо-юнацька спортивна школа

СДЮСШОР – спеціалізована дитячо-юнацька спортивна школа олімпійського резерву

ФБУ – Федерація баскетболу України

ШВСМ – школа вищої спортивної майстерності

ТТД – техніко-тактичні дії

ЗФП – загальна фізична підготовка

СФП – спеціальна фізична підготовка

EGBL – Європейської дівочої баскетбольної ліги

EYBL – Європейська юнацька баскетбольна ліга

ВСТУП

Актуальність. Сучасні тенденції розвитку гри баскетбол характеризуються кардинальними змінами у підходах до організації навчально-тренувального та змагального процесу, побудови взаємодії між усіма учасниками процесу підготовки та потребують використання специфічних форм, методів і засобів тренування у дитячо-юнацькому спорті.

Деталізовані у площині загальної теорії спорту питання спортивної підготовки та її періодизації залишаються актуальними (В.Платонов [75], О.Шинкарук [5], В.Костюкевич [47]), проте стрімкий розвиток гри баскетбол в світі, підвищення рівня індивідуальної та командної майстерності на міжнародній арені, запит на високий рівень підготовленості стратегічного резерву збірних команд різних вікових категорій потребує перманентного вивчення виникаючих проблем з урахуванням специфіки баскетболу, удосконалення та оптимізації вже існуючих підходів [2, 58].

Вітчизняна наукова спільнота системно демонструє грунтовні практично-методичні напрацювання щодо удосконалення спортивних ігор: так Е.Дорошенко зі співавторами наголошують на оптимізації тренувального процесу в спортивних іграх з урахуванням специфічних особливостей жіночого організму [20], О.Маслова аналізує питання особливостей біологічного розвитку юних спортсменок [56], М.Пітин обґрунтовує значущість теоретичної підготовки у спортивних іграх [74], Р.Наконечний, Х.Хіменес окреме місце відводять дослідженням тактичної підготовки спортсменів на ранніх етапах багаторічної спортивної підготовки [69], В.Нагорна визначає новітні підходи в управлінні тренувальною та змагальною діяльністю [68], О.Байрачний аналізує феномен лідерства у спортивних іграх [1], Ж.Козіна зі співавторами характеризує психофізіологічні показники, технічну та фізичну підготовленість [28, 157].

Істотне підвищення конкуренції на змаганнях національного та міжнародного рівнів демонструє наявну проблему у підготовці якісного

резерву, спрямовує діяльність тренера, окрім всебічного розвитку вихованців, на досягнення ними найвищих спортивних результатів шляхом розкриття спортивного та особистісного потенціалу. Для реалізації зазначених завдань тренер має володіти фундаментальними знаннями з фізіології і психології, застосовувати сформовані професійні спортивно-педагогічні компетентності задля ефективної взаємодії з юними гравцями під час навчально-тренувального процесу та управління грою.

Успішність тренера здебільшого визначається професійним рівнем застосування зазначеного комплексу знань і вмінь з урахуванням специфіки баскетболу, адже тренер посідає ключове місце в процесі підготовки гравців, йому відведена роль лідера у керівництві змагальною діяльністю команди, що посилює важливість запиту до його професійних потреб і підкреслює необхідність аналізу проблемних питань його роботи.

Низка впливових українських вчених зосередили увагу на проблемних питаннях розвитку баскетболу в Україні: так В.Корягін акцентує увагу на показниках спеціальної фізичної підготовленості юних баскетболістів і потребі індивідуалізації навчання юних спортсменів [43-46], М. Безмилов та співавтори актуалізують питання проблем відбору баскетболістів на різних етапах багаторічної підготовки [2-4], О.Шинкарук, О.Мітова обґрунтовують підходи до формування системи контролю в командних спортивних іграх, визначаючи її пріоритетність у структурі багаторічної підготовки спортсменів [59, 63, 65], О.Івченко, О.Мітова комплексний контроль підготовленості баскетболістів на етапі попередньої базової підготовки [22, 60-62], також автори досліджують ефективність засвоєння програмного матеріалу за програмою для ДЮСШ, СДЮСШОР та ШВСМ під час змагальної діяльності баскетболістів, що дозволило розширити діапазон критеріїв оцінки змагальної діяльності [26, 76, 77].

Роботи закордонних авторів, Wekesser M. M. та інші, акцентують увагу дослідників цієї галузі на актуальних питаннях впливу поведінки тренера на намір продовжити заняття спортом юними спортсменами [210], зв’язку між

зареєстрованим обсягом змагального ігрового процесу та спеціалізацією Meisel P.L. та інші [173] Horn T. S. [141], Post E. та інші [188], травмами та втомою [172], Larkin P., Sanford M. та низка науковців досліджують пріоритети дитячих характеристик, які тренери з баскетболу та скаути вважають найважливішими при відборі талановитих гравців [161, 140, 174, 203], щодо ключових факторів, що мотивують юних баскетболістів до участі в тренуваннях та змаганнях та впливу досвіду на мотивацію баскетболі [214], щодо культу ранньої спеціалізації, який підтримується батьківськими очікуваннями щодо майбутнього спортивного та освітнього успіху дитини.

В українському науковому просторі є лише поодинокі дослідженння присвячені роботі тренера. Так за останні 10 років в цьому напрямку Г.Проценком проведено психологічне дослідження стилю спілкування тренера як фактору успішності сумісної діяльності у спортивній команді (на прикладі юних волейболісток) [78], В.Муликом визначено організаційно-управлінські умови вдосконалення системи підвищення кваліфікації тренерів із видів спорту України [67], О.Байрачний представив аналітику особистісних психологічних характеристик тренерів з футболу як фактору професійного успіху в спорті вищих досягнень [1], Ж.Гращенкова представила результати дослідження стосовно формування професійної компетентності майбутнього тренера з плавання у процесі вивчення фахових дисциплін [16], С.Червона узагальнила вимоги щодо підготовки тренера з ігрових видів спорту [90], С.Шутова зі співавторами проаналізувала зарубіжний досвід підготовки тренерів з хокею з шайбою [100]. В баскетболі за останні роки науковцями грунтовно розглядаються питання вдосконалення підготовки спортсменів (технічної, тактичної, фізичної, теоретичної, психологічної та інтегральної) і організаційно-методичні аспекти, проте доступні дослідження не відображають переважної більшості питань, запланованих для вивчення за представленою темою дослідження.

Сучасні тенденції розвитку баскетболу, викликані змінами правил гри [93], вимогами до ефективності ігрової діяльності [11], зростанням

індивідуальної майстерності баскетболістів різного рівня кваліфікації і підготовленості [6, 70, 88], грунтовно змінюють підходи до навчально-тренувального і змагального процесу. Спеціалісти, які опікуються питаннями оптимізації процесу підготовки юних баскетболістів, працюють над удосконаленням навчально-тренувальних програм [17, 19], формують нові психологічні алгоритми в роботі з відповідними віковими категоріями [189].

Вітчизняні та закордонні спеціалісти грунтовно розглядають результати роботи тренера через аналіз сильних та слабких сторін ефективності техніко-тактичної діяльності очолюваних команд [18, 21, 22, 50], проте поза увагою фахівців залишено якісне вивчення низки проблемних питань безпосередньо тренерської діяльності баскетбольних тренерів, збільшення їх організаційних функцій та ускладнених сучасних особливостей взаємодії з юними спортсменами, що визначають індивідуальний стиль його роботи, професійну успішність і спонукають до творчого пошуку нових підходів та шляхів подолання труднощів.

На підставі вищенаведеного, констатуємо, наявну потребу вивчення питань формування стилю діяльності тренера дитячо-юнацьких баскетбольних команд на основі оптимізації підходів до виконання професійних обов’язків, що є актуальними і своєчасними.

Зв’язок роботи з науковими планами, темами. Дослідження виконано відповідно з планом науково-дослідної роботи кафедри фізичного виховання і педагогіки спорту Факультету здоров’я, фізичного виховання і спорту Київського столичного університету імені Бориса Грінченка «Теоретико-практичні засади використання фітнес-технологій у фізичному вихованні та спорті» (2018-2023 рр., № державної реєстрації 0118U001229) та відповідно з планом науково-дослідної роботи кафедри фізичної культури та педагогіки спорту Факультету фізичного виховання і спорту Київського столичного університету імені Бориса Грінченка «Інноваційні технології навчально-тренувального процесу у фізичному вихованні та спорті» (2024-2028 рр., № державної реєстрації 0124U000490).

Мета дослідження – визначити та науково обґрунтувати сучасні підходи до формування стилю діяльності тренерів та його вплив на ефективність підготовки юних баскетболістів.

Відповідно до мети сформульовано такі **завдання дослідження:**

1. Окреслити, проаналізувати та узагальнити наявну інформативну базу щодо специфіки тренерської діяльності через характеристику структури підготовки юних баскетболістів, зміст та особливості взаємодії тренерів зі спортсменами.
2. Визначити й систематизувати чинники, що впливають на тренувальну та змагальну діяльність юних баскетболістів та теоретично обґрунтувати критерії оцінки ефективності роботи тренера.
3. Встановити організаційно-методичні особливості стилю діяльності тренера дитячо-юнацьких баскетбольних команд та обґрунтувати його вплив на тренувальний та змагальний процес юних баскетболістів.
4. Розробити алгоритм оптимізації стилю тренерської діяльності з урахуванням індивідуальних особливостей юних баскетболістів та обґрунтувати концептуальну модель стилю діяльності тренера дитячо-юнацьких команд і ефективність її інтеграції в навчально-тренувальний та змагальний процес.
5. Розробити практичні рекомендації для тренерів дитячо-юнацьких баскетбольних команд відповідно до ситуативної універсалізації стилю тренерської діяльності та перевірити його ефективність.

Об’єкт дослідження – тренерська діяльність у баскетболі.

Предмет дослідження – стилі тренерської діяльності в системі підготовки юних баскетболістів.

Теоретико-методологічною основною дисертаційного дослідження виступили фундаментальні положення теорії спортивної підготовки та періодизації (Л.Волков [14], М. Пітин [74], В.Платонов [75], О.Шинкарук [5, 65], управління і контролю навчально-тренувальної і змагальної діяльності в системі багаторічної підготовки у спортивних іграх М.Безмилов [2], О.Борисова [10], Е.Дорошенко [20], В.Корягін [43-46], В.Костюкевич [47], Г.Лісенкчук

[166], О.Мітова [60], Р.Сушко [86], Л.Поплавський [79], психологічні напрямків удосконалення спортивної підготовки О.Байрачний [1], В.Воронова [15], Н.Височина [13], С.Шутова [100].

Для вирішення поставлених завдань у роботі використовувались такі **методи дослідження**:

1. Логіко-змістовий аналіз, узагальнення даних науково-методичних літературних джерел і мережі «Інтернет»
2. Контент-аналіз офіційної документації змагань з баскетболу
3. Вивчення та узагальнення професійного досвіду практичної роботи тренерів з баскетболу
4. Метод експертної оцінки
5. Педагогічне спостереження
6. Анкетування
7. Педагогічний експеримент
8. Метод моделювання
9. Методи математичної статистики

Логіко-змістовий аналіз, узагальнення даних науково-методичних літературних джерел і мережі «Інтернет» сприяли визначенню проблемного поля організованого дослідження, з'ясуванню обсягу та специфіки науково-методичних напрацювань вітчизняних і англомовних фахівців у дотичних тематиці дослідження питаннях. Аналіз літературних джерел дозволив узагальнити наявний стан проблем тренерської діяльності з урахуванням актуальних викликів навчально-тренувальної та змагальної діяльності в системі підготовки юних баскетболістів. У ході роботи з фаховими публікаціями встановлено обґрунтування відомих стилів керівництва, наявні наукові підходи до взаємодії тренер-спортсмен та вагомість впливу тренера на ефективність спортивної підготовки та досягнення високих результатів.

Контент-аналіз офіційної документації змагань з баскетболу застосовано для поглибленого вивчення специфіки, що регламентує проведення змагань з баскетболу різних вікових категорій. Проаналізовано положення про змагання

національних чемпіонатів з баскетболу серед команд юнаків та дівчат ВЮБЛ та EGBL, навчальну програму з баскетболу для ДЮСШ, СДЮШОР, ШВСМ та спеціалізованих навчальних закладів спортивного профілю. На основі контент-аналізу визначено чіткі вимоги до організації тренувального процесу, техніко-тактичної підготовки спортсменів, їх фізичної і психологічної готовності до участі у змаганнях, передбачають багаторівневу систему контролю за розвитком юних баскетболістів. Для аналізу та інтерпретації чинників ефективності змагальної діяльності юних баскетболісток проаналізовано результати виступів 8 команд-учасниць фінального турніру Європейської дівочої баскетбольної ліги та узагальнено 16 техніко-тактичних показників ефективності змагальної діяльності.

У ході вивчення та узагальнення професійного досвіду практичної роботи 27 тренерів Всеукраїнської юнацької баскетбольної ліги, які системно беруть участь у ВЮБЛ, сконцентровано увагу на дискусійних питаннях стосовно підготовки юних баскетболістів за допомогою проведеного анкетування, що сприяло з’ясуванню актуальних особливостей роботи практиків у контексті визначення часу початку визначення ігрової спеціалізації, специфіки її вибору, особливостей вимог і послідовності у навчанні техніко-тактичним діям гравців відповідного амплуа.

Метод експертної оцінки у дослідженні використано для аналізу результатів анкетування десяти баскетбольних тренерів-іноземців з досвідом міжнародної участі у дитячо-юнацьких змаганнях, котрі продемонстрували високі результати у чемпіонатах власних країн та підготували юних баскетболістів для дитячо-юнацьких збірних команд своїх країн (США, Боснії і Герцеговини, Іспанії, Кіпру, Латвії, Литви, Словаччини, Словенії). За допомогою сформованої гугл-форми з 10 питань методом ранжування з подальшим застосуванням методу експертних оцінок визначено специфіку сучасних тенденцій розвитку дитячо-юнацького баскетболу на основі аргументації експертних думок кваліфікованих фахівців. Дискусійну значущість запропонованих питань підтверджено отриманими результатами, а

визначення ступеня погодженості думок опитуваних експертів за допомогою коефіцієнта конкордації Кендалла (*W*) та опис обчислення емпіричного значення χ^2-критерію Пірсона представлено у другому розділі.

У ході проведення експериментального впровадження двох програм фізичної та техніко-тактичної підготовки під час навчально-тренувальних зборів, спрямованих на розвиток рухових якостей юних баскетболісток та удосконалення індивідуальної техніко-тактичної майстерності у передзмагальному періоді підготовчого етапу макроциклу застосовано метод педагогічного спостереження. За допомогою педагогічного спостереження фіксувались організаційно-методичні особливості навчально-тренувального процесу, підходи тренерів до управління навчально-тренувальною діяльністю, їх методи взаємодії і мотивації юних спортсменок тощо, що сприяло корекції та уточненню рекомендацій тренерам для ефективного впровадження програм підготовки, та якісного управління тренувальною та змагальною діяльністю.

Для комплексного вивчення ключових аспектів професійної діяльності тренера, визначення стилю керівництва, оцінки особистісно-професійних характеристик тренера, рівня його самоефективності, сформованості комунікативних та організаторських здібностей, мотивації до досягнення успіху та структури професійної мотивації обрано та застосовано психологічні методики: «Схильність до типу керування», «Шкала самоефективності» (Р.Шварцер, М.Єрусалем), Методика КОС (В.В.Синявський, Б.О. Федоришин), «Діагностика мотивації до успіху» (Т.Елерс), «Мотивація професійної діяльності» (К. Замфір, модифікація А.Реана), «Тест опису поведінки» К. Томаса (в адаптації Н.В.Гришиної) [29]. Застосовані опитувальники представлених вище методик забезпечили багатовимірне вивчення особистісно-професійних характеристик тренера, ступінь впливу на ефективність його взаємодії зі спортсменами та на їх спортивні досягнення. Комплексний підхід до діагностики українських тренерів дитячо-юнацьких баскетбольних команд дозволив зафіксувати наявний рівень розвитку важливих

якостей та передбачити у практичних рекомендаціях можливі напрямки подальшого удосконалення системи підготовки тренерських кадрів.

Метод педагогічного експерименту застосовано двічі у передзмагальному періоді підготовчого етапу макроциклу за стандартною процедурою під час навчально-тренувальних зборів, спрямованих на фізичну підготовку (м.Бар, Вінницька обл.) та техніко-тактичну підготовку (м.Київ). Педагогічний експеримент впроваджено з урахуванням виконання експериментальних програм та супроводу триетапним контролем (за 12 тестами загалом): контрольно-діагностичний з тестуванням до початку програм; контрольно-аналітичний після впровадження програм; контрольно-порівняльний для перевірки відставленого ефекту від впровадження програм окремо обох програм.

Результати експериментальних досліджень зазнали обробки за допомогою описової статистики. Статистична значущість різниці між показниками тестування рівня фізичної підготовленості юних баскетболісток визначена за допомогою критерію Стьюдента для залежних вибірок. У дослідженні тестування рівня техніко-тактичної підготовленості юних баскетболісток використовувалася параметрична статистика: визначалися середнє арифметичне значення, стандартне відхилення SD, оскільки вибірки результатів відповідали закону нормального розподілу (що перевірялося за допомогою критерію згоди Шапіро-Уілкі).

Використано процедуру нормування, що надало об’єктивності оцінці змін у рівні фізичної підготовленості спортсменок за динамікою між етапами тестування (I-II). Масштабування дозволило перетворити різнорідні за вимірюваннями показники (часові, метричні та кількісні) у порівнюваний формат та показати їх у вигляді уніфікованих безрозмірних значень у межах інтервалу [0; 1], що забезпечило комплексність аналізу фізичного стану юних баскетболісток, а також виявлення домінантних та відстаючих компонентів у структурі їхньої підготовленості.

Загалом інформативні дані дисертаційної роботи опрацьовано за допомогою стандартних статистичних методів, що входять в пакет програм Statistica 10.0. (Stat Soft) і MS Excel (2016). Також у дослідженні використано наступні методи статистичної обробки: описову статистику, а саме коефіцієнти розподілу значень вибірки - асиметрії та ексцесу; непараметричну статистику; параметричну статистику (t-критерій Стьюдента для залежних вибірок).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що **вперше**:

- обґрунтовано ситуативно-інтегральний стиль управління діяльності тренера дитячо-юнацьких команд з баскетболу та перевірено його ефективність;
- розроблено сучасні підходи до формування стилю тренерської діяльності в дитячо-юнацькому баскетболі;
- розроблено концептуальну модель ситуативно-інтегрального стилю управління тренерської діяльності з урахуванням сучасних тенденцій роботи з юними баскетболістами;
- визначено і науково обґрунтовано кількісно-якісні критерії оцінки діяльності тренера дитячо-юнацьких команд в баскетболі;
- розроблено тренувальні програми для підвищення рівня фізичної та техніко-тактичної підготовленості юних баскетболісток у лімітовані терміни як інтегральної складової підготовки до офіційних національних змагань та перевірено їх ефективність;
- доповнено наукові положення з питань удосконалення навчально-тренувального процесу фізичної та техніко-тактичної підготовки у баскетболі, що підтверджують доцільність зменшення кількісних обсягів навантажень та підвищення вимог до якості індивідуального виконання вправ;
- доповнено дані стосовно диференціації стилів тренерської діяльності в баскетболі та їх впливу на результативність змагальної діяльності юних баскетболістів;
- доповнено дані стосовно проблемних питань ранньої ігрової спеціалізації юних баскетболісток, пов’язаних зі значущістю гетерохронності фізичного розвитку та поточного рівня фізичних здібностей;

- набули подальшого розвитку наукові положення щодо значущості мотиваційної складової та психологічних аспектів спортивної підготовки, особливостей взаємодії тренер-спортсмен та впливу стилю тренерської діяльності на результативність юних баскетболістів у навчально-тренувальному та змагальному процесі.

Практична значущість одержаних результатів полягає в розробці, обґрунтуванні і апробації підходів формування оптимального стилю тренерської діяльності в дитячо-юнацькому баскетболі та його використання в практичній роботі тренерів з баскетболу.

Отримані результати експериментальних досліджень, впроваджені у навчально-тренувальний процес дитячо-юнацьких баскетбольних команд СДЮШОР-Мобі, сприяли підвищенню досягнень переможця та призера Всеукраїнської юнацької баскетбольної ліги та учасника Євроліги.

Наведений фактичний матеріал і зроблені на його основі висновки й узагальнення впроваджено в освітній процес кафедри спортивних ігор Національного університету фізичного виховання і спорту України, факультету фізичного виховання і спорту Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, ННІ «Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту» УДУНТ при підготовці та викладанні лекцій, практичних, методичних і семінарських занять. Результати дослідження також впроваджено в спортивну та змагальну діяльності жіночої та чоловічої збірних команд Запорізького державного медико-фармацевтичного університету з баскетболу та баскетболу 3х3 у сезоні 2024-2025 н.р..

Отримані результати експериментальних досліджень впроваджені в освітній процес здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 017 Фізична культура і спорт у межах вивчення дисциплін «Загальна теорія підготовки спортсменів», освітньо-професійна програма 017.00.02 «Тренерська діяльність з обраного виду спорту» та «Професійна майстерність фахівця з фізичної культури і спорту», освітньо-професійна програма 017.00.01 «Фізичне виховання» Факультету фізичного виховання і

спорту Київського столичного університету імені Бориса Грінченка (протокол №17 від 07.10.2026).

Експериментальний матеріал щодо ефективності спортивної підготовки та змагального процесу з урахуванням оптимізації стилю тренерської діяльності в дитячо-юнацькому баскетболі, представлені у роботі, можуть слугувати основою лекційних і практично-методичних занять в процесі підвищення кваліфікації тренерів з баскетболу у закладах вищої освіти і Федерації баскетболу України.

Особистий внесок здобувача в спільно опубліковані наукові праці полягає у визначенні концепції, методології та напрямів досліджень, формулюванні структурних компонентів, зборі інформативних даних, його аналізі та інтерпретації, обґрунтуванні та узагальненні результатів, підготовці до публікації. Внесок співавторів визначається участю в організації досліджень окремих наукових напрямів, допомогою в обробці матеріалів та обговоренні отриманих результатів.

Апробація результатів дисертації. Основні положення й результати дослідження викладено та оприлюднено в доповідях на наукових конференціях: XXXX Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації» (Переяслав-Хмельницький, 2020); III Міжнародна науково-практична онлайн-конференція «Здоров'я, фізичне виховання і спорт: перспективи та кращі практики» (Київ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2021); IX Всеукраїнська науково-практична онлайн конференція «Фізичне виховання, спорт та здоров'я людини: досвід, проблеми, перспективи» (у циклі Анохінських читань) (Київ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2021 р.); V Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні тенденції та перспективи розвитку фізичної підготовки та спорту Збройних Сил України, правоохоронних органів, рятувальних та інших спеціальних служб на шляху євроатлантичної інтеграції України» (Київ Національному ун-т оборони України імені Івана Черняховського, 2021); Міжнародна науково-практична конференція «Основні напрямки розвитку фізичної культури, спорту, фізичної

терапії та ерготерапії» (м. Дніпро, 2022); XXII Міжнародній науково-практичній конференції «Фізична культура, спорт і здоров'я: стан, проблеми та перспективи» (м. Харьків, 2022); IV Міжнародна науково-практична конференція «Фізична культура і спорт: досвід та перспективи» (Чернівці, 2023); IV Міжнародна науково-практична онлайн-конференція «Здоров'я, фізичне виховання і спорт: перспективи та кращі практики» (Київ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2023); Міжнародна науково-практична конференція «Основні напрямки розвитку фізичної культури, спорту, фізичної терапії та ерготерапії» (м. Дніпро, ПДАФКіС, 2023),VII Міжнародна конференція «Сталий розвиток і спадщина у спорті: проблеми та перспективи» (м. Київ, НУФВСУ, 2023), XI Всеукраїнська науково - практична онлайн-конференція «Фізичне виховання, спорт та здоров'я людини: досвід, проблеми, перспективи» (Київ, 2024); XII Всеукраїнська науково - практична онлайн-конференція «Фізичне виховання, спорт та здоров'я людини: досвід, проблеми, перспективи» (Київ, 2025) (Додаток Б).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи викладено в 17 наукових працях, що опубліковані, з них 7 наукових статей (зараховано як 6,5 публікації з них усі у співавторстві), включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України, 2 статті (з них усі у співавторстві) у періодичних наукових виданнях, проіндексованих у базах даних Scopus (Q4); 8 публікацій, у яких додатково висвітлено наукові результати дисертації (Додаток А).

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається з анотації, списку публікацій здобувача за темою дисертації, переліку умовних скорочень, вступу, п'яти розділів та висновків до них, практичних рекомендацій, загальних висновків, списку використаних літературних джерел і додатків (12). Дисертаційне дослідження викладено на 302 сторінках комп'ютерної верстки, обсяг основного тексту складає 231 сторінки. Інформативний цифровий матеріал ілюстровано налічує 41 таблиць, 25 рисунки. Список використаних літературних джерел складає 229 найменувань, з них 117 латиницею, 11 офіційних сайтів.

РОЗДІЛ 1
ОГЛЯД ТА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБЛИВОСТЕЙ ПІДГОТОВКИ ТА ПРАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТРЕНЕРА З БАСКЕТБОЛУ

1.1.Програмно-нормативні основи підготовки тренерів з баскетболу в Україні та світі

За визначенням тренер (від англ. training - виховувати, навчати) спеціаліст у виді спорту, який очолює навчально-тренувальну роботу, спрямовану на вдосконалення спортивної майстерності спортсменів та розвиток їх функціональних можливостей [21, 64]. Сучасні підходи функціонування спорту у питаннях фінансування змінили ставлення до тренера з боку меценатів і керівництва, поставивши на один щабель відповідальності за результат зі спортсменами, що в свою чергу спровокувало нівелювання авторитету наставника і потреби у пошуку нових підходів до побудови взаємовідносин «тренер-спортсмен» [18, 64].

Узагальнення класичних і сучасних концепцій управління дозволяє зробити висновок, що тренер у спорті виступає не лише як носій спеціальних знань і організатор тренувального процесу [108, 119, 122], а як ключова фігура педагогічної взаємодії [83], здатна суттєво впливати на мотивацію, психологічний стан [116, 199], залученість і довготривале перебування спортсменів у спорті [71, 210]. Саме характер взаємин «тренер-спортсмен», стиль комунікації та спосіб реалізації управлінських функцій визначають якість навчально-тренувального середовища.

Автори наукових робіт, що вивчають питання тренерської роботи підкреслюють низку специфічних проблем, притаманну саме сучасному спорту [5, 86, 88].

Сучасний етап розвитку спорту характеризується стрімкою інформатизацією всіх складових навчально-тренувального процесу, що зумовлено технологічним прогресом та зростаючими вимогами до ефективності підготовки спортсменів [47, 112, 130]. Використання

інформаційно-аналітичних систем, цифрових платформ, сенсорів, засобів відеотрекінгу та систем штучного інтелекту дозволяє не лише фіксувати хід змагальної діяльності, але й здійснювати глибокий аналіз підготовленості спортсменів, ефективності тренувального впливу та факторів, які зумовлюють кінцевий результат виступів [130, 182].

Інформатизація створює передумови для кількісного оцінювання динаміки розвитку фізичних, технічних, тактичних і психологічних якостей [47, 59, 60, 99]. Зібрані дані дозволяють здійснювати об'єктивну експертизу результативності тренерської роботи, виявляти нереалізований потенціал, розробляти коригуючі стратегії, що базуються не на суб'єктивному сприйнятті, а на емпірично верифікованих показниках [130]. При цьому цифрові інструменти сприяють виявленню прихованих зв'язків між змінними, що раніше не піддавалися адекватному вимірюванню [63, 125, 206].

Особливої актуальності в сучасному спорті набуває застосування методів спортивної аналітики, що грунтуються на системному аналізі ігрових даних, використанні статистичного моделювання та сучасних цифрових технологій обробки інформації [112, 196, 217]. Наукові дослідження свідчать, що аналітичні підходи до обробки ігрової статистики та відеоданих дозволяють об'єктивно оцінювати ефективність змагальної діяльності, визначати ключові чинники результативності та підвищувати якість прийняття тренерських рішень [20, 63, 125, 126]. Так, встановлено, що показники, пов'язані з реалізацією кидків, підбираннями та ефективністю командних взаємодій, мають істотний вплив на підсумковий результат матчів у баскетболі, що підтверджено аналізом змагань міжнародного рівня [117, 147, 187, 207].

У командних видах спорту, зокрема в баскетболі, дедалі ширше застосовуються системи відеоаналізу, автоматизованого збору ігрової статистики та програмні засоби тактичного розбору, які забезпечують тренера об'єктивною інформацією для планування тренувального процесу й корекції змагальної діяльності [112, 183]. Паралельно з цим у наукових працях акцентується увага на розвитку перцептивно-когнітивних компонентів ігрової

діяльності, зокрема прийняття рішень у динамічних і невизначених ігрових ситуаціях [149, 200]. Доведено, що використання відеосимуляцій, імерсивного відео та інших цифрових навчальних засобів сприяє підвищенню якості рішень і стабільності технічних дій у баскетболістів, особливо на етапах спортивного вдосконалення [137, 182].

Разом із тим, сучасні дослідники наголошують на необхідності критичного та доказового використання аналітичних і цифрових технологій у тренерській практиці [116, 149]. Ефективність їх застосування значною мірою залежить від рівня підготовленості тренера, його здатності інтерпретувати отримані дані та інтегрувати їх у систему навчально-тренувального процесу, уникаючи псевдонаукових підходів і нейроміфів [22, 67, 111]. Таким чином, спортивна аналітика виступає не самоціллю, а інструментом підвищення якості управління підготовкою баскетболістів на основі об’єктивних даних і науково обґрунтованих рішень [59, 62, 64].

Водночас, аналітичні моделі відіграють суттєву роль і в оцінці ефективності діяльності тренерського складу [1, 68, 148]. Критика або схвалення результатів змагальної діяльності спортсменів дедалі частіше спирається не лише на підсумкові місця чи здобуті медалі, але й на глибший аналіз динаміки підготовки, показників фізичної функціональності, тактичної реалізації та відповідності підготовки до запланованих етапів макроциклу [2, 4, 68, 75]. Це сприяє обґрунтованому плануванню майбутньої діяльності, зокрема визначенню обсягів фінансування, кадрового потенціалу, змісту навчальних зборів тощо [23, 27, 77, 80].

Інформатизація сучасного суспільства створює широкі можливості для аналізу досягнень спортсменів і якості роботи тренерів [59, 112,]. Зокрема, дані змагальної діяльності, навантажень та інші показники можуть фіксуватись за допомогою трекінгових систем (Catapult, Polar Team Pro тощо), що активно використовуються у європейській та американській тренерській практиці [130, 193, 194].

Попри поширеність використання технологій в тренувальному процесі за кордоном [104, 226, 227], в Україні системна підготовка тренерів з баскетболу з урахуванням цифрових інструментів досі обмежена [22, 67, 80]. Програми в закладах вищої освіти рідко включають модулі аналітики або цифрових технологій [51, 80, 84].

Таким чином, інформатизація навчально-тренувального процесу є не лише інструментом оперативного моніторингу та аналізу результатів, а й потужним чинником стратегічного розвитку спортивної системи, що забезпечує зростання якості підготовки спортсменів, наукову обґрунтованість тренерських рішень та конкурентоспроможність в умовах сучасного висококонкурентного спортивного середовища [59, 75, 130].

Водночас, пандемія COVID-19 спричинила необхідність адаптації методик навчання: більшість тренерських курсів у 2020-2021 роках було переведено в дистанційному форматі. Цей перехід виявив суттєвий дефіцит компетентностей у частини тренерів щодо використання онлайн-інструментів, планування занять у гібридному форматі, дистанційного моніторингу підготовки спортсменів [81, 114].

Сучасна програма підготовки тренерів має передбачати модульний підхід із чітко визначеними компетентнісними орієнтирами, включенням технологічних компонентів (відеоаналіз, трекінг, аналітика) та адаптацією до викликів пандемічного або посткризового періоду. Досвід таких країн як Іспанія, США, Велика Британія свідчить про успішну інтеграцію подібних компонентів у програми підготовки тренерів [51, 164, 227, 228].

У навчально-методичній літературі належним чином не відображено алгоритм, зміст і науковий аналіз можливостей підготовки тренерів та набуття майбутніми фахівцями відповідної кваліфікації з виду спорту, в тому числі і тренерів з баскетболу. Особливого значення методичні підходи до навчання майбутніх фахівців галузі фізичної культури і спорту набули завдяки сучасним тенденціям освітнього процесу, викликаним через умови пандемії коронавірусу та повномасштабного вторгнення на територію України.

Вивчення питання підготовки тренерів з баскетболу має аргументовані підстави через необхідність з'ясування питання якості освітнього процесу [21, 22, 73] і можливостей підвищення кваліфікації, удосконалення вмінь та навичок, необхідних в тренерській роботі та форм їх оптимізації у процесі тренерської кар'єри фахівця [16, 67, 83].

Стратегічні підходи до підготовки тренерів потребують кардинальних змін через потребу удосконалення практичної роботи спеціалістів, що пояснюється посиленням сучасних вимог до рівня підготовленості баскетболістів, у зв'язку зі змінами матеріально-технічних умов та особливої потреби виховання у молоді культури ставлення до здорового способу життя на основі системних занять фізичними вправами. Ці вимоги конкретизуються завданнями, представленими у оновленій навчальній програмі для ДЮСШ, СДЮШОР, ШВСМ та спеціалізованих навчальних закладів спортивного профілю [77], що висуваються до роботи тренерів дитячо-юнацьких спортивних шкіл. Розглядається система підготовки юних спортсменів через сукупність знань, принципів і методів у практичній діяльності завдяки ефективному процесу організації і управління вихованням баскетболістів з метою якісної підготовки резерву збірних команд різних вікових категорій та подальшого досягнення високих результатів на міжнародних змаганнях. Проте, виконання зазначених завдань стосуються реалізації тренерського потенціалу, який має забезпечувати умови зростання спортивної майстерності гравців на засадах досягнення високого рівня техніко-тактичної, фізичної, теоретичної і психологічної підготовленості з можливістю реалізації набутих практичних умінь в змагальній діяльності.

Вивчення можливостей працевлаштування тренером з баскетболу в Україні дозволяє зробити логічний висновок, що рівень готовності фахівця до тренерської діяльності потребує представлення диплому про спеціалізовану вищу освіту, що може бути отримана виключно у ЗВО [73]. Підвищенням кваліфікації, а відтак, удосконаленням рівня підготовленості тренера з баскетболу займається федерація баскетболу України (ФБУ) [223].

Впроваджені форми забезпечення можливості розвитку тренера реалізуються через проведення семінарів і за допомогою ліцензування визначенням відповідності задля роботи тренером з конкретною віковою групою (категорії «В», «А» і «PRO») [27]. Таким чином, структура підготовки тренера по баскетболу здійснюється в умовах отримання базової підготовки у ЗВО і удосконалення рівня підготовленості під контролем ФБУ.

Вивчення навчально-методичної документації надало підстави з'ясувати, що заклади вищої освіти скорочують кількість годин, відведених на підготовку тренерських кадрів взагалі. Реалізується це через обов'язкові для вивчення тренерської діяльності дисципліни: теорія і методика обраного виду спорту, теорія методика фізичного виховання, психологія, педагогіка, медико-біологічні дисципліни [22, 67, 84].

Серед закладів вищої освіти, в яких готують фахівців спеціальності А7 Фізична культура і спорт, лише незначна кількість ЗВО створює можливості фахової підготовки тренерів з баскетболу, викладаючи теорію і методику обраного виду спорту (баскетбол) зі специфікою вивчення видів підготовки юних баскетболістів, що забезпечує можливість отримання на бакалавраті якісних знань стосовно роботи тренера ДЮСШ [77]. Переважна більшість навчальних закладів надають освітні послуги у форматі об'єднання майбутніх тренерів за видами спорту і отримання необхідних знань, вмінь та навичок через узагальнену форму викладу змісту матеріалів без цілеспрямованої специфіки та занурення у характерні особливості навчання гри баскетбол [22, 67, 50]. Сучасна система освіти тренерів в Україні потребує радикального вдосконалення через розрив між формальною підготовкою у закладах вищої освіти та вимогами професійного стандарту [80]. Дослідники наголошують, що програмно-нормативна база має еволюціонувати від суто теоретичного викладання до визнання результатів неформальної освіти (семінарів, ліцензійних курсів федерацій), що є стандартом у світовій практиці.

Аналіз структури підготовки тренерів у Великій Британії, здійснений О.Ломакою [51], демонструє приклад високої адаптивності освітніх програм до

запитів сучасної спортивної індустрії. На відміну від традиційних академічних підходів, британська модель базується на інтеграції університетської освіти з професійними стандартами (зокрема CIMSPA), де ключова роль відводиться формуванню здатності тренера працювати в мультидисциплінарних командах. Це програмно-нормативне рішення дозволяє нівелювати проблеми, описані в українському контексті (зокрема, брак психологічного та реабілітаційного супроводу), оскільки ці компетенції є частиною базового освітнього стандарту тренера, а не додатковою вимогою [22, 51]. Порівняльна характеристика програмно-нормативних основ підготовки тренерів в Україні та Великій Британії наведено в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

Порівняльна характеристика програмно-нормативних основ підготовки тренерів в Україні та Великій Британії

Критерій порівняння	Україна	Велика Британія
Основа програми	Академічний стандарт (017), теоретико-центричність.	Професійний стандарт індустрії (CIMSPA), практика-центричність.
Роль федерацій	Часто відокремлена від університетської підготовки.	Глибока інтеграція (National Governing Bodies) в освітній процес.
Цифрові навички	Вивчаються оглядово, брак програмного забезпечення.	Обов'язковий модуль аналітики та моніторингу навантажень.
Психологія та відновлення	Проблема дефіциту супроводу.	Інтегровані модулі в межах основної програми підготовки.

Примітка: Складено на основі аналізу праць Єфременко А. (2024) та Ломаки О. (2025).

Специфіка тренерської роботи передбачає врахування низки суттєвих вимог до процесу підготовки фахівця і подальшого підвищення кваліфікації протягом його професійного життя [22, 67, 80] відповідно до тенденцій розвитку гри [5, 86, 88], еволюції правил баскетболу [79, 219, 224], змін у трактуваннях ігрових епізодів суддями тощо [94].

Запит до якості роботи тренера перестав бути виключно прагненням спеціаліста до саморозвитку і досягнення високих результатів [1, 68, 86]. Сьогодення диктує таку потребу через наполегливу вимогливість до ефективності навчально-тренувального процесу всіх її учасників: роботодавців,

юних спортсменів і їх батьків [15, 91]. Рудиментарним у секціях стає процес підготовки заради процесу (зайнятість дітей, оздоровлення, набуття нових вмінь), нині всіх турбують аргументи до фінансування тренувань і змагань, а витрачений час має бути обґрунтований досягненнями.

Реформаційні процеси у освітньому і професійно-спортивному середовищі, що спонукають до розвитку, змін, нових тренерських підходів, відбуваються безперервно [67, 75, 83, 88]. Викликані вони природніми процесами потреби в удосконаленні з урахуванням сучасних тенденцій розвитку вищої освіти, виду спорту і вимог до якісної реалізації в тренерській діяльності [27, 80, 86, 88].

Тренер – ключова особистість навчально-тренувального і змагального процесів, залишається диригентом успіхів і поразок команди у грі баскетбол [18, 78, 108]. Професія вимагає опанувати вміння навчити гравців, переконати і тримати удар нових викликів, його знання, що мають бути інтерпретовані відповідно обставин і індивідуалізовані стосовно кожного спортсмена, а навички тренерської діяльності, набуті під час освітнього процесу, мають варіюватись щодо рівня технічної майстерності баскетболістів, їх віку, здібностей, тактичних можливостей, окрім того вимог керівництва, ситуаційних обставин (травм, хвороб тощо) [15, 45, 72, 98, 130].

Значна увага фахівців галузі фізичної культури і спорту звернена на пошук можливостей удосконалення техніко-тактичних дій баскетболістів [3, 14, 19, 20, 43, 48], способів контролю ефективності навчально-тренувального та змагального процесів, визначення потреб корекції їх психологічного стану [13, 15, 116], врахування особливостей підготовки завдяки впровадженню сучасних підходів до підвищення якості на основі власних напрацювань і закордонного досвіду [75, 104, 174]. Узагальнення даних досліджень авторів дозволять наголосити на спільній тенденції удосконалення рівня підготовленості спортсменів в той час, як вивчення і удосконалення роботи тренера залишається без належної уваги науковців [83, 91, 96].

В Україні професійна діяльність тренера з баскетболу потребує врахування вимог до працевлаштування, що здійснюється на підставі отримання диплому про фахову вищу освіту у ЗВО [23, 24, 80, 84] і удосконалення рівня підготовленості під контролем ФБУ [223].

Фахівців галузі фізичної культури і спорту в Україні готують 59 закладів вищої освіти, серед яких чотири спеціалізованих: Національний університет фізичної культури і спорту України (НУФВСУ) [221], Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського (ЛДУФК) [220], Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту (ПДАФКіС підрозділ УНТ) [222], Харківська державна академія фізичної культури (ХДАФК) [224]. Вивчення освітніх програм, представлених на офіційних сайтах ЗВО [218, 220-224], надало підстави виявити, що виокремлені умови навчання тренерів з баскетболу мають можливість створювати лише потужні спеціалізовані заклади освіти за умови достатньої кількості набору студентів з даної спеціалізації, інші ЗВО формують збірні академічні групи об’єднуючи майбутніх тренерів з різних видів спорту, що ускладнює подачу цілеспрямованої специфіки навчального матеріалу відповідно обраного виду спорту (баскетбол). Прогресивні ЗВО спрямовують зусилля на практико-орієнтоване навчання майбутніх фахівців, створюючи умови отримання знань, вмінь, навичок професійної діяльності та фахових компетентностей за допомогою проведення тривалої виробничої практики навчання у дитячо-юнацьких спортивних школах (ДЮСШ і СДЮШОР), проте таке навчання попри потужну практичну складову часто обмежене необхідними структурованими поясненнями, розставленими акцентами пріоритетності можливостей через завантаженість тренера-методиста і потребу термінового виходу з конкретних ситуацій без грунтовного з’ясування важливих фактів [22, 50, 67].

Структура підготовки тренера в Україні містить два основних етапи (рисунок 1):

- етап навчання – освітній етап під час здобуття вищої освіти майбутнього спеціаліста з можливістю отримання знань, вмінь та навичок у державних і приватних ЗВО;
- етап удосконалення – професійно-прикладний етап виконання практичних обов'язків на посаді тренера у ДЮСШ, СДЮШОР, приватних спортивних школах і академіях (самостійно організованих, або при професійних баскетбольних клубах).

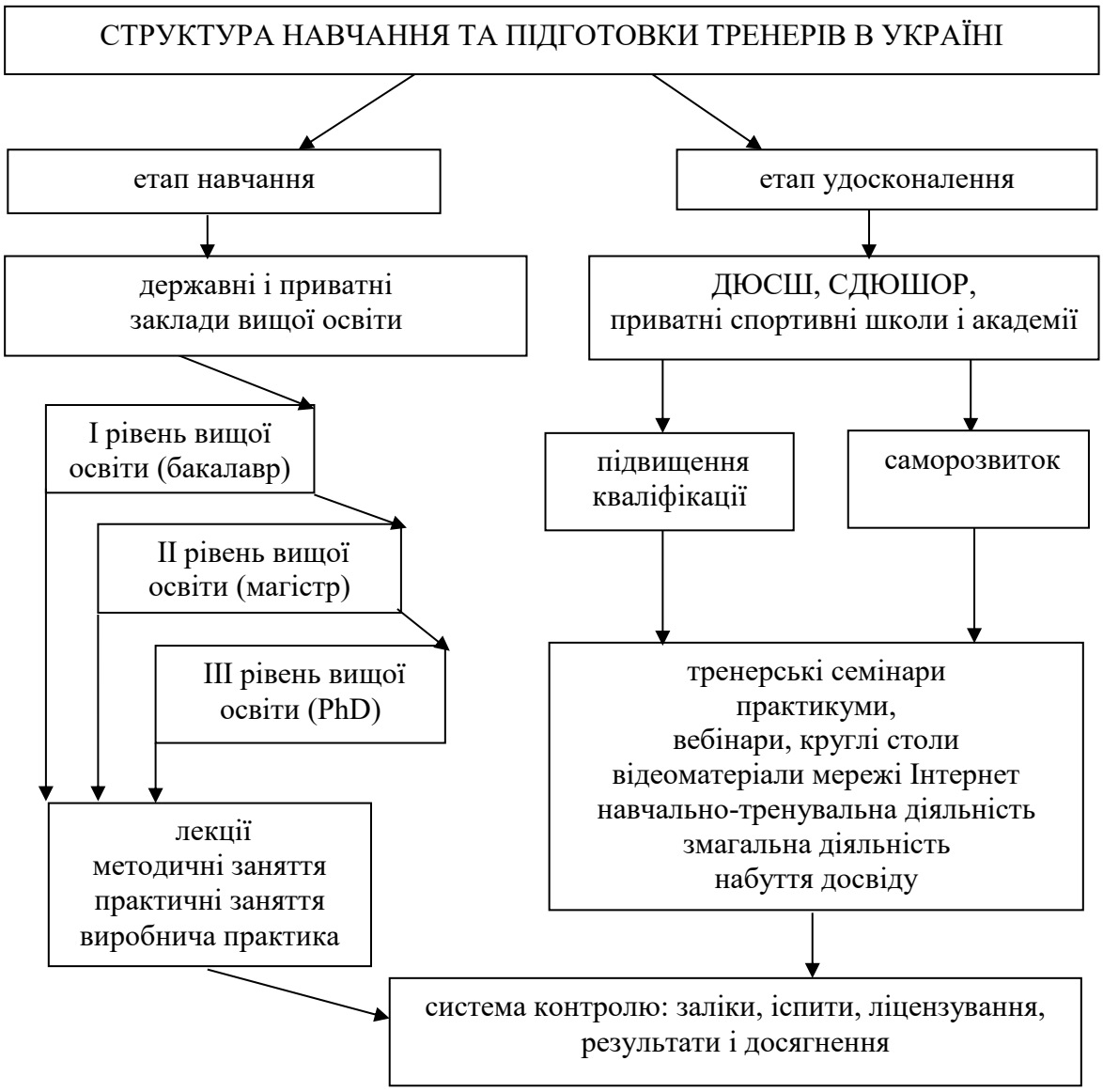

Рис. 1.1. Узагальнена структурна схема підготовки тренерів з баскетболу в Україні

Освітній етап має чітко визначені характеристики навчання у ЗВО, що обмежено термінами засвоєння освітньо-професійних і освітньо-наукових

програм (бакалавр, магістр, доктор філософії), обсягом змісту і годин, відведених на опанування матеріалів освітніх компонентів, що керуються Законом України «Про вищу освіту» [23], Законом України «Про фізичну культуру і спорт» [24], Стандартами вищої освіти України для першого, другого та третього рівнів вищої освіти [84]. Освітній етап покликаний сприяти набуттю необхідних загальних і фахових компетентностей, необхідних для ефективної роботи. Процес підготовки майбутнього тренера структуровано лекційним, методичним і практичним матеріалом, проте сучасні вимоги організації освітньо-педагогічного процесу передбачають зменшення специфіки баскетболу в контексті змістового наповнення освітніми компонентами (ОК) [22]. Специфіка викладання без розподілу академічної групи на спеціалізації стимулює потребу до узагальнення підходів у вивченні дисциплін (теорія і методика обраного виду спорту, теорія і методика фізичного виховання, медико-біологічних і спортивно-педагогічних дисциплін) [14, 49, 50]. Зміст викладання ОК через зазначені причини природньо не охоплює специфічні питання у необхідному обсязі, що грунтовно висвітлюють особливості застосовування вивченого матеріалу для якісної підготовки тренера з баскетболу [22, 77].

Продовження освітнього процесу і підвищення якості підготовки тренера з баскетболу засобами удосконалення індивідуальної майстерності фахівця відбувається через впровадження системи ліцензування під егідою ФБУ, що передбачає попередній процес навчання, переважно спрямований на особливості специфіки баскетболу, і особисте прагнення до власного саморозвитку.

Федерацією баскетболу України у 2018 році запроваджено єдину систему ліцензування баскетбольних тренерів в Україні. Такими питаннями навчання та підвищення кваліфікації тренерів з баскетболу опікується комісія з професійної підготовки тренерів ФБУ [22, 67, 86].

Передумовами впровадження системи ліцензування тренерів в Україні на базі ФБУ стали визнані позиції: низька якість роботи тренерів, низький рівень

підготовленості юних баскетболістів, низький рівень підготовленості тренерів без достатніх професійних знань і мотивації [22, 67].

Згідно прийнятого положення «Про навчання та атестацію тренерів з баскетболу» ліцензування повинні пройти тренери дитячих та юнацьких команд, а також тренери команд високої кваліфікації, які приймають участь в змаганнях, що проводиться під егідою ФБУ [27, 223].

Враховуючи міжнародний досвід, виокремлено розподіл за трьома ієрархічними рівнями, за якими здійснюється офіційне ліцензування тренерів з баскетболу [27]:

- перший рівень (професійні тренери, тренери збірних команд) здобувають ліцензійну категорію «PRO», що надає право здійснювати тренерську діяльність в баскетбольних клубах/командах, які беруть участь у чемпіонатах серед чоловіків та жінок (Суперліга, дивізіон «А», чемпіонати Європи та світу у всіх вікових категоріях);
- другий рівень (кадети, юніори, 16-21 рік на етапі підготовки до вищих досягнень) здобувають ліцензійну категорію «А», що дозволяє здійснювати тренерську діяльність в баскетбольних клубах/командах, які беруть участь у чемпіонатах України, що проводяться під егідою ФБУ (ВЮБЛ, Студентська баскетбольна ліга, дивізіон «В», Вища ліга жінки, Перша та Вища ліга чоловіки, національні збірні команди України U-14, U-15);
- третій рівень (до 13-15 років) здобувають ліцензійну категорію «В», що надає право здійснювати тренерську діяльність в баскетбольних клубах/командах, які беруть участь в обласних, міських та районних змаганнях, що проводяться під егідою ФБУ [34].

До 2020 року тренерські ліцензійні курси проводилися в різних регіонах країни: Одеса, Київ, Рівне, Запоріжжя, Харків, Львів, Кам'янське, Суми. Через несприятливу епідеміологічну ситуацію, пов'язану із розповсюдженням коронавірусної інфекції SARS-Cov-2 (2019-nCov), навчання у 2020-2021 рр. здійснювалось в дистанційному форматі на основі використання сучасних комунікаційних платформ (Zoom тощо) [81, 114].

Серед переваг вибору міста для проведення ліцензійних курсів комісією з професійної підготовки тренерів ФБУ враховуються такі фактори:

- наявність матеріально-технічної та організаційної бази для проведення занять протягом навчальних модулів;
- географічне розташування міста з метою врахування логістичної зручності переїзду для тренерів з різних регіонів України;
- потенційна можливість створення регіонального навчального центру.

Ліцензування тренерів з баскетболу першочерговим розглядає потребу підвищення кваліфікації тренерів через організацію процесу удосконалення і контролю вивченого матеріалу, або підтвердження відповідного рівня знань зазначеної категорії. Реалізація процесу ліцензування покликана встановити відповідність рівня підготовленості тренера і надати необхідні сучасні знання та удосконалити практичні навички, що є важливо необхідними на даному етапі розвитку гри баскетбол. Вітчизняними та іноземними спеціалістами, що долучаються до навчального процесу враховуються новітні технології, сучасні підходи та інтерпретація науково-практичного досвіду відповідно змін правил гри, нововведень, суддівських трактовок тощо [27, 224].

Для атестації, враховуючи міжнародний досвід подібного ліцензування, відведено 76 годин. Необхідність удосконалення процесу ліцензування через зворотний зв’язок надала підстави до швидкої корекції співвідношення видів навчання на першому році навчання 50 % лекцій до 50% практичних занять і надалі змін в сторону переваги практичного навчання 20-30% лекційного матеріалу до 70-80 % практико-орієнтованого процесу [27].

Вимоги до проходження процедури ліцензування передбачають якісну попередню підготовку для фахівців усіх рівнів і враховують потребу у ознайомленні зі специфікою екзаменаційних вимог. Система оцінювання складається з двох частин іспиту (теоретичного і практичного), що проходять в один день:

- теоретична частина містить вимогу до представлення розгорнутої відповіді на питання теоретично-прикладного характеру, що передбачає

грунтовну демонстрацію знань у техніко-тактичному напрямку, охоплює специфічні уточнення з дотичних галузей;

- практична частина сформована двома етапами (підготовки і проведення). За день до іспиту тренери шляхом жеребкування обирають тему для практичного представлення і за власним конспектом у відведений час (15 хвилин) мають розкрити її перед комісією. Наприклад, за темою навчання кидка м'яча у кошик необхідно підібрати методи, засоби, продемонструвати гнучкі навички комунікації з виконавцями, врахувати доречність акцентів і зауважень тощо [34].

Під час іспиту оцінюється багато компонентів, що складають оцінку: знання теорії, якість конспекту, педагогічна майстерність, доцільна складність обраних засобів навчання/удосконалення, ефективність застосування різних методів навчання тощо. Кожний експерт ставить власну оцінку, потім відбувається обговорення до узгодження. Приблизно 7 % тренерів з групи отримують відмову у ліцензуванні і мають потребу повторної здачі іспиту після додаткової підготовки.

Під час процесу ліцензійного навчання вже задіяно більше 15 іноземних спеціалістів, що привносять сучасні бачення, методичні підходи, новітні методики та технології у навчально-тренувальний процес і підвищення кваліфікації українських тренерів.

Роботу ліцензійної комісії регламентує низка нормативних документів: внутрішні положення ФБУ, зовнішні дозвільні документи щодо діяльність ліцензійної комісії, Статут, положення комітету [223]. Процес роботи комісії мобільний і передбачає надання пропозицій щодо плану роботи, запрошення спеціалістів і затвердження з боку Генерального секретаря ФБУ Драбіковського В.В.

У ході дослідження з'ясовано кількісні характеристики за роками проведення ліцензування у ФБУ відповідно регіонів і категорій тренерських ліцензій [27]. За чотири роки роботи в Україні видано 720 тренерських ліцензій, зокрема:

- категорія PRO – 119 ліцензій,
- категорія А – 194 ліцензії,
- категорія В – 407 ліцензій.

Рис.1.2. Результати порівняльного аналізу ліцензування тренерів України за категоріями.

Категорія В є наймасовішою, що відповідає структурі розвитку масового та дитячо-юнацького спорту.

Пік ліцензування припав на 2018 рік (413 ліцензій), після чого у 2019 році відбувся різкий спад (96 ліцензій). У 2020-2021 рр. спостерігається часткове відновлення, однак початкового рівня так і не досягнуто.

Аналіз регіональної структури дозволив виокремити три групи областей за масштабами тренерського ліцензування:

- м. Київ - 190 ліцензій;
- Харківська область - 108 ліцензій;
- Дніпропетровська область - 64 ліцензії;
- Одеська область - 70 ліцензій.

Ці області характеризуються найрозвиненішою інфраструктурою баскетболу: наявністю провідних клубів, потужних ДЮСШ, високою конкуренцією та активною участю в офіційних змаганнях.

Регіони з середнім рівнем активності (15-50 ліцензій) до цієї групи належать: Запорізька (47), Рівненська (40), Львівська (27), Київська (26), Миколаївська (19), Івано-Франківська (16), Тернопільська (13), Черкаська (13), Полтавська (11), Сумська (12) та інші області. Для них характерна стабільна робота системи ДЮСШ, але менш виражена вертикаль підготовки спортсменів від початкових груп до професійних команд. Регіони з мінімальною кількістю ліцензій (0-10): Закарпатська - 0; Херсонська - 4; Чернігівська - 1; Луганська - 3; Чернівецька - 4; Житомирська - 6. Такі низькі показники можуть бути наслідком: слабкої спортивної інфраструктури; недостатнє охоплення баскетболом; воєнні дій (Луганська область); відсутність кадрів вищої категорії. Аналізуючи динаміку отримання категорій ми спостерігаємо, що ліцензію PRO в 2018 році отримало 88 тренерів, 2019 році - 4 тренери, 2020 - 13 та 2021 - 14 тренерів. Ліцензію А отримано 118 тренерами в наступні два роки по 23 особи в 2021 році 30 тренерів. Ліцензію В у відповідний період отримали 207 → 69 → 80 → 51 тренерів відповідно.

Ретельний аналіз дозволяє наголосити на незбалансованій кількості тренерів, які опікуються баскетболом, порівнюючи цей показник за регіонами. Загалом 190 ліцензій отримано тренерами міста Києва за чотири роки дії програми за підсумком трьох категорій, проте низка областей (Вінницька, Волинська, Житомирська, Закарпатська, Кіровоградська, Луганська, Херсонська, Хмельницька, Чернігівська, Чернівецька) мають показники кількості тренерів з ліцензіями для виступу у змаганнях під егідою ФБУ у площині від 0 до 7 [27]. Переважна більшість ліцензій за категоріями отримана у перший рік роботи комісії з професійної підготовки тренерів ФБУ, що має логічне пояснення потреби у допуску команд і їх керманичів до участі у розіграшах чемпіонатів країни різного рівня і статі. Низький показник кількості тренерів категорії «В» підтверджує анонсовану передумову

ліцензійного навчання стосовно дитячо-юнацького баскетболу і проблемного рівня підготовленості юного покоління.

Аналіз програмно-нормативних засад підготовки тренерів з баскетболу в Україні та світі свідчить, що чинна система ліцензування, незважаючи на її значний потенціал для професійного розвитку фахівців, характеризується регіональною нерівномірністю та потребує подальшого вдосконалення в напрямі формування комплексної системи професійних компетентностей тренера [104]. Водночас наявність ліцензії є лише формальною умовою допуску до професійної діяльності й не визначає рівень її ефективності, оскільки результативність роботи тренера залежить насамперед від його здатності якісно організовувати та управляти навчально-тренувальним і змагальним процесом у роботі з юними спортсменами [18, 64, 122]. Саме тому актуалізується необхідність грунтовного вивчення структури, змісту та особливостей тренерської діяльності як провідного чинника підготовки юних баскетболістів.

1.2.Структура, зміст та специфіка тренерської діяльності як основного чинника навчально-тренувальної та змагальної діяльності в системі підготовки юних баскетболістів

Тренерська діяльність у баскетболі - це комплексний процес навчання, виховання та підготовки спортсменів для досягнення високих результатів у спорті, що включає розробку програм тренувань [4, 59, 62, 75], контроль за їх виконанням [25, 48, 60], розвиток фізичних якостей, техніки [3, 12, 17, 153] та психологічну підтримку [13, 15, 116] і тренер виступає одночасно педагогом, стратегом, менеджером та психологом [21, 108, 119].

Вивчення проблемних питань підготовки спортсменів у переважній більшості випадків стосується вдосконалення навчально-тренувального і змагального процесу [61, 79, 91, 175]. Питанням управління в спорті науковці приділяють увагу несистемно, спрямовуючи зусилля на розгляд ролі тренера [18, 108] і проблем організації його роботи, вивчення професійних і

особистісних якостей [1, 41, 42], виявлення характерних ознак формування стилю [78, 171]. Найбільш відомою залишається класифікація типів керівників та їх стилів управління, описана німецьким психологом Lewin K. (авторитарний, демократичний та ліберальний) [163]. Проте автори дисертаційних досліджень представляли спроби різнопланового розгляду ролі тренера, пропонуючи нові обґрунтування типів тренера на основі практичних результатів [68, 2, 73].

Складність узагальнення сучасного уявлення про сутність і структуру діяльності тренера з урахуванням особливостей розвитку спорту посилена значною кількістю індивідуальних факторів особистості керівника, що стимулює проведення нових досліджень, вивчення ефективності роботи тренера та з'ясування нових підходів до виконання його обов'язків [1, 83, 108, 164].

Кардинальні зміни XXI століття, спричинені процесами глобалізації в спорті, не оминули увагою роботу очільників спортивних команд [86-88].

Сучасне суспільство вимагає від тренера результату на кожному рівні багаторічного вдосконалення: у дитячо-юнацькому спорті - з боку батьків, керівництва ДЮСШ, керівництва команд, підпорядкованих клубам, меценатів; у професійному спорті - з боку спонсорів та керівництва [18, 91, 210].

У баскетболі, окрім суто спортивних чинників (зміни в офіційних правилах, зростання техніко-тактичної майстерності гравців, сучасні особливості агресивного захисту та швидкісно-силового протистояння суперників) [186], додалися дотичні, проте змістовні й вагомі за значущістю впливу фактори: адміністративні та багатокомпонентний психологічний тиск [20, 94].

Сучасні погляди суспільства, зміни фінансування та перерозподіл керівних обов'язків сприяли змінам у ставленні до особистості тренера [85-88]. У професійному баскетболі це знайшло відображення у підходах до зрівняння статусу гравця і тренера як найманих працівників та, за бажання, їх заміни відповідно до потреб і інтересів клубів [24, 73, 80]. У дитячо-юнацькому спорті спостерігається збільшення впливу на роботу тренера з боку всіх учасників

навчально-тренувального процесу [22, 67, 83, 210], посилене ситуаційною залежністю тренера через зменшення масовості занять баскетболом юних гравців і фактичну відсутність конкуренції [5, 10, 216], нівельоване державне фінансування, перекладене на батьків спортсменів [22], та значна проблемність доступу до спортивних споруд [7, 66, 73].

За допомогою теоретичного моделювання [47-49, 64, 75] на основі педагогічного спостереження [59, 65] сформовано модель взаємопов'язаних складових роботи тренера ДЮСШ, що послідовно відображають зміст та структуру тренерської діяльності і детермінують результат [18, 52, 164, 198]. Характерною ознакою є новий підхід до визначення пріоритетного напрямку роботи тренера, що формує стиль його роботи за домінуючою складовою [78, 101, 163].

Доцільно узагальнити визначення, пояснивши напрямок роботи тренера, що передбачає керування навчально-тренувальним процесом і підготовку до змагань [18, 75]. Серед основних завдань слід зазначити: навчання та допомогу у реалізації набутої індивідуальної майстерності [46, 57]; відповідальність за розподіл навантаження, інтенсивність тренувань [4, 47, 131], підбір методів і засобів теоретичної, технічної, тактичної, фізичної [43, 121, 154, 170], психологічної [15, 54, 116, 201] та інтегральної підготовки [25, 60, 61, 169]; мотивацію, підтримку та контроль за здоров'ям юного спортсмена. Представлений перелік завдань формує загальне уявлення про спектр дій, що очікують від тренера, проте основним залишається результат, оскільки саме досягнення дозволяють визначити ефективність тренерської діяльності [26, 65, 122].

У контексті розгляду питання підготовки тренерів у дитячо-юнацькому баскетболі значний інтерес становлять дослідження, присвячені виявленню чинників, що відрізняють успішних тренерів від менш успішних [148, 164, 178]. На основі аналізу діяльності елітних юнацьких баскетбольних тренерів встановлено, що ключовими факторами ефективності тренерської діяльності є не лише рівень спеціальних техніко-тактичних знань, а й здатність до

стратегічного планування, педагогічної гнучкості, ефективної комунікації зі спортсменами та створення позитивного навчального середовища [78, 115, 190, 205]. Автори підкреслюють, що успішні тренери значно більше уваги приділяють розвитку автономії гравців, формуванню мотивації та адаптації тренувального процесу до індивідуальних особливостей юних спортсменів [210, 216], що безпосередньо впливає на довгострокові результати підготовки [121, 204]. Також науковці наголошують, що неможливо досягти результату на етапі "національної збірної", якщо на етапах "кадетів" та "юніорів" було допущено розрив у теоретичній чи психологічній підготовці. Для успіху на міжнародній арені тренувальний процес має бути максимально наближений до інтенсивності реального матчу [130].

Конкурентна спроможність збірних команд з баскетболу (національних, молодіжних, юніорських, кадетських) на міжнародному рівні обумовлена наявністю ефективного процесу за видами підготовки (теоретичної, технічної, тактичної, психологічної, фізичної, інтегральної) на етапах багаторічної підготовки [2, 75, 174, 199], що представлено в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Інтегральна модель підготовки та конкурентоспроможності в баскетболі

Вид підготовки	Етап: Кадети / Юніори (ВЮБЛ)	Етап: Молодіжні / Національні збірні	Наукове обґрунтування (Ключовий фокус)
Фізична	Розвиток аеробної бази та координації. Адаптація до інтенсивності.	Максимальна потужність, швидкісна витривалість, відновлення.	Pluta & Andrzejewski (2018): Моніторинг серцевого ритму та GPS-навантажень під час гри.
Технічна	Формування стабільного навику (кидок, дриблінг) у закритих та відкритих ситуаціях.	Виконання технічних елементів на максимальній швидкості в умовах жорсткого супротиву.	Koh et al. (2012): Диференціація успішних тренерів за якістю постановки техніки.
Тактична	Навчання базовим груповим взаємодіям (Pick-and-roll, Give-and-go). Розуміння позицій.	Гнучкість ігрових схем, адаптація під суперника, швидке прийняття рішень (Decision-making).	Koh et al. (2012): Когнітивні навички та стратегічне мислення як фактор успіху.

Продовження таблиці 1.2

Психологічна	Формування впевненості, мотивації та вміння працювати в команді.	Стійкість до стресу (clutch moments), лідерство, ментальна готовність до міжнародного тиску.	Teck, Wang & Mallett (2012): Психологічна підтримка та роль тренера як ментора.
Теоретична	Розуміння правил гри, основ біомеханіки рухів та режиму дня.	Глибокий аналіз скаутингу, розуміння сучасної статистики (Advanced Stats).	Загальна теорія (Платонов): Фундамент для свідомого ставлення до тренувань.
Інтегральна	Ігрова практика, де всі навички об'єднуються в умовах змагань ВЮБЛ.	Моделювання міжнародних матчів високої інтенсивності.	Pluta (2018): Поєднання фізичного навантаження з тактичними завданнями.

Остаточна невирішеність складних питань взаємозв'язку загальної та спеціальної фізичної підготовки з урахуванням амплуа та вікових особливостей гравців свідчить про можливість удосконалення у відповідному напрямку, що підкреслено працями впливових науковців. Безкоровайний Д.О. зі співавторами [6] та Гребінка Г. і Корягін В. [17] підкреслюють, що існуюча система тестів часто не враховує вікові особливості формування сенситивних періодів розвитку якостей та акцентують увагу на тому, що загальна фізична підготовка (ЗФП) повинна трансформуватися у спеціальну (СФП) з урахуванням ігрового амплуа баскетболіста [144]. Koryagin V. та Blavt O. [152] пропонують впровадження інноваційних інформаційних технологій для точного вимірювання взаємозв'язку між ЗФП та СФП, з метою уникнення перевтоми та оптимізувати тренувальний ефект.

Експериментальні дослідження фахівців обґрунтовують мотиваційну спрямованість фізичної підготовки з урахуванням психотипу баскетболістів та їх провідної репрезентативної системи (аудіальної, візуальної, кінестетичної). Також значущими є питання діагностики психологічної статі, визначення статевої домінантності особистості (андрогінності, маскулінності та фемінінності) з урахуванням рівня психофізіологічного стресу в змагальній діяльності [95, 28].

Зазначається, що ефективними є тренерські підходи до техніко-тактичної

підготовки на основі морфофункціональної спеціалізації організму, яка є необхідною передумовою фізичної підготовленості спортсменів [8, 97, 133, 158].

Вивчення можливостей теоретичної підготовки та вагомий внесок в ефективність тренувального процесу через занурення спортсменів у грунтовне розуміння методики та підбір ефективних засобів доводять фахівці, що досліджують цей напрямок [59, 57, 43, 74].

Фахова наукова дискусія розгорнута у площині різного ставлення до інтегрального тренування, підгрунтям якого є фізична підготовка, що потребує стратегічно нових підходів, узагальнення та систематизації експериментальних результатів [60, 82, 134, 206].

Перспективними для подальшого впровадження залишаються питання відновлення спортсменів та стимуляції їх працездатності в різних структурних утвореннях макроциклу [2, 45, 69, 75].

Проте на сучасному етапі розвитку баскетболу пріоритетне значення впливу на кінцевий результат матчу має поточний рівень фізичної підготовленості гравців. Саме він дозволяє в специфічних умовах змагальної діяльності та висококонкурентної боротьби ефективно реалізовувати наявний техніко-тактичний потенціал спортсменів [154, 195]. Зазначені характеристики не є виключною перевагою професійних гравців, а стосуються проблемних питань фізичної підготовки на всіх етапах спортивного вдосконалення баскетболістів [6, 43, 102].

З огляду на це, нормативні значення показників фізичної підготовленості в навчальних програмах дитячо-юнацьких спортивних шкіл мають знижену інформативність внаслідок гетерохронності фізичного розвитку організму юних баскетболістів [56, 107, 160]. Це опосередковано впливає на рівень розвитку рухових якостей та показники ефективності змагальної діяльності юних баскетболістів [17, 89, 155, 179]. Збільшення обсягів та інтенсивності фізичних навантажень у юному віці призводить до тимчасового покращення результативності [130, 131, 162], але з подальшими негативними наслідками як

для інтегральної підготовленості, так і для здоров'я спортсменів [7, 25, 184].

В контексті підготовки юних баскетболісток особливої гостроти набуває проблема ранньої спортивної спеціалізації [192], яка часто виступає предиктором передчасного емоційного вигорання та когнітивного обмеження атлетичної ідентичності [173]. Сучасні наукові погляди підтверджують, що форсоване нарощування специфічних навантажень у підлітковому віці не лише корелює з високим ризиком травматизму, а й призводить до втрати внутрішньої мотивації через надмірну професіоналізацію дитячого спорту [141, 162, 216].

Методичні підходи до фізичної підготовки юних баскетболістів повинні формуватися з урахуванням наступних чинників: визначення оптимальних співвідношень загальних і спеціальних вправ у фізичній підготовці [6, 17, 75, 136, 153, 170], індивідуалізації підготовки на основі врахування темпів фізичного розвитку організму [56, 98, 202] та формування позитивного емоційного фону в процесі тренувальних занять [127, 181].

Сучасні підходи до аналізу тренерської діяльності в спорті загалом та в ігрових видах зокрема засвідчують, що тренер виступає не лише носієм спеціальних знань і техніко-тактичних рішень, а й ключовою фігурою педагогічного, соціального та культурного впливу на спортсменів [18, 119]. У фундаментальних роботах Lyle J. [167] тренерська діяльність розглядається як складний інтегративний процес, що поєднує планування, організацію, реалізацію і рефлексію тренувального процесу, а також управління міжособистісними взаємодіями в команді [115, 122, 78]. Автор наголошує, що тренер є «менеджером тренувального процесу», який постійно працює з невизначеністю: змінним складом команди, суперниками, календарем змагань, станом здоров’я й мотивації спортсменів [1, 29, 149].

У дослідженнях тренерська діяльність трактується як культурно та соціально зумовлена практика, де стиль керівництва, комунікація [78, 105, 171], спосіб прийняття рішень і навіть манера зворотного зв’язку формуються не лише професійною підготовкою [149, 122], а й контекстом – традиціями клубу, вимогами федерації, очікуваннями батьків, уболівальників, спонсорів [188, 73,

91]. Такий підхід особливо релевантний для баскетболу, де результативність суттєво залежить від якості мікроклімату в команді й довіри до тренера [52, 68]. Автори підкреслюють, що тренерська практика є динамічною та контекстно залежною, а ефективність тренера не може оцінюватися виключно за результатами змагальної діяльності [122, 148, 207]. Особливого значення ця теза набуває у дитячо-юнацькому спорті, де тренер виступає одночасно педагогом, вихователем і менеджером розвитку [18, 21, 50, 83], а його рішення безпосередньо впливають на мотивацію, спортивне довголіття та особистісне становлення юних спортсменів [143, 162].

Значну увагу в сучасній літературі приділено питанню ефективного тренерства (coaching effectiveness). Côté J., Gilbert W. [122] пропонують інтегративне визначення «ефективного тренера як того, хто здатен постійно стимулювати позитивний спортивний досвід і розвиток спортсменів у чотирьох ключових доменах - технічному, тактичному, фізичному та психосоціальному» [122]. У цьому контексті тренер у дитячо-юнацькому баскетболі має поєднувати орієнтацію на результат (перемоги, місця, рейтинг) з орієнтацією на розвиток (зростання компетентності, автономії, соціальної залученості спортсмена).

Сучасні концепції лідерства у спорті демонструють, що класична тріада стилів за Lewin K. (авторитарний, демократичний, ліберальний) є лише первинною рамкою [163]. Роботи Jennifer Turnnidge, Jean Côté та їхніх колег обґрунтовують доцільність застосування трансформаційного лідерства в тренерській діяльності, яке грунтується на натхненні, індивідуалізованій підтримці, інтелектуальній стимуляції та високих, але реалістичних очікуваннях до спортсменів [122, 205]. Саме трансформаційний стиль сприяє готовності юних гравців приймати виклики, долати труднощі тренувального процесу і зберігати мотивацію в умовах тривалого багаторічного вдосконалення [205].

Поняття стилю управління носить характеристики загальних підходів до керування процесом будь-якої діяльністю і характеризується сукупністю системних прийомів, що використовуються в управлінській діяльності [9, 21].

Від стилю управління тренера в спортивній команді залежить ефективність роботи на результат, мотивація, загальна атмосфера та побудова професійних взаємовідносин, що обумовлює складність та багатогранність процесу управлінської діяльності тренера і залежить від багатьох психологічних аспектів [13, 16, 15]. Особливої уваги розгляд питання заслуговує через значущість завдань управління навчально-тренувальною та спортивно-оздоровчою діяльністю в умовах глобальних викликів і кризових явищ [2, 5, 7, 10, 86, 88]. Саме сукупність зазначених проблем, ускладнених зміною поколінь, сучасними особливостями сприйняття і опрацювання інформації, характерною індивідуалізацією у командних спортивних іграх [8, 46], наявною потребою у корекції ставлення до комунікації «тренер-спортсмен» [78, 115, 146] через загальне підвищення самооцінки особистості в суспільстві налаштовує на розуміння необхідності оптимізації навчально-тренувального і змагального процесу за рахунок пошуку шляхів конкретизації стилю управління тренера у спортивних іграх [68, 122, 167].

Німецько-американський психолог Lewin K. [163] одним з перших системно підійшов до питань вивчення загальних стилів управління та класифікував їх, поділивши за трьома категоріями політичних систем (авторитарна, ліберальна та демократична) [18, 143, 167]. Підтримана науковцями-послідовниками ідея набула широкого впровадження і знайшла обґрунтовані визначення відповідно до специфіки діяльності. Спортивна сфера не залишилась осторонь зазначеного розподілу саме за такою системою класифікації стилю роботи тренерських кадрів через специфіку комунікації під час керування навчально-тренувальним та змагальним процесом, адже взаємодія тренер-спортсмен передбачає можливість різної побудови стосунків з урахуванням описаних підходів, що пояснюють атмосферу ефективного тренування [21, 122]. Висновки, експериментально доведені Lewin K. і його командою близько 80 років назад, стосовно відсутності ідеального стилю, його залежності від умов і ситуацій, особистісних якостей лідера і специфіки групи актуальні і донині [18, 20, 51, 63].

Відомий американський психотерапевт і винахідник трансактного аналізу (напрямку у психотерапії) Ерік Берн обґрунтував потребу розгляду комунікації людей за відповідним розподілом ролей (батько, дорослий, дитина) [189]. На думку фахівця, такий розподіл характеризує ситуативність думок, висловлювань та вибір можливих рішень, які обирає керуюча особа залежно від умов, у яких опинилася. Стиль управління тренерської діяльності обумовлений функціями тренера відповідно його професійних вимог, до яких належать такі структурні компоненти: набір/відбір в команду; організація навчально-тренувальної роботи; безпосередній навчально-тренувальний процес, контроль за ефективністю управління командою, відновлення спортсменів і підготовка до змагань, можливість опанування інноваційних технологій [14, 15].

Фахівці визначають стиль керівництва через увагу до двох головних компонентів: особистісні якості керівника і характерні особливості поведінки керівника під час функції управління. Саме відношення до підлеглих і обрані підходи, що застосовуються для досягнення поставленої керівником мети, визначають індивідуальний стиль керівництва [18, 52]. За двома основними чинниками (увага до результату і турбота про людину) американські науковці Блейк Р. і Моутон Д. довели можливість вимірювати управлінську діяльність. Вони обґрунтували вміст різного співвідношення цих показників, визначивши типологію керівників за п’ятьма позиціями: диктатор, демократ, організатор, маніпулятор і песиміст [101, 113, 105]. Фахівці з менеджменту і маркетингу у фізичній культурі і спорті розглядають види наукових підходів до управління в галузі через призму трьох напрямків роботи: системний, процесний і ситуаційний [68, 149], що у відповідному ступені інтерпретації може бути доцільним для характеристики прийнятих рішень у процесі тренерської діяльності.

Стиль тренерської діяльності у баскетболі є складним, багатовимірним і динамічним утворенням [108, 167, 119], яке формується під впливом психологічних [1, 52, 29, 28], педагогічних [50, 78, 83], соціальних та організаційних чинників [115, 73]. Сучасні наукові підходи відходять від

уявлення про універсальний «ефективний» стиль керівництва [122, 149] та розглядають тренерське лідерство як контекстно зумовлений процес прийняття рішень [149, 105], ефективність якого залежить від віку спортсменів, рівня їх підготовленості, змагального середовища та цілей багаторічного розвитку [45, 56, 107, 68, 94].

Науковцями зазвичай аналізується особистість через визначення значущих професійних якостей та існування особистісних проявів тренера [1, 16, 18, 52], майже не враховуючи індивідуально типологічні особливості темпераменту [15, 28], що сприятимуть процесу перетворення наявних задатків у здібність до ефективної управлінської діяльності тренера [1, 52, 18, 15, 29]. На основі вивчення врахованих науковцями аспектів взаємодії, що визначають основні характеристики стилю керівництва, до спільних ознак доцільно віднести такі:

– індивідуальний підхід до вибору рішень, або врахування думок команди, помічників тренера, адміністрації [149, 163, 105];

– манера комунікації носить повчальний, дружній, безальтернативний характер [78, 115];

– мотиваційні стимули сформовані на основі позитивної ініціативи, або передбаченого негативного покарання [15, 216];

– комунікація в команді передбачає розподіл професійного і особистісного, постійно вивіреної дистанційності, обґрунтованого зближення для плідної взаємодії на результат [108, 119, 205];

– розставлені акценти на допустиму альтернативність думок, реальний зворотний зв’язок на відгуки і можливі перспективи спільного пошуку рішень [101, 163];

– потреба у підтримці під час узгодження рішень [122, 146].

Ефективність управління у всіх сферах життєдіяльності людини знаходиться у щільній взаємозалежності з якістю роботи команди [86, 148, 122, 171]. Значущою складовою командної роботи розглядається правильний вибір передачі повноважень у сукупності з визначенням можливостей [10], проте це

має опосередковане значення до тренерської діяльності через беззаперечну відповідальність тренера за прийняття рішень під час навчально-тренувальної та змагальної діяльності в спортивних командах [149, 16, 68]. Науковці віддавна вивчають різні форми управління групою людей (командою) задля досягнення результату, узагальнюючи та надаючи визначення стилям управління від загальновідомих (авторитарний, демократичний, ліберальний) до оновлюваних вітчизняними дослідниками (наприклад, мотивуючий, делегуючий, наставницький, інструктуючий), обґрунтовуючи сучасні підходи до взаємодії з контингентом [38, 5, 21, 113]. Галузь фізичної культури і спорту не може дистанціюватись від пошуку шляхів управління командною роботою через наявну потребу вивчення питання, що лежить у площині ефективності майбутніх досягнень [14, 18, 29, 68].

У дослідженнях, присвячених ефективності тренування в юнацькому спорті, наголошується, що якість результату значною мірою залежить від якості взаємодії «тренер-спортсмен», особливо в чутливих вікових періодах [154, 209]. Позитивна, підтримувальна комунікація, чіткі, але гнучкі вимоги, прогнозованість рішень тренера формують у баскетболістів відчуття безпеки й довіри, без яких неможлива повноцінна реалізація фізичного та техніко-тактичного потенціалу у змагальних умовах [13, 15, 78].

З погляду структури діяльності тренера з баскетболу доцільно виділити кілька взаємопов’язаних блоків, що узгоджуються як з вітчизняними, так і з міжнародними моделями «coaching process»:

- планувально-аналітичний блок – включає стратегічне і поточне планування макро-, мезо- та мікроциклів, аналіз календаря змагань, добір засобів тренування, побудову системи контролю (тестування, моніторинг навантаження, відеоаналіз). Для баскетболу це також означає врахування специфіки змагальної діяльності: високої інтенсивності, повторюваних спринтів, зміни напрямку руху, стрибкових дій, контактних єдиноборств. Дані сучасних досліджень [130, 196, 194] підтверджують, що тренер має орієнтуватися не лише в класичних показниках витривалості, сили та

швидкості, а й у структурі ігрового навантаження – кількості прискорень, стрибків, силових єдиноборств, пульсових зон тощо [186];

- педагогічно-організаційний блок – планування занять, добір методів навчання техніці та тактиці, організація тренувальної діяльності в групах різного рівня підготовленості. Сучасні праці з спортивної педагогіки розглядають тренера як педагога, який створює «навчальне середовище» (learning environment), а не лише як носія технічних знань. У баскетболі це означає поєднання пояснювально-ілюстративних методів із ігровими, ситуативними вправами, варіативними задачами для розвитку тактичного мислення [90, 119];
- комунікативно-соціальний блок – управління взаєминами між гравцями, взаємодія з батьками, адміністрацією, суддями, представниками ЗМІ, спонсорами. Сучасні дослідження тренерських культур показують, що саме комунікативний аспект часто визначає, чи буде команда стабільною, згуртованою і здатною витримувати психологічний тиск [91, 78, 108]. У дитячо-юнацькому баскетболі комунікативна складова дедалі більше ускладнюється через активне втручання батьків у процес, зміну ціннісних орієнтацій дітей та соціальні виклики воєнного часу;
- рефлексивно-оцінювальний блок – аналіз власної діяльності, переосмислення обраних методик, готовність до змін та професійного розвитку. Систематичні огляди програм підвищення кваліфікації тренерів свідчать, що коуч-освіта є ефективною тоді, коли виходить за межі передачі технічних знань і включає розвиток критичного мислення, педагогічного такту та навичок рефлексії [51, 164, 104].

Дослідження Kyran Clements та колег показують, що спортсмени юнацького віку високо оцінюють тренерів, які здатні поєднувати компетентність у змісті (техніка, тактика, фізична підготовка) з людяністю, справедливістю, здатністю слухати й підтримувати [123]. Це ще раз підкреслює, що сучасний тренер з баскетболу має бути фахівцем не лише з техніко-тактичних компонентів гри, а й із педагогіки, психології та комунікації. Попри

наявність типологій за параметрами орієнтації на процес або результат [122, 119], у науковій літературі спостерігається дефіцит уваги до індивідуально-типологічних особливостей темпераменту тренера як базису для формування управлінської компетенції.

Окремого наголосу потребує питання відповідальності тренера за здоров'я та благополуччя юних спортсменів. Дослідження щодо навантажень у баскетболі вказують на високий ризик кумулятивної втоми, мікротравм і перетренованості у разі невиваженого поєднання змагальної та тренувальної діяльності [131]. Це ставить перед тренером завдання балансу між прагненням до високого результату та необхідністю довгострокового збереження здоров'я гравця, що особливо важливо в умовах дитячо-юнацького спорту.

Таким чином, узагальнюючи наукові підходи, можна зробити висновок, що структура, зміст та специфіка тренерської діяльності в баскетболі на сучасному етапі включають:

- багаторівневу організацію навчально-тренувального процесу, що передбачає послідовний перехід від оздоровчо-розвивальних завдань до завдань спортивної підготовки для формування передумов для досягнення високого рівня спортивної майстерності [2, 45, 75, 77];
- інтеграцію фізичної, технічної, тактичної, психологічної й теоретичної підготовки в єдину систему [25, 55, 59, 74, 170];
- зростання ваги комунікативної, адміністративної та рефлексивної складових [78, 119, 122];
- переорієнтацію стилю тренерського керівництва з директивно-авторитарних форм на партнерські та трансформаційні моделі, спрямовані на розвиток автономії, мотивації та особистісного зростання спортсменів [205, 101, 115];
- посилення відповідальності тренера за здоров'я, безпеку, психологічне благополуччя та довгостроковий розвиток юних баскетболістів [20, 43, 131,162].

Ці положення створюють теоретико-методологічне підгрунтя для

подальшого дослідження стилю тренерської діяльності, його впливу на фізичну підготовленість, мотивацію та ефективність змагальної діяльності юних баскетболісток.

1.3. Сучасні тенденції розвитку дитячо-юнацького баскетболу: український та закордонний підходи

Сучасні тенденції розвитку баскетболу у світі свідчать про стійке зростання індивідуальної та командної майстерності гравців, що обумовлює необхідність кардинальних змін у навчально-тренувальному й змагальному процесі підготовки зростаючого покоління баскетболістів [4, 86]. Провідні вітчизняні та зарубіжні дослідження засвідчують, що сучасний дитячо-юнацький баскетбол функціонує в умовах інтенсивної трансформації, спричиненої підвищенням темпу гри, зростанням інтенсивності змагальної діяльності, посиленням вимог до багаторічної підготовки та активним упровадженням новітніх тренувальних технологій [44, 155, 174].

У фокусі сучасних наукових підходів перебуває концепція раннього формування універсального гравця, здатного ефективно виконувати широкий спектр техніко-тактичних дій [135, 165, 177], швидко адаптуватися до змін темпу гри та приймати рішення в умовах жорсткого дефіциту часу. Реалізація цього підходу передбачає структурну модернізацію системи підготовки [124, 129], зокрема посилення ролі індивідуалізованих тренувальних програм і впровадження педагогічного моніторингу, спрямованого на оцінювання фізичної, технічної, тактичної та психологічної готовності спортсменів [8, 57, 76].

Підготовка якісного спортивного резерву, здатного забезпечити конкурентоспроможність на міжнародній арені, можлива лише за умови врахування глобалізаційних змін у сучасному спорті, системного вивчення зарубіжного досвіду та науково обґрунтованої інтерпретації отриманих результатів у національній практиці [2, 6, 180]. Особливої актуальності ці положення набувають у контексті розширення формату змагальної діяльності,

зокрема стрімкого розвитку баскетболу 3×3, який з 2020 року включено до програми Олімпійських ігор. Попри різну специфіку видів спорту (баскетболу і баскетболу 3х3), повного відокремлення у підготовці спортсменів в Україні так і не відбулося, гравці часто обирають можливість виступу у різних змаганнях. Баскетбол 3×3 має відмінний профіль фізичних і техніко-тактичних вимог порівняно з традиційним форматом 5×5, характеризується значно вищою інтенсивністю, коротшими паузами між ігровими діями та підвищеним енергетичним навантаженням [66, 172]. Вітчизняні дослідження підтверджують високу ефективність і видовищність цього різновиду гри, а також зростаючий інтерес до нього з боку вболівальників, засобів масової інформації та наукової спільноти [3, 11, 100]. Це, у свою чергу, розширює вимоги до універсальності підготовки юних баскетболістів уже на ранніх етапах багаторічного спортивного вдосконалення.

Українські та закордонні фахівці активно досліджують шляхи підвищення спортивної майстерності в баскетболі за окремими видами підготовки, аналізуючи ефективність спеціальних вправ [106, 132, 156], рівень фізичної підготовленості [144, 153], структуру змагальної діяльності [117, 147], психологічні характеристики спортивного відбору [93], особливості систем змагань [94] та питання контролю підготовленості юних баскетболістів [25, 59, 65]. Разом із тим, у теоретичних підходах до розвитку сучасного спорту та баскетболу зокрема зберігається низка суперечностей, що створює підгрунтя для наукової дискусії та подальшого пошуку ефективних рішень [61, 63].

Важливим критерієм підвищення якості організації навчально-тренувального й змагального процесу визнається селекційна робота. Досвід спортивного відбору в системі підготовки баскетболістів в Україні та за кордоном свідчить про необхідність її оптимізації з урахуванням перспектив багаторічного розвитку спортсмена [4, 92]. У цьому контексті актуалізується роль закладів вищої освіти як базових центрів формування якісного резерву, здатних забезпечити безперервність підготовки з урахуванням потреб професійних клубних команд [59, 73].

Зростання рівня індивідуальної майстерності баскетболістів на міжнародній арені об’єктивно вимагає перегляду підходів до підготовки резерву та системного розвитку дитячо-юнацького баскетболу відповідно до сучасних світових тенденцій. Узагальнення практичного досвіду й наукових напрацювань закордонних спеціалістів створює передумови для формування інноваційних підходів до організації підготовки юних баскетболістів, орієнтованих на комплексний розвиток особистості спортсмена.

У ширшому контексті сучасні тенденції розвитку спортивних ігор характеризуються суттєвими трансформаціями вимог до ефективності змагальної діяльності кваліфікованих спортсменів, що зумовлено ускладненням структури ігрової діяльності та зростанням конкуренції на міжнародному рівні [19, 87, 125]. Це підсилює актуальність комплексного підходу до підготовки, який передбачає поєднання високого рівня техніко-тактичної майстерності з належною фізичною та психологічною готовністю [59, 60, 154].

Інтенсифікація ігрового процесу, зменшення часу на атаку, зростання силового протистояння та поширення агресивної манери захисту по всьому майданчику зумовлюють необхідність перегляду традиційних методів підготовки, особливо на етапах попередньої та базової підготовки юних спортсменів [213, 193]. Наукові дані підтверджують доцільність оптимізації обсягів тренувального навантаження за рахунок підвищення якості тренувальних впливів, упровадження інтегрованих програм, раціонального поєднання навантаження й відновлення та використання інноваційних педагогічних і цифрових засобів навчання [110].

У сучасному баскетболі спортивний результат розглядається як інтегративна функція взаємодії техніко-тактичної майстерності, функціонального стану, психологічної стійкості та біомеханічних характеристик спортсмена. Саме тому система комплексного контролю виступає ключовим інструментом управління адаптаційними процесами організму та індивідуалізації підготовки [25, 63, 202]. Особлива увага

приділяється моніторингу психофізіологічних показників і вибухової потужності нижніх кінцівок як маркерів готовності до ефективної змагальної діяльності [28, 194].

У ширшому науковому контексті сучасна тренерська діяльність у баскетболі формується в умовах зростання складності навчально-тренувального та змагального процесів, що зумовлено підвищенням інтенсивності гри, зростанням вимог до індивідуальної та командної майстерності, а також необхідністю інтеграції науково обґрунтованих підходів у практику підготовки спортсменів [7, 86, 68]. Аналіз наукових джерел підтверджує наявність системної невідповідності між підготовкою тренерів і реальними вимогами практики, особливо у дитячо-юнацькому баскетболі, що обмежує здатність тренера ефективно адаптувати навчально-тренувальний процес до вікових, функціональних і психологічних особливостей спортсменів [5, 16, 22, 67].

Аналіз сучасних тенденцій розвитку дитячо-юнацького баскетболу та наукових підходів підтверджує необхідність формування цілісної, багатокомпонентної системи підготовки юних баскетболістів, що поєднує фізичну, технічну, тактичну, психологічну та теоретичну складові. Такий підхід створює науково обґрунтовані передумови для підвищення ефективності навчально-тренувального процесу та довгострокового розвитку спортсменів у сучасних умовах зростаючої конкуренції.

1.4. Аналіз проблемних аспектів тренерської діяльності у навчально-тренувальному та змагальному процесі в баскетболі

В недалекому минулому Україна завжди мала потужне представництво гравців у складі збірних СРСР по баскетболу різних вікових категорій (кадетських, юніорських, молодіжних, національних) [10, 86, 87]. Наші спортсмени перемагали і складали гідну конкуренцію на міжнародному рівні завдяки видатним тренерам і спеціалістам, які якісно та кваліфіковано

працювали в дитячо-юнацькому баскетболі, створюючи масовість і можливість ефективного відбору на всіх етапах багаторічної підготовки [2, 45, 77, 93].

Зміни політичного характеру призвели до занепаду системних підходів у баскетболі та утворення низки проблемних питань, що невід'ємно супроводжують тренерську діяльність фахівця [22, 67, 83, 88]. Багатокомпонентний характер проблем, з якими стикається в своїй роботі тренер у дитячо-юнацькому спорті, включає педагогічні, адміністративні, аналітичні [59, 65, 125] та комунікативні функції [78, 115], які часто перевищують обсяг суто спортивної роботи або мають опосередковане відношення до навчально-тренувального чи змагального процесу, проте значуще впливають на ефективність роботи фахівця і результату [1, 52, 122, 148], який демонструють в сукупності тренер і команда [18, 50, 62, 96, 119].

Одним з найважливіших питань розвитку спорту є фінансування, яке стосується матеріально-технічної бази [86-88], якості організації та проведення чемпіонатів [27, 94, 223], можливості отримання міжнародного змагального досвіду, забезпечення кадрового потенціалу [22, 67, 80], витрат на наукову складову галузі тощо. Дослідження Європейської Комісії (2018) вказують, що саме обмежені ресурси стають бар'єром розвитку молодіжного спорту, особливо командних видів спорту [229]. Український контекст повністю відповідає цим висновкам: відсутність фінансування ДЮСШ (дитячо-юнацьких спортивних шкіл) не дозволяє вільний вибір змагань, суттєве підвищення якості тренувальних умов і кваліфікації кадрового потенціалу [77, 83, 91]. Оплата, що проводиться за кошти батьків створює перед тренером залежні обставини штучних зобов'язань, нівелюючи процес природньої конкуренції та відбору [187, 8, 93].

За часів Незалежності України відбулося знесилення тренерського ресурсу [22, 50, 67, 83], як наслідок, кваліфікація спеціалістів, небайдужих до улюбленої гри мільйонів часто носить напів професійний характер і не сприяє повноцінному засвоєнню матеріалу, відведеного за навчальною програмою відповідно року підготовки [76, 77].

Соціально-економічний рівень значної кількості українських родин не дозволяє відвідування секцій їх дітям [7, 66, 88]. Втрата масовості серед юних спортсменів спричинила злам у системі повноцінного відбору [66, 71, 88]. Сучасні діти віддають перевагу цифровим формам активності над фізичними, що знижує рівень рухової компетентності загалом [81, 95, 98]. Фізична підготовленість початківців часто не відповідає віковим потребам і якісним характеристикам нормативних вимог [19, 56, 77]. Сучасні тенденції розвитку суспільства (необхідність у вивченні іноземних мов, комп'ютерній грамотності) негативно вплинули на формування мотивації до занять баскетболом, а саме бажання долати труднощі у змагальній контактній боротьбі, тому тренер отримує значну частину контингенту, який складається з дітей з очевидними потребами в командній руховій активності (зайва вага, соціальна замкнутість, увага аніматорів для розваги тощо) [209]. Водночас, батьки очікують і вимагають результат, що полягає у спортивних досягненнях, виправленні недоліків у вихованні юних баскетболістів [188].

Тренер-практик у роботі з юними баскетболістами має відшукати цілеспрямованих однодумців з необхідними лідерськими якостями, які з його допомогою формуватимуть боєздатну команду. Якщо попередні покоління демонстрували конкурентну боротьбу за першість у колективі, то сьогодні необхідно визнати, що штучно створений психологічний тиск вже не спонукає до ефективного результату [13, 15, 29, 116].

Особливого значення набув адміністративний аспект у тренерській діяльності. На плечі тренера тисне тягар пошуку фінансування (оплата оренди, форми, медичного супроводу). На його відповідальність покладено вибір та рішення про участь у змаганнях, врахування дедлайнів (заявки, квитки тощо), окремої уваги заслуговує виклик сьогодення стосовно задоволення життєвонеобхідних потреб безпеки вихованців [73, 80, 91, 96].

Робота тренера передбачає широкий спектр виконання обов'язків, включаючи всі види підготовки (технічної, тактичної, фізичної, психологічної, теоретичної і інтегральної). Від рівня підготовленості спортсмена, досвіду

тренера, етапу підготовки, значущості змагань залежить характеристика відповідних вимог до тренерської діяльності, що пов’язані з подоланням виникаючих проблем. Часто тренеру доводиться вирішувати питання пов’язані з навколо тренувальною та змагальною діяльністю [18, 96, 68].

Автори наукових робіт, що вивчають питання тренерської роботи, підкреслюють низку специфічних проблем, притаманних саме сучасному спорту, що надало підстави для узагальнення проблемних питань:

- тренери-початківці зазначають, що навчання в закладах вищої освіти містить загальні положення, постулати застарілі і знаходяться у фактичному дисонансі з реальною сучасною практичною роботою [16, 50, 83, 104];
- досвідчені тренери, не виключаючи потребу підвищення кваліфікації і ознайомлення з новітніми методиками, відверто критикують необхідність у проведенні ліцензійних курсів навчання з подальшим розподілом за рівнем підготовленості по відповідним категоріям, впровадженим у багатьох федераціях з видів спорту [27, 51, 67, 224, 227];
- відсутність масовості у більшості видів спорту призвела до втрати конкуренції, якісного спортивного відбору, а період набору юних спортсменів у секції і ДЮСШ відбору взагалі не передбачає [8, 71, 93,161];
- більшість тренерів вважає, що найбільша складність формується у пошуку мотивації їх спортсменів до виконання інтенсивних завдань і обсягу навантажень на різних етапах спортивного удосконалення, хоча і має різні підстави для її втрати [13, 216];
- проблематичність фінансування зазначена як важлива складова відсутності бажаного результату всіма тренерами через необхідність на базовому етапі підготовки врахування можливостей батьків у виборі місць для навчально-тренувальних зборів і змагань, на подальших етапах спортивного удосконалення залежність від фінансування спонсорів і відповідальних установ [22, 86, 87];

- зазнали критики відсутність достатнього інвентарю, обладнання і доступність якісних тренувальних споруд (спортивних залів, стадіонів, басейнів, кортів), що не відповідають міжнародним стандартам [83, 91, 95];
- зазначена проблема втрати кваліфікованих тренерських кадрів по всій вертикалі від дитячо-юнацького до олімпійського спорту через невідповідність заробітної плати за титанічну працю триває весь період Незалежності України [22, 50, 67, 80];
- зазначено проблему відсутності психологічного супроводу, відновлення після навантажень, реабілітації після травм висококваліфікованих спортсменів, що унеможливлює процес якісної підготовки на відповідному рівні і, як наслідок, досягнення бажаного результату [13, 15, 53, 54, 130].

Синтезовані проблемні питання роботи тренера носять загальний характер, проте підходи до виконання тренерської діяльності мають значущу індивідуальну складову в кожному конкретному випадку.

Значущою проблемою, що нині постала перед тренерами через умови і особливості сьогодення, є також організація фізичної підготовки юних баскетболістів, зокрема неврахування гетерохронності фізичного розвитку, ефекту відносного віку та індивідуальних морфофункціональних особливостей спортсменів [56, 109, 16, 107]. Формальне застосування нормативних вимог і збільшення обсягів навантаження без належної індивідуалізації може призводити до перевтоми, травматизму та зниження перспектив спортивного зростання [131, 17, 193]. Водночас наукові дослідження підкреслюють важливість психолого-комунікативної складової тренерської діяльності, зокрема застосування партнерських і трансформаційних стилів керівництва, що позитивно впливають на мотивацію, залученість і розвиток юних спортсменів [18, 115]. Недостатній рівень психологічного супроводу тренерів і спортсменів залишається суттєвим обмеженням ефективності навчально-тренувального та змагального процесів [19, 13, 199].

Окрему групу проблем формує недостатня інтеграція сучасних засобів спортивної аналітики [22, 67, 111]. Незважаючи на доведену ефективність

відеоаналізу [182, 112], моніторингу навантажень [130, 184, 194] і аналізу змагальної діяльності у баскетболі, їх використання в тренерській практиці залишається фрагментарним [125, 142, 197]. Відсутність системної аналітичної підготовки ускладнює об'єктивну оцінку функціонального стану спортсменів і оптимізацію навчально-тренувального процесу.

Суттєвим проблемним чинником залишається зростання зовнішнього адміністративного та соціального тиску на тренера [22, 88]. У дитячо-юнацькому спорті він проявляється у втручанні батьків у тренувальний процес [209, 188], орієнтації на швидкий результат і зниженні педагогічного авторитету тренера [18, 122, 141, 210], що суперечить принципам довгострокового розвитку спортсменів [2, 205]. У професійному баскетболі тренер дедалі частіше розглядається як тимчасовий управлінський ресурс, що негативно впливає на стабільність професійної діяльності та якість управлінських рішень [86, 87, 149].

Висновки до розділу 1

Діяльність тренера баскетбольних дитячо-юнацьких команд сформована комплексом навчальних, оздоровчих та виховних заходів зі спрямованістю на досягнення високого рівня індивідуальної майстерності та командних результатів юними спортсменами, що зумовлює структуру і зміст: налічує планування та розробку програм за видами підготовки з урахуванням сучасних методик та інноваційних технологій; навчання та удосконалення техніки і тактики юних гравців; розвиток фізичних та морально-вольових якостей; аналіз, контроль, оцінювання і корекцію навчально-тренувального процесу; управління змагальною діяльністю та виконання адміністративних обов'язків.

На основі вивчення парадигми професійної підготовки українських тренерів з баскетболу визначено можливості опанування програмно-нормативних основ на спеціалізованих освітньо-професійних програмах за трьома рівнями у закладах вищої освіти під час лекцій, навчально-методичних занять і практик на етапі навчання та продовження саморозвитку й підвищення кваліфікації на етапі

удосконалення професійної майстерності, що передбачає продовження навчання на тренерських курсах, семінарах, практикумах та набуття досвіду в ході навчально-тренувальної та змагальної діяльності під егідою федерації баскетболу України з подальшою системою контрольних заходів у вигляді ліцензування.

Об'єднання студентів різних спортивних спеціалізацій в академічні групи у ході навчання ускладнює врахування специфіки баскетболу та обмежує можливості формування практично орієнтованих умінь, необхідних для ефективного управління навчально-тренувальним і змагальним процесами.

Узагальнення результатів аналізу дозволяє дійти висновку, що система підготовки тренерів з виду спорту на сучасному етапі потребує оновлення теоретичного змісту та посилення практичної й міждисциплінарної спрямованості навчання. Впровадження компетентнісно орієнтованих та інноваційних освітніх підходів з урахуванням запитів спортивних організацій і мотивації здобувачів освіти є необхідною умовою підвищення професійної ефективності майбутніх тренерів.

Водночас позитивно оцінюється система підготовки та підвищення кваліфікації тренерів з баскетболу в процесі професійної діяльності. Запроваджений механізм ліцензування та контролю рівня індивідуальної підготовленості тренерів, який здійснюється комісією з професійної підготовки тренерів Федерації баскетболу України, сприяє підвищенню якості тренерської роботи та стимулює професійне зростання фахівців. Разом із тим результати дослідження засвідчують загалом низьку кількість кваліфікованих тренерів, здатних якісно працювати з юним резервом, систематично оновлювати професійні знання, підтверджувати рівень компетентності та брати активну участь у змагальній діяльності під егідою національної федерації.

Виявлені проблеми мають загальний характер, однак водночас підтверджено значущість індивідуальних труднощів тренерської діяльності в кожному конкретному випадку, що зумовлює необхідність їх цілеспрямованого вивчення та пошуку диференційованих шляхів вирішення.

Узагальнений аналіз опублікованих праць науковців свідчить про те, що

сучасний тренер змушений поєднувати педагогічні, управлінські, аналітичні та психологічні функції, що істотно ускладнює процес професійної діяльності.

Аналіз досліджень, присвячених стилям тренерського лідерства, засвідчує, що підтримувальні, демократичні та гнучкі стилі керівництва мають переваги у роботі з дітьми й підлітками, оскільки сприяють формуванню позитивного психологічного клімату, зменшенню ризиків емоційного вигорання та підвищенню задоволеності спортсменів тренувальним процесом. Водночас директивні та авторитарні підходи можуть бути ефективними лише в окремих ситуаціях і за умови їх поєднання з педагогічною підтримкою та рефлексією.

Сучасні концепції прийняття тренерських рішень розглядають діяльність тренера як безперервний процес аналізу, планування, реалізації та оцінювання, що відбувається в умовах невизначеності та змінного контексту. У цьому зв’язку стиль тренерської діяльності доцільно трактувати не як фіксовану характеристику особистості, а як адаптивну модель професійної поведінки, яка змінюється залежно від етапу підготовки спортсменів, їхніх індивідуальних потреб і стратегічних цілей розвитку.

Недостатній рівень психолого-педагогічної компетентності або невідповідність стилю керівництва віковим особливостям спортсменів може призводити до зниження мотивації, порушення міжособистісних взаємин і передчасного вибуття дітей зі спорту. Натомість науково обґрунтований, рефлексивний і гнучкий стиль тренерської діяльності створює умови для гармонійного розвитку особистості спортсмена та реалізації принципів довгострокової підготовки.

Основні наукові результати першого розділу представлено у таких публікаціях автора дослідження [32, 34, 38, 40, 85, 33, 39, 41, 42, 35-37, 150, 151].

РОЗДІЛ 2
МЕТОДИ І ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Методи дослідження

Вибір методів дослідження, що грунтувався на визначеній методології дисертаційного дослідження сфокусовано на відповідності наукової проблеми формування стилю тренерської діяльності у системі підготовки юних баскетболістів та пошуку шляхів її розв'язання з урахуванням сучасних тенденцій розвитку науки. Адекватні методи дослідження підібрано для реалізації можливостей аналізу науково-методичної літератури і вивчення результатів досліджень вітчизняних та іноземних науковців, формулювання гіпотези, встановлення об'єкту та предмету досліджень, виокремлення послідовного алгоритму визначених завдань, що має важливе значення для розширення теоретичних та емпіричних знань на основі методів анкетування, експертної оцінки фахівців та педагогічного експерименту у площині оптимізації підготовки тренерів, підвищення їх рівня кваліфікації та удосконалення тренерської діяльності з метою покращення результатів підготовки юних баскетболістів.

2.1.1. Логіко-змістовий аналіз та узагальнення даних науково-методичних літературних джерел і мережі «Інтернет»

З метою встановлення актуальних проблем у підготовці тренера та дослідження впливу стилю керівництва на результати діяльності спортсменів здійснено аналіз публікацій вітчизняних і зарубіжних фахівців, присвячених проблематиці взаємодії між тренером та юними спортсменами. У процесі вивчення наукових джерел було виявлено, що характер взаємодії між тренером і спортсменами, обраний стиль керівництва, а також рівень розвитку професійних якостей тренера безпосередньо впливають на ефективність спортивної підготовки та досягнення високих результатів.

Під час аналізу наукової літератури та синтезу основних положень

представлених досліджень сфокусовано увагу на вивченні процесів формування стилю діяльності тренерів. Досліджувалась проблема діяльності тренера та аспектів, які впливають на формування стилю, серед яких провідне місце займають його професійні знання, особистісні якості, педагогічний досвід, а також специфіка контингенту спортсменів, з яким він працює. Згідно до обраної теми дисертаційного дослідження проаналізовано науково-методичну і спеціальну літературу вітчизняних (120) та зарубіжних (97) авторів, загальною кількістю 228 джерел.

2.1.2. Контент-аналіз офіційної документації змагань з баскетболу

З метою поглибленого вивчення специфіки підготовки юних баскетболістів та визначення вимог до тренерської діяльності проведено контент-аналіз офіційної документації, що регламентує проведення змагань з баскетболу різних вікових категорій. До джерел, які аналізувались увійшли регламенти національних чемпіонатів з баскетболу серед команд юнаків та дівчат Всеукраїнської Юнацької Баскетбольної Ліги (ВЮБЛ) [223] та міжнародних чемпіонатів Європейської дівочої баскетбольної ліги (EGBL) [226], навчальна програма з баскетболу для дитячо-юнацьких спортивних шкіл, спеціалізованих дитячо-юнацьких спортивних шкіл олімпійського резерву, шкіл вищої спортивної майстерності та спеціалізованих навчальних закладів спортивного профілю [77], а також критерії відбору та оцінювання спортсменів.

Результати контент-аналізу засвідчили, що офіційна документація містить чітко визначені вимоги до організації тренувального процесу, техніко-тактичної підготовки спортсменів, їх фізичної і психологічної готовності до участі у змаганнях [201]. Особлива увага приділяється розвитку командної гри, індивідуальної техніки володіння м’ячем, швидкості прийняття рішень у змінних ігрових ситуаціях, а також розвитку витривалості та силових якостей [202].

Крім того, акцентується увага на необхідності підготовки спортсменів до дотримання етичних норм спортивної поведінки, вміння співпрацювати в

команді та демонструвати повагу до суперників і суддів. Це вимагає від тренера не лише технічної компетентності, а й високого рівня педагогічної майстерності та здатності формувати відповідні ціннісні орієнтації у вихованців.

Контент-аналіз також показав, що сучасні вимоги до підготовки юних баскетболістів передбачають багаторівневу систему контролю за їхнім розвитком, що включає регулярне тестування фізичних кондицій, моніторинг психологічного стану та оцінку ігрової ефективності за об'єктивними критеріями. Тренер зобов'язаний забезпечувати системний підхід до підготовки спортсменів, що вимагає від нього володіння навичками аналітичної діяльності, планування і корекції індивідуальних навчально-тренувальних програм.

Для визначення, аналізу та обґрунтування найвпливовіших чинників ефективності змагальної діяльності юних баскетболісток проаналізовано результати виступів та узагальнено 16 техніко-тактичних показників ефективності змагальної діяльності восьми команд-учасниць фінального турніру Європейської дівочої баскетбольної ліги (EGBL) [226] у сезоні 2022/2023 р.р. у чемпіонаті (EGBL): Daugavpils SS, Латвія; Bertanu Valmieras BS, Латвія; Alvik Basket, Швеція; MOBI Kyiv, Україна; U15W LTU, Литва; BS Ridzene, Латвія; Rapla BS, Естонія; BS Riga/Centrs, Латвія.

2.1.3. Вивчення та узагальнення професійного досвіду практичної роботи тренерів з баскетболу

З дискусійних питань стосовно підготовки юних баскетболістів за допомогою 11 питань google-форми (Додаток Г) проведено анкетування 27 тренерів Всеукраїнської юнацької баскетбольної ліги, які системно беруть участь у ВЮБЛ. Виявлено сучасні підходи до роботи тренерів-практиків щодо визначення часу початку ігрової спеціалізації, специфіки вибору, особливостей вимог і підходів до навчання техніко-тактичним діям гравців різних амплуа.

2.1.4. Метод експертної оцінки

У дослідженні брали участь 10 іноземних тренерів з баскетболу, які

мають досвід міжнародної участі у дитячо-юнацьких змаганнях, високі результати у чемпіонатах власних країн та підготовлених юних вихованців для дитячо-юнацьких збірних команд. Респондентами обрано виключно закордонних спеціалістів: представники Сполучених штатів Америки (3), Боснії і Герцеговини (1), Іспанії (1), Кіпру (1), Латвії (1), Литви (1), Словаччини (1), Словенії (1).

Для анкетування тренерів за допомогою гугл-форми методом ранжування та застосування методу експертних оцінок сформовано 10 питань анкети (Додаток В) за специфікою визначення сучасних тенденцій розвитку дитячо-юнацького баскетболу, що потребували з'ясування експертних думок кваліфікованих фахівців. Дискусійну значущість запропонованих питань підтверджено отриманими результатами. До дев'яти питань запропоновано варіанти відповідей, одне питання відкритого типу. Питання оформлено у вигляді онлайн-анкетування за допомогою гугл-форми, що потребували визначення методом ранжування (мінімальний ранг – 1; максимальний ранг – 4, не можна присвоювати однакові ранги або залишати відповідь без рангу).

2.1.5. Педагогічне спостереження

Педагогічне спостереження застосовано під час експериментального впровадження двох програм фізичної та техніко-тактичної підготовки під час навчально-тренувальних зборів, спрямованих на розвиток рухових якостей юних баскетболісток та удосконалення індивідуальної техніко-тактичної майстерності у передзмагальному періоді підготовчого етапу макроциклу.

У межах підготовки юних баскетболістів педагогічне спостереження передбачало цілеспрямоване, планомірне та систематичне фіксування особливостей організації тренувального процесу, застосування тренером методів навчання, стилю керівництва, способів мотивації спортсменів, а також аналіз реакції вихованців на ті чи інші педагогічні впливи, що сприяло наданню корекційних рекомендацій тренерам, а у подальшому ефективному управлінню

тренувальною та змагальною діяльністю та досягненню високих спортивних результатів (підтверджено актом впровадження Додаток П).

2.1.6. Анкетування

Для оцінки особистісно-професійних характеристик тренера було обрано психологічні опитування («Схильність до типу керування», «Шкала самоефективності» (Р.Шварцер, М.Єрусалем), Методика КОС (В.В.Синявський, Б.О. Федоришин), «Діагностика мотивації до успіху» (Т.Елерс), «Мотивація професійної діяльності» (К. Замфір, модифікація А.Реана), «Тест опису поведінки» К. Томаса (в адаптації Н.В. Гришиної)) [29], представлені у Додатках Д-Л. Опитувальники, застосовані у дослідженні забезпечують комплексне вивчення ключових аспектів професійної діяльності тренера. Зокрема, методики дозволяють оцінити особливості стилю керівництва, рівень самоефективності, сформованість комунікативних та організаторських здібностей, мотивацію до досягнення успіху та структуру професійної мотивації.

Таке багатовимірне вивчення особистісно-професійних характеристик тренера є необхідним для глибокого розуміння чинників, що впливають на ефективність його взаємодії зі спортсменами та на результати їхньої спортивної діяльності. Комплексна діагностика дозволяє не лише зафіксувати наявний рівень розвитку важливих якостей, але й виявити напрямки подальшого удосконалення системи підготовки тренерських кадрів у баскетболі.

Для проведення дослідження було сформовано опитувальники у застосунку гугл-форма. Кожний опитувальник був виокремлений відповідною секцією форми з чітким описом рекомендацій щодо проходження. В опитуванні взяли участь 21 тренери дитячо-юнацьких команд під час опанування програми курсів підвищення кваліфікації під егідою Федерації баскетболу України (травень-червень 2024 року). В результаті обробки результатів опитування «Схильність до типу керування» було визначено переважний стиль керівництва особистості (авторитарний, демократичний або ліберальний). Це дозволяє

оцінити, як тренер або майбутній тренер реалізує управлінські функції у взаємодії зі спортсменами, що є важливим для вибору ефективної стратегії педагогічної діяльності в спортивній команді. Опитувальник складається з 18 ситуаційних форм з трьома варіантами відповіді. (Додаток Д). Респонденти ставили позначку навпроти того варіанту відповіді, який в найбільшій мірі характеризує його поведінку в описаній ситуації. Обробка та інтерпретація результатів здійснювалась наступним чином, за кожний зроблений вибір, який збігається з «ключем» нараховувався 1 бал. Оскільки у чистому вигляді схильність до одного зі стилів керівництва практично не зустрічається, мова йде про змішані стилі керівництва з переважно вираженою тенденцією схильності до одного з них. Респонденти частіше за все вибирають відповіді, що характеризують демократичний стиль керівництва. Якщо таких відповідей більше 12, можна говорити про схильність до демократичного стилю; якщо менше і при цьому вибори “А” на 3 бали превалюють над “Л”, то можна говорити про схильність до авторитарно-демократичного стилю, а у випадку превалювання на 3 бали виборів “Л” над “А” – про схильність до ліберально-демократичного стилю. [29]

Методика за «Шкалою самоефективності» Р. Шварцера та М. Єрусалема (Додаток Е) призначена для вимірювання рівня загальної самоефективності – переконаності особистості у власній здатності успішно долати труднощі й досягати цілей. У контексті тренерської діяльності вона дозволяє оцінити, наскільки тренер упевнений у своїх професійних можливостях впливати на результати спортсменів. Шкала самоефективності складається з 10-ти тверджень, які респонденту пропонується співвіднести з ефективністю своєї діяльності. Позначення респондентом клітини “абсолютно невірно” дає 1 бал; “скоріш невірно” – 2 бали; “скоріш вірно” – 3 бали; “абсолютно вірно” – 4 бали.

Отримання підсумкового результату здійснюється шляхом складання балів за всіма 10-ма твердженнями. Отримані результати інтерпретуються таким чином: 36-40 балів – висока самоефективність; 30-35 балів – вища за середню; 25-29 – середня; 20-24 бали – нижча за середню; 19 і менше – низька.

Методика КОС (Комунікативні та організаторські схильності) В.В.Синявського і Б.О.Федоришина (Додаток Ж) дозволяє діагностувати рівень розвитку комунікативних та організаторських якостей особистості. У тренерській практиці комунікативна компетентність і вміння організовувати діяльність команди є критично важливими для забезпечення ефективного тренувального процесу та досягнення високих результатів. Методика оцінки складається з 40 питань. Респонденти мали вільно висловити свою думку з кожного питання. Якщо відповідь на питання позитивна (Ви згодні), то у відповідній клітинці "ТАК" треба поставити позначку, якщо відповідь негативна (Ви не згодні) - відмітити "НІ". Рекомендовано уявити типові ситуації та не замислюватись над деталями, не слід витрачати багато часу на обмірковування, а відповідати швидко. Відповідно методики аналізувалася не конкретна відповідь на окреме питання, а сума балів за серією питань різної спрямованості [29].

Для визначення рівня мотивації на досягнення успіху використовувався опитувальник «Діагностика мотивації до успіху» Т. Елерса (Додаток И). Ця методика дозволяє визначити рівень мотивації особистості на досягнення успіху, готовність долати труднощі для досягнення поставлених цілей. Вивчення мотивації тренера до успіху є важливим для розуміння внутрішніх стимулів його професійної діяльності та прогнозування ефективності роботи зі спортсменами. Респондентам було запропоновано дати один з двох варіантів відповіді «так» чи «ні» на 41 твердження опитувальника. Тест являє собою моношкальну методику, а ступінь вираженості мотивації оцінюється кількістю балів, яка відповідає «ключу» [29].

Опитувальник «Мотивація професійної діяльності» (методика К. Замфіра у модифікації А. Реана) (Додаток К) застосовано для діагностики структури професійної мотивації: співвідношення внутрішніх (змістовних) і зовнішніх (матеріальних чи статусних) чинників мотивації. У контексті тренерської діяльності дозволяє оцінити, що саме спонукає тренера до роботи, і чи спрямована його діяльність переважно на досягнення особистісної чи

професійної самореалізації. Тренерам, які брали участь в опитувані, було запропоновано прочитати 7 мотивів професійної діяльності та дати оцінку їх значущості за п'ятибальною шкалою. Підраховуються показники внутрішньої мотивації (ВМ), зовнішньої позитивної (ЗПМ) і зовнішньої негативної (ЗНМ) мотивації згідно з такими "ключами":

$$\text{ВМ} = \frac{\text{оцінка п. 6} + \text{оцінка п. 7}}{2};$$

$$\text{ЗПМ} = \frac{\text{оцінка п. 1} + \text{оцінка п. 2} + \text{оцінка п. 5}}{3};$$

$$\text{ЗНМ} = \frac{\text{оцінка п. 3} + \text{оцінка п. 4}}{2}.$$

Показником вираженості кожного типу мотивації буде число, яке знаходиться в межах від 1 до 5 (в тому числі можливо й дробове). На підставі отриманих результатів визначався мотиваційний комплекс особистості. Мотиваційний комплекс являє собою тип співвідношення між собою трьох видів мотивації: ВМ, ЗПМ і ЗНМ.

До найкращих, оптимальних, мотиваційних комплексів слід відносити такі два типи сполучень:

ВМ > ЗПМ > ЗНМ і ВМ = ЗПМ > ЗНМ.

Для визначення типового способу реагування тренерів на конфліктні ситуації, діагностики індивідуального стилю поведінки, та виявлення тенденції його взаємостосунків в складних умовах було обрано опитувальник «Тест опису поведінки» К. Томаса (в адаптації Н.В.Гришиної) [29] (Додаток Л).

Методика дозволила визначити обрану стратегію взаємодії особистості під час конфлікту. В досліджені діяльності тренера цей тест дозволяє виявити, яким чином тренер вирішує суперечності, що виникають у роботі з командою або з окремими спортсменами. Від стилю поведінки у конфлікті залежать мікроклімат у команді, рівень згуртованості спортсменів, а також ефективність управління тренувальним і змагальним процесом. Згідно з інструкцією застосування методики передбачено потребу уважного прочитання кожного з 30 парних суджень та вибору відповіді, котра найбільш точно описує його

типову поведінку в конфліктній ситуації. У «ключі» методики кожна відповідь (А або Б) дає уявлення про кількісний вираз: суперництва, співробітництва, компромісу, уникнення і пристосування. За кожну відповідь, яка збігається з «ключем», нараховується один бал. Домінуючим вважається тип (типи), які набрали максимальну кількість балів.

Виділяється п’ять способів регулювання конфліктів, позначених відповідно до двох головних вимірювань (кооперації і напористості):

1. Суперництво (конкуренція) – прагнення добитися своїх інтересів на шкоду іншій людині.
2. Співробітництво – учасники ситуації приходять до альтернативи, повністю задовольняючої інтереси обох сторін.
3. Компроміс – угода на основі взаємних поступок; пропонування варіанту, що знімає виниклу суперечність.
4. Уникнення – відсутність прагнення до кооперації і відсутність тенденції до досягнення власної мети.
5. Пристосування – принесення в жертву власних інтересів заради іншої людини.

2.1.7. Педагогічний експеримент

Педагогічний експеримент відбувався у передзмагальному періоді підготовчого етапу макроциклу для якісної підготовки до змагань Всеукраїнської юнацької баскетбольної ліги (ВЮБЛ) за стандартною процедурою під час двох окремо організованих навчально-тренувальних зборів з фізичної (16 - 30 серпня 2020 р.; м.Бар, Вінницька обл.) та техніко-тактичної підготовки (27 вересня - 10 жовтня 2020; м.Київ). Педагогічний експеримент передбачав три етапи контролю і безпосереднє впровадження експериментальної програми за однаковим алгоритмом:

- перший етап (контрольно-діагностичний) з тестуванням до початку впровадження програми;

- впровадження розроблених програм протягом навчально-тренувальних зборів;
- другий етап (контрольно-аналітичний), після впровадження програм; третій етап (контрольно-порівняльний), для перевірки відставленого ефекту від впровадження програм;
- аналіз та інтерпретацію отриманих результатів послідовних експериментів.

В процесі підготовки до двох навчально-тренувальних зборів з фізичної та техніко-тактичної підготовки для юних баскетболісток у передзмагальному періоді підготовчого макроциклу розроблено власні експериментальні програми. Контингент дослідження склали 15 юних баскетболісток 2007-2008 р.н., третього року навчання (1^{й} рік навчання у групі базової підготовки), учасниць Всеукраїнської юнацької баскетбольної ліги (ВЮБЛ).

Тести та організаційно-методичні вказівки (фізична підготовка) [77]:

1. *Біг 20 м, с.* Відрізок 20 м рекомендовано пробігати на максимальній швидкості, не зупиняючись на лінії фінішу.

2. *Висота підскоку, см.* Спочатку фіксується точка гравця з піднятою рукою вверх біля стіни боком. Стрибок виконується у зручному для гравця положенні біля стіни (обличчем, боком). Після вистрибування гравця максимально вертикально вгору фіксується друга точка. Різниця між показниками складає висоту стрибка гравця. Зараховується кращий результат з трьох спроб.

3. *Стрибок у довжину з місця, см.* Від визначеної лінії фіксується точка максимального стрибка у довжину, замір реєструється по п’яткам гравця. Зараховується кращий результат з трьох спроб.

4. *Біг 40 с, м.* Гравець розраховує власні сили на 40 с переміщення (біг обличчем вперед) від лицьової до лицьової лінії баскетбольного майданчика, намагаючись подолати більшу дистанцію, яка і складає обсяг результату. Після свистка гравець має зупинитись для підрахунку пройденої дистанції.

5. Спринт 60 м, с. Дистанцію 60 м рекомендовано пробігати на максимальній швидкості, не зупиняючись на лінії фінішу.

6. Згинання / розгинання рук в упорі лежачи за 30 секунд. Зараховується кількість виконання згинань / розгинань при рівному положенні тулуба і максимально можливому куті згинання рук.

Тести та організаційно-методичні вказівки (техніко-тактична підготовка) [64, 77]:

1. Човниковий біг з веденням м'яча, с. Старт за лицьовою лінією баскетбольного майданчика. По сигналу гравець виконує біг з веденням на максимальній швидкості за визначеними лініями: лицьова - штрафна; штрафна - лицьова; лицьова - центральна; центральна - штрафна; штрафна - протилежна штрафна; протилежна штрафна - центральна; центральна - лицьова; лицьова - штрафна; штрафна - лицьова; лицьова - протилежна лицьова (рис. 2.1).

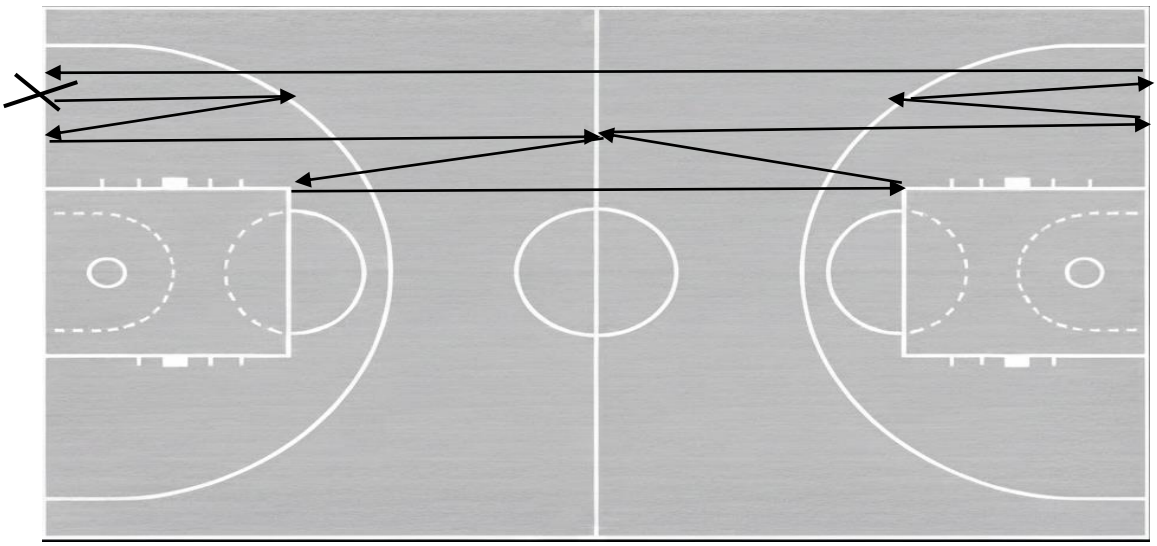

Рис. 2.1. Схема переміщення гравця для виконання тесту «Човниковий біг з веденням м'яча»

Секундомір вимикається, коли гравець перетинає лицьову лінію. Тест вважається виконаним, якщо гравець пробіг всі відрізки, зберігаючи послідовність торкання ногою названих ліній і виконуючи ведення відповідно до офіційних правил гри баскетбол.

2. Тест «змійка», с/кількість попадань. Старт з лицьової лінії, обведення 8 стійок на швидкості і виконання кидка після подвійного кроку правою рукою,

самостійне підбирання і обведення 7 стійок у зворотному напрямку і виконання кидка після подвійного кроку лівою рукою (рис.2.2).

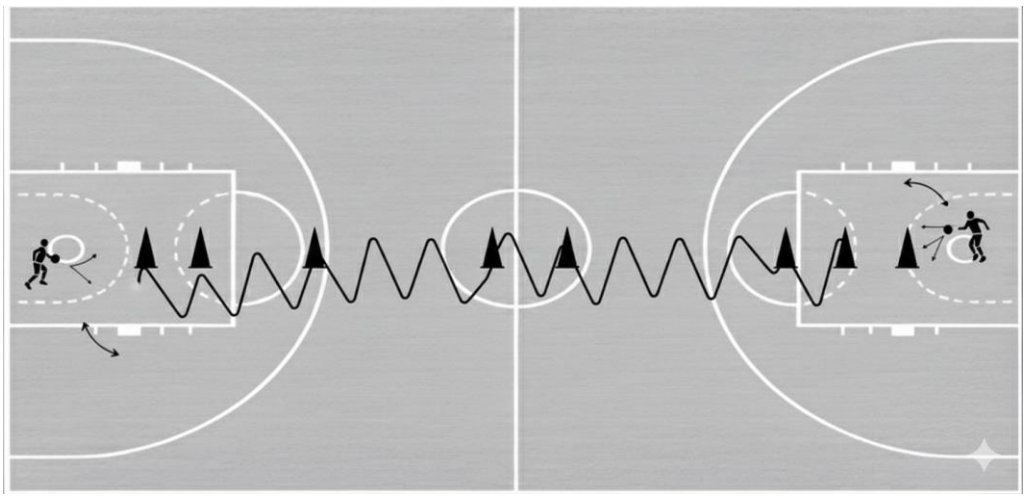

Рис. 2.2. Схема переміщення гравця для виконання тесту «змійка»

Виконується 6 прямих. Визначається кількість часу на виконання тесту і кількість влучань з шести можливих. Секундомір вмикається по сигналу, вимикається після торкання м’ячем кошика.

3. Штрафні кидки, відсоток влучань. Один гравець подає м’яч, один виконує тест. Результат визначається кількістю попадань з 10 кидків, фіксується відсоток влучань.

4. 10 кидків з веденням до точки, с/кількість попадань. Гравець починає вправу з точки 1, після підбирання м’яча з веденням переміщується за схемою (рис.2.3) , послідовно виконуючи кидки з 10 точок.

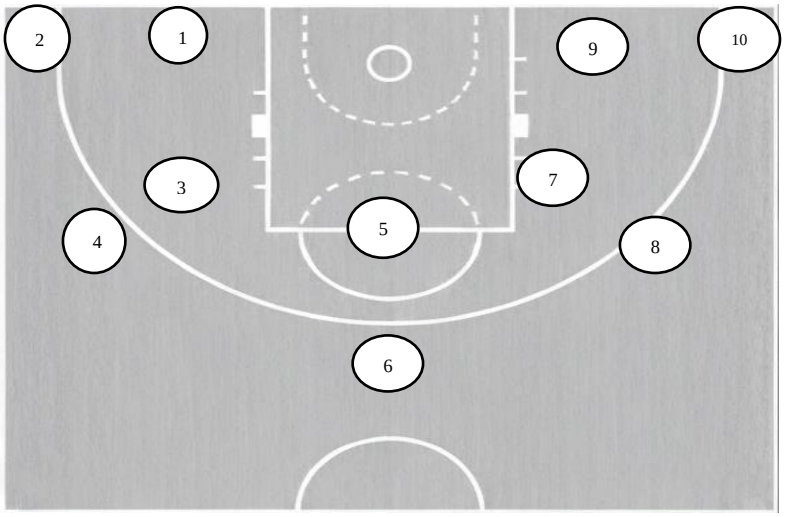

Рис.2.3. Схема переміщення гравця для виконання тесту «10 кидків з веденням до точки»

Результат визначається за кількістю часу, потрібного для виконання тесту гравцю і кількістю попадань в кошик.

5. 10 точок (2 серії) з подаванням м'яча, відсоток влучань. Два гравці подають м'яч, один виконує тест. Послідовність виконання кидків представлена на малюнку (рис. 2.4.) за визначеною схемою:

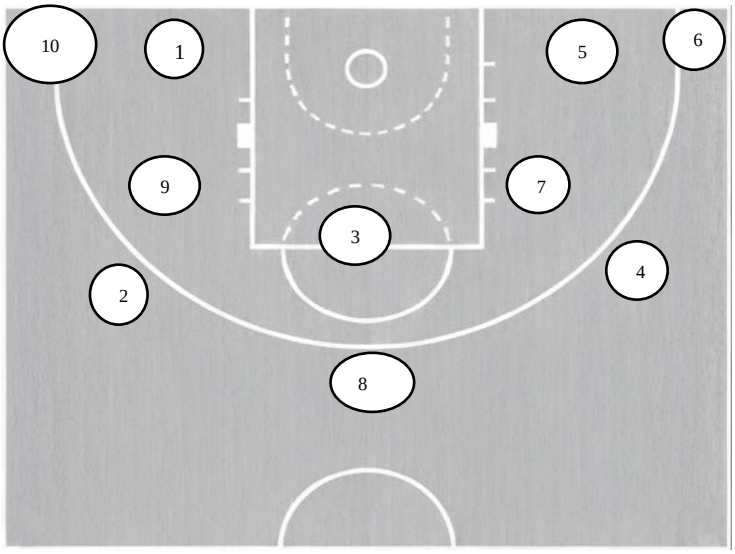

Рис.2.4. Схема переміщення гравця для виконання тесту «10 кидків з подаванням м'яча»

перша серія: 1й кидок - з середньої відстані 0^0; 2й кидок - з дальньої відстані 45^0; 3й кидок - з середньої відстані 90^0; 4й кидок - з дальньої відстані 135^0; 5й кидок - з середньої відстані 180^0; 6й кидок - з дальньої відстані 180^0; 7й кидок - з середньої відстані 135^0; 8й кидок - з дальньої відстані 90^0; 9й кидок - з середньої відстані 45^0; 10й кидок - з дальньої відстані 0^0.

друга серія: 1й кидок - з дальньої відстані 0^0; 2й кидок - з середньої відстані 45^0; 3й кидок - з дальньої відстані 90^0; 4й кидок - з середньої відстані 135^0; 5й кидок - з дальньої відстані 180^0; 6й кидок - з середньої відстані 180^0; 7й кидок - з дальньої відстані 135^0; 8й кидок - з середньої відстані 90^0; 9й кидок - з дальньої відстані 45^0; 10й кидок - з середньої відстані 0^0.

Для тих гравчинь, хто не виконує триочкові кидки через рівень фізичної підготовленості, передбачено можливість заступу триочкової лінії. Результат - кількість попадань з 20 кидків.

6. *30 передач в стінку на відстані 3 м, с*. Гравець розміщується на відстані 3 м від стіни і виконує передачі в стінку у визначений квадрат 50×50 см, зображений на стіні; м'яч повертається до гравця з відображенням від майданчика. Визначається час, необхідний для виконання 30 передач (15 правою + 15 лівою рукою).

Отримані дані експериментальних досліджень оброблялися за допомогою описової статистики. Оскільки вибірки результатів тестування рівня техніко-тактичної підготовленості юних баскетболісток 2007-2008 р/н. відповідали закону нормального розподілу (що перевірялося за допомогою критерію згоди Шапіро-Уілкі), у дослідженні використовувалася параметрична статистика: визначалися середнє арифметичне значення, стандартне відхилення SD. Статистична значущість різниці між показниками тестування рівня фізичної підготовленості юних баскетболісток визначалася за допомогою критерію Стьюдента для залежних вибірок [48, 49, 64].

Для того, щоб можна було наочно порівнювати зміни результатів тестів, значення яких відрізняються на 2 порядки, дані стандартизувалися таким чином, щоб вони потрапляли в невеликий конкретний інтервал [0,1]. У статистиці термін «стандартизація» має дуже конкретне значення і відноситься до перетворення даних шляхом віднімання кожного значення з деякого еталонного значення (зазвичай середнє значення вибірки $\bar{x}$) і ділення його на стандартне відхилення (зазвичай вибіркове S). При застосуванні до вхідних даних стандартизація робить результати різних статистичних методів повністю незалежними від діапазонів значень або одиниць вимірювання. Це важливе перетворення приводить усі значення (незалежно від їх розподілу та вихідних одиниць вимірювання) до сумісних одиниць із розподілу із середнім значенням 0 та стандартним відхиленням 1. Ця операція часто використовується при обробці певних індикаторів порівняння і оцінки, щоб видалити певні межі даних і перетворити їх у безрозмірне чисте значення, щоб можна було порівнювати і зважувати показники різних одиниць або величин.

Від батьків і учасників педагогічного експерименту отримано згоду на участь у дослідженні відповідно біоетичним нормам Гельсінської декларації Всесвітньої медичної асоціації “Етичні принципи медичних досліджень за участю людини у якості об’єкта дослідження” (latestversion1.10.2008 Helsinki Declaration, 2008) [139].

2.1.8. Метод моделювання

Застосовано для теоретичного узагальнення та системного представлення результатів емпіричного дослідження особистісно-професійних характеристик тренерів дитячо-юнацьких баскетбольних команд з метою розроблення концептуальної моделі ситуативно-інтегрального стилю тренерської діяльності.

Моделювання у контексті дисертаційного дослідження реалізовано як процес побудови спрощеного, але змістовно повного аналога досліджуваного об'єкта – стилю тренерської діяльності - що відображає його суттєві структурні компоненти, функціональні зв’язки між ними та закономірності функціонування в реальних умовах навчально-тренувального та змагального процесу. Відповідно до загальнонаукових принципів моделювання, побудована модель відповідає критеріям адекватності (відповідність реальним характеристикам досліджуваного явища), повноти (охоплення всіх суттєвих компонентів), економності (відсутність надлишкових елементів) та практичної придатності (можливість безпосереднього застосування у тренерській діяльності).

У ході дослідження послідовно реалізовано три рівні моделювання. На описовому рівні здійснено систематизацію та узагальнення емпіричних даних, отриманих за результатами анкетування, педагогічного спостереження, факторного аналізу, що дозволило визначити змістові характеристики кожного компонента тренерської діяльності. На структурному рівні встановлено ієрархічну організацію та функціональні взаємозв’язки між п’ятьма блоками моделі: особистісно-цільовим, комплексно-методичним, комунікативно-

партнерським, рефлексивно-оцінювальним та результативним. На функціональному рівні визначено механізми взаємодії між компонентами моделі та обґрунтовано принципи її практичного функціонування – індивідуалізації, системності, ситуаційного лідерства та партнерської рефлексії.

Побудована концептуальна модель ситуативно-інтегрального стилю тренерської діяльності пройшла практичну апробацію в умовах реального навчально-тренувального процесу команд СДЮШОР-Мобі під час підготовки до змагань ВЮБЛ та EGBL, що підтверджено відповідними актами впровадження і засвідчує її практичну валідність та відтворюваність в умовах дитячо-юнацького баскетболу України.

2.1.9. Методи математичної статистики

Отримані в результаті дослідження дані були оброблені за допомогою стандартних статистичних методів, що входять в пакет програм Statistica 10.0. (Stat Soft) і MS Excel (2016). Використані методи обрані відповідно до рекомендацій в наукових джерелах які присвячені методам дослідження в спорті [48, 49, 64, 159, 207, 208].

В роботі використано наступні методи статистичної обробки: описову статистику, а саме коефіцієнти розподілу значень вибірки – асиметрії та ексцесу; параметрична статистика: визначалися середнє арифметичне значення, стандартне відхилення SD.

Упродовж усіх етапів дослідження при перевірці статистичних гіпотез як критичний приймався загальноприйнятий у галузі фізичного виховання і спорту рівень статистичної значущості $p<0,05$: відмінності або зв'язки між показниками вважали статистично значущими за умови, що ймовірність помилки першого роду не перевищувала 5%. У випадках, коли отримане емпіричне значення дозволяло констатувати вищий рівень достовірності, це додатково зазначалося ($p<0,01$ або $p<0,001$) відповідно до фактично розрахованого показника. Результати, для яких p перевищувало 0,05, інтерпретувалися як такі, що не досягають статистичної значущості, і в разі

виявлення позитивної динаміки показників за відсутності статистичного підтвердження такі випадки описувалися як тенденція до змін, а не як доведений ефект.

Статистична значущість різниці між показниками тестування рівня фізичної підготовленості юних баскетболісток за датами проведення визначалася за допомогою критерію Стьюдента для залежних вибірок.

Застосовано процедуру нормування, що дало можливість більш об’єктивно оцінити зміни у рівні фізичної підготовленості юних баскетболісток у динаміці між першим та другим етапами тестування. Масштабування дозволило перетворити різнорідні показники – часові (с), метричні (см, м) та кількісні (повторення) – у порівнюваний формат і відобразити їх у вигляді уніфікованих безрозмірних значень у межах інтервалу [0; 1]. Це забезпечило можливість комплексного аналізу фізичного стану спортсменок, а також виявлення домінантних та відстаючих компонентів у структурі підготовленості.

Алгоритм роботи з експертного оцінювання в методі переваги:

1. Заповнення кожним з експертів таблиці експертизи з використанням методу переваги.

2. Визначення ступеня погодженості думок опитуваних експертів за допомогою коефіцієнта конкордації Кендалла (*W*).

3. Формулювання висновку про якість експертизи залежно від ступеня погодженості думок експертів.

Коефіцієнт конкордації Кендалла розраховується за формулою:

$$W = \frac{12S}{m^2(n^3 - n)},$$

де *S* – сума квадратів відхилення оцінки від середнього значення:

$$S = \sum_{i=1}^{n} \left(\left(\sum_{j=1}^{m} x_{ij} \right) - \bar{x} \right)^2,$$

де *m* – кількість експертів; *n* – кількість об'єктів експертизи, x_{ij} – *i*-а оцінка *j-го* експерта; $\bar{x}$ – середня оцінка, виставлена *m* експертами за всіма *n* об'єктами експертизи, яка визначається за формулою:

$$\bar{x} = m \cdot (n+1)/2,$$

де m – кількість експертів; n – кількість об'єктів експертизи.

Коефіцієнт конкордації Кендалла, по суті, представляє усереднену рангову кореляцію й змінюється в діапазоні $0 \leq W \leq 1$, причому 0 – повна непогодженість, 1 – повна єдність.

Перевірка нульової гіпотези H_0: $W = 0$ (думки експертів не узгоджуються один з одним) при альтернативній H_1: $W \neq 0$ (думки експертів узгоджуються) проводиться за допомогою χ^2-критерію Пірсона. Емпіричне значення χ^2-критерію Пірсона:

$$\chi^2 = m\,(n-1) \cdot W$$

порівнюється з критичним $\chi_\alpha^2(n-1)$, обчисленим для числа ступенів волі $df = n-1$ і відповідних рівнів значущості α. Коефіцієнт конкордації значуще відрізняється від нуля, якщо емпіричне значення потрапляє в критичну область:

$$\chi^2 > \chi_\alpha^2(n-1)$$

- якщо коефіцієнт конкордації Кендалла W значущий – експертиза відбулася, думки експертів узгоджені;
- якщо W незначуще відрізняється від нуля – експертиза не відбулася, думки експертів не узгоджені.

Цю операцію рекомендують використовувати у процесі обробки певних індикаторів порівняння та їх оцінки з метою видалення певних меж даних і їх перетворення у безрозмірне універсальне значення. Таким чином, різні, за шкалами оцінки результати тестування, можна порівнювати отримані показники, у різних одиницях або величинах. Найбільш типовою, цьому контексті, є стандартизація даних, тобто, їх рівномірний розподіл відображується в інтервалі [0,1].

У процесі математико-статистичної обробки експериментальних результатів до стандартизації відносять перетворення даних шляхом віднімання кожного значення з деякого еталонного значення (зазвичай середнє значення вибірки) і ділення його на стандартне відхилення (зазвичай вибіркове SD). При

застосуванні до вхідних показників, стандартизація робить результати різних статистичних методів повністю незалежними від діапазонів значень або одиниць вимірювання. Така процедура дозволяє уніфікувати значення показників (незалежно від їх розподілу і вихідних одиниць вимірювання) до сумісних одиниць із розподілу із середнім значенням 0 та стандартним відхиленням 1. Ця процедура має широкий спектр застосування у процесах математико-статистичної обробки показників, оскільки забезпечує розподіл значень, які можна використовувати у процесі порівняльного аналізу отриманих експериментальних показників у динаміці процесу підготовки χ^2-критерій Пірсона застосовано для перевірки нульової гіпотези про рівномірний розподіл стилів керівництва у досліджуваній групі тренерів. Отримане емпіричне значення $\chi^2 = 12{,}29$ при $p = 0{,}0021$ дозволило відхилити нульову гіпотезу та підтвердити статистично значуще домінування демократичного стилю керівництва, що свідчить про невипадковий характер виявленого розподілу.

Коефіцієнт кореляції Спірмена (r_s) використано для визначення сили та напрямку зв’язку між ранговими показниками досліджуваних змінних. Значення r_s=-1,0 (p=0,0001) вказує на ідеальну обернену кореляцію при моделюванні умовного зв'язку між стилями керівництва, що підтверджує внутрішню логіку оцінювання та узгодженість отриманих результатів.

Критерій Фрідмана застосовано для порівняння середніх значень п'яти стратегій поведінки у конфліктних ситуаціях у досліджуваній групі тренерів як непараметричний метод аналізу відмінностей між пов'язаними вибірками. Критерій обчислюється за формулою:

$$\chi_r^2 = \frac{12}{n \cdot k(k+1)} \sum_{j=1}^{k} R_j^2 - 3n(k+1)$$

де n – кількість респондентів (n = 21), k – кількість досліджуваних стратегій (k=5), R_j – сума рангів по кожній стратегії. Алгоритм застосування передбачає: (1) ранжування значень кожного респондента по всіх стратегіях; (2) обчислення

суми рангів для кожної стратегії; (3) розрахунок статистики χ_r^2 з подальшим порівнянням із критичним значенням розподілу χ^2 з (k-1) =4 ступенями свободи. Отримане значення χ^2=24,86 при p<0,001 дозволило відхилити нульову гіпотезу про рівність середніх рангів та підтвердити статистично значущі відмінності між стратегіями поведінки, що свідчить про невипадковий характер виявленої ієрархії стратегій у досліджуваній групі тренерів.

Критерій Колмогорова-Смирнова застосовано для перевірки відповідності емпіричних розподілів показників стратегій поведінки тренерів у конфліктних ситуаціях закону нормального розподілу. Критерій грунтується на визначенні максимального відхилення між емпіричною функцією розподілу $F_n(x)$ та теоретичною функцією нормального розподілу $F_0(x)$:

$$D_n = \sup_x | F_n(x) - F_0(x) |$$

де $F_n(x)$ – емпірична функція розподілу, побудована за вибіркою обсягом n;
$F_0(x)$ – теоретична функція нормального розподілу з параметрами, оціненими за вибіркою.

Алгоритм застосування передбачає: (1) обчислення емпіричної функції розподілу для кожного показника; (2) визначення максимального відхилення D_n; (3) перетворення у стандартизоване значення $Z = D_n \cdot \sqrt{n}$; (4) порівняння Z із критичним значенням при заданому рівні значущості. За результатами перевірки для всіх п’яти стратегій поведінки отримано значення p> 0,05 (суперництво: Z = 0,86, p = 0,457; співробітництво: Z = 0,77, p = 0,588; компроміс: Z = 0,91, p = 0,379; уникнення: Z = 0,83, p = 0,490; пристосування: Z= 0,94, p = 0,335), що дозволило прийняти нульову гіпотезу про нормальність розподілу даних і підтвердило правомірність застосування параметричних методів статистичного аналізу у подальшому дослідженні.

Коефіцієнт кореляції Пірсона (r) застосовано для визначення сили та напрямку лінійного зв'язку між показниками особистісно-професійних характеристик тренерів дитячо-юнацьких баскетбольних команд (n = 21). До аналізу включено 11 змінних: стиль керівництва, самоефективність,

комунікативні та організаторські схильності, мотивацію до успіху, мотивацію професійної діяльності та п'ять стратегій поведінки у конфліктних ситуаціях..

Застосування параметричного коефіцієнта кореляції обґрунтовувалося відповідністю розподілу досліджуваних показників закону нормального розподілу, що було підтверджено за допомогою критерію Колмогорова-Смирнова. Коефіцієнт кореляції обчислюється за формулою:

$$r = \Sigma(x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y}) / \sqrt{[\Sigma(x_i - \bar{x})^2 \cdot \Sigma(y_i - \bar{y})^2]},$$

де x_i, y_i – індивідуальні значення двох досліджуваних показників; $\bar{x}$, $\bar{y}$ – їхні середні арифметичні значення.

Значення коефіцієнта змінюється в діапазоні від -1 до +1. Додатне значення свідчить про прямий зв'язок між показниками, від'ємне – про обернений зв’язок, а значення, близьке до нуля, – про відсутність лінійного зв'язку. Для інтерпретації сили зв'язку використано шкалу Чеддока: $|r| < 0,3$ – слабкий; 0,3-0,5 – помірний; 0,5-0,7 – значний; 0,7-0,9 – сильний; $|r| > 0,9$ – дуже сильний.

Для перевірки відповідності розподілу емпіричних даних нормальному закону застосовано критерій Шапіро-Уїлка. Його обрано тому, що він має найвищу потужність серед критеріїв нормальності для малих вибірок ($n < 50$). Статистика критерію розраховується за формулою:

$$W = (\Sigma a_i \cdot x_{(i)})^2 / \Sigma (x_i - \bar{x})^2,$$

де $x_{(i)}$ – упорядковані за зростанням значення вибірки; a_i – табличні коефіцієнти, що залежать від обсягу вибірки; $\bar{x}$ – середнє арифметичне.

Значення W змінюється від 0 до 1: що ближче воно до одиниці, то більше розподіл відповідає нормальному. Нульову гіпотезу про нормальність розподілу приймали за $p > 0,05$. За $p \leq 0,05$ розподіл вважали таким, що відхиляється від нормального, і для подальшого аналізу застосовували непараметричні критерії. Під час порівняння залежних вибірок нормальність перевіряли для розподілу різниць парних значень.

Для порівняння двох залежних вибірок за умови відхилення розподілу від нормального або порядкового характеру даних застосовано непараметричний Т-критерій Вілкоксона (знакових рангів). Процедура розрахунку така:

Для кожної пари спостережень обчислюють різницю $d_i = x_i - y_i$; нульові різниці виключають з аналізу. Абсолютні значення різниць ранжують за зростанням; однаковим значенням присвоюють середній ранг. Обчислюють суми рангів додатних (T^+) та від'ємних (T^-) різниць. Статистикою критерію є менша з двох сум:

$$W = \min(T^+; T^-).$$

Отримане значення порівнюють з критичним для n ненульових різниць: якщо $W \leq W_кр$, відмінності вважаються статистично значущими. Для $n > 25$ використовують нормальну апроксимацію:

$$z = (W - n(n + 1) / 4) / \sqrt{[n(n + 1)(2n + 1) / 24]}.$$

Критерій Вілкоксона застосовано для додаткової перевірки відмінностей між показниками комунікативних та організаторських схильностей тренерів.

Статистичну значущість коефіцієнта кореляції перевіряли за допомогою t-критерію Стьюдента з двобічною критичною областю:

$$t = r \cdot \sqrt{(n - 2)} / \sqrt{(1 - r^2)},$$

з числом ступенів свободи $df = n - 2 = 19$. За обсягу вибірки $n = 21$ критичне значення коефіцієнта кореляції становить $|r| = 0{,}433$ для $p < 0{,}05$ та $|r| = 0{,}549$ для $p < 0{,}01$. Результати кореляційного аналізу подано у вигляді кореляційної матриці (табл. 4.10), у якій статистично значущі коефіцієнти ($p < 0{,}05$) виділено. Отримана кореляційна матриця слугувала вихідною основою для подальшого факторного аналізу.

Факторний аналіз застосовано для визначення прихованої структури взаємозв’язків між показниками особистісно-професійних характеристик тренерів дитячо-юнацьких баскетбольних команд. Метод реалізовано у два послідовні етапи.

Здійснено факторизацію методом головних компонент (Principal Component Analysis), що дозволяє виявити латентні фактори, які пояснюють

максимальну частку загальної дисперсії вихідних змінних. Метод грунтується на лінійному перетворенні вихідних показників у нові некорельовані змінні - головні компоненти, що впорядковуються за спаданням поясненої дисперсії:

$$F = X \cdot W$$

де F – матриця факторних значень, X – стандартизована матриця вихідних даних, W – матриця факторних навантажень. Критерієм відбору значущих факторів слугував критерій Кайзера (власне значення $\lambda \geq 1{,}0$), відповідно до якого для подальшого аналізу відібрано чотири фактори з сукупною поясненою дисперсією 72,0%. Перший фактор пояснює 26,1% загальної дисперсії, другий – 17,9%, третій - 16,3%, четвертий – 11,7%.

Для забезпечення змістовної інтерпретації факторів застосовано процедуру обертання Varimax з нормалізацією Кайзера. Нормалізація Кайзера передбачає стандартизацію факторних навантажень перед виконанням обертання шляхом ділення кожного навантаження на корінь квадратний із комунальності відповідної змінної:

$$a_{ij}^{*} = \frac{a_{ij}}{\sqrt{h_i^2}}$$

де a_{ij}– вихідне факторне навантаження *i*-ї змінної на *j*-й фактор, h_i^2– комунальність *i*-ї змінної, що відображає частку її дисперсії, пояснену сукупністю виділених факторів. Після завершення обертання зворотна денормалізація відновлює навантаження у вихідному масштабі. Така процедура забезпечує рівноправну участь усіх змінних у процесі обертання незалежно від величини їхніх комунальностей, що підвищує стабільність та відтворюваність факторного розв’язку. Метод Varimax максимізує дисперсію квадратів навантажень у кожному факторі, забезпечуючи найбільш просту та змістовно інтерпретовану факторну структуру. Факторні навантаження, що перевищують |0,40|, розглядалися як змістовно значущі при інтерпретації кожного фактора.

Застосування факторного аналізу дозволило об’єктивно виокремити латентні конструкти, що лежать в основі управлінської діяльності тренерів, та

обґрунтувати ситуативно-інтегральний стиль керівництва як самостійний кластер особистісно-мотиваційних і поведінкових характеристик.

2.2. Організація дослідження

Метою першого етапу є систематизація матеріалу відповідно темі дослідження стосовно характеристики роботи тренера з баскетболу (сучасні тенденції, особливості, специфіка, узагальнення проблем), формулювання структурних компонентів дослідження (мети, завдань, об’єкта і предмета досліджень), підбір діагностичного інструментарію дослідження, організація та узгодження програми і етапів проведення експериментальних досліджень.

Другий етап – вивчення та узагальнення професійного досвіду практичної роботи тренерів з баскетболу, анкетування фахівців за питаннями проблематики дослідження, організація і проведення педагогічного експерименту з впровадженням двох програм, що передбачали акцентовану увагу пояснень щодо якісних вимог виконання простих, доступних вправ та збалансованість завдань з метою отримання нових теоретичних та експериментальних даних про вплив стилю тренерської діяльності на тренувальний та змагальний процеси у дитячо-юнацькому баскетболі.

Третій етап – аналіз та узагальнення результатів дослідження, розробка і обґрунтування критеріїв оцінки якості роботи тренера, формування алгоритму оптимізації стилю тренерської діяльності в дитячо-юнацькому баскетболі, визначення і характеристика узагальненої моделі ситуативно-інтегрального стилю діяльності тренера дитячо-юнацьких команд та перевірка її ефективності.

РОЗДІЛ 3
РЕЗУЛЬТАТИ ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОБОТИ ТРЕНЕРА ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКИХ КОМАНД В БАСКЕТБОЛІ

Результати вивчення, узагальнення та аналізу опублікованих праць науковців, представлених у першому розділі, щодо особливостей підготовки юних баскетболістів та проблемних питань роботи баскетбольних тренерів сприяли визначенню потреби у кардинальних змінах підходів до тренерської діяльності задля ефективності навчально-тренувальної та змагальної діяльності юних спортсменів.

Зміни, що відбулися за останні десятиліття з розвитком світових технологій, побутового прогресу, шкільної реформи та кризових явищ (пандемії, війни) потужно вплинули на рівень підготовленості юних баскетболістів за усіма видами підготовки, а відтак на можливості реалізації професійного потенціалу тренерів з баскетболу. Задля визначення ефективних форм взаємодії тренер-спортсмен у вирішенні поставлених навчально-тренувальних і змагальних завдань та досягненні високих результатів наявна гостра необхідність впровадження нових підходів з попереднім аналізом особливостей якісних характеристик навчально-тренувальної та змагальної діяльності дитячо-юнацьких команд і організаційно-управлінських функцій роботи тренера задля науково обґрунтованого пошуку спроможності оптимізації стилю тренерської діяльності з урахуванням індивідуальних особливостей юних баскетболістів та подальшої інтеграції сучасних підходів у їх підготовку.

3.1. Аналіз ефективності навчально-тренувальної та змагальної діяльності команд ВЮБЛ і Євроліги

Основним напрямком тренерської діяльності є навчально-тренувальний процес за видами підготовки і, як наслідок, демонстрація здобутих результатів, що визначаються досягненнями, продемонстрованими у процесі змагальної

діяльності. Загальновідомо, що прямої залежності між якістю навчально-тренувального процесу і ефективністю змагальної діяльності не існує, адже успіх високих результатів і докладених зусиль тренера та гравців не завжди корелює з місцем, що посідає команда на змаганнях через високу конкуренцію на всіх етапах багаторічної підготовки баскетболістів. Водночас злагоджена робота, обумовлена знаннями, авторитетом, професіоналізмом і досвідом керманича та довіра, працездатність, рівень індивідуальної майстерності і боєздатність команди, об'єднаної спільною метою, підвищують шанси на перемогу як у кожному окремому матчі, так і в чемпіонатах, лігах, де приймає участь команда протягом сезону.

Зазначені позиції визначили потребу аналізу навчально-тренувального процесу і необхідність підтвердження сформульованої гіпотези, основаної на вивчені тематики дослідження, що грунтується на врахуванні сталих принципів підготовки юних баскетболістів [77], загальновживаних методів і засобів спортивного тренування у поєднанні з сучасними тенденціями врахування особливостей сприйняття молодим поколінням фізичного навантаження та методичних вказівок.

Взаємодія і підтримка з боку тренерського колективу команд СДЮШОР-Мобі м. Києва сприяла організації педагогічного експерименту з впровадженням сучасних підходів до організації навчально-тренувального процесу юних баскетболісток та впровадженням експериментальних програм на навчально-тренувальних зборах з можливістю аналізу та інтерпретації отриманих результатів.

Контингентом дослідження стали 15 юних баскетболісток, які на час проведення навчально-тренувальних зборів перебували на третьому році навчання (перший рік навчання у групі базової підготовки) та взяли участь в експериментальній програмі, спрямованій на розвиток фізичних якостей у передзмагальному періоді підготовчого етапу макроциклу, розробленій з метою підвищення рівня фізичної підготовленості та підготовки до участі у ВЮБЛ.

Фізична підготовленість є фундаментальним чинником ефективності

змагальної діяльності в баскетболі, де високий рівень розвитку рухових якостей безпосередньо впливає на результативність команди [133, 214]. Особливої актуальності набуває науково обґрунтоване планування підготовчого етапу тренувального макроциклу, у межах якого реалізуються завдання цілеспрямованого розвитку швидкісно-силових, координаційних здібностей, витривалості та інших фізичних якостей спортсменів. Програма тестування та нормативні орієнтири були узгоджені з навчальною програмою для ДЮСШ, СДЮШОР, ШВСМ та спеціалізованих навчальних закладів спортивного профілю [77] (табл.3.1):

Таблиця 3.1

Орієнтовні показники ефективності виконання тестів для визначення рівня фізичної підготовленості за навчальною програмою ДЮСШ (базова підготовка, 1й рік навчання, дівчата) [77]

оцінка	Номер тесту*/результат					
	1, с	2, см	3, см	4, м	5, с	6, к-сть
задовільно	4,1-4,3	35-41	160-174	172-175	9,6-10.1	10
добре	3,6-4,0	42-46	175-189	175-181	8,9-9,5	11
відмінно	3,5	47	190	182	8,8	12

Примітка*: 1 - Біг 20 м, с; 2 - Висота підскоку, см; 3 - Стрибок у довжину з місця, см; 4 - Біг 40 с, м; 5 - Спринт 60 м, с; 6 - Згинання/розгинання рук в упорі лежачи за 30 секунд, кількість

Обрані тести і запропонована програма передбачали виявлення інформативних показників і подальшу цілеспрямовану роботу з удосконалення швидкісно-силових якостей гравчинь. Комплекс вправ програми не містить прямого повтору тестових вправ.

Впровадження програми передбачало три етапи контролю за допомогою порівняльного аналізу результатів тестування рівня фізичної підготовленості. Перший етап (контрольно-діагностичний), до початку впровадження програми; другий етап (контрольно-аналітичний), після впровадження програми; третій

етап (контрольно-порівняльний), для перевірки відставленого ефекту від впровадження програми фізичної підготовки.

За результатами проведених тестувань на першому етапі дослідження було отримано показники, представлені в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Показники рівня фізичної підготовленості юних баскетболісток на першому етапі проведення експерименту (n=15)

Гравець	Номер тесту*/результат					
	1, с	2, см	3, см	4, м	5, с	6, к-ть
D.A	3,76	39	203	189	8,77	15
M.E	4,15	37	190	163	10,27	10
B.N.	3,79	41	201	182	9,73	12
F.V.	3,82	33	188	180	9,83	13
F.S.	4,01	37	187	175	9,76	15
P.I.	4,11	40	184	157	10,0	14
A.V.	3,92	37	172	173	9,51	16
K.S.	3,78	33	160	182	8,92	18
R.S.	3,70	39	115	182	8,73	15
M.N.	3,84	35	181	176	9,46	17
YA.YA.	3,91	33	161	172	9,79	13
K.S	3,93	37	195	180	9,48	14
M.U.	4,02	39	193	167	10,22	10
P.V.	3,79	41	201	187	9,54	13
L.N.	3,86	36	189	178	9,83	12

Примітка*: 1 - Біг 20 м, с; 2 - Висота підскоку, см; 3 - Стрибок у довжину з місця, см; 4 - Біг 40 с, м; 5 - Спринт 60 м, с; 6 - Згинання/розгинання рук в упорі лежачи за 30 секунд, кількість

Результати бігу на 20 м показали, що середній час спортсменок становив 3,89 с, що повністю відповідає оцінці «добре» за нормативами ДЮСШ (3,6-4,0 с) [77]. 13 із 15 баскетболісток виконали тест на рівні «добре», що узгоджується з думками фахівців щодо часу 20-метрового спринту, який розглядається як провідний індикатор ігрової швидкості дівчат 12-14 років [120, 194, 201].

Показники спринту на 60 м також демонструють достатній рівень фізичної підготовленості: середнє значення - 9,59 с. Більшість спортсменок показали результати в межах «задовільно»-«добре», що відповідає віковим нормативам і

відображає сформованість базових компонентів спринтерської підготовки, коли саме довший спринт (40-60 м) є чутливим показником загальної потужності швидкісних якостей у баскетболісток [118, 128, 138].

Середній результат у тесті висота підскоку становив 37,1 см, що відповідає оцінці «задовільно» за нормативами ДЮСШ (35-41 см). Жодна з баскетболісток не досягла рівня «добре» (42-46 см) чи «відмінно» (47 см і більше), що свідчить про недостатньо розвинену вертикальну вибухову силу - значущий показник для сучасного баскетболу. Вертикальний стрибок є одним із найінформативніших тестів для оцінювання швидкісно-силових якостей юних баскетболісток, а вертикальна стрибучість прямо корелює зі швидкістю переміщення, ефективністю ривків, результативністю підбирань та блок-шотів [118, 103, 120, 211].

Результати випробування «стрибок у довжину з місця». Середній показник - 181,3 см, що відповідає високому рівню («добре») за нормативами [77] і свідчить про достатньо розвинену горизонтальну вибухову силу [128, 107, 185, 103]. 11 із 15 спортсменок (73 %) продемонстрували рівень «добре» або «відмінно», що відповідає високим віковим показникам.

За результатами проведених тестувань горизонтальна вибухова сила є сильною стороною фізичної підготовленості команди, на відміну від вертикальної складової, яка потребує корекції [195, 201, 213, 215].

Отримані результати тесту бігу на 40 с показали, що середній результат становить 176,2 м, що відповідає початковому рівню оцінки «добре» [77]. П’ять спортсменок продемонстрували рівень «відмінно», ще п’ять - «добре», що свідчить про здатність більшості учасниць підтримувати високу інтенсивність упродовж короткого інтервалу часу. Здатність до повторюваних високошвидкісних переміщень є ключовою для успіху юних баскетболісток, враховуючи специфіку гри. Отримані показники узгоджуються з сучасною моделлю навантажень змагальної діяльності, де переважають короткочасні зусилля високої інтенсивності [125, 192, 195].

У тесті на максимальну кількість згинань/розгинань рук в упорі лежачи за 30 секунд спортсменки продемонстрували високий рівень силової витривалості - у середньому 13,8 повторень, що перевищує норматив «відмінно» [77]. 13 із 15 учасниць показали результат ≥12 повторень. Підвищена силова витривалість пояснюється специфікою підготовки юних баскетболісток, у яких значний обсяг тренувань складають вправи з власною масою тіла, що узгоджується з необхідністю раннього формування "силового фундаменту" у юних спортсменок [202, 211, 150]. Необхідно зазначити, що до проведення першого тестування юні спортсменки провели 2 тижневих мікроцикли після тривалого відпочинку.

Отримані показники рівня фізичної підготовленості юних баскетболісток на початку проведення експерименту (табл. 3.2.) свідчать про загалом достатній рівень фізичної підготовленості юних баскетболісток перед початком реалізації програми фізичного удосконалення у порівнянні з орієнтовними показниками. Разом з тим виявлені слабші компоненти визначили основні напрями корекції змісту тренувальної програми.

Після проведення першого тестування в навчально-тренувальний процес юних баскетболісток впроваджено експериментальну програму удосконалення фізичної підготовленості, що полягала у виконанні спеціальних вправ, які додатково розраховані на 15-20 хвилин роботи після кожного тренування. Програма запропонована у вигляді трьох послідовних блоків, кожний з яких впроваджувався в кінці 7 навчально-тренувальних занять. Запланована робота містила акцент на якість виконання кожної вправи з наголосом на амплітуду і частоту виконання відповідно організаційно-методичних вказівок. В основу експерименту покладено не новизну вправ і підвищення обсягів та інтенсивності навантажень, а сучасні тренерські підходи до досягнення якісного виконання простих вправ за рахунок максимального уточнення завдань і конкретизації вимог до їх виконання. Комплекс вправ програми не містить прямого повтору тестових вправ.

Комплекс вправ, які містяться в першому блоці (табл. 3.3.), спрямований на розвиток швидкісно-силових якостей, функціональної стійкості м'язів кора та спеціальної координації, необхідних юним баскетболісткам у передзмагальному періоді підготовки. Він поєднує локально-силові, циклічні та координаційні вправи, що впливають одразу на кілька ключових фізичних компонентів.

Таблиця 3.3

Експериментальна програма удосконалення фізичної підготовленості юних баскетболісток (21 заняття)

Блок №1 (7 занять)

№	Зміст	Дозування	Організація та методика проведення вправи
1	Підняття і опускання на носках (сходи, лавка)	3 серії по 15-20 разів на кожну ногу	темп динамічний, але не швидкий, важлива максимальна амплітуда виконання
2	Степ на місці + степ через лінію + прискорення 6 м	3 серії по 10с+10 с	руки вгору, лікті зігнуті - кут 90^0
3	Стрибки на скакалці на двох ногах	3 серії по 100 разів	стрибки за рахунок пружного відштовхування стопами, п'ятка не торкається підлоги, коліна майже рівні
4	Біг на місці з високим підніманням стегна	3 серії по10 с	виконання з максимальною частотою і амплітудою, особлива концентрація на швидкість рухів руками
5	Планка в упорі лежачи	3 серії по 15с	руки зігнуті в ліктях, опора рук за рахунок ліктів і долонь

Розроблений комплекс вправ у другому блоці програми (табл. 3.4.) спрямований на вдосконалення ключових фізичних якостей, що визначають ефективність техніко-тактичних дій юних баскетболісток у передзмагальному періоді підготовки. Комплекс включав п'ять вправ, які поєднували елементи

швидкісно-силової, координаційної та стабілізаційної підготовки. Зміст вправ, дозування та методичні особливості виконання були адаптовані до вікових і функціональних можливостей спортсменок. У сукупності комплекс вправ забезпечує розвиток найбільш значущих фізичних компонентів для юних баскетболісток:

- швидкісно-силових якостей – відштовхування, стартова швидкість, інтенсивні мікроспринти;
- пружно-еластичних властивостей стопи та гомілки – основа стрибкової підготовки;
- нейром'язової координації – контроль рухів, ритмічність, техніка спринту;
- функціональної стабільності корпусу – ефективність ігрових переміщень та фізична стійкість у контакті;
- спеціальної витривалості коротких інтервалів – здатність працювати інтенсивно у режимі «ривок-зупинка-ривок», характерному для баскетбольного матчу.

Таблиця 3.4.

Блок №2 (7 занять)

№	Зміст	Дозування	Організація та методика проведення вправи
1	Підняття і опускання на носках (сходи, лавка)	3 серії по 15-20 разів на кожну ногу	темп динамічний, амплітуда максимальна
2	Степ на місці + перестрибування лінії двома ногами вперед-назад + прискорення 6 м	3 серії по 10с+10 с	руки вгору, лікті - 90º кут
3	Стрибки на скакалці на двох ногах	3 серії по 100 разів	вистрибування максимально швидко з акцентом на мінімальність часу для відштовхування
4	Біг на місці в упорі в стіну	3 серії по 15с	максимальна швидкість, акцент на висоту підняття коліна

Продовження таблиці 3.4

.

5	Планка в упорі лежачи	3 серії по 20с	руки зігнуті в ліктях, опора рук за рахунок ліктів і долонь

Запропонований тренувальний комплекс у третьому блоці (табл. 3.5.) включений у структуру підготовчого етапу передзмагального періоду сфокусований на розвиток провідних фізичних якостей, необхідних юним баскетболісткам для підвищення ефективності ігрової діяльності. Комплекс поєднує вправи швидкісно-силового, координаційного та стабілізаційного характеру, що забезпечує всебічний вплив на рухову підготовленість спортсменок.

Таблиця 3.5.

Блок №3 (7 занять)

№	Зміст	Дозування	Організація та методика проведення вправи
1	Підняття і опускання на носках (сходи, лавка)	3 серії по 15-20 разів на кожну ногу	темп і амплітуда максимальні
2	Степ на місці + степ забігання на лавку + прискорення 6 м	3 серії по 10 с+10 с	руки вгору, лікті - 90^0 кут
3	Стрибки на скакалці на двох ногах	3 серії по 100 разів	вистрибування максимально високо з акцентом на мінімальність часу для відштовхування
4	Стартове прискорення 6 м	5 разів	важливо виконання з максимальною концентрацією і потужне відштовхування
5	Планка в упорі лежачи	3 серії по 30с	руки зігнуті в ліктях, опора рук за рахунок ліктів і долонь

Розподіл програми фізичної підготовки на три послідовні блоки вправ

(табл.3.3-3.5) реалізує принцип поступового ускладнення тренувального впливу за незмінного базового обсягу навантаження. Кількість серій та повторень за основними вправами комплексу (підняття на носках, степ із прискоренням, стрибки на скакалці) залишається сталою в усіх трьох блоках, що забезпечує стабільну загальну тривалість і сумарне навантаження програми. Натомість від блоку до блоку зростає якісна складність виконання вправ: базові загальнопідготовчі рухи першого блоку в другому блоці ускладнюються за рахунок зміни координаційної структури руху (зокрема, перестрибування лінії замість простого степу), а в третьому блоці частина вправ трансформується у спеціально-підготовчі, максимально наближені до змагальної дії форми – зокрема, імітаційний біг на місці з високим підніманням стегна поступається місцем реальному стартовому прискоренню на дистанції 6 метрів. Така побудова програми відповідає зменшеню кількісного нарощування обсягів навантаження на користь підвищення вимог до якості й специфічності виконання вправ, що дозволяє досягати цілеспрямованого тренувального ефекту за обмежений термін навчально-тренувального збору без ризику перевантаження опорно-рухового апарату юних спортсменок.

Після завершення реалізації експериментальної програми під час тренувального збору другий етап педагогічного контролю показав загалом позитивну динаміку фізичної підготовленості юних баскетболісток, що відображає ефективність реалізованої тренувальної програми. Результати тестувань, які були отримані після реалізації експериментальної програми наведено в таблиці 3.6.

Таблиця 3.6

Показники рівня фізичної підготовленості юних баскетболісток на другому етапі проведення експерименту (n=15)

Гравець	Номер тесту*/результат					
	1, с	2, см	3, см	4, м	5, с	6, к-ть
D.A	3,74	41	205	190	8,82	17
M.E	4,11	38	194	170	10,17	15
B.N.	3,77	41	202	184	9,63	14

Продовження таблиці 3.6

F.V.	3,79	33	192	181	9,64	15
F.S.	3,87	38	190	177	9,74	15
P.I.	4,02	40	184	167	10,11	14
A.V.	3,90	39	172	177	9,51	16
K.S.	3,70	36	160	185	9,32	18
R.S.	3,72	40	129	183	8,90	15
M.N.	3,78	35	186	180	9,42	17
YA.YA.	3,90	37	167	175	9,49	16
K.S	3,97	39	196	183	9,15	16
M.U.	4,09	40	195	174	9,97	13
P.V.	3,76	41	200	188	9,09	15
L.N.	3,85	38	192	181	9,65	13

Примітка*: 1 - Біг 20 м, с; 2 - Висота підскоку, см; 3 - Стрибок у довжину з місця, см; 4 - Біг 40 с, м; 5 - Спринт 60 м, с; 6 - Згинання/розгинання рук в упорі лежачи за 30 секунд, кількість

Порівняльний аналіз показників фізичної підготовленості юних баскетболісток після завершення навчально-тренувальних зборів (другого етапу) і, через два тижні (третій етап) свідчить (табл. 3.7.), що за результатами тестів швидкісно-силової, швидкісної та силової спрямованості зафіксовано статистично значущі відмінності. Більш високі значення зафіксовано у тестах, які проведено після завершення навчально-тренувальних зборів і двох підвідних мікроциклів (третього етапу).

Таблиця 3.7.

Показники рівня фізичної підготовленості юних баскетболісток за два тижні після проведення експерименту (третій етап) (n=15)

Гравець	Номер тесту*/результат					
	1, с	2, см	3, см	4, м	5, с	6, к-ть
D.A	3,70	41	206	191	8,74	17
M.E	4,03	39	196	173	10,15	17
B.N.	3,74	41	203	185	9,54	15
F.V.	3,81	35	194	183	9,60	16
F.S.	3,79	38	191	180	9,61	15
P.I.	4,03	40	184	171	9,92	15
A.V.	3,88	40	175	180	9,53	19
K.S.	3,73	37	162	184	9,05	20

Продовження таблиці 3.7

R.S.	3,72	40	152	184	8,67	15
M.N.	3,82	35	187	184	9,31	17
YA.YA.	3,86	37	177	177	9,28	17
K.S	3,90	39	195	183	8,96	16
M.U.	4,01	39	198	176	9,67	15
P.V.	3,71	42	202	188	9,12	16
L.N.	3,79	38	196	183	9,23	15

Примітка*: 1 - Біг 20 м, с; 2 - Висота підскоку, см; 3 - Стрибок у довжину з місця, см; 4 - Біг 40 с, м; 5 - Спринт 60 м, с; 6 - Згинання/розгинання рук в упорі лежачи за 30 секунд, кількість

Виключення становлять результати тестування *висоти підскоку* 38±2 см (другий етап) і 39±2 см (третій етап) відповідно, при збереженні загальної тенденції до покращення показників фізичної підготовленості юних баскетболісток на основі акумулювання відставленого ефекту протягом двох наступних послідовних підвідних мікроциклів.

Експериментальне дослідження рівня фізичної підготовленості юних баскетболісток також передбачало перевірку наявності відставленого ефекту застосування авторської програми фізичної підготовки, результати тестування третього етапу наведено в таблиці 3.7.

Таблиця 3.8

Динаміка результатів тестування рівня фізичної підготовленості юних баскетболісток

	Назва тесту	Етапи експерименту				Перший етап vs Другий етап		Дата тестування		Третій етап vs Другий етап	
		Перший етап		Другий етап				Третій етап			
		$\bar{x}$	S	$\bar{x}$	S	t	p	$\bar{x}$	S	t	p
1	Біг 20 м, с	3,89	0,13	3,86	0,13	2,09	**0,055**	3,83	0,12	2,80	0,014
2	Висота підскоку, см	37	3	38	2	4,01	0,001	39	2	1,78	**0,096**
3	Стрибок у довжину з місця, см	181	23	184	20	3,09	0,008	188	15	2,36	0,033
4	Біг 40 с, м	176	9	180	6	5,08	0,001	181	5	4,73	0,001
5	Спринт 60 м, с	9,59	0,47	9,51	0,41	1,47	**0,165**	9,36	0,42	4,55	0,001
6	Згинання / розгинання рук в упорі лежачи за 30 с, к-сть разів	13,8	2,3	15,3	1,4	3,77	0,002	16,3	1,5	4,30	0,001

Порівнюючи показники фізичної підготовленості, які були отримані на першому та другому етапах педагогічного контролю, таблиця 3.8., можна констатувати, що протягом навчально-тренувальних зборів, використання авторської програми фізичної підготовки дозволило зафіксувати покращення показників фізичної підготовленості за тестами, які мають швидкісно-силову та силову спрямованість, а саме:

- *висота підскоку*, 37$\pm$3 см і 38$\pm$2 см відповідно; розбіжності є статистично значущими на рівні, $p < 0,001$;
- *стрибок у довжину з місця*, 181$\pm$23 см і 184$\pm$20 см відповідно; розбіжності є статистично значущими на рівні, $p < 0,01$;

- біг 40 с, 176±9 м і 180±6 м відповідно; розбіжності є статистично значущими на рівні, $p < 0,01$;

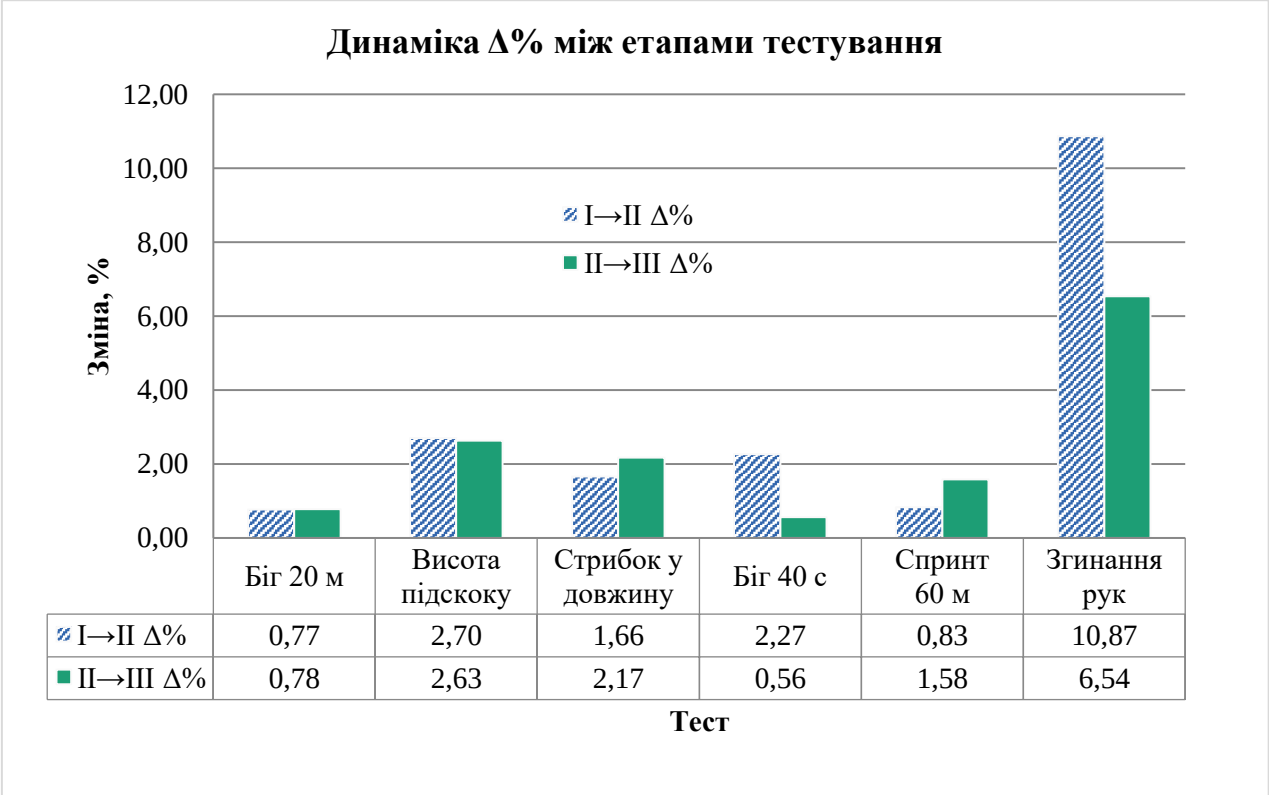
- згинання-розгинання рук в упорі лежачи за 30 с, 13,8±2,3 і 15,3±1,4 відповідно; розбіжності є значущими на рівні, $p < 0,001$.

За показниками тестів швидкісної спрямованості (біг 20 м. і спринт 60 м.) статистично значущих відмінностей не зафіксовано, при наявній тенденції до покращення показників фізичної підготовленості швидкісної спрямованості:

- біг 20 м, 3,89±0,13 і 3,86±0,13 відповідно;

- спринт 60 м, 9,59±0,47 і 9,51±0,41 відповідно.

На рисунку 3.1 наведено динамічні характеристики тестування рівня фізичної підготовленості юних баскетболісток після впровадження авторської програми фізичної підготовки.

	Біг 20 м	Висота підскоку	Стрибок у довжину	Біг 40 с	Спринт 60 м	Згинання рук
I→II Δ%	0,77	2,70	1,66	2,27	0,83	10,87
II→III Δ%	0,78	2,63	2,17	0,56	1,58	6,54

Рис. 3.1. Динаміка результатів тестування юних баскетболісток, %

Аналіз отриманих показників дозволяє констатувати:

- у ході реалізації програми фізичної підготовки істотно покращено результати швидкісно-силової та силової спрямованості між тестуваннями до та після навчально-тренувального збору (висота підскоку та згинання-

розгинання рук в упорі лежачи за 30с – розбіжності є статистично значущими на рівні, $p < 0,001$; стрибок у довжину з місця та біг 40с – статистична значущість на рівні, $p < 0,01$, при збереженні загальної тенденції до покращення показників фізичної підготовленості юних баскетболісток на основі акумулювання відставленого ефекту протягом двох наступних послідовних підвідних мікроциклів.

Для наочного порівняння результатів тестування фізичної підготовленості юних баскетболісток у динаміці (за вправами, що наведені в табл. 3.1.), які мають різні одиниці вимірювання, отримані дані масштабовано, таким чином, щоб вони потрапляли у певний конкретний інтервал (рис. 3.2).

Застосування процедур нормування надало можливість більш об'єктивно оцінити зміни у рівні фізичної підготовленості юних баскетболісток у динаміці між першим та другим етапами тестування. Масштабування дозволило перетворити різнорідні показники - часові (с), метричні (см, м) та кількісні (повторення) - у порівнюваний формат і відобразити їх у вигляді уніфікованих безрозмірних значень у межах інтервалу [0; 1]. Це забезпечило можливість комплексного аналізу фізичного стану спортсменок, а також виявлення домінантних та відстаючих компонентів у структурі їхньої підготовленості.

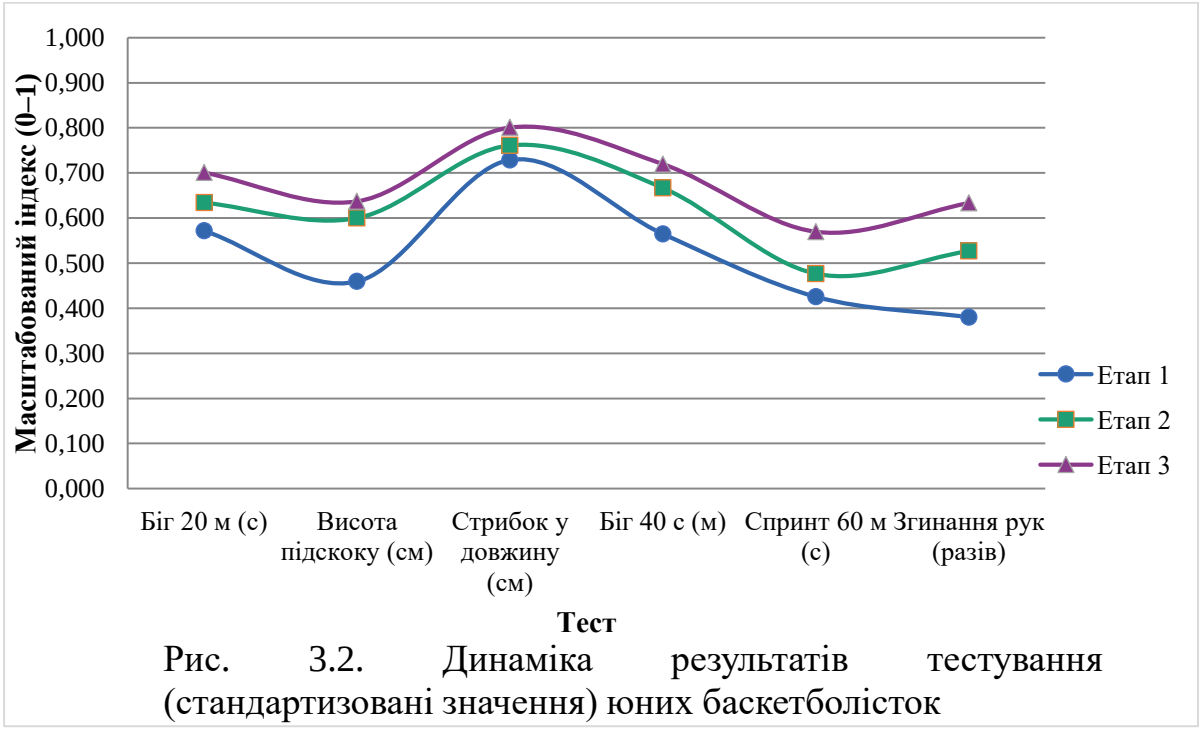

Рис. 3.2. Динаміка результатів тестування (стандартизовані значення) юних баскетболісток

За результатами графічного відображення масштабованих даних (рис.3.2) виявлено, що загальний профіль фізичної підготовленості спортсменок набув більш вираженої рівномірності, що свідчить про позитивний вплив реалізованої тренувальної програми. Зокрема, спостерігається чітке зміщення кривих слабших компонентів – силової витривалості верхнього плечового поясу та швидкісної витривалості – у бік підвищення їх нормованих значень.

Аналіз лінійного графіка динаміки масштабованих індексів фізичної підготовленості юних баскетболісток засвідчує стійку позитивну тенденцію за всіма шістьма тестами впродовж трьох етапів педагогічного експерименту.

Найвищу стартову позицію на першому етапі займає тест «стрибок у довжину з місця» (0,729), що вказує на відносно сформований рівень вибухової сили нижніх кінцівок на початку дослідження. Упродовж подальших етапів цей показник демонструє рівномірне зростання (0,761 → 0,801), залишаючись лідируючим серед усіх тестів на кожному з етапів. Водночас абсолютний приріст цього індексу є найменшим (+0,072), що пояснюється його початковим високим рівнем відносно решти показників групи.

Найбільший абсолютний приріст масштабованого індексу зафіксовано у тесті «згинання/розгинання рук в упорі лежачи за 30 с» - від 0,380 на першому етапі до 0,633 на третьому (+0,253), що є найвищим приростом серед усіх показників і свідчить про цілеспрямований вплив тренувальної програми на розвиток силової витривалості м’язів верхнього плечового поясу. Аналогічно виражену позитивну динаміку демонструє тест «висота підскоку» (+0,178) та «біг 40 с» (+0,155).

Найнижчі стартові значення на першому етапі мають тести «спринт 60 м» (0,425) та «згинання рук» (0,380), криві яких на графіку розташовані у нижній частині координатної площини. Проте обидва показники демонструють виражене зростання, і до третього етапу їх індекси наближаються до середнього рівня групи, що свідчить про вирівнювання профілю фізичних якостей.

Криві тестів «біг 20 м» (0,572 → 0,701) та «біг 40 с» (0,565 → 0,720) мають схожий характер динаміки – помірне, але стабільне зростання на кожному з

етапів без стрибкоподібних змін, що підтверджує системний вплив тренувальних засобів на швидкісні та швидкісно-витривалісні якості.

Графік демонструє, що до третього етапу усі шість кривих зміщуються у верхню частину шкали (діапазон 0,570-0,801), тоді як на першому етапі вони були зосереджені переважно у діапазоні 0,380-0,729. Це свідчить про підвищення інтегрального рівня фізичної підготовленості групи та збалансування профілю фізичних якостей юних спортсменок у процесі реалізації експериментальної тренувальної програми.

Узагальнюючи масштабовані параметри, можна констатувати, що:

- динаміка за більшістю тестів є позитивною, з підтвердженою тенденцією до підвищення інтегрального рівня підготовленості;
- профіль фізичних якостей став більш збалансованим, що особливо важливо у віковій категорії 12-13 років, коли формується функціональна основа спеціальної підготовки;
- масштабовані індекси свідчать про ефективність тренувальної програми, зокрема вправ, спрямованих на розвиток силової витривалості та швидкісно-силових можливостей нижніх кінцівок;
- подальша робота має бути зосереджена на корекції швидкісної витривалості (спринт 60 м), масштабований індекс якої на третьому етапі (0,570) залишається найнижчим серед усіх компонентів, а також на закріпленні приросту силової витривалості верхнього плечового поясу.

Таким чином, використання нормування даних дозволило отримати цілісне уявлення про структуру фізичної підготовленості юних баскетболісток, об’єктивно зіставити різні за природою показники та оцінити ефективність впливу програм тренувань у динаміці, забезпечуючи підвищення валідності та інформативності педагогічного аналізу.

Трансформація сучасного баскетболу характеризується інтенсифікацією ігрового процесу, скороченням часу на атаку та переходом до агресивних систем захисту по всьому майданчику. Зміни зумовлені стрімким зростанням індивідуальної майстерності та посиленням силового протистояння. Особливої

актуальності набуває запит на якісне виконання техніко-тактичних дій (ТТД) у поєднанні з граничною швидкістю, витривалістю та психологічною стійкістю [20, 116, 126, 201].

Метаморфоза вимог до спортивного резерву визначає необхідність впровадження педагогічних інновацій для доцільного зменшення обсягів навантаження при одночасному підвищенні його якості. Це досягається шляхом: оптимізації структури передзмагальних циклів; використання цифрових технологій та мультимедійних програм для індивідуалізації навчання. Питання взаємодії фізичних якостей з техніко-тактичним удосконаленням індивідуальної майстерності в лімітовані терміни часу залишається актуальним. Саме швидкісно-силова витривалість та координація безпосередньо корелюють із рівнем реалізації техніко-тактичних дій (ТТД). На основі цієї кореляції розроблено програму техніко-тактичної підготовки для юних баскетболісток у передзмагальному періоді.

В основу формування програми покладено гіпотезу про можливість ефективної корекції рівня підготовленості в лімітований термін (навчально-тренувальний збір) за рахунок застосування спеціальних вправ, що моделюють змагальний режим гри баскетбол. Слід підкреслити, що вдосконалення прийомів техніки (передачі, ведення, кидки) у складнокоординаційних поєднаннях на максимальній швидкості не передбачає механічного підвищення обсягів, а базується на якісній перебудові структури рухових дій під впливом спеціально підібраних стимулів взаємодії. З метою пошуку конструктивних шляхів підвищення рівня техніко-тактичної підготовленості у ході підготовки 15 баскетболісток до участі у ВЮБЛ на навчально-тренувальному зборі впроваджено експериментальну програму.

У ході послідовного педагогічного експерименту до впровадження авторської програми гравчинь протестовано за шістьма такими показниками: човниковий біг з веденням м’яча, с (1); тест «змійка», с/кількість влучань (2); штрафні кидки, відсоток влучань (3); 10 кидків з веденням до точки, с/кількість

попадань (4); 10 точок (2 серії) з подаванням м'яча, відсоток влучань (5); 30 передач у стінку на відстані 3 м., с (6).

Результати першого тестування слугували визначенню вихідного рівня техніко-тактичної підготовленості юних баскетболісток (табл.3.9) та мали контрольно-діагностичний характер, що сприяло обґрунтуванню запланованої програми техніко-тактичної підготовки.

Таблиця 3.9

Показники рівня техніко-тактичної підготовленості юних баскетболісток першого тестування, (n=15)

Гравець	Номер тесту*					
	1	2	3	4	5	6
	оцінювання/результат					
	с	с/к-сть	%	с/к-сть	%	с
D.A	31,07	1,21/5	70	1,01/3	50	55,57
M.E	29,60	1,18/4	40	58,93/5	45	53,92
B.N.	34,15	1,32/4	50	1,03/1	50	1,04
F.V.	33,70	1,28/4	50	1,08/3	65	1,07
F.S.	29,33	1,18/4	60	1,05/1	50	57,14
P.I.	32,33	1,31/5	60	1,16/6	60	59,75
A.V.	32,34	1,24/4	50	1,06/4	55	59,26
K.S.	30,56	1,25/6	50	56,25/3	60	57,09
R.S.	34,58	1,33/3	60	1,15/4	55	1,06
M.N.	31,79	1,22/5	60	1,10/2	55	56,74
YA.YA.	33,45	1,27/5	60	1,23/3	50	55,63
K.S.	32,78	1,17/5	60	1,12/ 4	65	59,28
M.U.	31,16	1,19/5	50	1,02/ 5	40	1,06
P.V.	30,83	1,23/4	60	1,07/4	50	1,02
L.N.	34,76	1,26/3	40	1,12/ 4	40	1,12

*Примітка: (1)-човниковий біг з веденням м'яча, с; (2)-тест «змійка», с/кількість влучань; (3)-штрафні кидки, відсоток влучань; (4)-10 кидків з веденням до точки, с/кількість попадань; (5)-10 точок (2 серії) з подаванням м'яча, відсоток влучань; (6)- 30 передач у стінку на відстані 3 м., с.

Алгоритм дослідження відповідає такій послідовності: контрольно-діагностичний етап (І тестування); безпосередня реалізація експериментальної програми техніко-тактичної підготовки; контрольно-аналітичний етап (ІІ тестування) – після впровадження програми; контрольно-порівняльний етап (ІІІ

тестування) – визначення показників за тестами з відставленим термінологічним ефектом.

Для впровадження експериментальної програми підвищення рівня техніко-тактичної підготовленості в кінці кожного тренування було передбачало 15-20 хвилин додаткового виконання завдань (спеціально підібраних вправ). Програма техніко-тактичної підготовки сформована з трьох частин-блоків (8+7+8 тренувальних занять) (табл. 3.10 – 3.12), що зумовлено плануванням навчально-тренувального збору і узгоджено з тренером команди з урахуванням потреби практичного долучення автора програми до акцентованих методичних пояснень специфіки вимог у ході виконання вправ.

У першому блоці поданий комплекс вправ (табл. 3.10.) спрямований на удосконалення базових технічних умінь юних баскетболісток і передбачає поетапний перехід від елементарних дій на місці до інтегрованих технічних комбінацій з переміщенням та завершенням атаки кидком. Вправи на розвиток «відчуття м’яча» виконуються у динамічному темпі з дзеркальним відтворенням рухів за тренером, що сприяє формуванню точного контролю м’яча та розвитку координаційних здібностей. Передачі в парах на короткі дистанції з обов’язковим переміщенням після кожної передачі моделюють ігрові ситуації, удосконалюють швидкість прийняття рішень і взаємодію між гравцями. Інтегрована вправа з веденням, кидком після подвійного кроку, підбиранням та повторним кидком із середньої дистанції спрямована на розвиток спеціальної технічної витривалості та стабільності виконання технічних прийомів в умовах підвищеної інтенсивності. Виконання штрафних кидків із додатковими завданнями підвищує концентрацію уваги, точність і варіативність кидкової техніки, що має суттєве значення для змагальної діяльності.

Таблиця 3.10

Експериментальна програма удосконалення техніко-тактичної підготовленості юних баскетболісток (23 тренування)

Блок №1 (8 занять)

№	Зміст	Дозування	Організація та методика проведення вправи
1	Вправи на місці, спрямовані на розвиток «відчуття м'яча»	3 серії по 2 хв.	дзеркальне відтворення за тренером, темп виконання максимально динамічний
2	Передачі в парах на відстані 4-5 м	3 серії по 20	темп максимальний, після передачі один варіант переміщання (право/ліво/назад) 1-1,5 м з метою подальшого руху в точку отримання м'яча
3	Ведення від центру-кидок після подвійного кроку; підбирання; ведення на точку середнього кидка - кидок (повторення циклу)	3 серії по 1 хв.	спрямування на виконання швидкісного ведення, вистрибування після кожного підбирання, різні точки виконання середніх кидків, ведення право-лівою рукою відповідно позиції
4	Штрафні кидки	3 серії по 3 кидки з додатковим завданням	максимальна концентрація на техніку виконання (1^{й} з прицілом попадання на передню дужку, 2^{й} - на задню, 3^{й} у кошик)

У другому блоці запропонований комплекс вправ (табл. 3.11) орієнтований на поглиблене удосконалення техніки ведення та кидкової підготовки юних баскетболісток із поступовим ускладненням рухових завдань і підвищенням вимог до координації та концентрації уваги. Ведення м'яча на місці з різною амплітудою і висотою відскоку, виконуване без зорового контролю та з дзеркальним відтворенням рухів за тренером, сприяє розвитку тонкої моторики кистей, сенсомоторної координації та стійкого «відчуття

м’яча». Кидки з середньої і дальньої дистанції після ведення на різні точки виконуються в умовах обмеженого часу, що моделює змагальні ситуації та формує здатність швидко переміщуватися і точно завершувати атаку. Серія кидків з 10 різних точок з акцентом на високе вистрибування під час виконання кидка імітує ігрові умови з уявним опором захисника, підвищуючи стабільність техніки та впевненість у кидкових діях. Виконання штрафних кидків (серіями до двох влучань поспіль) спрямоване на розвиток психологічної стійкості, концентрації уваги та відпрацювання стабільної техніки кидка в умовах підвищеної відповідальності.

Таблиця 3.11

Блок №2 (7 занять)

№	Зміст	Дозування	Організація та методика проведення вправи
1	Ведення м’яча на місці з різною амплітудою і висотою відскоку, переведення	3 серії по 3 хв.	дзеркальне відтворення за тренером, виконання без зорового контролю, темп максимально динамічний
2	Виконання кидків з середньої і дальньої відстані з веденням на різні точки	3 серії по 1 хв.	спрямування на швидке переміщення до точки і концентрація попадання в кошик
3	Кидки з 10 точок по 2 поспіль з кожної точки	1 серія	концентрація на техніку виконання кидка з високим вистрибуванням під час кидка (ігровий кидок з уявою захисту)
4	Штрафні кидки	3 серії по 2 забитих м’ячі поспіль	виконання з максимальною концентрацією на техніку виконання

У третьому блоці представлений комплекс вправ (табл. 3.12) має виражену інтегральну спрямованість та орієнтований на вдосконалення техніки володіння м’ячем, кидкових дій і координаційних здібностей юних баскетболісток в умовах підвищеної складності та наближеності до змагальної діяльності. Ведення м’яча на місці у поєднанні зі складно-координаційними вправами (присідання, маніпуляції з предметами (тенісні м’ячі, конуси),

ведення двох-трьох м’ячів, робота з м’ячами різного розміру) сприяє розвитку сенсомоторної координації, диференціації м’язових зусиль і стійкого «відчуття м’яча», а також підвищує здатність до контролю рухів в умовах ускладненого моторного завдання. Кидки з середньої та дальньої дистанції після швидкісного ведення на різні точки з додатковим завданням (переміщення на протилежний щит після промаху) моделюють ігрові ситуації з елементами змінної уваги, формують швидкість прийняття рішень і здатність ефективно завершувати атаку в умовах дефіциту часу. Виконання серій кидків з 10 точок за участю двох гравців для подавання підвищує темп роботи, сприяє автоматизації швидкісної кидкової техніки та її стабільності при уявному опорі захисника. Штрафні кидки, що виконуються серіями до трьох влучних поспіль, спрямовані на розвиток концентрації уваги, кінестетичної пам’яті та здатності відтворювати оптимальну техніку кидка за відчуттями, що має суттєве значення для реалізації кидків у стресових змагальних умовах.

Таблиця 3.12

Блок №3 (8 занять)

№	Зміст	Дозування	Організація та методика проведення вправи
1	Ведення м’яча на місці у поєднанні зі складно координаційними вправами	3 серії по 3 хв.	Виконання присідань, підняття/ опускання/ передавання предметів (тенісних м’ячів, конусів), ведення двох/трьох м’ячів, робота з м’ячами різного розміру
2	Виконання кидків з середньої і дальньої відстані з веденням на різні точки (з завданням)	3 серії по 1 хв.	максимальна швидкість з веденням до точки і концентрація попадання в кошик, після промаху переміщення на протилежний щит з кидком з-під кошика
3	Кидки з 10 точок по 2 поспіль з кожної точки (два гравці на подачі)	2 серії	концентрація на швидкісну техніку виконання кидка (ігровий кидок з уявою захисту)

Продовження таблиці 3.12

4	Штрафні кидки	2 серії по 3 забитих м’ячі поспіль	максимальна концентрація на відтворення вдалої попередньої спроби за відчуттям

Організація другого тестування наприкінці навчально-тренувального збору зі спрямованістю на підвищення рівня техніко-тактичної підготовленості носила контрольно-аналітичний характер, дозволила визначити і порівняти рівень техніко-тактичної підготовленості юних баскетболісток (табл.3.13) після впровадження експериментальної програми.

Таблиця 3.13

Показники рівня техніко-тактичної підготовленості юних баскетболісток другого тестування, (n=15)

Гравець	Номер тесту*					
	1	2	3	4	5	6
	оцінювання/результат					
	с	с/к-сть	%	с./к-сть	%	с
D.A	30,13	1,16/6	80	57,88/7	50	53,49
M.E	28,34	1,19/6	60	59,13/6	50	53,12
B.N.	32,79	1,22/6	70	1,07/5	60	60
F.V.	31,65	1,23/5	60	1,00/3	60	57,29
F.S.	28,93	1,14/4	70	59,74/4	70	56,54
P.I.	30,39	1,26/5	60	1,11/6	60	58,12
A.V.	30,84	1,19/5	50	1,01/4	60	58,97
K.S.	30,37	1,23/6	60	56,49/4	60	58,19
R.S.	32,26	1,24/4	60	1,06/6	55	60
M.N.	30,88	1,17/5	60	1,03/4	55	57,13
YA.YA.	32,13	1,21/5	60	1,13/5	60	55,52
K.S	32,05	1,10/5	60	1,13/ 4	65	58,83
M.U.	31,79	1,17/5	60	58,76/ 5	45	61
P.V.	30,43	1,19/5	60	56,97/5	55	57,82
L.N.	32,39	1,23/4	60	1,03/ 5	50	60

*Примітка: (1)-човниковий біг з веденням м’яча, с; (2)-тест «змійка», с/кількість влучань; (3)-штрафні кидки, відсоток влучань; (4)-10 кидків з веденням до точки, с/кількість попадань; (5)-10 точок (2 серії) з подаванням м’яча, відсоток влучань; (6)- 30 передач у стінку на відстані 3 м., с.

Третє тестування (табл. 3.14) контрольно-порівняльного характеру покликане визначити відставлений ефект впровадження експериментальної програми удосконалення техніко-тактичної підготовленості юних баскетболісток задля подальшого аналізу та інтерпретації її ефективності.

Таблиця 3.14

Показники рівня техніко-тактичної підготовленості юних баскетболісток третього тестування, (n=15)

Гравець	Номер тесту/результат					
	1	2	3	4	5	6
	оцінювання/результат					
	с	с/к-сть	%	с/к-сть	%	с
D.A	30,07	1,13/6	80	57,11/8	70	53,08
M.E	27,93	1,15/6	60	58,78/7	55	53,22
B.N.	33,19	1,11/6	80	1,03/6	70	56,87
F.V.	30,27	1,24/5	60	1,03/6	60	57,09
F.S.	27,87	1,12/5	70	57,73/4	70	55,94
P.I.	30,06	1,20/5	60	1,07/5	60	57,84
A.V.	30,93	1,13/5	50	1,04/4	70	56,03
K.S.	30,39	1,21/6	60	57,32/5	60	58
R.S.	30,78	1,22/4	70	58,89/5	60	57,02
M.N.	30,19	1,18/5	60	1,04/6	55	56,75
YA.YA.	32,39	1,23/4	60	1,02/5	70	55,13
K.S	31,93	1,11/5	60	1,06/5	60	57,48
M.U.	30,82	1,12/5	60	58,12/ 5	50	56,34
P.V.	30,16	1,16/5	60	56,29/5	55	56,19
L.N.	32,81	1,20/4	50	1,05/7	65	57

*Примітка: (1)-човниковий біг з веденням м’яча, с; (2)-тест «змійка», с/кількість влучань; (3)-штрафні кидки, відсоток влучань; (4)-10 кидків з веденням до точки, с/кількість попадань; (5)-10 точок (2 серії) з подаванням м’яча, відсоток влучань; (6)- 30 передач у стінку на відстані 3 м., с.

Ретельний аналіз показників техніко-тактичної підготовленості, представлений у таблицях 3.9, 3.13, 3.14, дозволив зафіксувати покращення результатів. Враховуючи вікові характеристики контингенту, неоднорідність команди за рівнем підготовленості і специфіку тестів, а саме їх спрямованість на максимальну бистроту виконання у поєднанні зі складністю координаційних дій, повноцінною концентрацією уваги і потребою відтворення раціональної

техніки виконання прийомів, констатуємо, що отримано прогнозовано невисокі позитивні зрушення, що мають значущу достовірність (табл. 3.14) і повною мірою підтверджують ефективність впровадження експериментальної програми.

Порівняння досягнутих результатів (табл. 3.15) експериментального дослідження рівня техніко-тактичної підготовленості юних баскетболісток під час другого тестування дозволило виявити, що загальне зменшення часу на виконання вправ за тестами човниковий біг і 30 передач в стінку на відстані 3м відповідно середнього арифметичного є статистично значущими на рівні $p<0,05$, також і за індивідуальними показниками окремих юних спортсменок; за тестами «змійка» 19,94±4,79 с/к-сть попадань під час першого тестування і 16,00+2,53 с/к-сть попадань під час другого, «штрафні кидки» при 54,67+8,34 % (I тестування) і 62,00+6,76 % (II тестування), «10 кидків з веденням до точки» при 25,15+16,86 с/ к-сть (I тестування) і 13,53+3,10 с/ к-сть (II тестування) відповідно розбіжності є статистично значущими на рівні, $p < 0,01;$ за тестом «10 точок (2 серії) з подаванням м'яча» при ефективності 52,67+7,76 % (I тестування) і 57,00+6,49% (II тестування) відповідно; статистично значущих відмінностей не зафіксовано, очевидна наявність тенденції до покращення показників техніко-тактичної підготовленості.

Таблиця 3.15

Динаміка рівня техніко-тактичної підготовленості юних баскетболісток (n=15)

	Назва тесту	Дата тестування				27.09.20 vs 10.10.20		Дата тестування		10.10.20 vs 25.10.20	
		27.09.20		10.10.20				25.10.20			
		$\bar{X}$	S	$\bar{X}$	S	t	p	$\bar{X}$	S	t	p
1	Човниковий біг з веденням м'яча, с	32,16	1,74	31,02*	1,29	2,03	0,05	30,65	1,52	0,72	0,48
2	Тест «змійка», с/к-сть попадань	19,93	4,79	16,00**	2,53	2,81	0,01	15,50	2,89	0,51	0,62
3	Штрафні кидки, %	54,67	8,34	62,00**	6,76	2,65	0,01	62,67	8,84	0,23	0,82

Продовження таблиці 3.15

4	10 кидків з веденням до точки, с/ к-сть	25,15	16,86	13,53**	3,10	2,62	0,01	11,47*	2,28	2,08	0,05
5	10 точок (2 серії) з подаванням м'яча, %	52,67	7,76	57,00	6,49	1,66	0,11	62,00*	6,76	2,07	0,05
6	30 передач в стінку на відстані 3м,с	60,76	5,21	57,73*	2,32	2,05	0,05	56,27*	1,47	2,07	0,05

Примітка. * - різниця між показниками статистично значуща на рівні $p<0,05$, ** - $p<0,01$

Експериментальне дослідження передбачало перевірку рівня техніко-тактичної підготовленості юних баскетболісток і визначення наявності відставленого ефекту від застосування експериментальної програми.

Порівняння продуктивності впровадження експериментальної програми удосконалення техніко-тактичної підготовленості юних баскетболісток під час третього тестування дозволяє констатувати загальну тенденцію покращення результатів за всіма (6) тестами, проте відставлений ефект, при різниці між показниками статистично значущими на рівні $p<0,05$ за трьома тестами: «10 кидків з веденням до точки», «10 точок (2 серії) з подаванням», «30 передач в стінку на відстані 3м».

Виключення становлять результати тестування човниковий біг з веденням м'яча 31,02±1,29 с (II тестування) і 30,65±1,52 с (III тестування) відповідно, тест «змійка», 16,00±2,53 с/к-сть попадань (II тестування) і 15,50±2,89 с/к-сть попадань (III тестування) відповідно, штрафні кидки 62,00±6,76 % (II тестування) і 62,67±8,84 % (III тестування) відповідно, при збереженні загальної тенденції до покращення показників техніко-тактичної підготовленості юних спортсменок на основі акумулювання відставленого ефекту після закінчення навчально-тренувального збору протягом двох наступних послідовних підвідних мікроциклів.

У ході реалізації програми техніко-тактичної підготовки зафіксовано динаміку підвищення індивідуальних показників за усіма (6) тестами (статистично значущу на рівні $p<0,05$ за тестами «човниковий біг» і «30 передач

в стінку на відстані 3м»; на рівні $p < 0,01$ за тестами «змійка», «штрафні кидки», «10 кидків з веденням до точки»); тестуванням відставленого ефекту за два тижні після закінчення НТЗ встановлено різницю статистично значущу на рівні $p<0,05$ за тестами «10 кидків з веденням до точки», «10 точок (2 серії) з подаванням», «30 передач в стінку на відстані 3м».

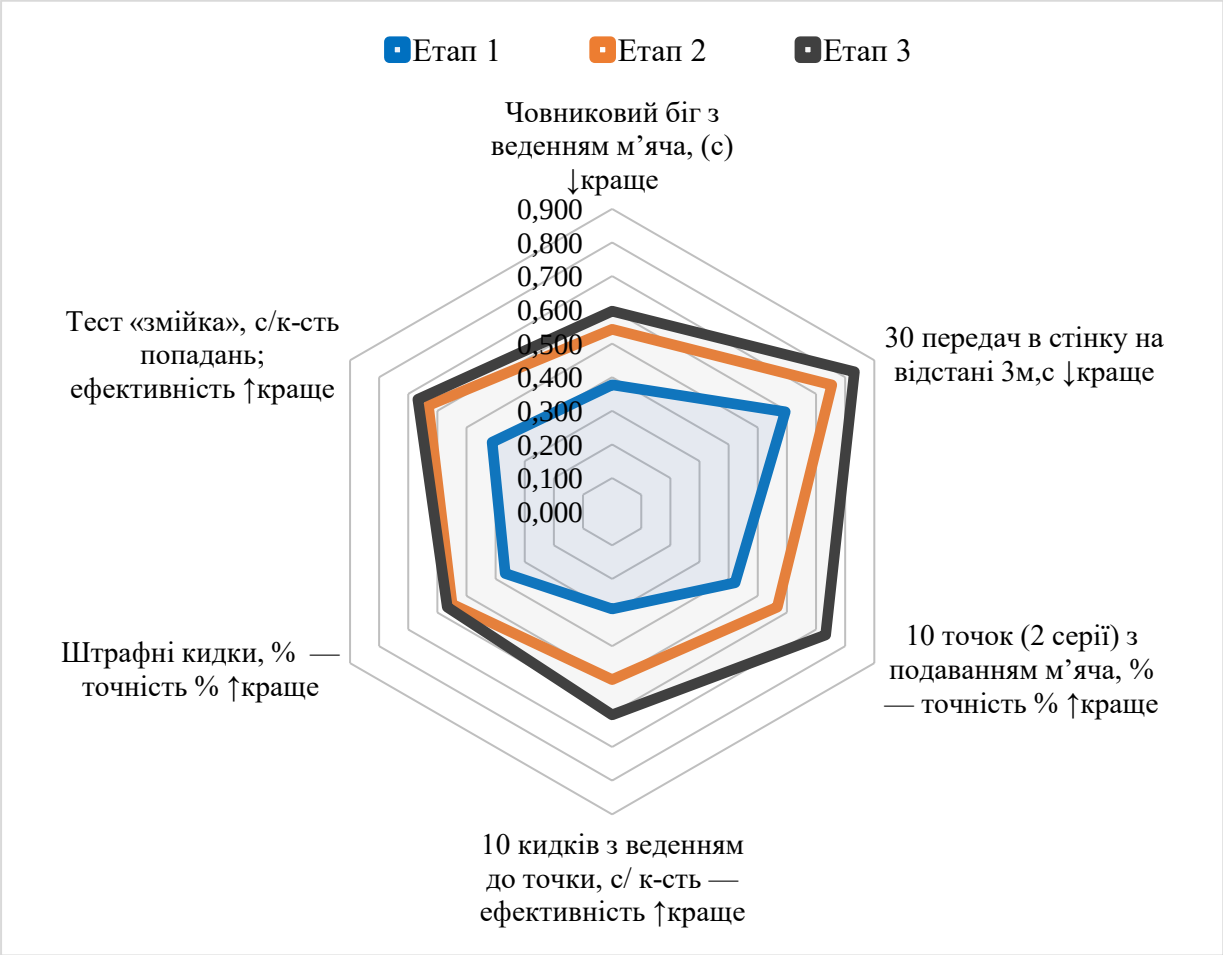

Рис.3.3. Динаміка результатів тестування баскетболісток за стандартизованими даними

З метою візуального порівняння результатів тестування техніко-тактичної підготовленості юних баскетболісток у динаміці (за вправами, що наведені в табл. 3.9), які мають різні одиниці вимірювання, отримані дані масштабовано, таким чином, щоб вони потрапляли у певний конкретний інтервал [37] (рис. 3.3). Аналіз графіка динаміки масштабованих індексів техніко-тактичної підготовленості (рис. 3.3) засвідчує стійку позитивну тенденцію зростання за всіма шістьма показниками впродовж трьох етапів

тестування. На першому етапі значення індексів розподілені у діапазоні 0,289 - 0,594, що свідчить про неоднорідний вихідний рівень підготовленості гравців за різними компонентами. До третього етапу всі шість кривих зміщуються у діапазон 0,567 - 0,832, що відображає загальне підвищення інтегрального рівня техніко-тактичної готовності.

Найвищий масштабований індекс на першому етапі зафіксовано для тесту «30 передач в стінку на відстані 3 м» (0,594), що вказує на відносно сформований рівень навику передачі м'яча на початку педагогічного експерименту. До третього етапу цей показник досягає найвищого значення серед усіх тестів (0,832), демонструючи при цьому найвиразніший абсолютний приріст у часовому вимірі.

Найнижчий стартовий індекс виявлено у тесті «10 кидків з веденням до точки» (0,289), що підтверджує складність цієї вправи для даної вікової групи на початковому етапі. Водночас саме цей тест демонструє один з найбільших абсолютних приростів між етапами (+0,315 за весь період), що свідчить про значний вплив тренувальної програми на розвиток ігрових навичок у поєднанні ведення та кидка.

Криві тестів «човниковий біг з веденням м'яча» (0,377 → 0,542 → 0,596), «змійка» (0,412 → 0,631 → 0,667) та «штрафні кидки» (0,367 → 0,550 → 0,567) характеризуються помірним та рівномірним зростанням між усіма трьома етапами, проте приріст між II і III тестуванням є незначним (0,017 – 0,054 одиниці індексу), що графічно відповідає майже паралельному розташуванню кривих між другим і третім вимірюваннями. Це узгоджується з відсутністю статистично значущої різниці між показниками II і III тестування за цими вправами та підтверджує факт стабілізації відставленого ефекту по даних компонентах підготовленості.

Натомість тести «10 точок (2 серії) з подаванням» (0,422 → 0,567 → 0,733) та «10 кидків з веденням до точки» (0,289 → 0,499 → 0,604) виявляють суттєве зростання між II і III тестуванням (+0,166 та +0,105 відповідно), що графічно

виражається у різкому підйомі кривих на фінальному відрізку, відображаючи накопичений відставлений ефект тренувального впливу.

Таким чином, графік масштабованих індексів наочно демонструє диференційований характер відставленого ефекту: стабілізацію рівня швидкісно-координаційних навичок і виражене покращення складних ігрових елементів, що поєднують ведення, переміщення та кидок, підтверджуючи ефективність реалізованої програми у формуванні стійких техніко-тактичних навичок у юних баскетболісток.

Для визначення, аналізу та обґрунтування найвпливовіших чинників ефективності змагальної діяльності юних баскетболісток проаналізовано результати виступів у чемпіонаті Європейської дівочої баскетбольної ліги сезону 2022/2023 р.р.. Контингентом дослідження обрано баскетболісток Європейської дівочої баскетбольної ліги (EGBL), вікова категорія U-16. Узагальнено та проаналізовано 16 техніко-тактичних показників ефективності змагальної діяльності восьми команд-учасниць фінального турніру EGBL у сезоні 2022/2023 р.р.: Daugavpils SS, Латвія; Bertanu Valmieras BS, Латвія; Alvik Basket, Швеція; MOBI Kyiv, Україна; U15W LTU, Литва; BS Ridzene, Латвія; Rapla BS, Естонія; BS Riga/Centrs, Латвія [63, 226].

Першочерговим для аналізу ефективності виступу команд EGBL обрано з’ясування кількісних показників перемог і поразок команд-учасниць протягом сезону. Виявлено відсоткове співвідношення, що не має лінійної залежності відповідно місць, що посіли команди в турнірній таблиці (табл. 3.16).

Таблиця 3.16

Показники співвідношення «перемоги-поразки» команд-учасниць Європейської дівочої баскетбольної ліги сезону 2022/2023, n=8 (к-сть, %)

Результати / Місця	**Команди EGBL**							
	1	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**
перемоги	16	11	11	9	10	12	9	7
поразки	0	5	5	7	11	9	12	14
співвідношення	100%	68,75%	68,75%	56,25%	47,61%	57,14%	42,85%	33,33%

За результатами таблиці 3.16 очевидно, що Daugavpils SS, Латвія без поразок виборола перше місце, водночас лише перевага у особистому заліку команд 2-3 місць визначила остаточний результат через однакову кількість перемог і поразок у чемпіонаті EGBL. Різна кількість зіграних матчів команд, що посіли 4-6 місця, не дозволяє порівнювати кількісні показники, проте відсоткові значення співвідношення виграних і програних ігор вказують на нестабільність зіграних матчів під час сезону і втрачені можливості досягнення успіху в окремих матчах, що підтверджено значною кількістю ігор, в яких визначено переможців з різницею в 1-3 очки на останніх секундах змагань.

Якісними показниками контролю змагальної діяльності визначено різницю набраних і пропущених очок команд-учасниць EGBL (табл. 3.17).

Таблиця 3.17

Показники набраних і пропущених очок команд-учасниць Європейської дівочої баскетбольної ліги сезону 2022/2023, n=8 (к-сть очок)

Очки / **Місця**	**Команди EGBL**							
	1	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**
набрані	986	928	896	793	931	1064	892	1034
пропущені	684	688	682	745	993	982	961	1133
різниця	+302	+240	+214	+48	-62	+82	-69	-99

Загальновідомо, що ситуаційно дані показники залежать від низки чинників, якими визначається стратегія ведення змагальної діяльності тренером: складність матчів [94, 117], готовність складу команди до конкретної гри (травми, хвороби, рівень підготовленості) [94, 125, 130], довжина лави запасних і потреба задіяної кількості гравчинь тощо [25, 59, 40]. Попри переважну відповідність співвідношення місця, що посіла команда у фінальній турнірній таблиці, та ± різниці набраних/пропущених очок порушено лінійну залежність саме за результатами успішності показників команд, які посіли 4-6 місця, що підтверджено результатами таблиці 3.11 і поясненням рівноцінної боротьби, що визначалася мінімальною перевагою у конкретному матчі.

Ефективність змагальної діяльності визначається якістю реалізації техніко-тактичних показників, що сприяють виявленню специфічних переваг окремої команди, поясненню успішності змагальної діяльності і, як наслідок, відповідності місця в турнірній таблиці [125, 145, 20, 40].

Нижче представлено узагальнену за кількістю зіграних матчів у EGBL, результативність за техніко-тактичними показниками, що дозволяють якісну характеристику статистичних показників змагальної діяльності команд у чемпіонаті (табл. 3.18).

Таблиця 3.18

Показники ефективності змагальної діяльності команд-учасниць Європейської дівочої баскетбольної ліги сезону 2022/2023, n=8

Команди / Показники	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**
ігри, к-сть	16	16	16	16	21	21	21	21
2-оч., к-сть	678/314	753/308	714/319	633/230	734/243	950/346	677/248	736/248
2-очк., %	46,3	40,9	44,7	36,3	33,1	36,4	36,6	33,7
3-очк., к-сть	330/74	285/70	212/42	271/55	303/67	292/68	392/76	481/123
3-очк., %	22,4	24,6	19,8	20,3	22,1	23,3	19,4	25,6
кидки з гри, к-сть	1008/388	1038/378	926/361	904/285	1037/310	1242/414	1069/324	1217/371
кидки з гри, %	38,4	36,4	38,9	31,5	29,9	33,3	30,3	30,4
штрафні, к-сть	204/136	191/98	248/132	283/168	401/244	300/168	292/168	286/169
штрафні, %	66,7	51,3	53,2	59,4	60,6	56	57,5	59,1
підбір (атака)	229	223	206	203	243	296	214	224
підбір (захист)	382	349	347	335	537	492	522	462
підбір (разом)	611	572	553	538	788	770	736	686
втрати	299	251	301	315	472	439	488	427
перехоплення	221	221	229	220	214	289	233	241
блок-шоти	21	18	42	31	46	43	56	30
ефективність, у.о	1157	1027	1001	770	1037	1152	847	962
очки з заміни	146	322	154	106	240	270	241	278

Складністю аналізу ефективності змагальної діяльності у дитячо-юнацькому баскетболі є відсутність лінійної залежності, доведеної у

дослідженнях баскетбольних жіночих команд, щодо відповідності техніко-тактичних показників загальному результату [3, 61, 197].

Водночас найвпливовішими чинниками, що визначають результат (підбір м'яча у нападі і захисті та ефективність, визначена у умовних одиницях за спеціальною формулою FIBA, що математично узгоджено поєднує внесок техніко-тактичних показників в узагальнений результат, підтверджено під час аналізу ефективності техніко-тактичних дій юних баскетболісток U-16 EGBL. Відсоток реалізації кидків з гри узгоджується через взаємозаміну успішності реалізації двохочкових, трьохочкових і штрафних кидків як у кількісних, так і відсоткових показниках (табл.3.12). Команди, які посіли 1-4 місця, продемонстрували близькі за кількісними значеннями показники перехоплень м'яча у проміжку 220-229 одиниць. Команди, які посіли 5-8 місця, показали однорідність рівня підготовленості стартової п'ятірки і лави запасу, що підтверджено внеском гравцями заміни 240-278 очок, коли команди першої четвірки мають менш значущий еквівалент очкового доробку від гравців з лави запасних - 106-154 очок, окрім команди Bertanu Valmieras BS, Латвія, котра отримала за чемпіонат підтримку від баскетболісток з заміни 322 очки.

Загальновідомо, що ефективність змагальної діяльності в баскетболі визначається показниками техніко-тактичних дій, що формують аналітичну інформацію кожного матчу на міжнародних змаганнях для всіх вікових категорій. Проведеним дослідженням підтверджено значущість впливу основних статистичних показників техніко-тактичної діяльності (кидки, підбір м'яча), що призвела до відповідного розподілу місць у турнірній таблиці чемпіонату EGBL. Водночас обґрунтовано віковими особливостями нестабільність реалізації індивідуальної майстерності юних баскетболісток, що обумовила відсутність лінійної залежності між показниками ефективності техніко-тактичних дій і місцем, що посіли команди в турнірній таблиці.

Аналіз та інтерпретація отриманих результатів ефективності змагальної діяльності потребує постійного контролю з боку тренера у процесі багаторічної підготовки, порівняння, доречної зміни у підходах до підвищення рівня

індивідуальної і командної підготовленості, визначення специфічних особливостей з урахуванням кардинальних змін, що відбуваються.

3.2. Організаційно-управлінські функції роботи тренера з баскетболу та критерії оцінки їх ефективності

Відповідальність тренера за результат спортивної підготовки дитячо-юнацьких баскетбольних команд не обмежує обсяги його обов'язків тільки навчально-тренувальною та змагальною діяльністю у статусі керуючої особи, адже вони також визначаються й організаційно-управлінськими функціями [167]. На основі педагогічного спостереження визначено основні складові роботи тренера ДЮСШ з баскетболу та обґрунтовано сучасне бачення їх змістового наповнення:

- навчальна діяльність, що складається з теоретичної, методичної та практичної, передбачає поетапне засвоєння вихованцями програмного матеріалу, оволодіння вміннями та навичками гри у баскетбол відповідно до віку, статі та років навчання [74, 32, 57];
- оздоровча діяльність набула потужної значущості в сучасних реаліях, і на тренера покладено особливу відповідальність за ведення профілактичної роботи та підвищену увагу до вимог техніки безпеки. Актуалізація цього напрямку роботи тренера суттєво зросла через пандемію коронавірусу та повномасштабне вторгнення на територію України, інтервальний навчально-тренувальний процес та загальне погіршення стану здоров'я юних спортсменів [81,98, 130, 7];
- виховна діяльність ускладнена низкою чинників: втрачена абсолютна повага до педагога, знизився безапеляційний кредит довіри, необхідний у процесі зростання юного спортсмена та становлення особистості. Ці фактори в сукупності створюють бар'єр для ефективної взаємодії «тренер-спортсмен» та необхідного зворотного зв'язку [78, 115, 13];
- організаційна діяльність тренера отримала поштовх до розвитку через можливості залучення до відкритих змагань і турнірів з баскетболу, проте

унеможливила участь талановитих дітей через обмежену економічну спроможність родини оплачувати участь у змаганнях. На тренера покладено формування кошторису, придбання квитків, узгодження питань щодо проживання та харчування, своєчасну диспансеризацію, пошук можливостей долучення гравців з фінансово нестабільних родин тощо [73, 91, 94, 187];

- підвищення професійної кваліфікації та стажування залишаються тригерним напрямком: для досвідчених фахівців - як зайва трата часу через вже отримані відповідні знання; для молодих тренерів - через відсутність механізмів впровадження нових практик і методик із застосуванням сучасних технологій [67, 22, 104];
- комунікативна діяльність передбачає новий напрямок і формує складні вимоги до її організації з урахуванням особливостей взаємодії з батьками, керівництвом, спонсорами, меценатами, навіть засобами масової інформації [86, 210]. Цей вид тренерської діяльності необхідно виокремити як той, що зазнав особливої інтерпретації в сучасних умовах з огляду на посилений тиск з боку всіх зазначених учасників.

Критерії оцінки тренерської діяльності у дитячо-юнацьких командах мають визначати продуктивність роботи спеціаліста за різними напрямками (навчально-тренувальний, науково-методичний, організаційно-управлінський), проте специфіка вносить корективи, що зводяться до отриманих результатів (місце команд під керівництвом тренера, досягнення його вихованців).

Існуючі сьогодні підходи до визначення ефективності баскетбольного тренера в професійній діяльності грунтуються на інтуїтивних поняттях про значущість його роботи і на особистісних пріоритетах вимог керівника закладу (наприклад, директора ДЮСШ чи представників федерації баскетболу України, які опікуються призначенням тренерського штабу збірних команд України з баскетболу).

Часто на чіткість визначення успішної роботи тренера та його призначення очолити дитячо-юнацькі збірні команди України впливає низка значущих показників, які мають загальні суттєві ознаки, але не відносяться до

теперішнього рівня продемонстрованої тренерської майстерності через давнішні терміни, або іншу рольову дотичність до змагальної діяльності в баскетболі:

- успішний баскетболіст/ка високої кваліфікації з завершеною кар'єрою спортсмена, але без доведених якісних ознак тренерського досвіду і досягнень;
- досвідчений фахівець з досягненнями, що мають відношення до часових характеристик минулого;
- тренер з потужним досвідом і вмінням харизматично прорекламувати власні теоретичні знання і практичні вміння без доведених успіхами вихованців досягнень.

Вивчення практичного досвіду та тривалі педагогічні спостереження стосовно призначення тренерів на посади збірних команд країни з баскетболу різних вікових категорій та інтерв'ювання тренерів, які отримали можливість очолити команди і ті, які не були запрошені на відповідні посади керманичів, сприяли узагальненню інформативних даних і визначенню основних складових, що мають стати ключовими критеріями оцінки ефективності тренерської діяльності на місцях (ДЮСШ, дитячо-юнацьких клубах) та слугувати визначеними характеристиками для обрання на посади тренерів збірних команд України з баскетболу:

- кількісні і якісні характеристики підготовлених спортсменів до складу збірних команд країни різних вікових категорій (U-14; U-15; U-16; U-18);
- кількість підготовлених команд до участі у ВЮБЛ (Всеукраїнська юнацька баскетбольна ліга), міжнародних змаганнях (наприклад, EGBL – Європейська дівоча баскетбольна ліга, EYBL – Європейська юнацька баскетбольна ліга);
- місця, які посідають команди ДЮСШ/клубу в українських змаганнях, організованих під егідою федерації баскетболу України (ФБУ);
- місця, які посідають команди, що беруть участь у міжнародних змаганнях (доречним є врахування рівня турнірів);

- досвід організації самостійного навчально-тренувального процесу і управління дитячо-юнацькими командами відповідної вікової категорії (обов'язково) з визначенням мінімального терміну 5 років;
- місця, які посідали збірні команди України різних вікових категорій під керівництвом тренера, кандидатура якого розглядається (аналіз результатів за наявності такого досвіду).

Сучасні тенденції розвитку баскетболу диктують потреби врахування індивідуальних психологічних характеристик тренера, що опосередковано впливають на оптимізацію навчально-тренувального процесу, передбачають можливість побудови ефективної комунікації і тому мають розглядатись як один з критеріїв оцінки ефективності роботи тренера ДЮСШ за такими показниками:

- кількісна наповненість юних баскетболістів у групах;
- сталий склад вихованців і стабільність відвідування тренувань;
- взаємодія з батьками.

Узагальнюючи зазначені характеристики вимог до ефективної реалізації тренерської діяльності та проведений аналіз наукових підходів до формування стилю управління командою у спортивних іграх доцільно запропонувати алгоритм урахування таких специфічних впливових чинників:

- рівень професійної підготовленості;
- сформовані тренерським досвідом типологічні ситуаційні шаблони прийнятих рішень;
- особистісні якості фахівця, у тому числі обумовлені вихованням;
- індивідуальні особливості темпераменту;
- гендерний набір характерних рис та ознак;
- власні переконання щодо потреби самовдосконалення і ставлення до інноваційних технологій, що формують фаховий світогляд і компетенції.

Керування командою у баскетболі доцільно розглядати як роль, що виконується тренером з урахуванням широкого спектру спадкових і набутих ознак, які активуються в залежності від низки впливових чинників, що можуть

підлягати допустимій корекції та обумовлювати індивідуальну модель формування стилю тренерської діяльності: ротація гравців, спрямованість на результат, зміна рівня відповідальності (рівень чемпіонату, збірна), традиційна комунікація з командою, емоційне забарвлення конкретної ситуації тощо.

Для оцінки реалізації управлінських функцій у взаємодії зі спортсменами, що є важливим для вибору ефективної стратегії педагогічної діяльності в спортивній команді, в дослідженні використано опитування «Схильність до типу керування». Це дозволило визначити переважний стиль керівництва особистості (авторитарний, демократичний або ліберальний) тренерів дитячо-юнацьких команд, які системно беруть участь у змаганнях Всеукраїнської дитячо-юнацької ліги (ВЮБЛ) та стабільно демонструють достатньо високі результати. Опитувальник складається з 18 ситуаційних форм з трьома варіантами відповіді (Додаток Д). За результатами тестування виявлено наступний розподіл стилів керування (табл. 3.19):

Таблиця 3.19

Розподіл за стилями керування (n=21):

Переважний стиль керування	Кількість респондентів	Відсоток, %
Демократичний стиль	13 тренерів	61,9%
Авторитарно-демократичний стиль	8 тренерів	38,1%
Ліберально-демократичний стиль	не виявлено	не виявлено

Для кількісного аналізу були розраховані наступні показники:

- середнє значення – 1,38; медіана – 1,0; мода – 1 (демократичний стиль); стандартне відхилення – 0,50;

Ці дані свідчать про зсув у бік демократичного стилю та порівняно невисоку варіативність серед тренерських відповідей, що говорить про наявність загальної тенденції в управлінській поведінці.

Коефіцієнт конкордації Кендалла (W = 0,0064) свідчить про дуже низький рівень внутрішньої узгодженості у виборі стилю, що може пояснюватись індивідуальними відмінностями підходів та досвіду тренерів.

χ^2-критерій Пірсона (χ^2 = 12,29, p = 0,0021) дозволив відхилити гіпотезу про рівномірний розподіл, підтвердивши статистичне домінування демократичного стилю.

Коефіцієнт Спірмена (r_s = -1,0, p = 0,0001) вказує на ідеальну обернену кореляцію при моделюванні умовного зв'язку, що підтверджує внутрішню логіку оцінювання.

Переважання демократичного стилю управління у поєднанні з низькою варіативністю свідчить про наявність чіткої орієнтації тренерів на партнерський стиль керівництва, що є оптимальним для роботи з юними спортсменами.

Переважання демократичного стилю керування у тренерів дитячо-юнацького спорту є позитивним показником, оскільки цей стиль характеризується спрямованістю на процес діяльності та схильністю до лідерства, сприяє формуванню позитивної мотивації до занять спортом у юних спортсменів та створює сприятливий психологічний клімат у команді.

На нашу думку, комбінація стилів керування є оптимальною для системи підготовки юних спортсменів, оскільки поєднує необхідну вимогливість з індивідуальним підходом до вихованців і потребує виокремлення як самостійний стиль управління. Переконуємось, що класична тріада стилів (авторитарний, демократичний і ліберальний) у сучасному баскетболі має доцільно трансформуватись у гнучку модель, де базовий демократичний стиль доповнюється директивними методами залежно від виникаючих ситуацій, що можуть бути обумовлені часто незалежними чинниками, врахування яких формує ефективне середовище взаємодії тренер-гравець, тренер-команда у навчально-тренувальному процесі і змагальній діяльності (рівень підготовленості баскетболістів, періодизація процесу підготовки, рівень змагань, рівень суперництва, психоемоційний стан гравців команди тощо). Ефективність такого підходу корелює з високою соціальною адаптивністю

тренера та його здатністю до трансформаційного лідерства, що забезпечує сталий психологічний мікроклімат у командах.

Варто зазначити, що відсутність тренерів з ліберально-демократичним стилем керування може свідчити про достатній рівень професійної відповідальності досліджуваних фахівців, оскільки цей стиль часто пов'язують з недостатньою вимогливістю та низьким рівнем контролю навчально-тренувального процесу.

Успішність тренерської діяльності, загальновідомо, демонструє результат досягнень вихованців (місце, що посіла команда у відповідних змаганнях, кількість підготовлених спортсменів у збірні команди різних рівнів та якісні показники ефективності змагальної діяльності спортсменів). Особливої уваги заслуговує вивчення особистісних вимог тренера до власної результативності тренерської діяльності, яка запобігає психологічному виснаженню спеціаліста, унормовує розуміння докладених зусиль у співвідношенні до отриманого результату, що і визначається самоефективністю фахівця. Рівень впевненості тренера в дієвості навчально-тренувального процесу і під час управління змагальною діяльністю дитячо-юнацьких баскетбольних команд часто впливає на їх успішність.

Тренерська діяльність, обумовлена відповідними професійними вимогами фахівця, налічує низку обов'язкових функцій: очолити набір/відбір у команду; організувати ефективний навчально-тренувальний процес; нести відповідальність за набуття знань, формування вмінь та навичок у практичній діяльності спортсменів; контролювати якість управління командою, відновлення спортсменів і рівень підготовленості до змагань. Саме тому, через зазначені обставини, постає особливий запит на визначення успішності тренера, адже самоефективність характеризується досвідом якісної самореалізації фахівця.

Методика «Шкали самоефективності Р.Шварцера та М.Єрусалема» (Додаток Е) застосовується для виявлення якісних ознак самоефективності - впевненості (переконань) спеціаліста щодо його перспективної здатності

управляти, формуючи та здійснюючи особисту діяльність, значущу для досягнення результату (визначеної мети) [29]. Також самоефективність розуміється і як продуктивний процес інтеграції когнітивних, соціальних та поведінкових компонентів задля здійснення оптимальної стратегії в різноманітних ситуаціях.

Шкала самоефективності складається з 10-ти тверджень, які респонденту пропонується співвіднести з ефективністю власної діяльності. Вибір відповіді опитаними респондентами фіксується за наступною градацією: «абсолютно невірно» – 1 бал; «скоріш невірно» – 2 бали; «скоріш вірно» – 3 бали; «абсолютно вірно» – 4 бали. Обробка отриманих даних та підсумковий результат здійснюється шляхом складання балів за всіма 10-ма твердженнями. Інтерпретація результатів відбувається таким чином: 36-40 балів – висока самоефективність; 30-35 балів – ефективність вища за середню; 25-29 балів – середня; 20-24 бали – нижча за середню; 19 і менше балів – низька. До проведення дослідження тренерам роз’яснено потребу ознайомлення з кожним твердженням і необхідність обрати одну відповідь.

Тренерська діяльність проєктує наслідки виховання особистісних морально-вольових якостей юних баскетболістів, застосування засобів та методів ведення спортивної боротьби у баскетболі. Відповідальність у процесі професійної діяльності потребує від тренера прояву впевненості (переконань) щодо потенційної здатності організувати та здійснювати процес підготовки юних баскетболістів задля досягнення певної мети з поступовим виконанням визначених завдань.

Розуміючи продуктивний процес реалізації когнітивних, соціальних та поведінкових компонентів задля здійснення оптимальної стратегії в різноманітних ситуаціях як самоефективності діючих практиків, застосовано опитування 21 тренера дитячо-юнацьких команд, котрі системно беруть участь у чемпіонатах Всеукраїнської юнацької баскетбольної ліги [41]. За десятьма питаннями опитувальника та розробленої шкали оцінювання самоефективності Р. Шварцера та М. Єрусалема визначено бачення провідних очільників дитячо-

юнацького баскетболу в Україні щодо власної оцінки можливостей вирішення прогнозованих ситуативних завдань у перспективі на основі внутрішніх переконань (табл. 3.20).

Таблиця 3.20

Результати опитування тренерів дитячо-юнацьких баскетбольних команд за шкалою самоефективності Р.Шварцера та М.Єрусалема (n=21), к-сть/%

№ з/п	Твердження	Абсолютно невірно		Скоріш невірно		Скоріш вірно		Абсолютно вірно	
		к-сть	≈%	к-сть	≈%	к-сть	≈%	к-сть	≈%
1	Якщо я добре постараюсь, то завжди знайду вирішення навіть складних проблем	1	4,76	0	0	6	28,58	14	66,66
2	Якщо мені щось заважає, то я все ж знаходжу шляхи досягнення своєї мети	1	4,76	0	0	12	57,14	8	38,09
3	Мені достатньо легко досягати своїх поставлених цілей	3	14,28	4	19,05	9	42,87	5	23,8
4	В несподіваних ситуаціях я завжди знаю, як поводитись	0	0	4	19,05	15	71,43	2	9,52
5	Я вірю, що можу упоратися з непередбаченими труднощами	1	4,76	1	4,76	11	52,38	8	38,09
6	Якщо я докладу достатньо зусиль, то зможу упоратися з більшістю проблем	1	4,76	0	0	6	28,6	14	66,66
7	Я готовий(а) до будь-яких труднощів, оскільки покладаюся на власні здібності	1	4,76	2	9,52	11	52,38	7	33,3
8	Якщо переді мною постає якась проблема, то я звичайно знаходжу кілька варіантів її вирішення	1	4,76	2	9,52	10	47,62	8	38,0
9	Я можу щось вигадати навіть у безвихідній, на перший погляд, ситуації	1	4,76	0	0	14	66,66	6	28,6
10	Я звичайно здатен(а) тримати ситуацію під контролем	0	0	0	0	14	66,66	7	33,33

Очевидно, що питання опитувальника містять різносторонні підходи до виявлення впевненості/вагань стосовно здатності фахівця до контролю і

управління непередбаченою ситуацією. Показники таблиці 3.19 надають підстави для узагальнення, що переважна більшість тверджень сконцентрована на виборі відповідей «скоріш вірно» та «абсолютно вірно», що формує об'єктивну перевагу у бік впевненості у вирішенні поставлених завдань. Водночас, показник (19%) «скоріш невірно» питань №3 «мені достатньо легко досягати своїх поставлених цілей» і №4 «в несподіваних ситуаціях я завжди знаю, як поводитись» заслуговують на увагу через посилене розуміння складності та обтяжливу відповідальність досягнення спортивних результатів у сукупності з відвертістю щодо психологічної непевності значної частини опитаних. Аналізуючи показники таблиці 3.19 доцільно звернути у вагу на те, що тренери, які кожного тренувального дня і кожного змагального матчу приймають низку ситуативно-значущих рішень, котрі значною мірою впливають на результат лише за двома питаннями (№1 «якщо добре постараюсь…», №6 «якщо докладу достатньо зусиль…») продемонстрували перевагу у виборі відповіді «абсолютно вірно» [41].

Рівень самооцінки тренерів, котрі взяли участь у дослідженні за шкалою самоефективності Р.Шварцера та М.Єрусалема представлено у таблиці 3.21.

Таблиця 3.21

Результати самооцінки тренерів дитячо-юнацьких баскетбольних команд за шкалою самоефективності Р.Шварцера та М.Єрусалема (n=21), бали

Тренери	Нумерація тверджень за шкалою відповідно послідовності питань										∑
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
1т	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	40/в
2т	1	1	3	3	1	1	1	1	1	3	16/н
3т	4	4	3	3	3	3	3	4	4	3	34/вс
4т	4	4	4	3	4	4	3	3	3	3	35/вс
5т	4	4	4	3	3	4	3	3	4	4	36/в
6т	4	3	3	3	3	4	3	3	3	3	32/вс

Продовження таблиці 3.21

7т	4	3	1	2	3	4	2	3	3	3	28/с
8т	4	3	2	3	4	4	3	2	3	3	33/вс
9т	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	30/вс
10т	3	3	2	3	4	3	3	4	4	4	33/вс
11т	3	3	3	3	3	4	4	4	3	4	34/вс
12т	3	3	2	2	2	3	2	3	3	3	26/с
13т	4	4	1	2	3	4	3	4	3	3	31/вс
14т	3	3	2	3	3	3	3	3	3	3	29/с
15т	4	3	3	3	3	4	4	3	3	3	33/вс
16т	4	4	4	3	4	4	4	4	4	4	39/в
17т	3	3	3	3	4	4	3	3	3	3	32/вс
18т	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	40/в
19т	4	4	3	3	3	4	4	2	3	3	33/вс
20т	4	3	3	3	3	3	3	3	3	3	31/вс
21т	4	3	1	3	4	4	4	4	3	4	34/вс

*Примітка: в - високий рівень самоефективності; вс - вище середнього; с - середній; нс - нижче середнього; н - низький рівень.

Аналіз отриманих результатів відповідей респондентів, представлених у таблиці 3.21, надає підстави констатувати, що з 21 опитаного тренера 4 продемонстрували високий рівень самоефективності; 13 – вище середнього; 3 – середній; 0 – нижче середнього і 1 має низький рівень. Для актуалізації сприйняття у відсотковому значенні отримані результати графічно зображено на рисунку 3.4.

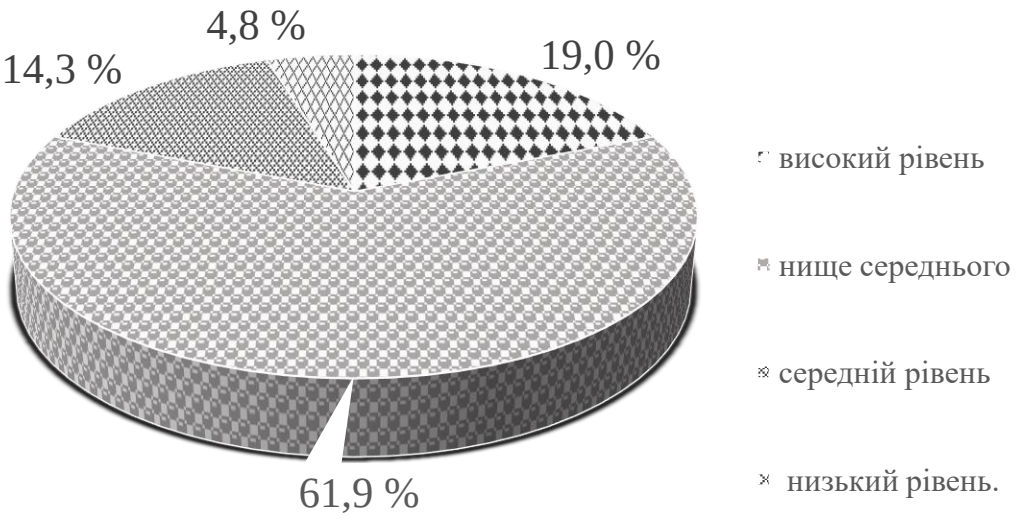

Рис. 3.4. Графічне представлення рівнів самоефективності тренерів дитячо-юнацьких баскетбольних команд, %

Серед дослідженої вибірки фахівців доцільно констатувати, що 19% тренерів визначила високий рівень самоефективності, враховуючи професійну потребу у лідерських якостях, до яких належить висока, звісно обґрунтована досягненнями, самооцінка виконуваної діяльності. Проте, переважна більшість (61,9%) опитаних баскетбольних тренерів відповідають рівню вище середнього, що може бути пояснено особливостями управління навчально-тренувальною та змагальною діяльністю в умовах військового стану України, непевністю перспектив майбутнього, котра негативно впливає на якісні процеси планування процесу підготовки, організації навчально-тренувальної та змагальної діяльності юних баскетболістів, а відтак, на впевненість у самоефективності виконання професійних обов’язків діючих тренерів у дитячо-юнацькому баскетболі України.

В результаті проведеного дослідження самоефективності тренерів ВЮБЛ (n=21) встановлено, що середній показник по групах становить M=3,90 (SD=0,89), що відповідає рівню вище середнього. Медіана (Me=4,0) підтверджує домінування високих оцінок у виборі. Коефіцієнт варіації (CV=22,8%) вказує на помірну однорідність групи. Розподіл за рівнями самоефективності є асиметричним: переважна більшість тренерів демонструє

рівень вищий за середній – 61,9% (n=13), високу самоефективність – 19,0% (n=4), середній – 14,3% (n=3), і лише один тренер (4,8%) має низький рівень. Від'ємна асиметрія (-1,69) та гостровершинний розподіл (ексцес=5,03) підтверджують значну вираженість концентрації у верхній частині шкали. Результати 95% довірчого інтервалу [3,50; 4,31] показує те, що генеральна середня з високою ймовірністю знаходиться в зоні «вищої за середню», що загалом характеризує досліджувану групу тренерів як таку, що має достатній рівень впевненості у власній здатності виконувати професійну діяльність.

Успішність кар'єри тренера визначають комунікативні уміння та практичні навички взаємодії з вихованцями [78, 18]. Навчально-тренувальна діяльність нероздільно пов'язана з комунікативною складовою, що є її основою, а ступінь ефективності залежить від рівня комунікації між всіма її учасниками. Тренери використовують як вербальну комунікацію (пояснення та обговорення під час тренувального та змагального процесу), так і невербальні засоби (пози, жести, міміку, візуальний контакт, просторове розташування під час спілкування) [119]. Комунікація і культура спілкування формуються поступово: спочатку – під впливом родини та друзів, потім – у команді, також велике значення мають засоби масової інформації [187]. Важливою частиною комунікації є ввічливість – вираз толерантного ставлення, повага до їх гідності незалежно віку, доброзичливість, люб'язність, інтелігентність, тактовність, коректність [122]. Для тренера важливі риси, якими він повинен бездоганно володіти. Суворим випробуванням для формування комунікативних навичок стали пандемія COVID-19 і тривалі карантинні обмеження, коли спілкування замінили тренування онлайн. Тренери і юні спортсмени кардинально змінили звичні алгоритми взаємодії, і, як наслідок, важливі аспекти комунікативних навичок залишилися поза увагою: вміння слухати і чути, розуміти й використовувати «мову жестів», уникати непорозумінь та конфліктів, долати невпевненість у спілкуванні, знайомитися з новими людьми, просити про допомогу тощо, хоча саме комунікативні навички є ключовим елементом успіху в спортивному командному середовищі. Здатність ефективно спілкуватися,

передавати інформацію та отримувати зворотний зв’язок є необхідною умовою для досягнення успіху [209, 148].

Комунікативна компетентність, що виражається у високорозвинених уміннях професійного спілкування, становить важливу складову професійної культури та загального професіоналізму тренера, базуючись на його грунтовних знаннях та практичних навичках. Керування багаторічною спортивною підготовкою потребує постановки визначених цілей і тривалого часу для формування спортивної майстерності з метою організації тренувального процесу, що забезпечує розвиток фізичних та морально-вольових якостей юних спортсменів в сукупності з постійним набуттям техніко-тактичного прогресування [13, 15].

Недооцінка впливу психологічного клімату та ефективної комунікації тренера зі спортивним колективом призводить до помилкових інтерпретацій причин неуспішної підготовки, коли провини шукають у методичних обмеженнях або функціональних можливостях спортсменів [122, 148]. Успішна діяльність тренера передбачає не лише фахову обізнаність у сфері планування навантажень і розвитку здібностей, а й здатність керувати соціально-психологічними процесами, регулювати взаємини в команді та підтримувати продуктивний мотиваційний стан її учасників [122].

Комунікативна компетентність тренера слугує дієвим засобом формування цінностей команди, підвищення рівня згуртованості та вчасного виявлення психологічних ризиків у колективі [78, 13]. Аналіз практичного досвіду свідчить, що більшість тренерів дитячо-юнацьких спортивних шкіл, попри усвідомлення важливості комунікативного компонента, не здійснюють цілеспрямованої та системної роботи в цьому напрямку [33, 39, 85]. Найчастіше питання комунікації, психологічного клімату та згуртованості актуалізуються лише у разі виникнення кризових або конфліктних ситуацій [13, 15, 41].

Для оптимізації навчально-тренувального процесу та підвищення результативності спортивної діяльності доцільним є дослідження ефективних

методів управління командою в контексті реалізації тренером комунікативних компетентностей [68, 149].

У рамках дослідження формування стилю діяльності тренерів у системі підготовки юних баскетболістів було проведено діагностику комунікативних та організаторських схильностей за методикою КОС (В.В.Синявського і Б.О.Федоришина) (Додаток Ж) [29]. Вибірку склали 21 тренер з баскетболу, які працюють з юними спортсменами. Отримані результати представлені в таблиці 3.22.

Таблиця 3.22

Результати комунікативних (Кк) та організаторських (Ко) схильностей:

Тренери	Кк	Ко	Опис результатів
1т	2	2	Збалансований низький рівень обох показників. Особа демонструє однаково невисокі комунікативні та організаторські схильності.
2т	1	5	Значний контраст: дуже низький рівень комунікативних навичок, але максимальний рівень організаторських здібностей.
3т	1	2	Низькі показники обох схильностей, з дещо кращими організаторськими здібностями.
4т	2	1	Низькі показники обох схильностей, з дещо кращими комунікативними навичками.
5т	5	5	Максимальні показники обох схильностей. Особа демонструє відмінні комунікативні та організаторські здібності.
6т	2	3	Середньо-низький рівень, організаторські здібності переважають над комунікативними.
7т	1	1	Мінімальні показники обох схильностей. Потребує розвитку обох навичок.
8т	2	2	Однаково низький рівень обох показників.
9т	2	3	Середньо-низький рівень, з кращими організаторськими здібностями.
10т	4	4	Високий рівень обох показників, збалансований результат.
11т	3	5	Середній рівень комунікативних та максимальний рівень організаторських здібностей.
12т	3	2	Середньо-низький рівень, комунікативні навички переважають.
13т	5	5	Максимальні показники обох схильностей.
14т	5	5	Максимальні показники обох схильностей.
15т	3	5	Середній рівень комунікативних та максимальний рівень організаторських здібностей.
16т	4	5	Високі показники обох схильностей, з перевагою організаторських.

Продовження таблиці 3.22

17т	1	4	Значний контраст: низький рівень комунікативних та високий рівень організаторських здібностей.
18т	2	5	Значний контраст: низький рівень комунікативних та максимальний рівень організаторських здібностей.
19т	4	5	Високі показники обох схильностей, з незначною перевагою організаторських.
20т	1	4	Значний контраст: низький рівень комунікативних та високий рівень організаторських здібностей.
21т	4	4	Високий рівень обох показників, збалансований результат.

Розподіл тренерів за рівнем сформованості в них комунікативних навичок ($К_к$) є наступним: дуже низький рівень (1 бал) – 5 тренерів (24%); низький рівень (2 бали) – 6 тренерів (29%); середній рівень (3 бали) – 3 тренери (14%); високий рівень (4 бали) – 4 тренери (19%); дуже високий рівень (5 балів) – 3 тренери (14%). Як бачимо 53% респондентів (11 тренерів) мають дуже низькі та низькі показники комунікативних навичок. Фахівці з рівнем $К_к$, нижчим від середнього, не дуже прагнуть спілкуватися, почувають себе некомфортно у великих компаніях, новому колективі, мають певні труднощі у встановленні нових контактів. Їм подобається проводити час наодинці, вони не шукають нових знайомств. Під час публічних виступів погано орієнтуються в незнайомій ситуації, не відстоюють своїх думок, важко переживають образи.

Респонденти, які мають середній рівень (3 бали), для них характерний середній рівень прояву комунікативних та організаторських здібностей. Вони прагнуть до контактів з людьми, не обмежують коло своїх знайомств, відстоюють свою думку, планують свою роботу, проте їх потенціал не відрізняється високою стійкістю. Що потребує подальшої серйозної та планомірної роботи з формування й розвитку комунікативних та організаторських здібностей.

Аналізуючи показники організаторських схильностей в групі ми отримали наступні результати (табл. 3.23):

Таблиця 3.23

Розподіл організаторських схильностей ($К_о$)

Рівень	Кількість балів	Кількість тренерів	Відсоток
Дуже низький	1	2	9,5%
Низький	2	4	19%
Середній	3	2	9,5%
Високий	4	4	19%
Дуже високий	5	9	43%

Як бачимо 6 тренерів показують дуже низькі та низькі показники організаторських схильностей це на 5 респондентів менше в порівнянні з результатами сформованості комунікативних схильностей. Також в порівнянні зі шкалою комунікативних схильностей суттєво збільшились число респондентів, які мають високий та дуже високий рівень організаторських схильностей.

Виходячи з отриманих результатів всього 7 тренерів мають високий та дуже високий рівень сформованості як комунікативних, так і організаторських схильностей. Це становить приблизно 33% від загальної кількості досліджуваних тренерів. Респонденти, які отримали оцінку 4, належать до групи з високим рівнем прояву комунікативних і організаторських схильностей, котрі не розгублюються в новій обстановці, виявляють ініціативу в спілкуванні, здатні прийняти самостійне рішення у важкій ситуації і роблять це не з примусу, а згідно з внутрішніми прагненнями. Ті респонденти, які отримали вищу оцінку 5, володіють дуже високим рівнем прояву комунікативних і організаторських схильностей, відчувають потребу в комунікативній і організаторській діяльності й активно прагнуть до неї. Швидко орієнтуються у важких ситуаціях, невимушено поводять себе в новому колективі, ініціативні, воліють у важливій справі або в складній ситуації, що створилася, приймати самостійні рішення, відстоюють свою думку та домагаються, щоб вона було прийнята. Такі тренери

демонструють збалансований розвиток обох важливих професійних якостей, що є оптимальним для тренерської діяльності.

Кореляційний аналіз між показниками комунікативних та організаторських схильностей виявив статистично значущий позитивний зв'язок середньої сили ($r=0,531$; $p<0,05$). Це свідчить про статистично значущий помірний позитивний зв'язок між оцінками за двома шкалами методики КОС. Тобто особи, які демонструють вищі результати за однією шкалою, мають тенденцію до вищих результатів і за іншою.

Для перевірки статистичної значущості відмінностей між показниками комунікативних та організаторських схильностей було застосовано t-критерій Стьюдента для залежних вибірок. Встановлено, що рівень організаторських схильностей тренерів (Ко = 3,67 ± 1,46) статистично значуще перевищує рівень комунікативних схильностей (Кк = 2,71 ± 1,42): $t = -3,13$; $df = 20$; $p = 0,005$; величина ефекту середня ($d = 0,68$). З огляду на порядковий характер шкальних оцінок та відхилення розподілу різниць від нормального (критерій Шапіро-Уїлка, $p = 0,026$) результат додатково було перевірено за непараметричним критерієм Вілкоксона, який підтвердив значущість відмінностей ($W = 8$; $p = 0,008$). При тісному взаємозв'язу цих характеристик, організаторський компонент виражений сильніше, ніж комунікативний.

Очевидно з отриманих результатів за шкалами схильностей у респондентів є перевага однієї шкали над іншою. Саме за шкалою комунікативної схильності маємо найбільшу кількість респондентів з найнижчим та низьким значенням. Такі результати визначають необхідність вдосконалювати та розвивати комунікативні навички тренерів, що позитивно вплине на формування психо-емоційного клімату в команді, на ефективність управління командою та, як наслідок, на навчально-тренувальний процес.

Діяльність людини обумовлена мотивами цієї людини. Термін «мотив» (від лат. Movere - рухати, штовхати) спонукання до діяльності, що пов'язане із задоволенням потреб суб'єкта; усвідомлювана причина, яка лежить в основі вибору дій і вчинків особистості. Виступає як сукупність внутрішніх і

зовнішніх чинників, які викликають активність індивіда і визначають спрямованість його поведінки. До таких спонукань належать почуття відповідальності перед суспільством, інтерес до змісту діяльності, прагнення до самореалізації, самоствердження або досягнення успіху [15]. Поняття «мотивація досягнення» вперше було введено американським психологом Г.Мюррей (1938 р.) [176], який визначив це як потребу долати перешкоди і досягати високого рівня. У роботах Девіда МакКлелланда подальші дослідження мотивації досягнення розвинено у концепцію потреби досягнення у своїй теорії мотивації [168]. На думку низки дослідників мотивація є ключовим внутрішнім механізмом, що зумовлює активність особистості, її поведінку та діяльність у різноманітних життєвих ситуаціях. Мотиваційна сфера особистості трактується як складна, цілісна система [29], що охоплює сукупність взаємопов'язаних мотивів, потреб, прагнень, інтересів і цілей, яка формує загальний вектор поведінкової і професійної активності [143, 209].

Мотиваційна структура тренерської діяльності тісно взаємодіє з ціннісними орієнтирами, установками та у сукупності визначає загальну спрямованість особистості [15, 13]. Завдяки цілеспрямованому впливу на ці складові можливо здійснювати ефективне формування професійної мотивації тренера, активізуючи інтерес до певної діяльності, підвищуючи рівень особистої відповідальності, ініціативності та прагнення до самореалізації. В контексті професійного розвитку це є вагомим, адже від сформованої мотиваційної сфери залежить стійкість інтересу до обраної справи, готовність до подолання труднощів, а також довготривала залученість у професійну діяльність. Мотивація досягнення складається з двох протилежних мотиваційних тенденцій: прагнення до успіху та уникнення невдачі. Перша з них характеризується орієнтацією на результат, готовністю приймати виклики, проявляти ініціативу та наполегливість у досягненні поставлених цілей. Натомість друга тенденція пов'язана з обережністю, уникненням ризику, страхом помилок і можливих негативних наслідків, що може обмежувати активність та знижувати ефективність діяльності. Ця дихотомія стала основою

для розробки численних діагностичних інструментів, серед яких методика Т.Елерса посідає важливе місце у психодіагностичній практиці [15].

Діагностика мотивації до успіху, зокрема за методикою Т. Елерса [29] (Додаток И), дозволяє оцінити індивідуальні особливості мотиваційної сфери особистості, що є важливим для розуміння поведінки у професійній діяльності тренера. У ході проведення дослідження за методикою Т.Елерса респонденти обирали однозначну відповідь на запропоновані 41 твердження, якщо погоджується з твердженням «так» або «ні». Відповідно до критеріїв методики, 1-10 балів відповідають низькому рівню мотивації, 11-16 балів – середньому, 17-20 балів – помірно високому, а понад 21 бал – дуже високому (надмірно високому) рівню мотивації до успіху.

На основі інтерпретації отриманих результатів згруповано в таблиці нижче (табл. 3.24). Таблиця містить кількість тренерів у кожній категорії та відсоток від загальної вибірки (n=21).

Таблиця 3.24

Розподіл тренерів за рівнями мотивації до успіху (n=21)

Рівень мотивації до успіху	Кількість тренерів	Відсоток (%)
Низький рівень (1-10)	0	0
Середній (11-16 балів)	2	9,5
Помірно високий (17-20 балів)	10	47,6
Дуже високий (понад 21 бал)	9	42,9

Аналіз даних таблиці 3.24 дозволяє стверджувати, що за рівнем мотивації до успіху 2 тренери мають середній рівень мотивації, що характеризує помірну, середню вираженість мотиву досягнення. Тренери з середньою мотивацією до успіху виявляють готовність досягати поставлених цілей переважно за сприятливих умов. Вони балансуватимуть між прагненням до успіху та обережністю: такі тренери зазвичай беруться за завдання середньої складності у визначенні рівня успішного результату. У поведінці може спостерігатися поєднання бажання досягти успіхів із певною обережністю в ситуаціях

невизначеності та помірною готовністю до ризику. Середній рівень мотивації вважається нормативним для багатьох фахівців: потреба в успіху у них присутня, проте не є визначально домінуючою над іншими мотивами.

За результатами опитування 10 тренерів мають помірно високий рівень мотивації до успіху, ставлять перед собою високі цілі і наполегливо працюють для їх досягнення. Дослідження показують, що особи з помірно високою мотивацією досягнення зазвичай обирають середній рівень ризику, уникаючи як занадто легких, так і занадто небезпечних викликів.

Тренери (9 осіб), які набрали 21 бал і більше показали дуже високий рівень орієнтації на досягнення успіху. Тренери з таким показником мають винятково високі амбіції і прагнення досягти максимуму в будь-якій справі. Для них характерне постійне прагнення перемагати. Мотивація до успіху в них переважає над мотивами уникнення невдач, а сподівання на успіх є дуже високими. Вони можуть брати на себе складні завдання і виявляють високу наполегливість у їх виконанні. Водночас, надмірно високий рівень мотивації може мати подвійний ефект: з одного боку, такі особи майже завжди орієнтовані на перемогу; з іншого – занадто висока мотивація інколи супроводжується страхом будь-якої поразки, що може приводити до обережності у виборі цілей, та скоріше до надмірного стресу в ситуаціях конкуренції. Тренери, мотивовані на успіх, які також готові йти на ризик, рідше потрапляють у складні ситуації, ніж ті, хто ризикує за наявності високого страху невдач. Таким чином, надмірна мотивація без належного балансу з готовністю приймати прорахований ризик може іноді заважати оптимальній діяльності. В цілому ж, дуже висока мотивація до успіху характеризує виключно амбітних і цілеспрямованих тренерів, для яких досягнення мети є пріоритетом. Тренери, які показали, дуже високий рівень мотивації до успіху можуть створювати умови надмірного тиску на юних спортсменів та формувати неоптимальний стиль тренерської діяльності для реалізації наявного потенціалу.

Теоретичні засади аналізу мотивації досягнення грунтуються на виділені двох основних тенденцій: прагнені до успіху та прагнені уникнути невдачі.

Перша тенденція характеризується орієнтацією на результат, готовністю приймати виклики, проявляти ініціативу та наполегливість у досягненні поставлених цілей. Натомість друга тенденція пов’язана з обережністю, уникненням ризику, страхом помилок і можливих негативних наслідків, що може обмежувати активність та знижувати ефективність діяльності. Такі тенденції не є абсолютно взаємовиключними, а їх співвідношення визначає поведінкові стратегії суб’єкта, коли важливою є також роль очікувань і цінностей. Дослідження показують, що особи з високою мотивацією досягнення зазвичай обирають завдання середньої складності, оскільки саме в таких умовах результат найбільше залежить від власних зусиль, а не від зовнішніх обставин. Водночас, надмірно високий рівень мотивації до успіху може супроводжуватися підвищеним рівнем тривожності та страхом невдачі, що, у свою чергу, може призводити до уникнення надто складних або, навпаки, надто простих завдань Таким чином, оптимальним для професійної діяльності тренера вважається помірно високий рівень мотивації до досягнення, який поєднується з готовністю до прорахованого ризику та адекватною оцінкою власних можливостей.

Згідно з результатами опитування, тренери з середнім рівнем мотивації до успіху демонструють помірну готовність до досягнення цілей, переважно за сприятливих умов, і схильні до вибору завдань середньої складності. Тренери з помірно високим рівнем мотивації орієнтовані на досягнення високих результатів, але уникають як надмірного ризику, так і надмірної обережності. Тренери з дуже високим рівнем мотивації до успіху характеризуються винятковою цілеспрямованістю та амбіційністю, однак у деяких випадках це може супроводжуватися підвищеним стресом і страхом поразки.

Для з’ясування як тренери реагують на конфліктні ситуації та проявляють тенденції взаємостосунків в складаних та змінюваних умовах навчально-тренувальної та змагальної діяльності використано «Тест опису поведінки К.Томаса» (в адаптації Н.В.Гришиної)» (Додаток Л). Методика базується на двовимірній моделі регулювання конфліктів, яка включає кооперацію

(пов'язану з увагою до інтересів інших) та наполегливість (пов'язану з захистом власних інтересів). За цим опитуванням виділяється п'ять основних стратегій поведінки в конфлікті: суперництво, співробітництво, компроміс, уникнення та пристосування [29].

Таблиця 3.25

Розподіл стратегій поведінки тренерів за "Тестом опису поведінки К.Томаса" (в адаптації Н.В. Гришиної)

тренери	Стратегії поведінки				
	Суперництво	Співробітництво	Компроміс	Уникнення	Пристосування
1т	4	8	7	6	5
2т	5	6	10	7	2
3т	1	6	10	7	6
4т	2	7	8	7	6
5т	7	6	6	6	5
6т	8	8	7	4	3
7т	1	9	8	6	6
8т	4	9	4	6	7
9т	5	7	6	7	5
10т	2	9	9	5	5
11т	0	8	9	8	5
12т	1	7	7	8	7
13т	10	6	3	6	5
14т	3	5	7	5	10
15т	3	4	8	7	8
16т	7	7	8	4	4
17т	3	8	8	5	6
18т	10	7	7	5	1
19т	4	9	9	5	3
20т	3	8	5	7	7
21т	4	9	7	5	5
$\bar{x}$	4.14	7,29	7,29	6	5,29

На основі отриманих результатів, представлених у таблиці 3.25 доцільно зробити висновки щодо переважаючих стратегій поведінки в конфліктних ситуаціях для досліджуваної групи тренерів: за середнім значенням є компроміс – 7,29; співробітництво – 7,29; уникнення – 6,00; пристосування – 5,29; суперництво – 4,14. Вибір стратегій компромісу та співробітництва свідчить

про схильність до конструктивного вирішення конфліктів. Помірні показники уникнення та пристосування вказують на гнучкість у виборі поведінкових стратегій, а суперництво є найменш вираженим.

Розподіл за рівнем вираженості кожної стратегії опитаних респондентів дослідження представлено у таблиці 3.26.

Таблиця 3.26

Рівень вираженості стратегій поведінки (n=21)

Стратегії поведінки	Діапазон розподілу набраних балів		
	10-8	7-4	3-0
Суперництво	3 (14,29%)	8 (38,1%)	10 (47,62%)
Співробітництво	10 (47,62%)	11 (52,38%)	-
Компроміс	10 (47,62%)	10 (47,62%)	1 (4,76%)
Уникнення	2 (9,52%)	19 (90,48%)	-
Пристосування	2 (9,52%)	15 (71,43%)	4 (19,05%)

Найменш поширеною серед досліджуваних є стратегія поведінки суперництва – лише 3 особи (14,29%) продемонстрували таку схильність на високому рівні. Найбільша кількість респондентів (47,62%) виявили низький рівень схильності до суперництва, що свідчить про те, що більшість респондентів не нав’язують домінування власної думки у конфліктних ситуаціях. Такий результат визначає характерність до переваги соціальної чутливості, прагнення до компромісу або уникнення конфронтації в баскетбольній команді. Дослідження показують, що надмірне використання стратегії суперництва може призводити до зниження задоволеності у дитячо-юнацькому колективі та підвищення рівня стресу. Суперництво як стратегія поведінки в конфлікті характеризується високою наполегливістю у досягненні власних цілей та низькою кооперативністю. Стратегія суперництва може бути ефективною в ситуаціях, коли: результат справи є надзвичайно важливим; необхідно швидко прийняти рішення; людина має достатній авторитет і компетентність; відсутні інші варіанти вирішення проблеми, що притаманно тренерам під час змагальної діяльності. Надмірне використання стратегії

суперництва може призводити до погіршення міжособистісних стосунків, зниження групової згуртованості та ефективності командної роботи, особливо в ході навчально-тренувального процесу в дитячо-юнацьких баскетбольних командах.

Стратегія співробітництва виявилася найвираженішою, що пояснюється сучасними тенденціями до ефективної комунікації у командах юних баскетболістів: 10 тренерів (47,62%) отримали високі показники, а решта 11 (52,38%) – середні. Жоден з учасників анкетування не продемонстрував низького рівня співробітництва, що свідчить про сильну орієнтацію на спільне розв'язання конфліктів, пошук взаємовигідних рішень і взаємну відповідальність.

Рівна кількість учасників має високий (47,62%) та середній (47,62%) рівень орієнтації на компроміс. Лише 1 особа (4,76%) продемонструвала низький рівень. Це свідчить про готовність більшості до взаємних поступок та знаходження балансу інтересів, навіть якщо це вимагає обмеження власних вимог. Орієнтація на компроміс набула особливих ознак значущості через тривале перебування юних баскетболістів у умовах кризових явищ (пандемії і війни), що посилили складність пошуку тренерами ефективної комунікації з підлітками в пубертатний період.

Уникнення як стратегія поведінки у конфлікті є найменш бажаною з огляду на ефективну взаємодію в команді. І хоча лише 2 учасники (9,52%) продемонстрували високий рівень уникнення, переважна більшість (90,48%) перебуває на середньому рівні. Це може свідчити про стриману, обережну позицію, в якій тренер не схильний до прямої конфронтації, але й не відсторонюється повністю. У тренерському середовищі це може бути проявом дипломатичності або недостатньої впевненості у вирішенні конфліктів через пересторогу стосовно майбутніх наслідків.

Стратегія пристосування виявилася менш поширеною на високому рівні – лише 2 респонденти (9,52%), більшість учасників (71,43%) перебуває на середньому рівні, а 4 особи (19,05%) мають низький рівень, що доцільно

визнати готовністю до гнучкості та збереження відносин, однак також може вказувати на обмежену здатність до самопожертви чи поступок, за необхідності. Відносно невисокі показники можуть бути пов’язані з прагненням зберігати баланс у стосунках, не поступаючись принципами надмірно часто.

Таблиця 3.27

Статистика показників стратегій поведінки в конфліктних ситуаціях (n=21)

Стратегія поведінки	M	SE	SD	Variance	Range	Skewness	Kurtosis	Коефіцієнт варіації (CV)	95% довірчий інтервал для середнього
Суперництво	4,14	0,62	2,85	8,13	10,00	0,76	-0,09	68,8%	[2,85; 5,43]
Співробітництво	7,29	0,31	1,42	2,01	5,00	-0.56	-0,19	19,5%	[6,64; 7,94]
Компроміс	7,29	0,39	1,79	3,21	7,00	-0,71	0,56	24,6%	[6,47; 8,11]
Уникнення	6,00	0,26	1,18	1,40	4,00	0,00	-0,89	19,7%	[5,46; 6,54]
Пристосування	5,29	0,44	2,03	4,11	9,00	0,01	0,83	38,4%	[4,37; 6,21]

Примітка: M - середнє значення; SE - стандартна похибка середнього; SD - стандартне відхилення; коефіцієнт варіації (CV) розраховано як відношення стандартного відхилення до середнього значення, виражене у відсотках.

За результатами статистичного аналізу (таб.3.27) стратегії співробітництва та компромісу мають однаково високі середні показники (M=7,29) серед всіх інших стратегій. Це свідчить про переважання конструктивних підходів до вирішення конфліктних ситуацій, орієнтацію на пошук взаємовигідних рішень та готовність до часткових поступок заради досягнення спільної мети. Найнижчий середній показник (M=4,14) та найвищу варіативність (SD=2,85, CV=68,8%) має стратегія суперництва, що вказує на значну індивідуальну відмінність у схильності до використання цієї стратегії. Низький середній показник суперництва є позитивною характеристикою, оскільки надмірна конкурентність може негативно впливати на психологічний клімат у команді. Найменша варіативність (SD =1,18, CV=19,7%) та середній рівень вираженості (M=6,00) у стратегії уникнення, що свідчить про однорідність групи щодо помірного використання цієї стратегії. Відносно

невелике стандартне відхилення вказує на найбільшу одностайність респондентів щодо використання цієї стратегії. Це може свідчити про ситуативне застосування даного підходу, коли відтермінування вирішення конфлікту є тактично виправданим. Стратегія пристосування демонструє показники нижче середнього рівня (M=5,29; SD=2,03). Але високе значення стандартного відхилення вказує на значні індивідуальні відмінності у схильності тренерів до поступок та пристосування. Жоден з респондентів не демонструє низьких показників за стратегіями співробітництва та уникнення, що вказує на базовий рівень соціальної компетентності всіх тренерів опитаної групи. Такий розподіл стратегій поведінки у конфліктних ситуаціях можна вважати оптимальним для тренерської діяльності, оскільки він забезпечує конструктивний підхід до вирішення конфліктів при збереженні необхідного рівня вимогливості. Статистична значущість відмінностей між показниками підтверджена ($p<0,05$) за критерієм Фрідмана $\chi^2=24,86$; $p<0,001$, що свідчить про невипадковий характер виявлених закономірностей.

За результатами перевірки нормальності розподілу даних за допомогою критерію Колмогорова-Смирнова (табл. 3.27) встановлено, що всі досліджувані показники відповідають закону нормального розподілу.

Для стратегії суперництва отримано значення $Z=0,86$ при $p=0,457$ ($p>0,05$), що свідчить про нормальність розподілу даних. Аналогічні результати спостерігаються для стратегії співробітництва ($Z=0,77$; $p=0,588$), компромісу ($Z=0,91$; $p=0,379$), уникнення ($Z=0,83$; $p=0,490$) та пристосування ($Z=0,94$; $p=0,335$).

У всіх випадках емпіричні значення критерію не досягають критичного рівня ($p>0,05$), що дозволяє прийняти нульову гіпотезу про нормальність розподілу даних. Це має важливе методологічне значення, оскільки підтверджує можливість застосування параметричних методів статистичного аналізу для подальшої обробки результатів дослідження.

Найбільш близьким до нормального є розподіл показників співробітництва (найменше значення Z), а найбільше відхилення, хоча і

статистично незначуще, спостерігається для стратегії пристосування (найбільше значення Z).

Нормальність розподілу всіх досліджуваних показників обґрунтовує застосування параметричних методів статистичного аналізу, що підвищує достовірність подальших статистичних висновків щодо особливостей поведінки тренерів у конфліктних ситуаціях.

Аналіз результатів тесту поведінки Томаса (Додаток Н) у досліджуваній групі (n=21) свідчить про переважання конструктивних стратегій вирішення конфліктів - співробітництва та компромісу, що мають однаковий відсоток високих показників (по 47,62% респондентів). Це узгоджується з сучасними дослідженнями в галузі конфліктології, які підкреслюють ефективність інтегративних підходів до управління конфліктами.

Особливо показовим є те, що жоден з респондентів не демонструє низьких показників за стратегією співробітництва, а за стратегією компромісу низькі показники має лише один респондент (4,76%), що характеризує загальну схильність групи до пошуку конструктивних рішень у конфліктних ситуаціях. Стратегія уникнення має переважно середні показники (90,48% респондентів), що може вказувати на ситуативне використання цієї стратегії тренерами. Помірне використання стратегії уникнення може бути адаптивним у певних ситуаціях за необхідності часу для збору інформації чи зниження емоційної напруги.

Стратегія пристосування також має переважно середні показники (71,43% респондентів), хоча 19,05% демонструють низькі, що може свідчити про несхильність значної частини групи повністю поступатися власними інтересами.

Найменш вираженою стратегією є суперництво, за якою майже половина респондентів (47,62%) демонструють низькі показники, що узгоджується з дослідженнями, в яких виявили, що високий рівень конкурентної поведінки в конфліктах негативно впливає на якість міжособистісних стосунків та ефективність групової роботи в довгостроковій перспективі.

Помірні показники за стратегіями уникнення та пристосування, а також низькі показники суперництва свідчать про загальну орієнтацію групи на підтримання гармонійних міжособистісних стосунків та конструктивне вирішення суперечностей. Водночас, наявність індивідуальних відмінностей у профілях підтверджує важливість врахування ситуативних та особистісних факторів при інтерпретації поведінки в конфліктних ситуаціях [13, 116].

Здатність ефективно управляти конфліктами є важливою складовою емоційного інтелекту та соціальної компетентності. Розвиток цих навичок може сприяти підвищенню ефективності міжособистісної взаємодії та покращенню психологічного клімату в колективі [115].

На рисунку 3.5 представлено узагальнений розподіл стилів керівництва та показники обраних стратегій поведінки респондентів. Очевидно, що стратегія суперництва для тренерів, які мають демократичний стиль керівництва, складає 3,2 на противагу значенню 5,9 для авторитарно-демократичного стилю. Для цього стилю показник суперництва є одним з показників з високим значенням. Для демократичного стилю притаманні стратегії співробітництва (7,6) та компромісу (7,3). Для змішаного стилю найбільше значення між стратегіями є компроміс (6,9), а стратегія пристосування має найнижче значення (4,5).

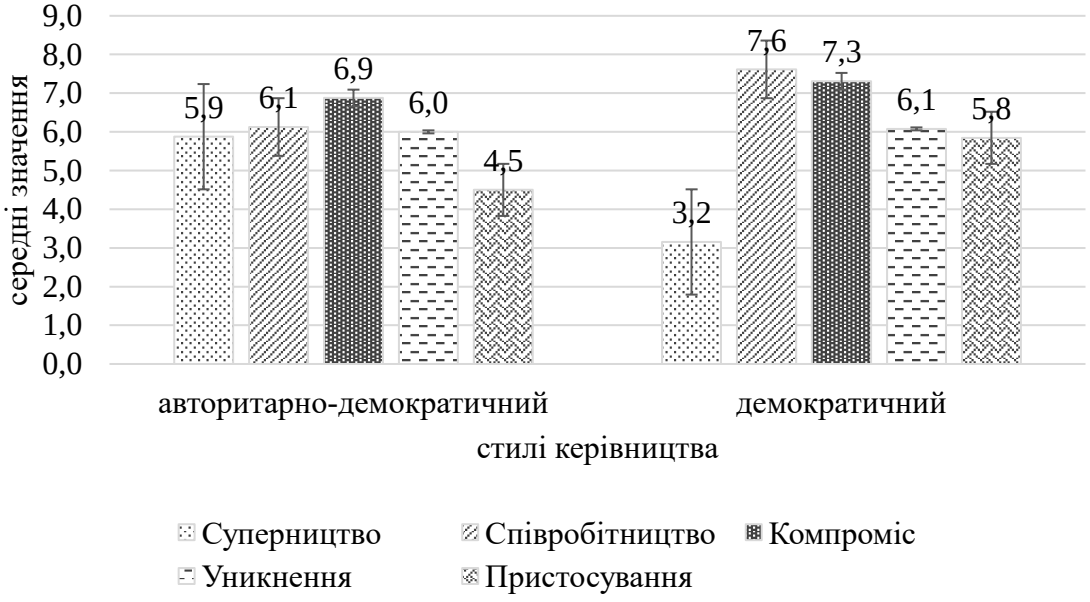

Рис. 3.5 Розподіл стратегій поведінки для стилів керівництва за середніми значеннями

Дослідження мотивації професійної діяльності тренерів з баскетболу набуває особливої актуальності в контексті розвитку сучасного спорту та підготовки молодих спортсменів. Ефективність роботи тренера безпосередньо пов’язана з його внутрішньою мотивацією та прагненням до професійного розвитку, а робота з дитячо-юнацькими командами вимагає особливого мотиваційного профілю тренера, який поєднує педагогічне покликання зі спортивною майстерністю.

Всеукраїнська юнацька баскетбольна ліга (ВЮБЛ) представляє унікальне середовище для дослідження професійної мотивації тренерів, адже ефективність тренера дитячо-юнацьких команд визначається не лише його професійними знаннями, але й здатністю створювати сприятливе середовище для розвитку молодих спортсменів.

Методика К. Замфір у модифікації А. Реана [29] (Додаток К), застосована для аналізу мотиваційних аспектів професійної діяльності у контексті дитячо-юнацького баскетболу. Респондентам було запропоновано дати оцінку значущості мотивів професійної діяльності за п’ятибальною шкалою, а в основу опитувальника покладено концепцію внутрішньої і зовнішньої мотивації. При внутрішній мотивації розглянуто діяльність, значущу безпосередньо для особистості, а в основу зовнішньої мотивації професійної діяльності закладено прагнення до задоволення інших потреб, які безпосередньо не стосуються професійної діяльності тренера (мотиви соціального престижу, зарплати і т.д.). Водночас зовнішні мотиви диференціюються на зовнішні позитивні (прагнення до матеріальної винагороди, кар’єрного зростання, соціального визнання) і зовнішні негативні (прагнення уникнути критики, хейту, осуду), тому при аналізі результатів враховано показники внутрішньої мотивації (ВМ), зовнішньої позитивної мотивації (ЗПМ) і зовнішньої негативної мотивації (ЗНМ). Статистична значущість отриманих результатів підтверджується використанням методів математичної статистики, зокрема кореляційного аналізу та визначення достовірності відмінностей між показниками різних видів

мотивації та дозволила врахувати специфіку професійної діяльності 21 тренера в реальних умовах змагальної діяльності.

Результати дослідження мотиваційних аспектів професійної діяльності тренерів ВЮБЛ демонструють складну картину взаємодії різних видів мотивації. Статистичний аналіз отриманих даних виявив, що:

- середній показник внутрішньої мотивації (ВМ) у досліджуваній групі становить 4,55 бали при стандартному відхиленні 0,65, що є найвищим показником серед усіх досліджуваних видів мотивації;
- показники зовнішньої позитивної мотивації (ЗПМ) демонструють дещо нижчі значення – 3,81 бали при стандартному відхиленні 1,04 щодо оптимального співвідношення внутрішніх та зовнішніх мотиваційних факторів у професійній діяльності тренерів;
- найнижчі показники спостерігаються у зовнішній негативній мотивації (ЗНМ) – 3,05 бали при стандартному відхиленні 1,05, що вказує на меншу значущість мотивів уникнення критики та покарання у професійній діяльності досліджуваних тренерів (рис 3.6.) [42]

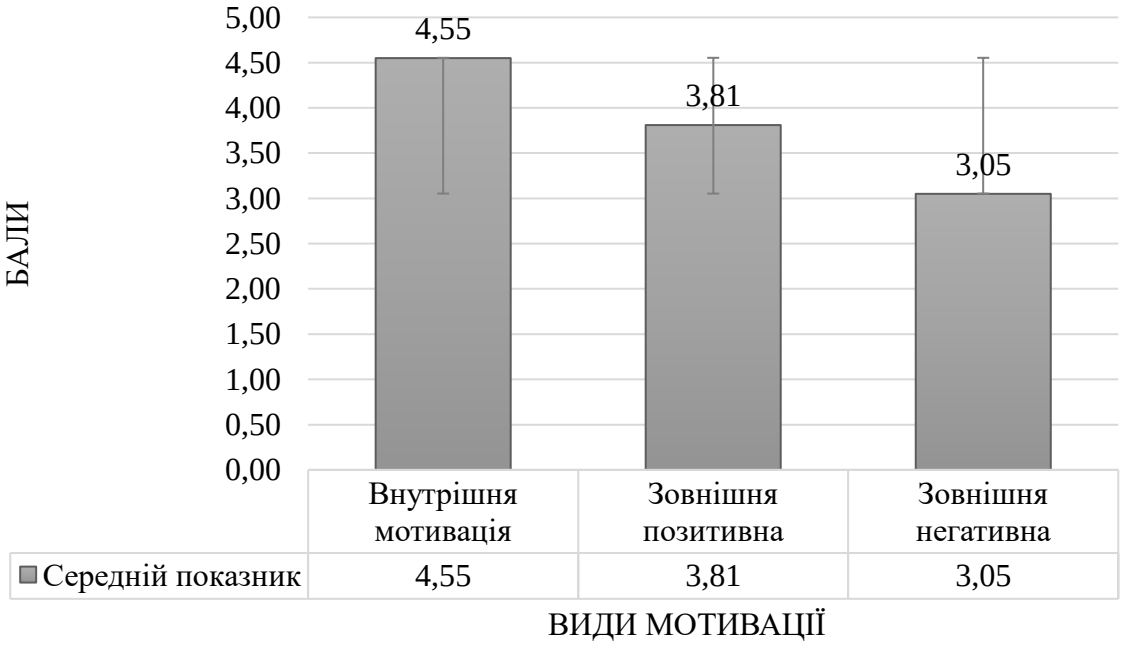

Рис.3.6. Середні значення показників видів мотивації, які виділяють тренери з баскетболу, бали.

Аналіз мотиваційних комплексів показав, що 52,39% досліджуваних тренерів мають оптимальний мотиваційний комплекс (ВМ > ЗПМ > ЗНМ) (рис.3.7), що є передумовою високої ефективності професійної діяльності.

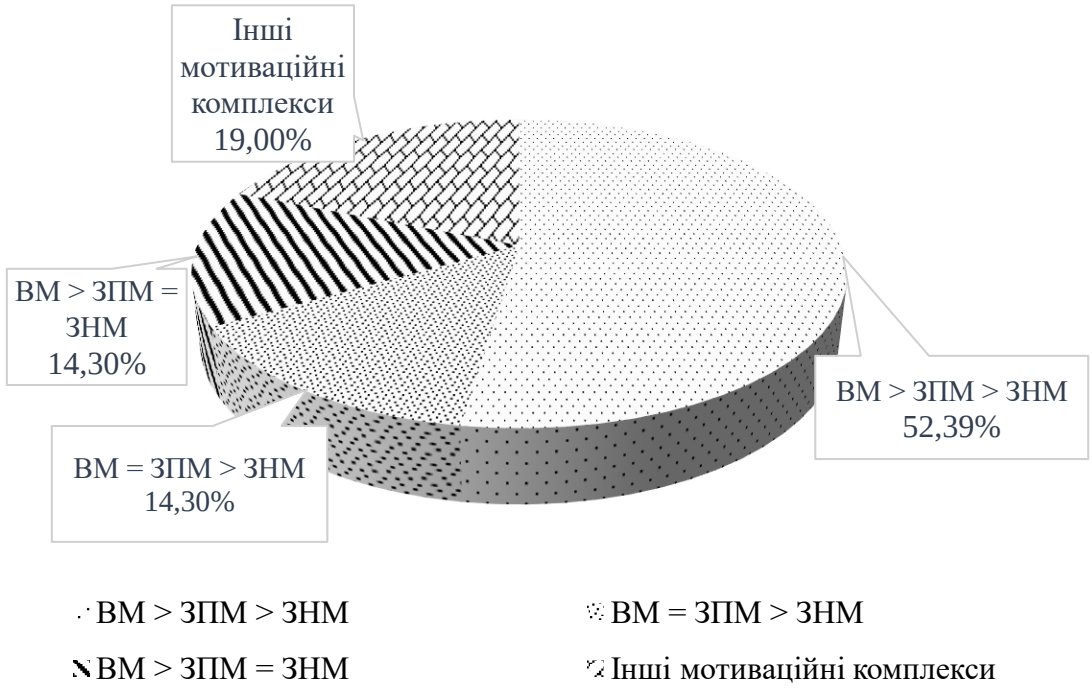
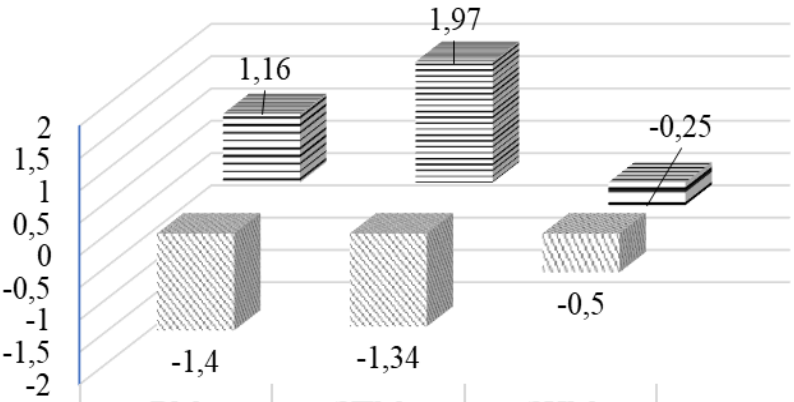

Рис.3.7. Розподіл мотиваційних комплексів, %

Показники асиметрії та ексцесу для всіх досліджуваних видів мотивації знаходяться в межах допустимих значень (±2), що показують вихід суттєвих відхилень від нормального розподілу та дозволяють використовувати параметричні методи статистичного аналізу. Показник ексцесу для ВМ (1,16), ЗПМ (1,97) та ЗНМ (-0,25) свідчить про різний характер розподілу даних у досліджуваних видах мотивації (рис 3.8). Зокрема, додатні значення ексцесу для внутрішньої та зовнішньої позитивної мотивації вказують на більшу скупченість даних навколо середнього значення, що може свідчити про наявність узгоджених професійних установок у досліджуваній групі тренерів. Від'ємне значення ексцесу для зовнішньої негативної мотивації демонструє більш рівномірний розподіл даних, що може відображати різноманітність індивідуальних реакцій тренерів на зовнішні негативні стимули. Варто зазначити, що отримані результати створюють підгрунтя для розробки

практичних рекомендацій щодо оптимізації мотиваційної складової професійної діяльності тренерів ВЮБЛ.

	ВМ	ЗПМ	ЗНМ
Асиметрія:	-1,4	-1,34	-0,5
Ексцес:	1,16	1,97	-0,25

Рис.3.8. Показники асиметрії та ексцесу, що характеризують показники отриманих результатів за видами мотивації тренерів з баскетболу

Результати дослідження мотивації тренерів ВЮБЛ дозволяють краще зрозуміти психологічні механізми, що лежать в основі їхньої професійної діяльності. Від'ємні значення асиметрії для всіх трьох шкал (ВМ=-1,40; ЗПМ=- 1,34; ЗНМ=-0,50) свідчать про зміну розподілу вліво, тобто переважання у виборі тренерів із показниками вищого середнього рівня за всіма видами мотивації. Проведений статистичний аналіз виявив кілька фундаментальних закономірностей, які потребують детального розгляду в контексті сучасних наукових досліджень та практичних імплікацій. Перш за все, варто звернути увагу на домінування внутрішньої мотивації (ВМ=4,55) над зовнішніми формами мотивації (рис.3.8), що є характерною ознакою високопрофесійних тренерів. Цей результат, підкріплений низькою варіативністю показників (стандартне відхилення 0,65), набуває особливого значення в контексті роботи з юнацькими командами, де внутрішня мотивація тренера безпосередньо

впливає на формування мотиваційного клімату в команді та розвиток молодих спортсменів.

Показово, що зовнішня позитивна мотивація (ЗПМ=3,81) займає проміжне положення між показниками внутрішньої мотивації (ВМ=4,55) та зовнішньої негативної мотивації (ЗНМ=3,05), що відповідає оптимальному мотиваційному профілю (рис.3.7). Такий розподіл свідчить про раціональне ставлення тренерів до матеріальних стимулів та кар'єрного зростання, які, хоча і є важливими, але не домінують над внутрішнім прагненням до професійного самовдосконалення. Більша варіативність цього показника (стандартне відхилення 1,04) може відображати різноманітність ставлень тренерів до зовнішніх стимулів.

Особливої уваги заслуговує той факт, що зовнішня негативна мотивація, яка проявляється у прагненні уникнути критики, покарання чи осуду, має найнижчі показники (ЗНМ=3,05). Враховуючи, що низький рівень мотивації уникнення означає меншу орієнтацію на страх невдачі та критики, такий результат вказує на готовність тренерів до впровадження нових методів роботи та професійного експериментування у роботі з молодими спортсменами. Водночас, відносно високе стандартне відхилення (1,05) вказує на існування індивідуальних відмінностей у сприйнятті зовнішніх негативних стимулів.

Статистичний аналіз мотиваційних комплексів виявив, що 52,39% досліджуваних мають оптимальне співвідношення різних видів мотивації (ВМ > ЗПМ > ЗНМ), що є значущим показником професійної зрілості тренерського складу ВЮБЛ. Цей результат вказує на прямий зв'язок між оптимальним мотиваційним комплексом та ефективністю тренерської діяльності. При цьому варто зазначити, що виявлений показник оптимальних мотиваційних комплексів у поєднанні з високим рівнем внутрішньої мотивації (ВМ=4,55) створює сприятливі умови для довготривалого професійного розвитку тренерів та їх успішної адаптації до викликів сучасного спорту.

Статистичний аналіз в рамках методики К. Замфір у модифікації А. Реана виявив важливі особливості мотиваційної структури тренерів ВЮБЛ.

Показники асиметрії для внутрішньої мотивації (-1,40), зовнішньої позитивної мотивації (-1,34) та зовнішньої негативної мотивації (-0,50) демонструють загальну тенденцію до накопичення вищих значень, що згідно з методикою, є характерним для професійно зрілих спеціалістів.

Значення ексцесу для внутрішньої (1,16) та зовнішньої позитивної мотивації (1,97) відображають, відповідно до теоретичних положень методики, стійкість професійної мотиваційної структури досліджуваних. Від'ємне значення ексцесу для зовнішньої негативної мотивації (-0,25) вказує на більшу варіативність індивідуальних реакцій тренерів на потенційні негативні стимули, що узгоджується з описаними в методиці характеристиками професійної мотивації.

Проведене дослідження не лише підтверджує теоретичні положення про важливість внутрішньої мотивації у професійній діяльності тренерів, але й відкриває нові перспективи для розробки програм психологічної підтримки та професійного розвитку тренерського складу в системі дитячо-юнацького баскетболу України.

Висновки до розділу 3

Аналіз ефективності навчально-тренувальної та змагальної діяльності дитячо-юнацьких команд лежить в основі вивчення особливостей роботи тренера дитячо-юнацьких команд в баскетболі і виявляє організаційно-управлінські функції його роботи. У ході дослідження визначено та обґрунтовано запропоновані критерії оцінки тренерської діяльності, які пояснюють комплексний підхід і в сукупності розгляду дозволять сформувати справедливі й прозорі рішення для визначення ефективності роботи тренерів ДЮСШ з баскетболу та виважених призначень тренерів збірних команд, водночас сприятимуть оптимізації навчально-тренувального процесу в дитячо-юнацькому баскетболі.

Аналіз змагальної діяльності восьми команд фінального турніру Європейської дівочої баскетбольної ліги сезону (U-16) підтвердив відсутність

лінійної залежності між показниками техніко-тактичних дій та підсумковим місцем у турнірній таблиці. Найвпливовішими чинниками результативності визначено підбір м'яча у нападі та захисті й інтегральний індекс ефективності за формулою FIBA. Команди 1-4 місць продемонстрували близькі показники перехоплень (220-229 одиниць) та менший внесок гравців лави запасних (106-154 очки), тоді як команди 5-8 місць забезпечили 240-278 очок із замін, що свідчить про однорідніший рівень підготовленості основного і резервного складів.

Експериментальні дослідження навчально-тренувального процесу підготовки юних баскетболісток у лімітовані терміни навчально-тренувальних зборів з фізичної та техніко-тактичної підготовки довели ефективність застосованого підходу до впровадження коротких програм підготовки з урахуванням окремого навчально-методичного акценту на якість виконання достатньо простих вправ. Акцент, зроблений не на механічному збільшенні обсягу або інтенсивності навантажень, а на якісній організації тренувального процесу, чіткому структуруванні занять і використанні варіативних та змагально-орієнтованих вправ, сприяло формуванню стійкого швидкісно-силового потенціалу без надмірного перевантаження опорно-рухового апарату. Результати педагогічного експерименту з упровадження програми техніко-тактичної підготовки (23 заняття, 3 блоки) засвідчили статистично значуще покращення між першим і другим етапом тестуванням за п'ятьма з шести тестів. Третій етап тестування підтвердив відставлений ефект за тестами «10 кидків з веденням до точки» (11,47±2,28 с/к-сть, p=0,05), «10 точок (2 серії) з подаванням» (62,00 ±6,76 %, p=0,05) та «30 передач у стінку» (56,27±1,47 с, p=0,05).

У межах дослідження проаналізовано прояви трьох класичних стилів керівництва (авторитарний, демократичний, ліберальний). Застосована психодіагностична методика "Схильність до типу керування" оцінює не тільки чисті форми цих стилів, а їх практичні поєднання, що виникають у реальній управлінській поведінці тренера. За результатами опитування 21 тренера

дитячо-юнацьких баскетбольних команд – системних учасників ВЮБЛ – встановлено домінування демократичного стилю керівництва (13 тренерів, 61,9%) та авторитарно-демократичного (8 тренерів, 38,1%); ліберально-демократичного стилю не виявлено. Статистичне домінування демократичного стилю підтверджено χ^2-критерієм Пірсона (χ^2=12,29; p=0,0021)

На підставі проведеного анкетування за шкалою самоефективності Р. Шварцера та М. Єрусалема визначено рівень самоефективності 21 тренера дитячо-юнацьких баскетбольних команд України – системних учасників ВЮБЛ: 4 особи (19,0%) – високий рівень; 13 (61,9%) – вище середнього; 3 (14,3%) – середній; 1 (4,8%) – низький.

Діагностика комунікативних та організаторських схильностей за методикою КОС (n=21) виявила, що 53% тренерів (11 осіб) мають дуже низький та низький рівень комунікативних схильностей, водночас 62% (13 осіб) демонструють високий та дуже високий рівень організаторських схильностей. Кореляційний аналіз зафіксував статистично значущий позитивний зв'язок між показниками комунікативних та організаторських схильностей (r = 0,531; p<0,05). Лише 7 тренерів (33%) мають одночасно високий та дуже високий рівень обох схильностей.

Результати діагностики мотивації до успіху за методикою Т. Елерса (n=21) засвідчили відсутність тренерів з низьким рівнем мотивації: 10 осіб (47,6%) – помірно високий рівень (17-20 балів); 9 осіб (42,9%) – дуже високий (понад 21 бал); 2 особи (9,5%) – середній (11-16 балів). Оптимальним для тренерської діяльності визначено помірно високий рівень мотивації досягнення, який забезпечує баланс між амбіційністю, готовністю до ризику та адекватною оцінкою власних можливостей.

Аналіз мотиваційної структури за методикою К. Замфір у модифікації А. Реана (n = 21) виявив домінування внутрішньої мотивації (ВМ = 4,55 ± 0,65) над зовнішньою позитивною (ЗПМ=3,81±1,04) та зовнішньою негативною мотивацією (ЗНМ=3,05±1,05). Оптимальний мотиваційний комплекс (ВМ > ЗПМ > ЗНМ) зафіксовано у 52,39% досліджуваних тренерів.

Результати дослідження стратегій поведінки у конфліктних ситуаціях за тестом К. Томаса (n=21) засвідчили переважання конструктивних стратегій: співробітництво (M=7,29; SD=1,42) та компроміс (M=7,29; SD=1,79) мають найвищі середні значення; уникнення – M=6,00 (SD=1,18); пристосування – M=5,29 (SD=2,03); суперництво – найнижче значення M=4,14 (SD=2,85). Статистична значущість відмінностей між стратегіями підтверджена критерієм Фрідмана ($\chi^2 = 24,86$; $p < 0,001$). Нормальність розподілу всіх досліджуваних показників підтверджена критерієм Колмогорова-Смирнова ($p > 0,05$), що свідчить про репрезентативність вибірки та надійність отриманих даних.

Основні наукові результати третього розділу представлено у таких публікаціях автора дослідження [37, 38, 40-42, 150].

РОЗДІЛ 4
ОБҐРУНТУВАННЯ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ ДО РОБОТИ ТРЕНЕРА БАСКЕТБОЛЬНИХ ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКИХ КОМАНД В УКРАЇНІ

4.1.Експертна оцінка тренерів баскетбольних команд щодо питань розвитку баскетболу та оптимізації їх роботи

Досягнення високого рівня індивідуальної майстерності баскетболістів на міжнародній арені потребує кардинальних змін у підходах до підготовки якісного резерву і розбудови українського дитячо-юнацького баскетболу з урахуванням сучасних світових тенденцій розвитку гри. Вивчення практичного досвіду і узагальнення сучасних особливостей організації дитячо-юнацького баскетболу на основі вивчення фахових думок іноземних фахівців посприяло визначенню перспективних підходів до формування якісної організації процесу підготовки юних баскетболістів.

10 закордонних тренерів з баскетболу, які мають досвід міжнародної участі у дитячо-юнацьких змаганнях, високі результати у чемпіонатах власних країн та підготовлених юних вихованців для їх дитячо-юнацьких збірних команд, відповіли у якості кваліфікованих експертів на 10 питань спеціально сформованої анкети стосовно сучасних тенденцій розвитку дитячо-юнацького баскетболу. За допомогою анкетування з подальшим ранжуванням вивчено і узагальнено думки діючих закордонних керманичів дитячо-юнацьких баскетбольних команд Сполучених штатів Америки (3 особи), Боснії і Герцеговини (1), Іспанії (1), Кіпру (1), Латвії (1), Литви (1), Словаччини (1), Словенії (1) [151].

Першим питанням анкети узагальнено наявну потребу визначити власне бачення пріоритетності щодо досвіду країн, які можуть слугувати орієнтиром для розвитку баскетболу у країні респондента. Варіанти відповідей запропоновано з урахуванням вагомих системних досягнень збірних команд

країн на міжнародній арені у змаганнях найвищого рівня (чемпіонатах Європи, світу, олімпійських іграх): США; Іспанія; Австралія; Франція.

Опитані фахівці максимальним ранжуванням (4 бали) віддали перевагу у відсотковому відношенні досвіду американської школи баскетболу – 60%, другою позицією обрали Іспанію, титуловану представницю європейського баскетболу (30%), третю позицію віддали досвіду збірних Австралії (10%), враховуючи високі результати змагальної діяльності і сучасні підходи до змагально-тренувальної діяльності баскетболістів зеленого континенту. За збірними Франції залишили останнє місце пріоритетності досвіду і досягнень, хоча жоден респондент не виставив їм максимальну оцінку (табл. 4.1) [151].

Узгодженість думок експертів підтверджена за допомогою коефіцієнта конкордації Кендалла, оскільки за даною експертизою W=0,468 статистично значущий на рівні p = 0,00285 (емпіричне значення χ^2-критерію Пірсона – χ^2 (n=10, df = 3) = 14,04). Отже, можемо зробити висновок, що експертиза відбулася, думки експертів узгоджені.

Таблиця 4.1

Оцінка відповіді на питання «Зазначте власне бачення пріоритетності щодо досвіду країн, які можуть слугувати орієнтиром для розвитку баскетболу у Вашій країні?» (n=10)

Об’єкт експертизи	Статистичні показники			
	Середній ранг	Сума	$\bar{x}$	S
США	3,3	33	3,3	1,1
Іспанія	3,0	30	3,0	0,9
Австралія	2,4	24	2,4	0,7
Франція	1,3	13	1,3	0,7

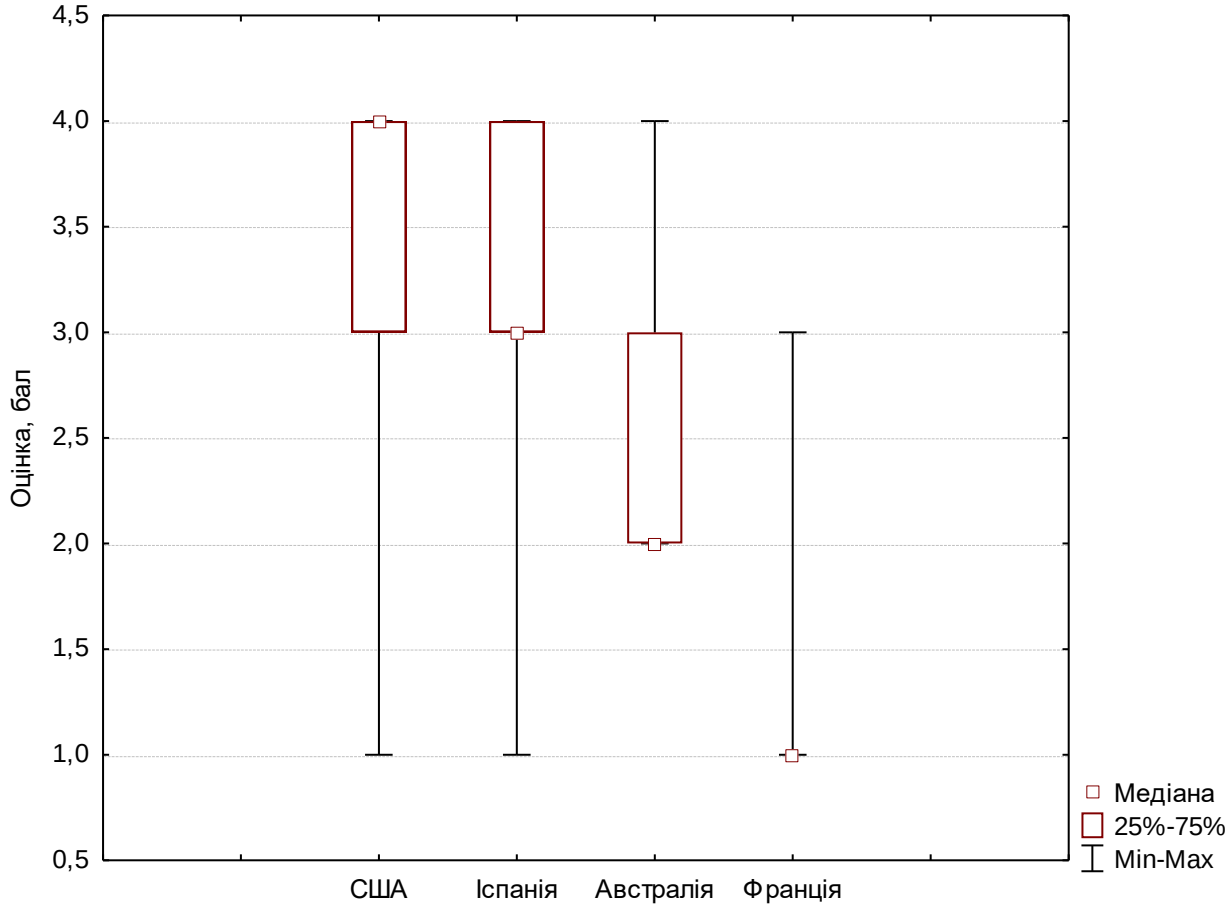

Рис. 4.1. Рангова оцінка пріоритетності досвіду країн, які можуть слугувати орієнтиром для розвитку баскетболу (n=10)

Логічним продовженням у другому питанні стало з'ясування ідеалізованого варіанту організації підготовки юних баскетболістів для країни фахівця. Вагому перевагу віддано формуванню баскетбольної школи (академії), на основі поєднання освіти і тренування з багаторівневим відбором, яка фінансується професійними клубами або державою з метою підготовки національних збірних різних вікових категорій (70%). Масовому навчально-тренувальному процесу у спортивних школах (академіях) з метою оздоровлення та якісної рухової активності школярів засобами баскетболу відведено другу позицію значущості за розподілом оцінок максимального рангу (30%), що доречно пояснити потребою подальшої можливості відбору з орієнтацією на спортивний результат тренерів, які беруть участь у дитячих змаганнях високого рівня, посідають призові місця чемпіонатів країн, беруть

участь у дитячих клубних континентальних турнірах і готують представників та представниць для збірних команд власних країн. Не отримали оцінок найвищого рангу і за сумою рангів взяли однакову кількість рангів відповіді щодо підходів організації підготовки, спрямованої на масовий навчально-тренувальний процес у спортивних школах (академіях) з перевагою до багаторівневого відбору з метою підготовки національних збірних різних вікових категорій і позиція необхідності формування вертикалі багаторічної підготовки юних баскетболістів під егідою професійного клубу.

Узгодженість думок експертів підтверджена за допомогою коефіцієнта конкордації Кендалла, оскільки за даною експертизою W=0,272 статистично значущий на рівні p = 0,0428 (емпіричне значення χ^2-критерію Пірсона – χ^2 (n=10, df = 3) = 8,16). Отже, можемо зробити висновок, що експертиза відбулася, думки експертів узгоджені.

Таблиця 4.2

Оцінка відповіді на питання, «Оберіть, на Вашу думку, ідеалізований варіант організації підготовки юних баскетболістів для Вашої країни:» (n=10)

Об'єкт експертизи	Статистичні показники			
	Середній ранг	Сума рангів	$\bar{x}$	S
сформована вертикаль багаторічної підготовки юних баскетболістів під егідою професійного клубу	2,1	21	2,1	0,9
баскетбольна школа (академія), на основі поєднання освіти і тренування з багаторівневим відбором, яка фінансується професійними клубами або державою з метою підготовки національних збірних різних вікових категорій	3,5	35	3,5	0,8
масовий навчально-тренувальний процес у спортивних школах (академіях) з багаторівневим відбором з метою підготовки національних збірних різних вікових категорій	2,1	21	2,1	0,9
масовий навчально-тренувальний процес у спортивних школах (академіях) з метою оздоровлення та якісної рухової активності школярів засобами баскетболу	2,3	23	2,3	1,3

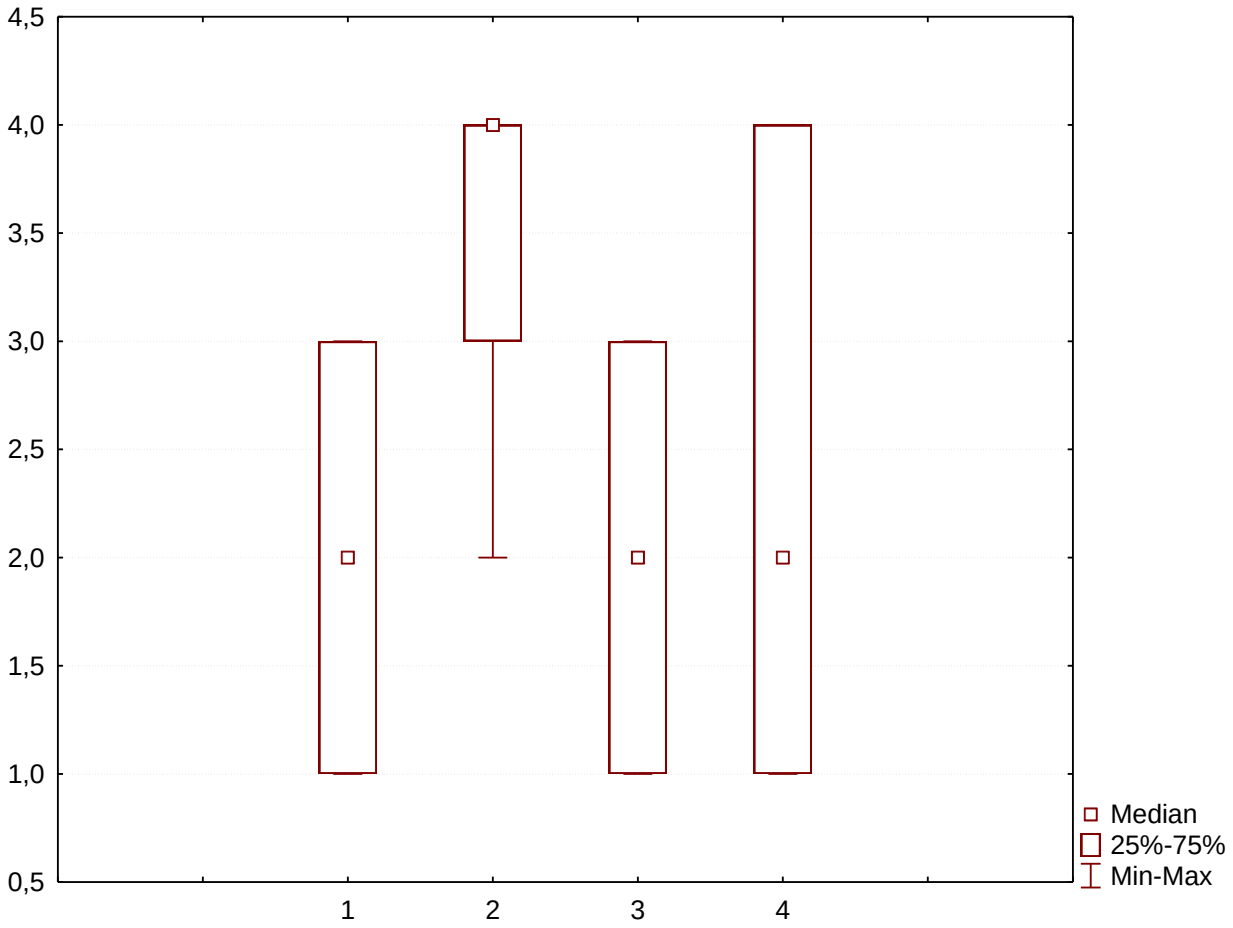

Рис. 4.2. Рангова оцінка ідеалізованого варіанта організації підготовки юних баскетболістів (n=10)

Загальновідомо, що ефективність роботи тренера і баскетболіста залежить від процесу підготовки, який в кожній країні має різні ознаки і характеристики. Третім питанням уточнено, як саме у різних країнах піклуються про сучасне методичне забезпечення підготовки спортсменів і підвищення кваліфікації тренерів. Серед відповідей закордонних фахівців значну перевагу максимальних рангів отримала диференціація індивідуальної кваліфікації тренерів з баскетболу через впроваджену систему ліцензування - 90%, в той час як впровадження ліцензування в українському баскетболі, започатковане федерацією баскетболу України на початковому етапі зустріло потужний негативний відгук з боку вітчизняних тренерів, як пропозиція. Один максимальний ранг (10%) отримала відповідь про системні методично-практичні семінари для підвищення кваліфікації із залученням провідних

фахівців (суддів, вітчизняних і іноземних тренерів, менеджерів, тощо), без максимальних рангів поділили 3 і 4 позиції відповідно суми рангів відповіді щодо прогресивного саморозвитку тренерів з баскетболу через впроваджене онлайн-навчання, інтернет-технології і закордонне підвищення кваліфікації (стажування) тренерів у системі національної федерації баскетболу.

Узгодженість думок експертів підтверджена за допомогою коефіцієнта конкордації Кендалла, оскільки за даною експертизою W=0,812 статистично значущий на рівні p = 0,00002 (емпіричне значення $\chi 2$-критерію Пірсона – $\chi 2$ (n=10, df = 3) = 24,6. Отже, можемо зробити висновок, що експертиза відбулася, думки експертів узгоджені.

Таблиця 4.3

Оцінка відповіді на запитання, «як у країні респондента піклуються про сучасне методичне забезпечення підготовки спортсменів і підвищення кваліфікації тренерів?» (n=10)

Об'єкт експертизи	Статистичні показники			
	Середній ранг	Сума рангів	$\bar{x}$	S
диференціація індивідуальної кваліфікації тренерів з баскетболу через впроваджену систему ліцензування	3,9	39	3,9	0,3
системні методично-практичні семінари для підвищення кваліфікації із залученням провідних фахівців (суддів, вітчизняних і іноземних тренерів, менеджерів, тощо)	2,9	29	2,9	0,6
закордонне підвищення кваліфікації (стажування) тренерів у системі національної федерації баскетболу	1,2	12	1,2	0,4
прогресивний саморозвиток тренерів з баскетболу через впроваджене онлайн-навчання, інтернет-технологій, тощо	2,0	20	2,0	0,7

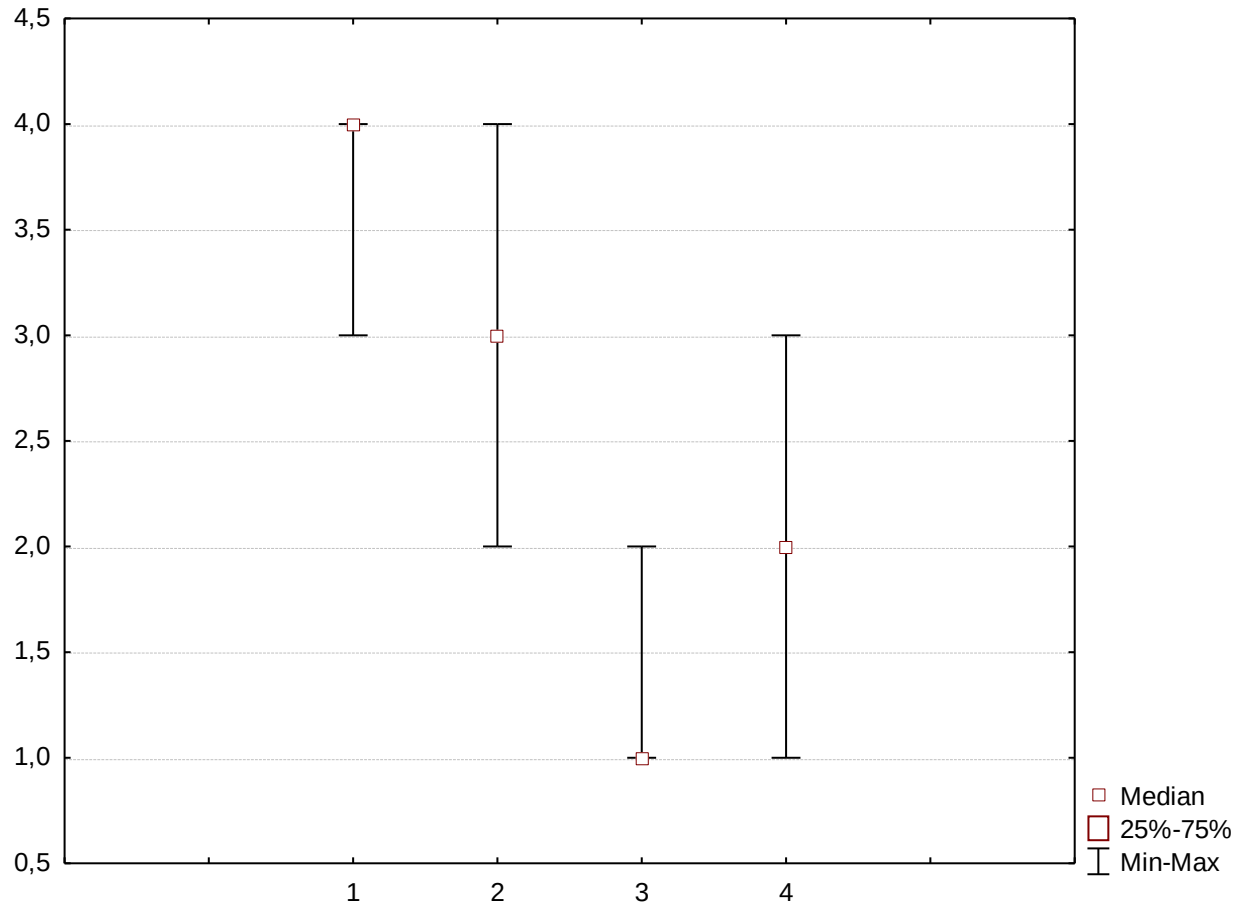

Рис. 4.3. Рангова оцінка сучасного методичного забезпечення підготовки спортсменів і підвищення кваліфікації тренерів (n=10)

Четвертим питанням сформовано ієрархію пріоритетності у питаннях основних складових роботи з резервом. Тренерів різних країн об'єднують специфічні загальні підходи до пріоритетності складових підготовчого процесу в дитячо-юнацькому баскетболі, через тенденції, загальноприйняті вимоги до рівня і якості підготовленості юних баскетболістів відповідно до запиту національних збірних команд. Належне відсоткове значення (80%) зазначено ставленням респондентів до планування навчально-тренувального процесу з урахуванням сучасних підходів до психологічних особливостей юних баскетболістів, що свідчить про значущість їх впливу на ефективність процесу роботи і результат. 20 % респондентів максимальним рангом в 4 бали і другим місцем за сумою рангів відмітили моделювання навчально-тренувального процесу на основі показників змагальної діяльності. За сумою рангів лише третя

позиція відведена традиційним методикам навчально-тренувального процесу щодо фізичної і техніко-тактичної підготовленості юних баскетболістів, а плановий спортивний відбір гравців з розподілом на відповідні групи (основний склад, стабільна заміна, розширена тренувальна заміна, перспективна заміна) з постійною селекцією спортсменів у переважної більшості спеціалістів отримав найнижчий ранг.

Узгодженість думок експертів підтверджена за допомогою коефіцієнта конкордації Кендалла, оскільки за даною експертизою W=0,708 статистично значущий на рівні p = 0,00009 (емпіричне значення χ^2-критерію Пірсона - χ^2 (n=10, df = 3) = 21,2. Отже, можемо зробити висновок, що експертиза відбулася, думки експертів узгоджені.

Таблиця 4.4

Оцінка відповіді на запитання, «визначення пріоритетності складових підготовчого процесу в дитячо-юнацькому баскетболі?» (n=10)

Об'єкт експертизи	Статистичні показники			
	Середній ранг	Сума рангів	$\bar{x}$	S
планування навчально-тренувального процесу з урахуванням сучасних підходів до психологічних особливостей юних баскетболістів	3,8	38	3,8	0,4
моделювання навчально-тренувального процесу на основі показників змагальної діяльності	2,9	29	2,9	0,9
застосування традиційних методик навчально-тренувального процесу щодо фізичної і техніко-тактичної підготовленості юних баскетболістів	2,0	20	2,0	0,5
плановий спортивний відбір гравців з розподілом на відповідні групи (основний склад, стабільна заміна, розширена тренувальна заміна, перспективна заміна) з постійною селекцією спортсменів	1,3	13	1,3	0,7

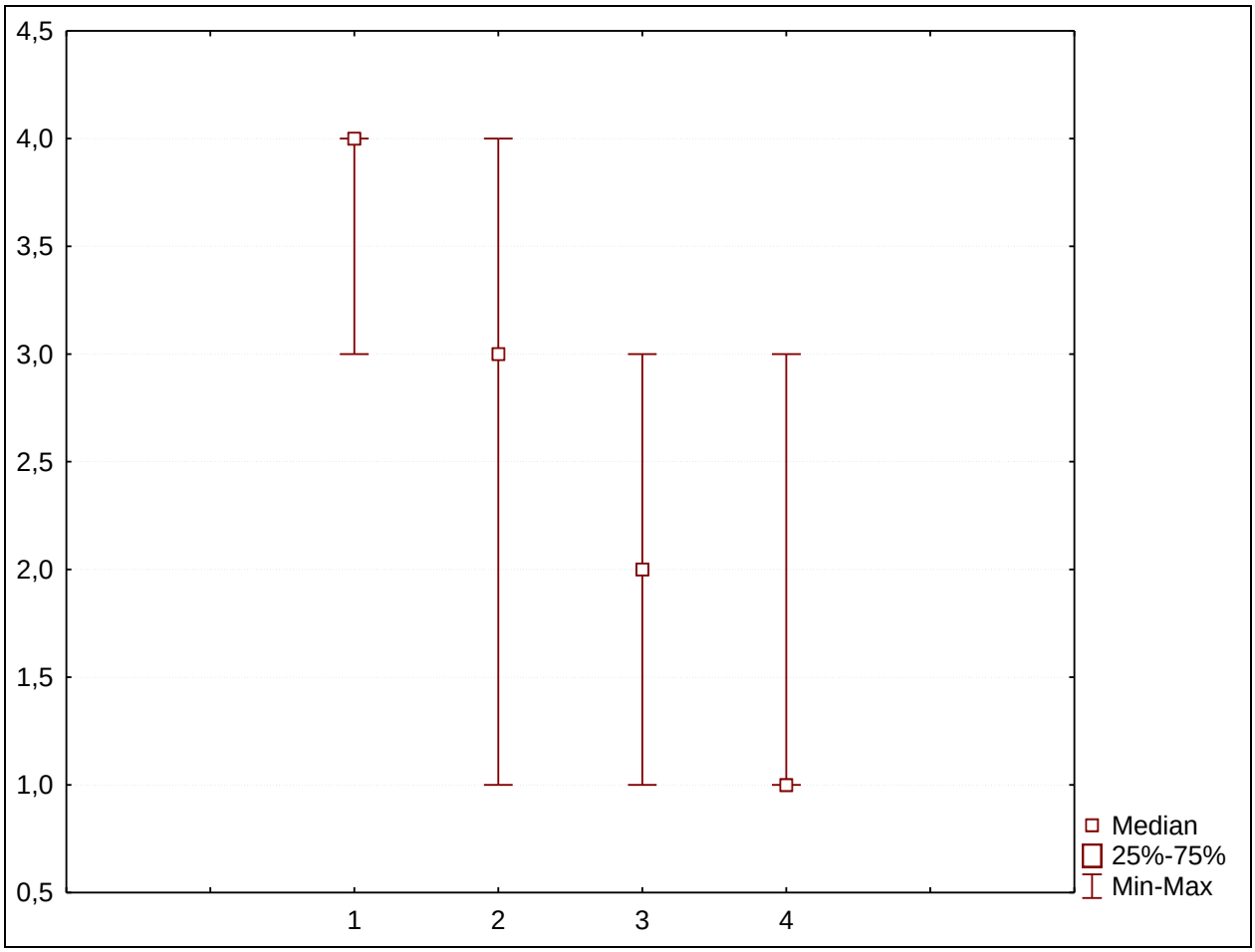

Рис. 4.4. Рангова оцінка щодо визначення пріоритетності складових підготовчого процесу в дитячо-юнацькому баскетболі (n=10)

Складним і критично спірним рішенням під час обговорення результатів відбору в команди, що беруть участь у національних чемпіонатах (дитячих лігах), постає питання такого вибору. Для тренерів-практиків таке рішення поєднано з визначенням, що характеризує пріоритетні сторони їх індивідуальної роботи. Науково цінним є вивчення думок фахівців, які взяли участь у опитуванні, через їх причетність до значущих досягнень юних баскетболістів у чемпіонатах власних країн.

Респонденти не обмежились урахуванням прогнозованої перспективності гравців, лише один голос з максимальним рангом (10%), 20% віддали належне значення ефективності змагальної діяльності гравців на теперішній час, проте переважна більшість тренерів обрали можливість урахування поточної майстерності, яку демонструють баскетболісти на сьогоднішній день у

поєднанні з можливими перспективами реалізації індивідуального потенціалу у майбутньому - 70 %. Високий рівень тренерської діяльності опитаних фахівців і робота на результат не сприяли вибору відповіді, що всі юні спортсмени мають отримувати змагальну практику, саме тому за сумою рангів цей статистичний показник близький до мінімально можливого.

Узгодженість думок експертів підтверджена за допомогою коефіцієнта конкордації Кендалла, оскільки за даною експертизою W=0,644 статистично значущий на рівні p = 0,00023 (емпіричне значення χ^2-критерію Пірсона – χ^2 (n=10, df = 3) = 19,32. Отже, можемо зробити висновок, що експертиза відбулася, думки експертів узгоджені.

Таблиця 4.5

Оцінка відповіді на запитання, «як має відбуватись відбір гравців до команд, що беруть участь у національних чемпіонатах (дитячих лігах)?» (n=10)

Об'єкт експертизи	Статистичні показники			
	Середній ранг	Сума рангів	$\bar{x}$	S
виключно з урахуванням прогнозованої перспективності гравців	2,4	24	2,4	0,7
за відповідністю до ефективності змагальної діяльності на теперішній час (принцип: кращий на сьогодні грає у команді	3,0	30	3,0	0,7
з урахуванням поєднання поточної майстерності, яку демонструють баскетболісти на сьогоднішній день і можливими перспективами реалізації індивідуального потенціалу у майбутньому	3,5	35	3,5	1,0
всі юні спортсмени мають отримувати змагальну практику	1,1	11	1,1	0,3

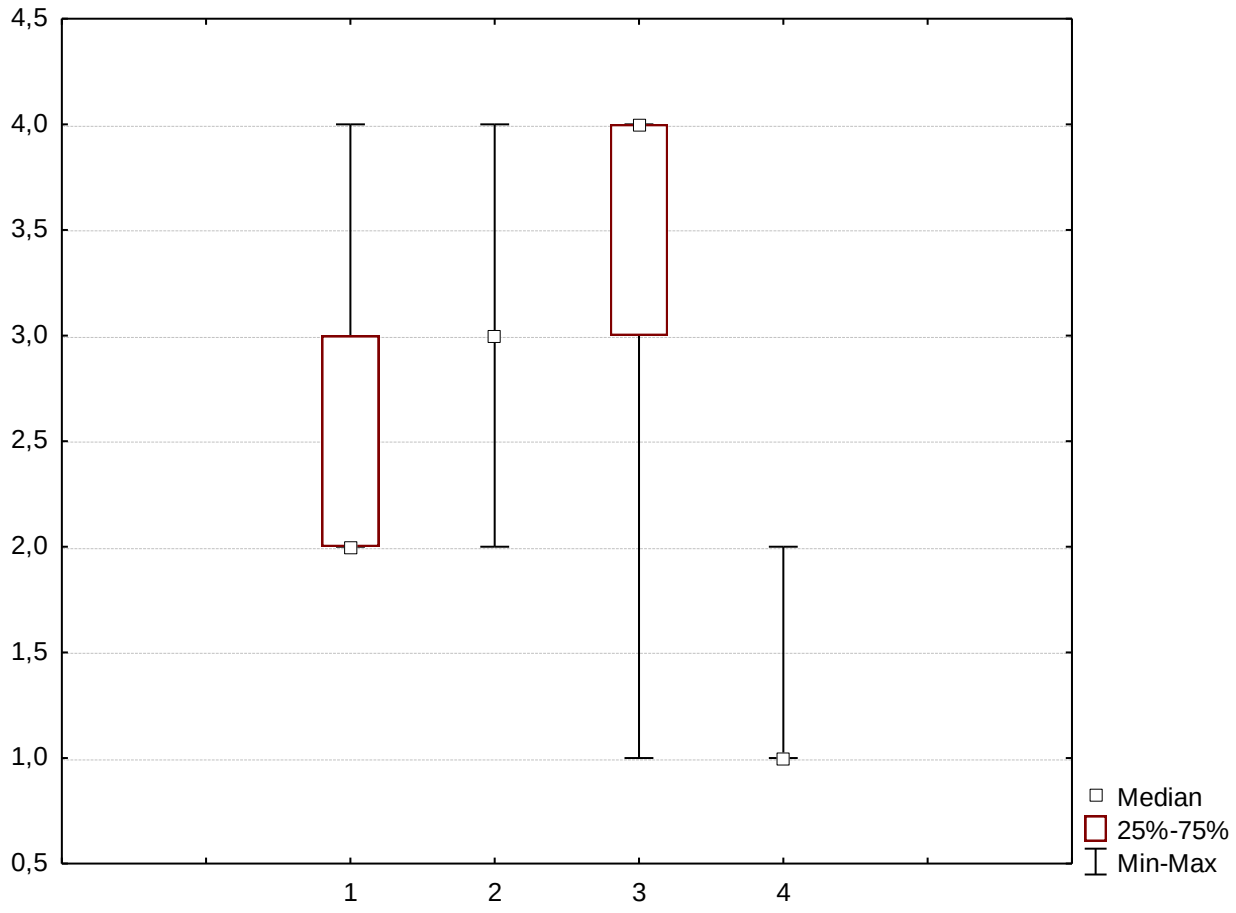

Рис. 4.5. Рангова оцінка критеріїв відбору гравців до команд, що беруть участь у національних чемпіонатах (дитячих лігах) (n=10)

Значущим у вивченні практичного досвіду обраних спеціалістів стало шосте питання щодо мотивів прагнення якісно працювати тренером. Серед пропозицій переважна більшість (70%) максимальним рангом обрала закоханість у тренерську роботу, прагнення передати досвід і знання юному поколінню, розуміючи важливість розвитку фізичних, психологічних і моральних якостей юних спортсменів. Співвідношення інших запропонованих відповідей розподілилося за пріоритетністю таким чином: 20% максимальним рангом відмітили власні природні лідерські амбіції, знання і бажання реалізуватись у професії, хоча по сумі рангів це лише третя позиція; на другому місці з одним максимальним рангом побудова успішної тренерської кар’єри та відповідність високому професійному рівню; остання позиція за відчуттям підтримки і мотивації керівництва та сподіваннями, що досягнення

сприятимуть зростанню фінансових статків, що доводить альтруїстичні наміри тренерів.

Узгодженість думок експертів підтверджена за допомогою коефіцієнта конкордації Кендалла, оскільки за даною експертизою W=0,348 статистично значущий на рівні p = 0,0152 (емпіричне значення χ^2-критерію Пірсона – χ^2 (n=10, df = 3) = 10,44. Отже, можемо зробити висновок, що експертиза відбулася, думки експертів узгоджені.

Таблиця 4.6

Оцінка відповіді на запитання, «чому респондент прагне якісно працювати тренером?» (n=10)

Об'єкт експертизи	Статистичні показники			
	Середній ранг	Сума рангів	$\bar{x}$	S
маєте природні лідерські амбіції, знання і бажання реалізуватись у професії	2,2	22	2,2	1,2
відчуваєте підтримку і мотивацію керівництва, а досягнення сприятимуть зростанню фінансових статків	1,7	17	1,7	0,8
плануєте побудувати або побудували успішну тренерську кар'єру та маєте відповідати високому професійному рівню	2,6	26	2,6	0,8
закохані у тренерську роботу, прагнете передати досвід і знання юному поколінню, розуміючи важливість розвитку фізичних, психологічних і моральних якостей юних спортсменів	3,5	35	3,5	0,8

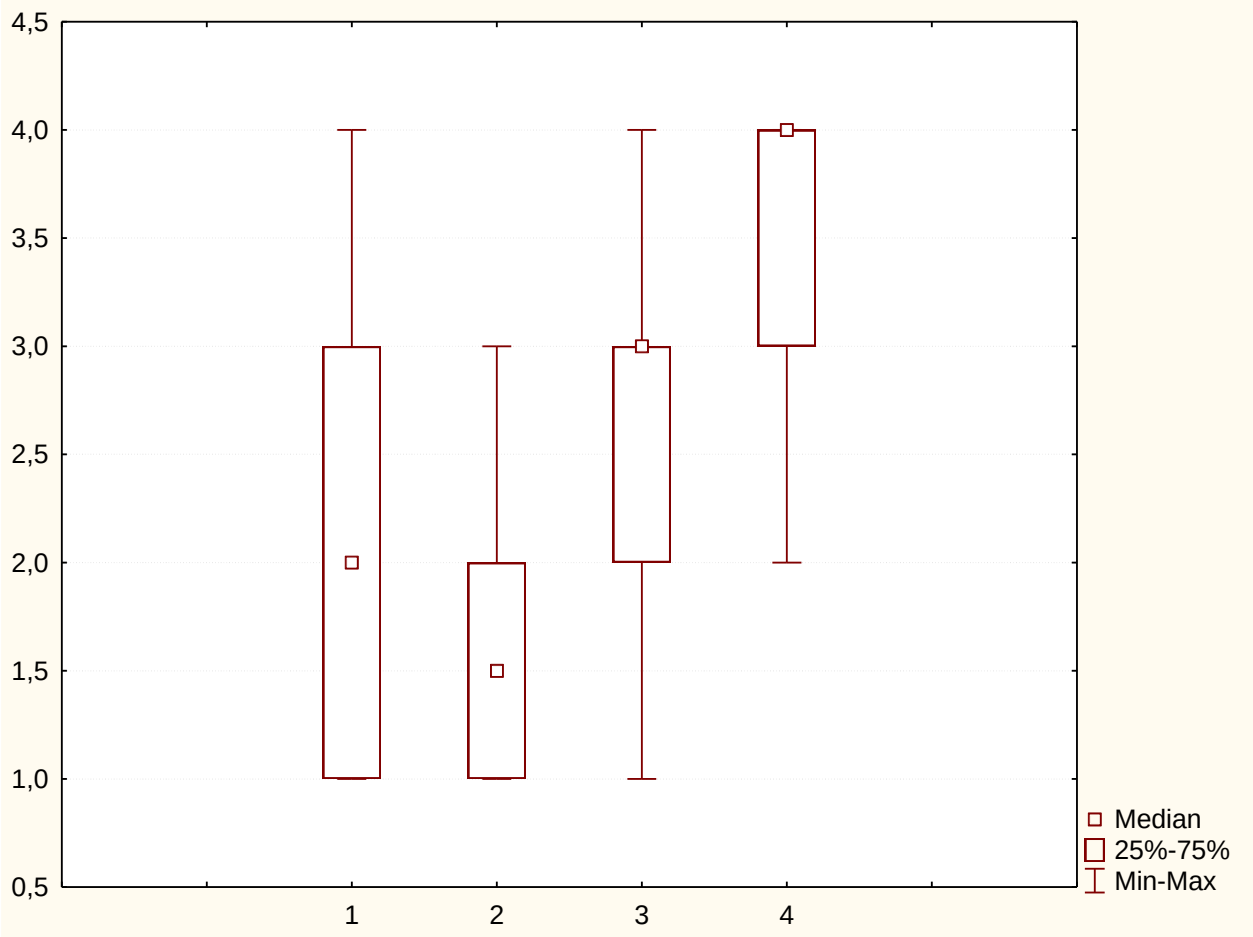

Рис. 4.6. Рангова оцінка щодо прагнення респондента якісно працювати тренером (n=10)

Сьомим питанням стало уточнення, чи відчуває респондент зацікавлення керівництва результатами власної роботи (перемога у чемпіонаті, підготовки гравців у національні збірні країни). Запропоновані варіанти відповідей обґрунтовані поширеними стимулами мотивації до ефективної тренерської діяльності. Одностайність думок (100%) отримано за максимальним рангом вмотивованості через пріоритет професійного інтересу до результату і формування розвитку особистості.

Узгодженість думок експертів підтверджена за допомогою коефіцієнта конкордації Кендалла, оскільки за даною експертизою W=0,808 статистично значущий на рівні p = 0,00002(емпіричне значення χ^2-критерію Пірсона – χ^2 (n=10, df = 3) = 24,2. Отже, можемо зробити висновок, що експертиза відбулася, думки експертів узгоджені.

Таблиця 4.7

Оцінка відповіді на запитання, «чи відчуває респондент зацікавленості керівництва результатами роботи (перемога у чемпіонаті, підготовки гравців у національні збірні країни)?» (n=10)

Об’єкт експертизи	Статистичні показники			
	Середній ранг	Сума рангів	$\bar{x}$	S
я вмотивований якісно працювати через престиж школи (академії)	1,2	12	1,2	0,6
я вмотивований якісно працювати, щоб отримати кращий тренувальний час	2,2	22	2,2	0,6
я вмотивований якісно працювати, що фінансово винагороджується	2,6	26	2,6	0,5
я вмотивований якісно працювати, адже маю зі своїми спортсменами спільні інтереси у прагненні перемагати і формуванні розвитку особистості	4,0	40	4,0	

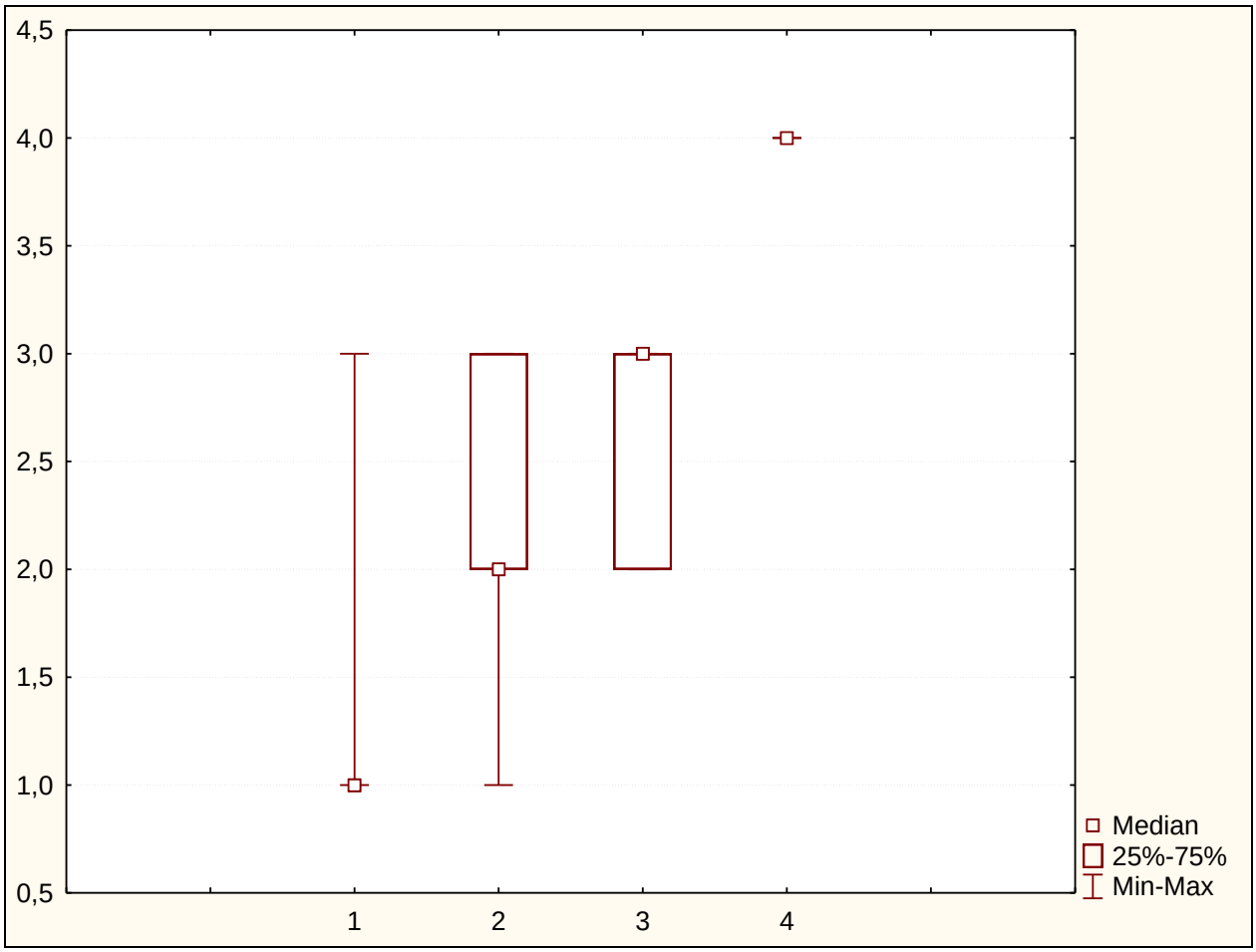

Рис. 4.7. Рангова оцінка відчуття респондентом зацікавленості керівництва результатами роботи (перемога у чемпіонаті, підготовки гравців у національні збірні країни) (n=10)

Важливе місце у формуванні підходів до ефективного процесу підготовки юних баскетболістів відіграє фінансування навчально-тренувальної діяльності. Восьме питання покликане з'ясувати узагальнений досвід успішної тренерської роботи в різних країнах, а саме за чий рахунок має відбуватися вирішення економічних питань. Думки розподілились у відсоткових значеннях відповідно максимального рангу так: за кошти держави вважають 20% респондентів; за підтримки спонсорів – 20%; перевагу комбінованій формі фінансування віддали 60 % респондентів. Жоден з тренерів не виставив максимальний ранг щодо забезпечення підготовки юних спортсменів за рахунок батьків.

Узгодженість думок експертів підтверджена за допомогою коефіцієнта конкордації Кендалла, оскільки за даною експертизою W=0,292 статистично

значущий на рівні p = 0,0327 (емпіричне значення χ^2-критерію Пірсона – χ^2 (n=10, df = 3) = 8,76. Отже, можемо зробити висновок, що експертиза відбулася, думки експертів узгоджені.

Таблиця 4.8

Оцінка відповіді на запитання, «як має відбуватися фінансування підготовки спортсменів у дитячо-юнацькому баскетболі?» (n=10)

Об'єкт експертизи	Статистичні показники			
	Середній ранг	Сума рангів	$\bar{x}$	S
за рахунок держави	2,4	24	2,4	1,2
за рахунок спонсорської допомоги	2,5	25	2,5	1,0
за рахунок коштів батьків юних спортсменів	1,7	17	1,7	0,9
має бути комбінована форма фінансування	3,4	34	3,4	0,8

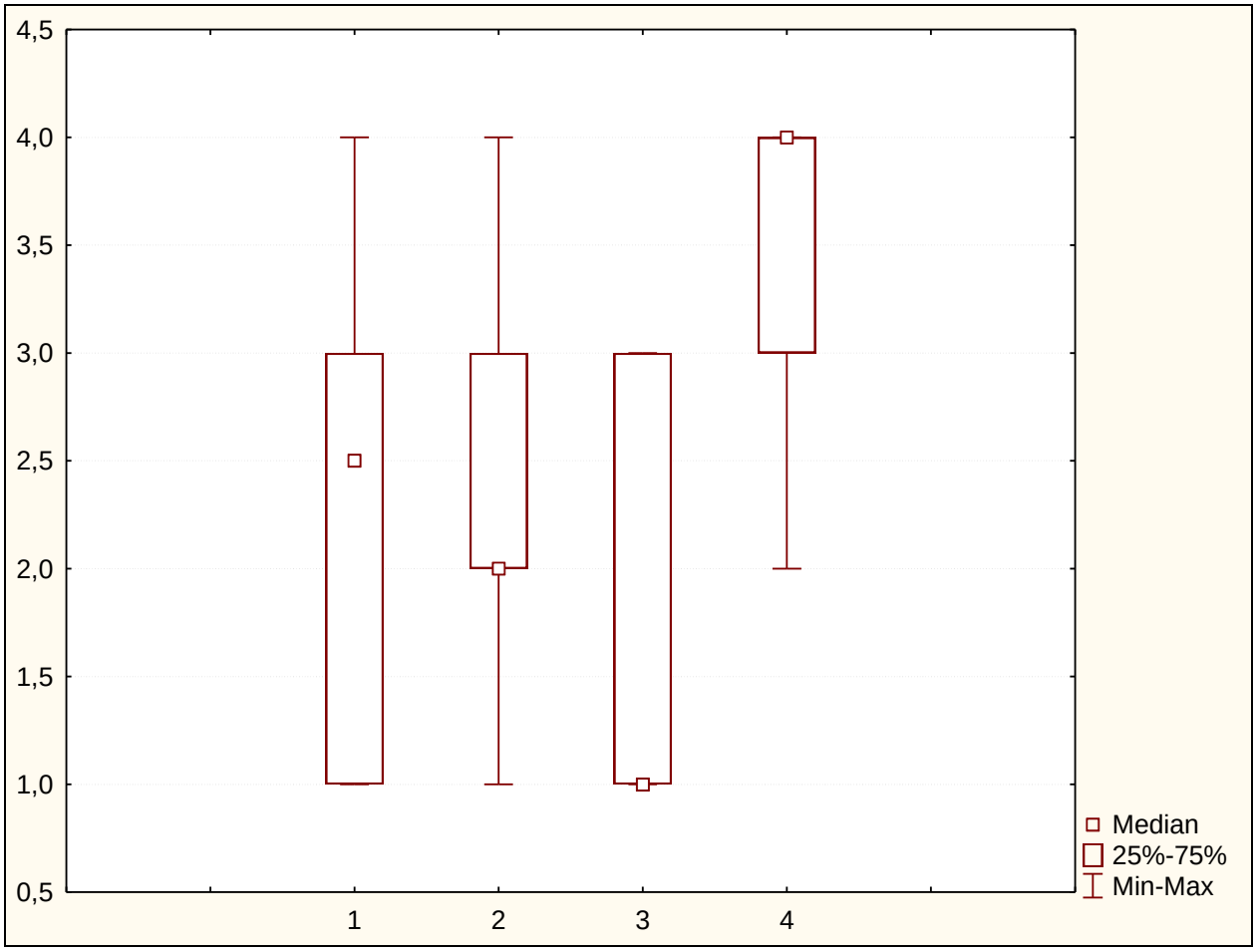

Рис. 4.8. Рангова оцінка форм фінансування підготовки спортсменів у дитячо-юнацькому баскетболі (n=10)

Основним питанням анкети стало дев'яте, що охарактеризувало потребу визначення думок закордонних фахівців щодо стилю управління змагальною та

навчально-тренувальною діяльністю. Сучасні тенденції тренерської роботи диктують нові вимоги до взаємодії тренер-спортсмен, що, як виявилося, актуально не тільки у вітчизняному просторі. Попри, різноманітність думок стосовно найбільш сприятливого для успішної тренерської комунікації стилю управління сучасним поколінням юних баскетболістів, переважна більшість схильна вважати існуючою наявну потребу наукового обґрунтування нового стилю управління з урахуванням особливостей, потреб, мотивів та інтересів особистості, що вимагає сьогодення (80% тренерів виставили максимальний ранг). Загальновідомі стилі управління за сумою рангів представлено відповідно сучасним тенденціям розвитку толерантного суспільства.

Узгодженість думок експертів підтверджена за допомогою коефіцієнта конкордації Кендалла, оскільки за даною експертизою W=0,540 статистично значущий на рівні p = 0,00103 (емпіричне значення χ^2-критерію Пірсона – χ^2 (n=10, df = 3) = 16,2. Отже, можемо зробити висновок, що експертиза відбулася, думки експертів узгоджені.

Таблиця 4.9

Оцінка відповіді на запитання, «який стиль управління змагальною та навчально-тренувальною діяльністю, на Вашу думку, є найбільш сприятливим для успішної тренерської комунікації з сучасним поколінням юних баскетболістів?» (n=10)

Об’єкт експертизи	Статистичні показники			
	Середній ранг	Сума рангів	$\bar{x}$	S
авторитарний	1,4	14	1,4	0,8
демократичний	2,6	26	2,6	0,8
ліберальний	2,3	23	2,3	0,8
наявна потреба наукового обґрунтування нового стилю управління з урахуванням особливостей, потреб, мотивів та інтересів особистості	3,7	37	3,7	0,7

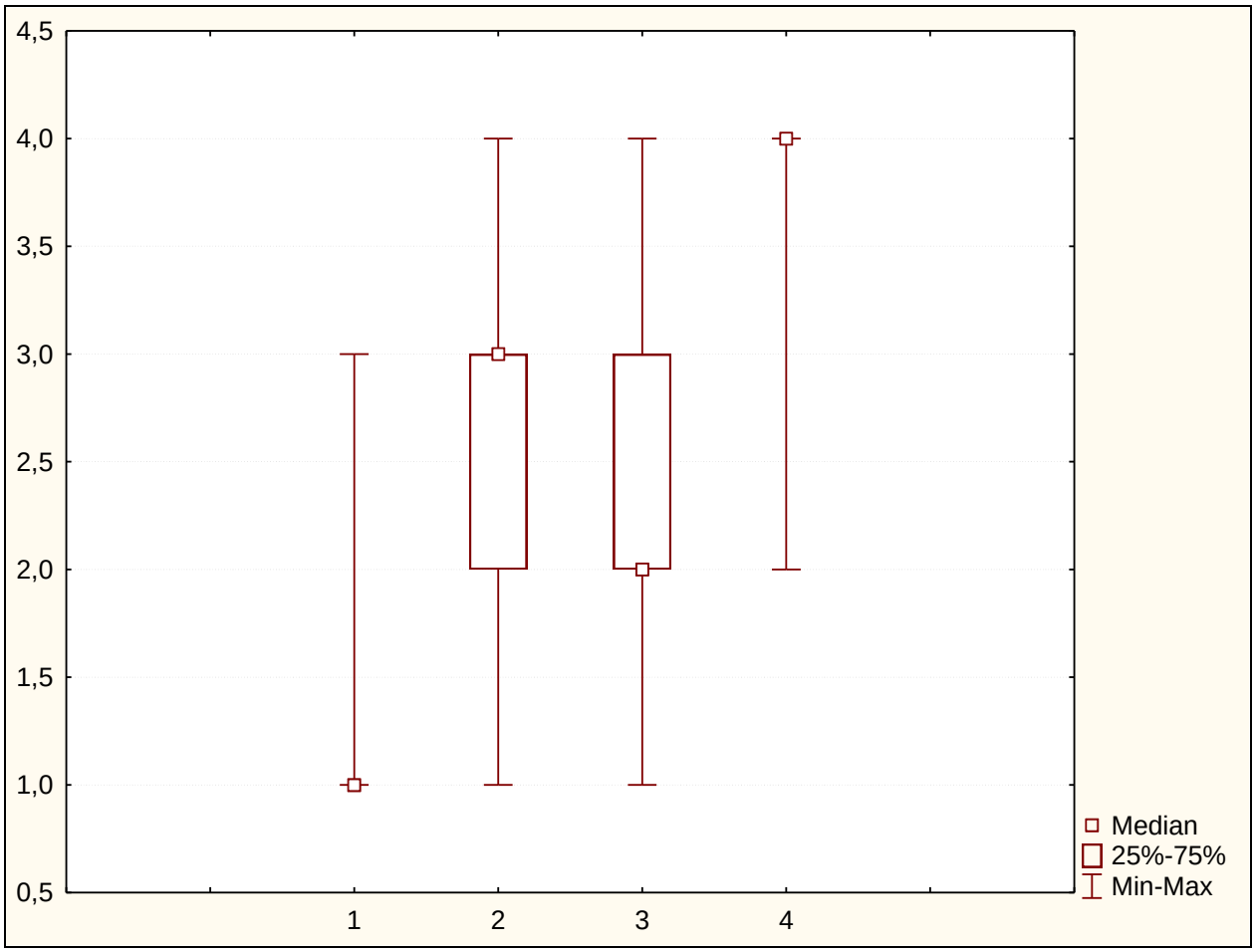

Рис. 4.9. Рангова оцінка щодо сприятливого стилю управління змагальною та навчально-тренувальною діяльністю (n=10)

Останнім питанням анкети стало питання відкритого типу для з'ясування сучасних тенденцій розвитку, які характеризують дитячо-юнацький баскетбол у країні респондента. Є підстави до узагальнення через високий відсоток подібних відповідей, які зазначили опитані фахівці:

- недостатня ефективність системи підготовки, що пояснюється зменшенням кількості якісних тренерських кадрів, готових до змін з урахуванням сучасних тенденцій розвитку дитячо-юнацького баскетболу в світі;
- складність врахування індивідуальних психологічних особливостей зростаючого покоління, їх потреби, можливості та інтереси щодо форми подачі теоретичного і практичного матеріалу для вивчення та набуття необхідних навичок юними спортсменами;

- відсутність вагомого зацікавлення в розвитку дитячо-юнацького баскетболу з боку професійних клубів, котрі ставлять у пріоритет престиж і фінансове зростання.

Іноземні тренери сформулювали проблему, що є характерною ознакою і українського дитячо-юнацького баскетболу, через потребу фінансування навчально-тренувальної і змагальної діяльності батьками, що робить наявним їх втручання у тренувальний процес. Американські тренери об'єднались у зазначенні тенденцій, спрямованих у бік професіоналізації і специфікації (заняття лише одним видом спорту, навіть з самого раннього віку) та рух до пріоритетності клубів і академій, які більше зацікавлені у фінансовій вигоді. Позитивною стороною сучасного розвитку дитячо-юнацького баскетболу представили можливість здобуття стипендій на отримання вищої освіти, що стимулює бажання змагатись на професійному рівні. Іспанський фахівець проаналізував потребу вдосконалювати індивідуальні навички, як основну ознаку сучасного баскетболу в Іспанії. Представників югославської школи баскетболу об'єднало бачення розумної співпраці між школами та клубами, вдосконалення системи змагань на всіх рівнях і розвиток та удосконалення рівня підготовленості тренерів за допомогою практичних семінарів.

Проведене дослідження визначило напрямки спрямованості закордонних тренерів на планування навчально-тренувального процесу з урахуванням сучасних підходів до психологічних особливостей юних баскетболістів і потребу обґрунтування нового стилю ефективного управління та відповідної комунікації задля досягнення спортивного результату.

4.2. Алгоритм реалізації сучасних підходів до оптимізації стилю тренерської діяльності з урахуванням індивідуальних особливостей юних баскетболістів

Сучасні тенденції розвитку гри баскетбол диктують високі вимоги до навчально-тренувального процесу спортсменів на всіх етапах багаторічного удосконалення, потребують врахування сучасних особливостей розвитку гри, а

відтак пошуку нових підходів до оптимізації процесу підготовки юних баскетболістів. Високо піднята планка рівня індивідуальної майстерності професійних спортсменів свідчить про існування суттєвих змін змагальної діяльності і, як наслідок, необхідності змін у підходах до навчально-тренувального процесу юних гравців. Силова боротьба в межах баскетбольного майданчика і у повітрі, агресивно-вольовий захист, величезний психологічний тиск з боку всіх учасників змагального процесу (гравців, тренерів, суддів, глядачів), швидкість виконання техніко-тактичних прийомів в умовах ліміту часу характерні сучасному баскетболу, до якого необхідно якісно готувати баскетболістів всієї вибудованої вертикалі від дитячо-юнацького і аматорського до професійного і олімпійського спорту.

За всю історію і еволюцію розвитку правил гри баскетбол доцільно зазначити особливе ставлення до підготовки спортсменів різних ігрових амплуа у ретроспективі розгляду. Першоджерело запиту складно визначити через зміни в правилах, що викликані необхідністю створення рівних умов всім учасникам гри, що в свою чергу змінює зростаючий рівень технічної, тактичної, фізичної і психологічної підготовленості від юних баскетболістів до професіоналів і все це з урахуванням сучасних вимог глобалізації в питаннях видовищності і реклами.

Наприклад, пошук дієвих підходів до оптимізації стилю тренерської діяльності потребує гнучкого урахування індивідуальних особливостей юних баскетболістів в сукупності з викликами сучасних тенденцій розвитку гри і запитів на універсалізацію гравця чи набуття навичок ефективної реалізації в суміжних амплуа. Раніше розподіл на три ігрових амплуа (захисник, нападник і центровий) передбачало відносно чіткий розподіл ролей, що визначали якісні характеристики гравця у питаннях схильності до виконання визначених функцій у грі і відповідність за антропометричними даними:

- захисник – як правило, гравець невисокого зросту з високими швидкісними здібностями і налаштованістю до створення гри у нападі, якісної гри у захисті і організації командної роботи;

- нападник – з яскраво вираженими лідерськими якостями і високим рівнем індивідуальної майстерності володіння м’ячем;
- центровий – гравець з перевагою ростових даних для виконання дій у нападі і захисті на підступах до кошика.

В залежності від кількості гравців різних амплуа у команді і їх вміння, тренерами формувалася стратегія і тактика ведення змагальної боротьби, але такі вимоги стали історією у 80^{ті} роки минулого століття. На зміну їм прийшов розподіл гравців по 5 амплуа: розігрувач, атакувальний захисник, легкий форвард, важкий форвард і центровий. Науковим обґрунтуванням стала кількість гравців на баскетбольному майданчику в одній команді (5) і зміни у вимогах до амплуа баскетболістів. Звісно, і донині залишається важливим урахування антропометричних даних, але кінець ХХ століття вніс суттєві корективи у відповідність цим вимогам на користь фізичної підготовленості і індивідуальної майстерності гравців. Спеціалістів перестали дивувати високі атлети в амплуа розігрувач, які демонструють швидкість обігрування і периферичне бачення майданчика, маса тіла центрових дозволила мати пріоритет у боротьбі під щитами і не програвати єдиноборство, поступаючись у зрості. Розподілу за п’ятьма амплуа у баскетболі характерні зміни в підходах до підготовки і навчання гравців конкретних амплуа, що стимулювало перегляд арсеналу базових навичок баскетболістів. Наприклад, триочковий кидок став нормою для гравців усіх амплуа, хоча раніше тренувати кидок з дальньої відстані центровому гравцю вважалося зайвою витратою часу. Крім того, вимоги до ігрових амплуа п’яти гравців передбачали формування відповідних навичок індивідуального протистояння, як в нападі, так і в захисті з урахуванням обмеженого простору конкретної частини майданчика для прийняття рішення і виконання дії. Звісно, тактичні багатоходові переміщення потребували зміни позицій, але у кінцевому підсумку, частіше всього виведення гравців на атакувальні позиції реалізовувалося у відповідності з класичним розміщенням гравців по амплуа на майданчику.

На початку XXI століття баскетболу притаманні значна кількість суттєвих змін у правилах гри, впровадження нововведень в суддівські трактовки й механіку суддівства. В контексті теми, що розглядається, особливе місце посіло скорочення часу на атаку, що сприяло початку кардинальних змін в підходах до індивідуальної і командної підготовки юних баскетболістів. На зміну багатоходовим командним комбінаціям вимушено прийшли короткі групові взаємодії і особлива потреба у підвищенні індивідуальної фізичної і техніко-тактичної майстерності гравців. Сьогодення в ростерах команд, представлених на сайті Міжнародної федерації баскетбольних асоціацій (FIBA) перед основними змаганнями (чемпіонати Європи, світу і Олімпійські ігри), спостерігаємо вже сім ігрових амплуа, що свідчить про новий перерозподіл функцій і виокремлення їх як ті, що характеризують баскетбольну особистість гравця з урахуванням дій, які він виконує на майданчику.

Сучасні амплуа, позиціонують баскетболістів, підкреслюючи можливості реалізації навичок спортсменів, затребувані змагальною тактикою гри конкретної команди: G/ guard/ захисник; PG/ pointguard/ розігрувач; SG/ shootingguard/ атакувальний захисник; F/ forward/ нападник; SF/ smallforward/ легкий нападник; PF/ powerforward/ важкий нападник; C/ center/ центровий.

У той же час, сучасний баскетбол рухається у напрямку універсалізації ігрових амплуа, а вже зараз затребувані спортсмени, здатні реалізувати власний потенціал у суміжних амплуа (захисник-розігрувач, важкий форвард-центровий). Обмежені навички, що складають основу визначених техніко-тактичних дій, відповідні конкретному амплуа, формують прив’язку до прогнозованих рішень, стримують ситуаційну творчість поставлених завдань, притаманну баскетболу.

Багатогранність базових навичок гравця дозволяє розширити можливості у атаці (наприклад, ситуаційно зігравши у позиції центрового гравця, високий розігрувач зможе використати перевагу у зрості; центровий з навичками довгого обігрування і кидком з дальньої відстані, виходячи за межі триочкової лінії від щита створює прецедент команді суперника в прийнятті непростого

рішення вивести з-під кошика свого центрового, тим самим знижуючи власні можливості боротьби в захисті).

Дискусійні питання прихильників ранньої ігрової спеціалізації і їх супротивників стосовно визначення часу початку спеціалізації, специфіки вибору, особливостей вимог і підходів до навчання техніко-тактичним діям відповідного ігрового амплуа гравців обумовлюють виокремлення проблеми та її розгляду. Сформовано анкету з 11 питань та з'ясовано бачення 27 досвідчених тренерів ВЮБЛ з дискусійних питань у підготовці юних баскетболістів, що стосуються визначення часу початку спеціалізації, специфіки вибору, особливостей вимог і підходів до навчання техніко-тактичним діям відповідного ігрового амплуа гравців.

Першочерговим питанням анкети стало визначення у ставленні до необхідності ранньої спеціалізації юних баскетболістів за амплуа. Це питання завжди має резонансні думки науковців і практиків, які висловлюють власну позицію та наводять переконливі докази необхідності схильності в той, чи інший бік. Проте, опитана група фахівців-практиків продемонструвала єдність поглядів: 94% респондентів відповіли, що не вважають необхідною ранню спеціалізацію, а 6% висловилися про таку необхідність.

Логічно послідовним стало з'ясування віку, у якому доцільно формувати навички гри юного баскетболіста у конкретному ігровому амплуа, адже за програмою ДЮСШ передбачено навчання гравців 8-16 років. Думки тренерів розподілилися так: 9 років – 6%; 12 років – 12,5%; 13 років – 25%; 14 років – 37,5%; 16 років – 19%. Очевидна розгалуженість у підходах до початку набуття спеціальних навичок відповідного амплуа, хоча переважна більшість (62,5%) в сукупності визначила вік 13-14 років (25% і 37,5% відповідно). Уточнення позиції практиків у цьому питанні дозволяє зазначити, що тренери індивідуально сприймають визначення загально вживаного поняття «рання спеціалізація», а термін вікового цензу від 9 до 16 років.

Третім питанням анкети стало з'ясування підходів до вибору і формування пріоритетних вимог тренерів до конкретного гравця команди

стосовно амплуа. Запропоновані відповіді містили уточнення щодо визначення переваг у виборі амплуа. Більшість тренерів зазначили основним врахування антропометричних даних – 25%, розвитку фізичних якостей – 44%, тяжіння до виконання функціональних обов'язків на майданчику самого гравця – 12,5% і власна позиція тренера через потреби команди – 18,5%. Доцільно констатувати, що сучасний баскетбол, спрямований на агресивну фізичну боротьбу, до якої готують юних баскетболістів дитячі тренери.

Проведений ретроспективний аналіз доступної інформації стосовно розподілу гравців за амплуа надав підстави запропонувати вибір функцій гравців на баскетбольному майданчику у кількості трьох, п'яти і семи позицій.

Так, 50% опитаних обрали з поміж запропонованих відповідей - 3 амплуа гравців (захисник, нападник і центровий); 37,5% – 5 амплуа (розігрувач, атакувальний захисник, легкий форвард, важкий форвард і центровий) та 12,5% – 7 амплуа (guard, pointguard, shootingguard, forward, smallforward, powerforward, center за класифікацією FIBA). Високий відсоток відповідей на користь трьох амплуа був передбачуваним, адже мова йде про вік, коли юні баскетболісти тільки набувають вміння за ігровими амплуа і отримують базові навички, проте досить високий відсоток (37,5%) на користь розподілу за п'ятьма ігровими амплуа свідчить про грунтовні підходи значущої кількості фахівців-практиків до ознайомлення зі стратегією і тактикою ведення боротьби у захисті і нападі вже на етапі базової підготовки юних баскетболістів.

Важливими для аналізу стали наступні три питання, які визначили бачення у підходах до підготовки юних баскетболістів трьох основних амплуа. Формулювання питань передбачало відповіді стосовно основних вимог, що висуває тренер до амплуа і найголовніше як для цього реалізує техніко-тактичну підготовку у спеціальних вправах юних баскетболістів. Для однозначності розуміння питань було наведено приклади, що його характеризують, проте ці питання сформовані для висловлення власної думки, тому варіантів відповідей, що обмежили б респондентів надано не було.

Узагальнюючи бачення фахівців, які погодились взяти участь у дослідженні, доцільно зазначили такі вимоги до амплуа:

- амплуа розігрувач – бачення майданчика, вміння створити умови для реалізації нападу і організації захисту, швидкість прийняття рішень, якісне володіння м’ячем у обігруванні суперника, ефективні передачі;
- амплуа нападник – лідерські якості, арсенал атакуючих дій (стабільний кидок, вміння обігрувати), боротьба за відскок і баскетбольне IQ (розуміння гри);
- амплуа центровий – боротьба за підбирання, займання позиції у нападі, захисні дії, стабільний кидок (ближній, середній, штрафний), володіння передачею партнеру з позиції спиною до кошика.

Значущим стало наступне питання, що свідчить про сучасність поглядів тренерів юних баскетболістів, які є майбутнім резервом баскетболу країни. На питання «Чи вважаєте Ви, що розвиток баскетболу рухається у напрямку універсалізації вимог до майстерності гравців і нівелює вимоги до амплуа?» спеціалісти зазначили: «так» – 94%; «ні» висловились – 6%. Поясненням такого результату слугує приклад виступів професіоналів на міжнародній арені, коли реалізація індивідуальної майстерності досягається у швидкому реагуванні на запропоновану ігрову ситуацію (нерівноцінна заміна, перевага зросту або фізичних якостей), а не за рахунок заздалегідь запланованих і водночас прогнозованих дій. Набуття таких вмінь в навчально-тренувальному процесі передбачає отримання широкого спектру індивідуальних техніко-тактичних дій, притаманних різним ігровим амплуа.

Наступне питання покликане з’ясувати практичну сторону підходів тренерів до навчально-тренувального процесу. На питання «Чи вбачаєте Ви потребу набуття гравцем ігрових навичок у 2-3 суміжних амплуа?» 94% респондентів висловися «так», проте «ні» зазначили – 6%.

Особливості організації роботи на тренуваннях стосовно набуття і відпрацювання навичок гри в нападі/захисті у визначеному амплуа вдалося виявити за допомогою питання про пріоритетні підходи до організації

спеціальних вправ у протидії гравців. Ефективними для більшості тренерів стали вправи в поєднанні протидії гравців одного і різних ігрових амплуа - 62,5%, тоді як 37,5% переважно вважають необхідною роботу при протидії різним амплуа і жоден з тренерів не зазначив потребу у протидії гравців одного амплуа в чистому вигляді. Це доводить переконання тренерів у баченні сучасних тенденцій розвитку гри баскетбол саме у пошуку шляхів реалізації ігрової майстерності баскетболістів за допомогою вмінь та навичок ведення змагальної боротьби на майданчику з урахуванням власних переваг конкретної ситуації (протидія низького за зростом гравця з навичками швидкісного ведення і високого, фізично розвиненого, гравця може бути рівноцінною з ситуативними перевагами).

Останнє питання гугл-форми дозволило визначити вподобання у роботі тренерів з гравцями конкретних амплуа та переконання стосовно складу команди під їх керівництвом у можливості демонстрації якісного змагального процесу. І хоча питання формувалося, як пропозиція обрати бажану кількість гравців за амплуа з 12 гравців, ідеалізуючи ситуацію, отримані результати свідчать про класичні підходи тренерів до формування складу гравців переважно з трьох амплуа (5 розігрувачів, 4 нападника, 3 центрових).

Достатньо висока однорідність думок респондентів з низки питань, що завжди викликала потужну дискусію спонукає до розуміння змін, що сформували сталі бачення розвитку баскетболу в Україні з питань підготовки в дитячо-юнацькому баскетболі.

У сучасних умовах розвитку дитячо-юнацького спорту особливої актуальності набуває питання оптимізації стилю тренерської діяльності, що грунтується на принципах індивідуалізації та наукової обґрунтованості тренувального процесу. Сукупність проведених досліджень з питань вивчення практичної діяльності тренерів надає підстави аргументованого формулювання узагальненого алгоритму оптимізації стилю тренерської діяльності в баскетболі (рис.4.10).

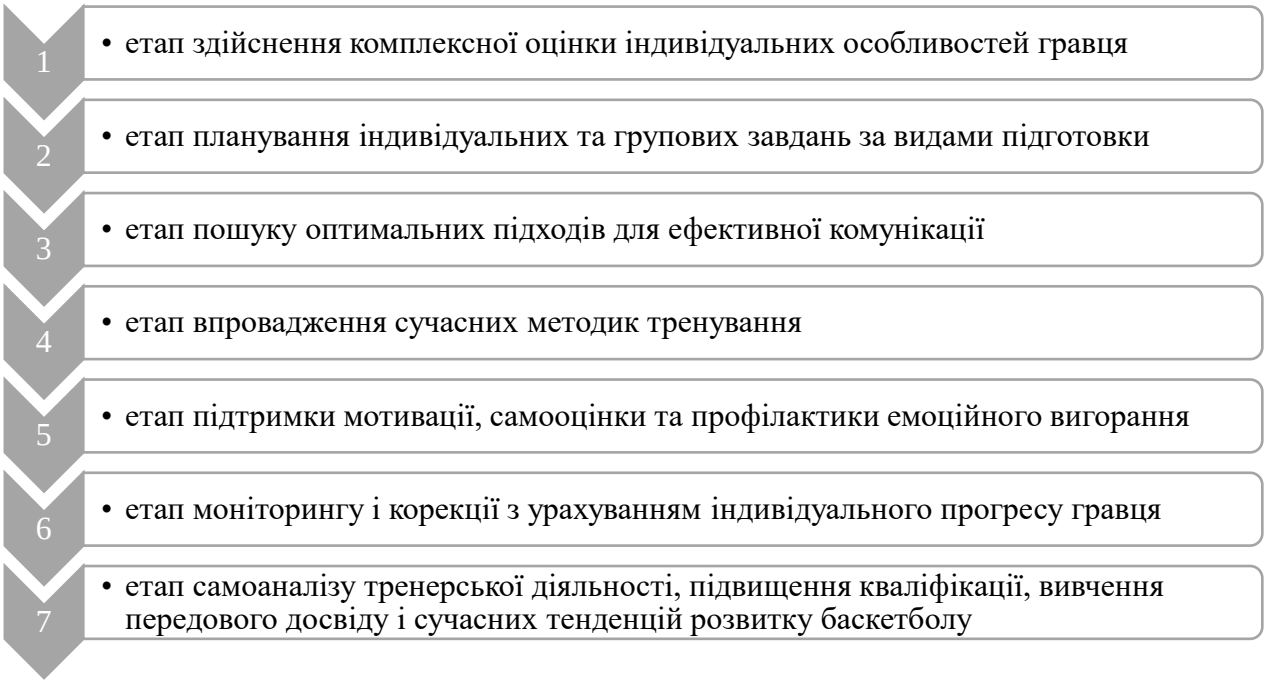

Рис. 4.10. Алгоритм оптимізації стилю тренерської діяльності

Алгоритм оптимізації стилю тренерської діяльності відображає послідовність дій тренера, спрямованих на підвищення ефективності підготовки юних баскетболістів:

1) етап здійснення комплексної оцінки індивідуальних особливостей баскетболіста (визначення стану здоров’я та рівня за видами підготовки);

2) етап планування індивідуальних та групових завдань за видами підготовки (персоналізована розробка програми підготовки, що враховує темпи розвитку, рівень підготовленості, дозування навантажень, характертика фізиних наванажень);

3) етап пошуку оптимальних підходів для ефективної комунікації та досягнення результатів (врахування можливостей орієнтації на співпрацю, психофізіологічних характеристик (темперамент, можливості опанування навчального матеріалу, мотивацію, емоційну стійкість тощо);

4) етап впровадження сучасних методик тренування з послідовним вирішенням поставлених завдань (відеоаналіз ТТД, цифрові технології контролю навантажень, моделювання ігрових ситуацій, розвиток навичок, ігрового мислення);

5) етап підтримки внутрішньої мотивації баскетболістів, самооцінки та профілактики емоційного вигорання;

6) етап моніторингу і корекції з урахуванням індивідуального прогресу гравця, що передбачає корекцію завдань і навчально-тренувальної програми;

7) етап самоаналізу тренерської діяльності, підвищення кваліфікації, вивчення передового досвіду і сучасних тенденцій розвитку баскетболу.

Запропонований алгоритм дій дозволяє максимальне врахування індивідуальних особливостей юних баскетболістів, сприяє підвищенню якості їх підготовки та забезпечує системність підходу до оптимізації стилю тренерської діяльності, що підтверджено його впровадженням у навчально-тренувальний процес юних баскетболісток в ході взаємодії з тренерами команд СДЮШОР-Мобі (Додаток П).

4.3. Обґрунтування концептуальної моделі оптимального тренерського стилю роботи з дитячо-юнацькими командами і ефективність її інтеграції в навчально-тренувальний та змагальний процес

Тренерська діяльність охоплює багатогранний спектр завдань та обов’язків, що забезпечують комплексну підготовку спортсменів до змагальної діяльності. Вона включає технічну, тактичну, фізичну, психологічну, теоретичну та інтегральну підготовку, кожна з яких має вирішальне значення для формування всебічно розвиненого баскетболіста. Характер та специфіка тренерської роботи значною мірою залежать від рівня підготовленості спортсмена, досвіду самого тренера, етапу навчально-тренувального процесу та рівня значущості майбутніх змагань.

Значною мірою ефективність тренерської діяльності визначається здатністю тренера з баскетболу адаптувати методологічні підходи відповідно до індивідуальних особливостей кожного спортсмена. Крім того, важливим аспектом є аналіз та вирішення проблем, які виникають у процесі тренувальної та змагальної діяльності, що охоплює як спортивні, так і організаційні питання. Зокрема, тренер повинен володіти навичками стратегічного планування,

коригування тренувальних програм, управління мотивацією та психологічним станом юних спортсменів, обумовлених реаліями сьогодення.

Окрім безпосередньої роботи у тренувальному процесі, тренер виконує широкий спектр завдань, пов'язаних із підготовкою до змагань, організацією спортивних заходів, комунікацією зі спортсменами та їхнім найближчим оточенням. Він відіграє ключову роль у формуванні спортивної культури та забезпеченні ефективної взаємодії між спортсменом, командою та адміністрацією спортивної організації.

Тренерська діяльність є складним, багаторівневим процесом, що потребує глибоких знань, аналітичних здібностей, гнучкості та стратегічного мислення. Вона передбачає не лише навчально-тренувальну роботу, а й вирішення широкого спектра питань, що визначають успішність спортсмена як на рівні окремих змагань, так і в довгостроковій перспективі його спортивної кар'єри. Формування стилю управління командою у спортивних іграх - це складний процес, що грунтується на всебічному аналізі впливових чинників, які визначають ефективність взаємодії тренера зі спортсменами. Управління командою у спортивних іграх можна розглядати як динамічний процес, що включає адаптацію спадкових та набутих характеристик тренера відповідно до умов і викликів, які постають перед командою. Стиль управління командою у спортивних іграх – це багатовимірний конструкт, який потребує глибокого аналізу, постійного вдосконалення та адаптації до змінних умов змагальної діяльності. Його ефективність залежить від гармонійного поєднання наукових підходів, професійного досвіду та індивідуальних характеристик тренера.

Комплексне вивчення особистісно-професійних характеристик тренера є необхідним для глибокого розуміння чинників, що впливають на ефективність його взаємодії зі спортсменами та на результати їхньої спортивної діяльності. Відповідна діагностика дозволяє не лише зафіксувати наявний рівень розвитку важливих якостей, але й виявити напрямки подальшого удосконалення системи підготовки тренерських кадрів у баскетболі. Проведений аналіз методик, застосованих у дослідженні, дозволяє стверджувати, що обраний діагностичний

інструментарій забезпечує комплексне вивчення ключових аспектів професійної діяльності тренера. Зокрема, методики дозволяють оцінити особливості стилю керівництва, рівень самоефективності, сформованість комунікативних та організаторських здібностей, мотивацію до досягнення успіху та структуру професійної мотивації.

Для оцінки індивідуальних характеристик тренера та аналізу стилів керівництва було проаналізовано отримані результати опитувань. Для аналізу зв'язків між всіма отриманими результатами опитувань було визначено коефіцієнти кореляції між досліджуваними змінними (кореляції парні) (табл. 4.10). Найвища позитивна кореляція: Ко та мотивація до успіху (r = 0,52) – вища оцінка (Ко) пов'язана з вищим рівнем мотивації; Ко та суперництво (r = 0,43). Найвища негативна кореляція: суперництво і пристосування (r = -0,55) – чим більше суперництва, тим менше схильності до пристосування; суперництво і уникнення (r = -0,52). Незначні або слабкі зв'язки між: Кк і стратегіями поведінки; мотивація до успіху і більшістю стратегій (слабкий вплив, крім уникнення r=-0,31). Показники самоефективності та рівня мотивації не виявили статистично значущих кореляцій з іншими досліджуваними змінними, що може свідчити про їх відносну автономність у структурі професійних якостей тренерів.

Аналіз кореляційних зв’язків між показниками управлінської діяльності тренерів (n=21)

Таблиця 4.10

	Стиль_керівництва	Самоефективність	Комунікативна	Організаторська	Мотивація_до_успіху	Суперництво	Співробітництво	Компроміс	Уникнення	Пристосування	Мотивація_профес_дія
Стиль_керівництва											
Кореляція Пірсона	1,000	0,175	-0,091	-0,321	-0,182	**-0,453[a]**	0,303	0,016	0,085	0,361	0,155
Знач. (двобічна)		0,447	0,695	0,156	0,429	0,039	0,181	0,945	0,714	0,108	0,502
Самоефективність											
Кореляція Пірсона	0,175	1,000	0,208	-0,026	0,017	0,129	0,236	-0,356	-0,339	0,165	-0,354
Знач. (двобічна)	0 ,447		0,367	0,910	0,943	0,577	0,302	0,113	0,133	0,474	0,116
Комунікативна											
Кореляція Пірсона	-0,091	0,208	1,000	**0,531**[a]	0,136	0,282	-0,206	-0,241	-0,298	0,134	0,250
Знач. (двобічна)	0,695	0,367		0,013	0,556	0,215	0,371	0,292	0,190	0,563	0,274
Організаторська											
Кореляція Пірсона	-0,321	-0,026	**0,531[a]**	1,000	0,393	0,432	-0,338	0,019	-0,260	-0,236	0,222
Знач. (двобічна)	0,156	0,910	0,013		0,078	0,050	0,134	0,935	0,254	0,302	0,334
Мотивація_до_успіху											
Кореляція Пірсона	-0,182	0,017	0,136	0,393	1,000	0,333	-0,309	-0,348	-0,052	0,087	-0,114
Знач. (двобічна)	0,429	0,943	0,556	0,078		0,141	0,172	0,122	0,823	0,709	0,623
Суперництво											
Кореляція Пірсона	**-0,453[a]**	0,129	0,282	0,432	0,333	1,000	-0,184	**-0,478[a]**	**-0,519[a]**	**-0,552[a]**	-0,043
Знач. (двобічна)	0,039	0,577	0,215	0,050	0,141		0,426	0,028	0,016	0,009	0,852
Співробітництво											
Кореляція Пірсона	0,303	0,236	-0,206	-0,338	-0,309	-0,184	1,000	-0,014	-0,268	-0,273	-0,174
Знач. (двобічна)	0,181	0,302	0,371	0,134	0,172	0,426		0,952	0,240	0,231	0,451
Компроміс											
Кореляція Пірсона	0,016	-0,356	-0,241	0,019	-0,348	**-0,478[a]**	-0,014	1,000	0,047	-0,230	-0,077
Знач. (двобічна)	0,945	0,113	0,292	0,935	0,122	0,028	0,952		0,839	0,316	0,739
Уникнення											
Кореляція Пірсона	0,085	-0,339	-0,298	-0,260	-0,052	**-0,519[a]**	-0,268	0,047	1,000	0,292	0,183
Знач. (двобічна)	0,714	0,133	0,190	0,254	0,823	0,016	0,240	0,839		0,200	0,428
Пристосування											
Кореляція Пірсона	0,361	0,165	0,134	-0,236	0,087	**-0,552[a]**	-0,273	-0,230	0,292	1,000	0,145
Знач. (двобічна)	0,108	0,474	0,563	0,302	0,709	0,009	0,231	0,316	0,200		0,532
Мотивація_профес_діяльності											
Кореляція Пірсона	0,155	-0,354	0,250	0,222	-0,114	-0,043	-0,174	-0,077	0,183	0,145	1,000
Знач. (двобічна)	0,502	0,116	0,274	0,334	0,623	0,852	0,451	0,739	0,428	0,532	

а. Значущість на рівні 0,05

Для виявлення прихованих факторів, які впливають на набір змінних та для зменшення кількості змінних та їх взаємозв'язків між ними використовувався факторний аналіз. В аналізі психологічних та соціальних аспектів використовується метод головних компонент.

На основі проведеного факторного аналізу методом головних компонент було досліджено структуру взаємозв'язків показників управлінської діяльності тренерів. Результати розподілу сукупної дисперсії показників управлінської діяльності тренерів дитячо-юнацьких баскетбольних команд (табл. 4.11) та матриця компонентів (табл. 4.12) як результат факторного аналізу наведені нижче.

Таблиця 4.11

Розподіл сукупної дисперсії показників управлінської діяльності тренерів дитячо-юнацьких баскетбольних команд

Компонента	Початкові власні значення			Після обертання		
	λ	%, дисперсії	Накопичуваний відсоток	λ	%, дисперсії	Накопичуваний відсоток
1	2,87	26,10%	26,10%	2,36	21,5%	21,5%
2	1,97	17,90%	44,00%	1,88	17,1%	38,6%
3	1,79	16,30%	60,30%	1,95	17,7%	56,3%
4	1,28	11,70%	72,00%	1,73	15,7%	72,0%
5	0,96	8,70%	80,70%	-	-	-
6	0,72	6,50%	87,20%	-	-	-
7	0,48	4,30%	91,60%	-	-	-
8	0,43	3,90%	95,50%	-	-	-
9	0,32	2,90%	98,40%	-	-	-
10	0,17	1,60%	100,00%	-	-	-
11	3,89E-16	0,00%	100,00%	-	-	-

За результатами факторного аналізу, проведеного методом головних компонент, було визначено 4 значущих фактори, власні значення яких перевищують одиницю ($\lambda > 1,0$). Сумарно виділені фактори пояснюють 72,0% сукупної дисперсії показників, що свідчить про високу репрезентативність обраної моделі. Застосування ортогонального обертання за методом Varimax дозволило збалансовано перерозподілити дисперсію між компонентами для отримання чіткої та простої для інтерпретації структури: перший фактор пояснює 21,5% дисперсії, другий - 17,1%, третій - 17,7%, четвертий - 15,7%.

Компоненти які мають власні значення, менші за 1,0, були вилучені з подальшого аналізу.

Таблиця 4.12

Матриця головних компонент

	Компонент									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Стиль керівництва	0,55	0,11	0,48	0,33	0,05	0,43	0,05	0,23	0,19	0,27
Самоефективність	-0,16	0,56	0,62	-0,03	-0,25	-0,18	-0,14	-0,21	-0,12	0,31
Комунікативна	-0,56	-0,21	0,39	0,49	-0,21	-0,19	-0,10	0,31	-0,17	-0,17
Організаторська	-0,73	-0,31	-0,11	0,29	-0,27	0,23	0,24	-0,13	-0,22	0,17
Мотивація до успіху	-0,52	-0,24	0,22	-0,49	-0,06	0,57	-0,17	-0,02	-0,06	-0,12
Суперництво	-0,87	0,20	-0,10	-0,08	0,32	-0,07	0,00	0,09	0,20	0,15
Співробітництво	0,30	0,74	0,01	0,26	0,24	0,23	0,03	-0,05	-0,35	-0,24
Компроміс	0,39	-0,06	-0,65	0,26	-0,56	0,11	-0,14	-0,03	0,07	0,05
Уникнення	0,53	-0,58	-0,03	-0,33	0,17	-0,10	-0,02	0,13	-0,40	0,24
Пристосування	0,37	-0,41	0,73	-0,10	-0,22	-0,09	0,11	-0,14	0,14	-0,22
Мотивація професійної діяльності	0,00	-0,59	0,07	0,58	0,47	0,04	-0,14	-0,25	0,04	0,03

Виділено чотири значущих фактори (власні значення > 1), які сумарно пояснюють 72% загальної дисперсії: Фактор 1: $\lambda = 2,87$ (26,1% дисперсії); Фактор 2: $\lambda = 1,97$ (17,9% дисперсії); Фактор 3: $\lambda = 1,79$ (16,3% дисперсії); Фактор 4: $\lambda = 1,28$ (11,7% дисперсії).

Найбільші факторні навантаження Фактора 1 (26,1% дисперсії) складається з:

- високого негативного навантаження: суперництво (-0,87), організаторська схильність (-0,73);
- помірно позитивного навантаження: стиль керівництва (0,55), уникнення (0,53), формують управлінську модель, яка може бути адаптивною з можливістю ухилятися від конфліктних ситуацій.

Такий набір навантажень фактора 1 вказує на необхідність балансу між конкурентною та адаптивною моделями управління. Інтерпретувати його можна, як «Фактор управлінської взаємодії».

Значущими навантаженнями Фактора 2 (17,9% дисперсії) є:

- високі позитивні навантаження: співробітництво (0,74), самоефективність (0,56);
- високі негативні навантаження: мотивація професійної діяльності (-0,59), уникнення (-0,58).

Такий набір навантажень демонструє важливість конструктивної командної роботи, яка підтримує особисту ефективність, але може знижувати внутрішню мотивацію, якщо не збалансована. Інтерпретація фактора 2: «Фактор конструктивної професійної взаємодії».

Для Фактора 3 (16,3% дисперсії) основними компонентами є:

- позитивні навантаження: пристосування (0,73), самоефективність (0,62);
- негативні навантаження: компроміс (-0,65).

Цей фактор відображає адаптивність як важливу характеристику ефективного управлінця, але надмірний компроміс може послаблювати впевненість у рішеннях. Інтерпретація Фактора 3 з таким набором навантажень «Фактор адаптивної самоефективності».

Фактор 4 (11,7% дисперсії) з ключовими показниками такими, як:

- високі позитивні навантаження: мотивація професійної діяльності (0,58), комунікативна схильність (0,49);
- помірні негативні навантаження: мотивація до успіху (-0,49).

Цей фактор демонструє роль комунікації та внутрішньої мотивації у формуванні професійної ефективності. Інтерпретація Фактора 4: «Фактор професійно-комунікативної мотивації».

Емпіричне дослідження, проведене з використанням факторного аналізу, виявило чотирифакторну структуру особистісно-професійних характеристик тренерів. Отримані результати підтверджують теоретичні положення про складність та багатогранність процесу управлінської діяльності тренера, що особливо актуально в умовах сучасних глобальних викликів та кризових явищ. Статистичний аналіз підтвердив щодо двох головних компонентів стилю керівництва: особистісних якостей та особливостей управлінської поведінки.

Виявлені фактори узгоджуються з концепцією Блейка Р. і Моутон Д. щодо двовимірності управлінської діяльності.

Результати проведеного дослідження свідчать про наявність комплексного профілю, що поєднує в собі високий рівень мотивації досягнення, внутрішню професійну мотивацію, впевненість у власній ефективності та адаптивну поведінку. Саме така комбінація ознак дає підстави для виділення ситуативно-інтегрального стилю керівництва як продуктивної моделі лідерства у спортивній діяльності.

На основі представлених статистичних даних та теоретичного аналізу, можна обґрунтувати виділення ситуативно-інтегрального стилю керівництва.

Ситуативно-інтегральний стиль керівництва характеризується поєднанням декількох ключових факторів – високої мотивації досягнення, глибокої професійної мотивації, гнучкого стилю лідерства та адаптивних поведінкових стратегій. Наші результати показують, що тренери з таким стилем мають виразну орієнтацію на успіх і професійну самореалізацію, що спонукає їх встановлювати амбітні цілі й наполегливо працювати для їх досягнення. Водночас ці тренери демонструють здатність змінювати свою манеру керівництва залежно від ситуації, комбінуючи різні підходи. Така гнучкість відповідає принципам ситуаційного лідерства, за якими ефективний наставник повинен адаптувати стиль керівництва до контексту [146]. Зокрема, успішні тренери можуть поєднувати демократичні прийоми з директивними, урізноманітнюючи свою поведінку для досягнення результату. Факторний аналіз підтверджує, що в одному кластері об’єднуються показники високої мотивації (як потреби до успіху, так і внутрішньої мотивації в професії), позитивної самооцінки та схильності до гнучкого стилю керівництва – такий кластер і відображає інтегральний стиль. Це узгоджується з теорією, що стиль лідерства є цілісною системою, яка включає риси особистості, навички і поведінку лідера [101, 105]. Іншими словами, ситуативно-інтегральний стиль формується через синтез особистісних мотивацій тренера та різноманітних лідерських прийомів, що разом забезпечує ефективне виконання управлінських функцій у конкретних

умовах. Висока самооцінка і прагнення до успіху спонукають такого тренера використовувати проактивні стратегії: наприклад, давати позитивне підкріплення спортсменам, впроваджувати індивідуальний підхід, застосовувати ефективні мотиваційні техніки. Як результат, поєднання високої мотивації тренера, гнучкого стилю і позитивних поведінкових стратегій є маркером ситуативно-інтегрального стилю керівництва, який сприяє успіху команди.

Вивчення особливостей підготовки та практичної діяльності тренерів дитячо-юнацьких команд з баскетболу, специфіки тренерської діяльності та обґрунтування сучасних підходів до виконання професійних обов'язків тренерів дитячо-юнацьких баскетбольних команд та наявна потреба наукового обґрунтування нового стилю управління з урахуванням особливостей, потреб, мотивів та інтересів юних спортсменів та спрямованості на результат спонукає до формування узагальненої моделі ситуативно-інтегрального стилю роботи з дитячо-юнацькими командами. Функціонування моделі грунтується на принципах індивідуалізації, системності, ситуаційного лідерства та партнерської рефлексії, структурує організацію тренерського стилю, базується на особистісно орієнтованому, інтегративному та на компетентнісному, здоров'язбережувальному, управлінському, аксіологічному підходах, а гнучкість запропонованого стилю є ключовою умовою ефективного управління навчально-тренувальним процесом та змагальною діяльністю юних баскетболістів (рис.4.11).

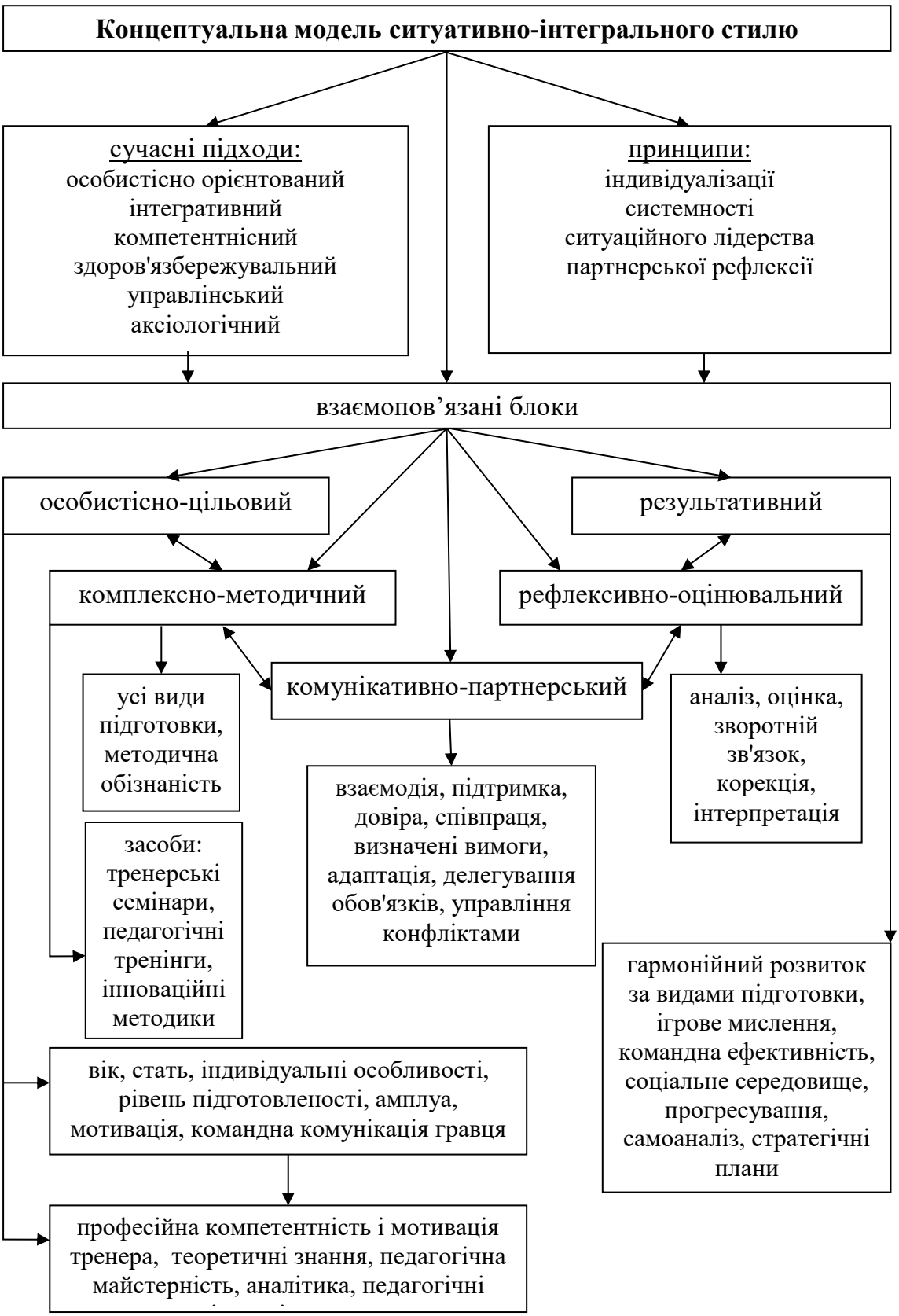

Рис. 4.11. Концептуальна модель ситуативно-інтегрального стилю діяльності тренера дитячо-юнацьких команд в баскетболі

Вивчення особливостей підготовки та практичної діяльності тренерів дитячо-юнацьких команд з баскетболу, специфіки тренерської діяльності та визначило необхідність обґрунтування сучасних підходів до виконання професійних обов'язків тренерів дитячо-юнацьких баскетбольних команд. Наявна потреба наукового обґрунтування нового стилю управління, притаманна поведінці сучасних тренерів, визначена дослідженням, спонукає до урахування особливостей, потреб, мотивів та інтересів юних спортсменів зі спрямованістю на результат, а відтак формування концептуальної моделі ситуативно-інтегрального стилю роботи з дитячо-юнацькими командами.

Функціонування концептуальної моделі ґрунтується на визначених принципах:

- індивідуалізації через необхідність врахування конкретних змінних, притаманних окремому тренеру та його команді (індивідуальних особливостей, психологічного розвитку, мотиваційної спрямованості);
- системності через визначені властивості взаємозалежність між видами підготовки та наявністю структури тренувального процесу;
- ситуаційного лідерства через специфічну адаптацію поведінки залежно від рівня зрілості, ситуацій та компетентності тренера та юних спортсменів;
- партнерської рефлексії, що передбачає осмислений аналіз та відображає структурно-функціональну організацію тренерського стилю та сучасних підходів.

Функціонування концептуальної моделі ситуативно-інтегрального стилю управління базується на визначених сучасних підходах:

- особистісно-орієнтований (характеризує централізацію особистості юного спортсмена/команди/тренера, визнаючи їх унікальність);
- інтегративний (враховує узгодженість, цілісність і гармонійність знань, методів, методик, теорій);
- компетентнісний (зі спрямованістю на розвиток і реалізацію компетентностей для вирішення практичних завдань змагальної діяльності в баскетболі);

- здоров’язбережувальний (виявляє пріоритетність до зміцнення фізичного та психічного здоров’я спортсмена та тренера);
- управлінський (передбачає поєднання засобів, методів, принципів та інструментів впливу на особистість з метою оптимізації процесу підготовки задля досягнення результату);
- аксіологічний (визначає наукову, педагогічну та філософську стратегію у взаємодії з гуманістичними орієнтирами).

Гнучкість запропонованого стилю є ключовою умовою ефективного управління навчально-тренувальним процесом та змагальною діяльністю юних баскетболістів на сучасному етапі розвитку.

Складові концептуальної моделі ситуативно-інтегрального стилю роботи з дитячо-юнацькими командами передбачають п’ять взаємопов’язаних блоків:

- особистісно-цільовий передбачає розподіл на потреби гравця (врахування вікових, статевих та індивідуальних особливостей, рівня підготовленості, мотивації та психоемоційного стану гравця, соціально-командної взаємодії, що сприятиме уникненню перевантаження та підвищенню ефективності тренувального процесу) та вимоги до тренера (розвиток професійної компетентності, формування професійної мотивації та лідерських якостей, формування педагогічної майстерності, систематичне удосконалення когнітивного компоненту через саморозвиток та удосконалення аналітичних здібностей);
- комплексно-методичний (об’єднання технічної, тактичної, фізичної, психологічної, теоретичної та інтегральної видів підготовки гравців), удосконалення методичної підготовки тренера, інновації навчально-тренувального процесу;
- комунікативно-партнерський (оптимізація педагогічного спілкування тренер-гравець, тренер-команда, пошук ефективних можливостей зовнішньої мотивації, підтримка, адаптована вимогливість, орієнтація на розвиток спортсмена, різноманітність проявів емоційної толерантності);

- рефлексивно-оцінювальний (аналіз тренувань, ігор і тренерської діяльності, зворотній зв'язок, планування, контроль та корекція процесу підготовки, професійна рефлексія);
- результативний (підсумки і висновки результатів навчально-тренувального та змагального процесу, стабільність досягнень, психологічний клімат в команді, значущість тренерського впливу, самоконтроль, самоаналіз, корекція власного стилю управління, визначені стратегії).

Впровадження концептуальної моделі ситуативно-інтегрального стилю роботи з дитячо-юнацькими командами сприяло ефективному управлінню тренувальною та змагальною діяльністю та досягненню високих спортивних результатів тренерами команди СДЮШОР-Мобі, що підтверджено актом впровадження наданих пропозицій та рекомендацій (Додаток П).

Висновки до розділу 4

Сучасні тенденції розвитку гри баскетбол на міжнародному рівні висувають нові вимоги стосовно підготовки гравців перед тренерами дитячо-юнацьких команд, які готують резерв збірних країни.

Проведене анкетування закордонних тренерів сприяло з'ясуванню сучасних тенденцій розвитку дитячо-юнацького баскетболу в світі, а узгодженість думок експертів підтверджено за допомогою коефіцієнта конкордації Кендалла. Підставою для розробки актуальних питань проведеного дослідження слугувала гіпотеза стосовно необхідності кардинальних змін у роботі тренера, тому вивчення досвіду закордонних спеціалістів з визначеними досягненнями у підготовці баскетбольних дитячо-юнацьких команд дозволяє підтвердити існуючі напрацювання і виокремити відмінності. Розподіл оцінок експертів надав підстави сформувати основні узагальнені пріоритети за об'єктами експертизи:

- віддано перевагу досвіду США, що може слугувати орієнтиром розвитку баскетболу;

- ідеалізований варіант організації підготовки юних баскетболістів фахівці вбачають у поєднання освіти і тренування з багаторівневим відбором, на базі баскетбольної школи (академії);
- диференційовано сучасне методичне забезпечення підготовки спортсменів і підвищення кваліфікації тренерів з баскетболу через впроваджену систему ліцензування;
- переважною більшістю обрано планування навчально-тренувального процесу з урахуванням сучасних підходів до психологічних особливостей юних баскетболістів як пріоритетної складової;
- висловлено спільне бачення стосовно відбору гравців до команд, заявлених у національні чемпіонати, який має відбуватись з урахуванням поєднання поточної майстерності і перспектив реалізації індивідуального потенціалу;
- зазначено наявну потребу наукового обґрунтування нового стилю управління з урахуванням особливостей, потреб, мотивів та інтересів особистості.

Визначено сучасну позицію досвідчених тренерів дитячо-юнацьких команд юнаків та дівчат, які посідали призові місця у Всеукраїнській баскетбольній юнацькій лізі, стосовно підходів до навчально-тренувального процесу у питаннях початку ознайомлення і особливостей вимог до ігрової спеціалізації. З’ясовано, що більшість респондентів формує навички гри юного баскетболіста у конкретному ігровому амплуа у 13-14 років і проти ранньої спеціалізації; у пріоритеті вибору ігрового амплуа виокремлено фізичні якості і здійснення розподілу на тренуваннях за трьома категоріями (захисник, нападник, центровий); серед вимог до амплуа зазначено базовий функціонал техніко-тактичних дій, потребу конкурентної боротьби у різних амплуа і необхідність набуття вмінь та навичок з метою реалізації у змагальному процесі, притаманних суміжним амплуа.

Результати проведеного дослідження свідчать про наявність комплексного профілю тренера, що поєднує в собі високий рівень мотивації досягнення, внутрішню професійну мотивацію, впевненість у власній ефективності та

адаптивну поведінку. Саме така комбінація ознак дає підстави для виділення ситуативно-інтегрального стилю керівництва як продуктивної моделі лідерства у спортивній діяльності. Згідно з аналізом факторних і кластерних даних, ці ознаки конкретизуються так: висока самоефективність, що зумовлює підтримувальну поведінку тренера та ефективну комунікацію; комбінація стратегій співробітництва, компромісу та пристосування, яка засвідчує гнучкість і соціальну адаптивність; стійка мотивація досягнення в поєднанні з внутрішньою професійною мотивацією як рушієм підтримки спортсмена, а не лише прагнення до зовнішнього результату. На основі отриманих результатів обґрунтовано авторський ситуативно-інтегральний стиль як синтетичну форму управління, що поєднує гнучкість демократичного підходу зі здатністю ситуативно застосовувати директивні прийоми авторитарно-демократичного стилю. Водночас ситуативно-інтегральний стиль не ототожнюється з демократичним: навіть використовуючи демократичний стиль як базовий, ефективний тренер здатний вдаватися до більш директивних дій, коли ситуація вимагає лідерського втручання, чіткої організації чи дисциплінарного впливу. Саме ця гнучка мінливість і є визначальною ознакою ситуативно-інтегрального підходу.

Основні наукові результати четвертого розділу представлено у таких публікаціях автора дослідження [38, 151].

РОЗДІЛ 5
АНАЛІЗ ТА УЗАГАЛЬНЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

Підготовка юних баскетболістів (юнаків, дівчат), як потенційного резерву збірних команд, має грунтуватись на дослідженні сучасних тенденцій розвитку баскетболу у світі, вивченні показників змагальної діяльності кращих європейських команд та їх інтерпретації у процесі підготовки та потребує особливої уваги з боку вітчизняних науковців [2-6, 8, 10, 11, 20, 59-65, 68, 71, 74, 87, 92, 93, 100].

Напрацювання впливових вітчизняних та закордонних спеціалістів щодо особливостей підготовки дитячо-юнацьких баскетбольних команд [19, 25, 26, 43-46, 58, 60, 72, 89, 98] та отримані результати впровадження експериментальних програм під час організованого дослідження, обґрунтовані систематизованими даними науково-методичних літературних джерел [12, 17, 19, 69, 70, 204, 211, 212-215], дозволяють констатувати підтвердження прогнозованої гіпотези щодо дієвих можливостей цілеспрямованої тренерської роботи у напрямах ефективного удосконалення рівня фізичної і техніко-тактичної підготовленості юних баскетболісток в ході лімітованого навчально-тренувального процесу (навчально-тренувальних зборів).

У ході проведеного дослідження підтверджено можливість реалізації індивідуального потенціалу і підвищення рівня техніко-тактичної підготовленості юних баскетболісток за допомогою ефективної комунікації, концентрації уваги виконавців завдань на мотиваційній складовій до спортивного вдосконалення і якісному виконанні специфічних вправ.

Навчально-тренувальний процес юних баскетболістів передбачає подальшу ефективну реалізацію набутих вмінь та навичок у змагальній діяльності. Вітчизняна і закордонна наукова спільнота, яка опікується вивченням питань сучасних підходів до якісної тренерської роботи з юними спортсменами, наполягає на потребі змін у використанні напрацьованих, часто застарілих, методик через характерні особливості психології сучасного покоління [13, 15,

22, 54, 98, 104, 191, 210], досить низький рівень розвитку фізичних якостей і індивідуальної техніко-тактичної майстерності, зумовлений тривалими карантинними обмеженнями і кризовими умовами [28, 81, 98]. Порушення планового процесу багаторічної підготовки вихованців дитячо-юнацьких спортивних шкіл через локдауни і війну в Україні спричинили збій у системному опануванні необхідними навичками, і вже є наявним відставання як за окремими видами підготовки (теоретичної, технічної, тактичної, психологічної, фізичної) стосовно індивідуального рівня підготовленості кожного гравця відповідної вікової категорії і гендеру [95, 209], так і інтегральної підготовки юнацьких баскетбольних команд в цілому [25, 45, 58-60, 71, 99, 160, 180, 216].

Сучасні дослідження мотивації у спортивному контексті базуються на кількох ключових теоретичних підходах. Deci E., Ryan R. [127] у своїй теорії самодетермінації наголошують на важливості внутрішньої мотивації для досягнення стійких результатів у професійній діяльності. Їхні дослідження демонструють прямий зв’язок між типом мотивації тренера та результативністю його роботи [1, 42, 115], що підтверджено результатами проведеного анкетування провідних тренерів дитячо-юнацьких баскетбольних команд Всеукраїнської юнацької баскетбольної ліги.

Аналізуючи ефективність навчально-тренувальної та змагальної діяльності команд ВЮБЛ доцільно зосередити увагу на персональних якостях тренера, який здійснює підготовку та планування розвитку своїх підопічних. В останній час низка дослідників, які вивчають чинники, що впливають на професійну ефективність прийшли до висновків, що є тісний взаємозв’язок між мотивацією праці і професійною ефективністю [1, 122, 148].

У сучасному спортивному середовищі питання мотивації професійної діяльності тренерів набуває особливого значення, що підтверджується численними дослідженнями як зарубіжних, так і українських науковців [1, 9, 15, 18, 50, 52, 91, 122]. Описуються фундаментальні аспекти професійної діяльності у спорті, наголошуючи на визначальній ролі мотиваційних факторів у досягненні високих результатів. Дослідження GilbertW. [122] органічно доповнює вже

опубліковані напрацювання фахівців, підкреслюючи особливу важливість внутрішньої мотивації тренерів при роботі з юнацькими командами.

Методика К. Замфір у модифікації А. Реана [29], застосована у ході дослідження, знаходить підтвердження своєї ефективності в роботах багатьох сучасних зарубіжних та вітчизняних науковців через важливість вивчення різних типів мотивації для розуміння професійної ефективності в спорті. Turnnidge J., Côté J. [205] у своєму дослідженні досліджують баланс між внутрішньою мотивацією (автономія, інтерес) та зовнішньою (підтримка тренера, очікування) саме у контексті роботи з юнацькими командами., які відповідають структурі методики, що використовується в нашому дослідженні. Вони наголошують на важливості балансу між внутрішньою та зовнішньою мотивацією для досягнення оптимальних результатів у роботі з юнацькими командами. Всі ці дослідження створюють потужне теоретичне підгрунтя для продовження вивчення мотивації тренерів ВЮБЛ та розробки практичних рекомендацій щодо оптимізації їхньої професійної діяльності.

Методологічна основа дослідження професійної діяльності тренерів з баскетболу команд ВЮБЛ базується на фундаментальних положеннях спортивної психології та педагогіки, що знайшли своє відображення в роботах українських вчених [13, 15, 18, 48, 49, 64, 74, 75, 86, 99], де розкривається важливість системного підходу до вивчення особливостей професійної діяльності тренерів з урахуванням сучасний реалій функціонування дитячо-юнацького баскетболу в країні. Вибір методик («Схильність до типу керування», «Шкала самоефективності» (Р.Шварцер, М.Єрусалем), Методика КОС (В.В.Синявський, Б.О.Федоришин), «Діагностика мотивації до успіху» (Т.Елерс), «Мотивація професійної діяльності» (К. Замфір, модифікація А.Реана), «Тест опису поведінки» К. Томаса (в адаптації Н.В. Гришиної)) [29] для оцінки особистісно-професійних характеристик українських тренерів обґрунтовується їх валідністю та надійністю, що підтверджується у багатьох дослідженнях як вітчизняних так і закордонних дослідників та визначає доцільність їх застосовування для діагностики професійної діяльності тренерів.

Науковці у своїх дослідженнях підкреслюють, що постійний професійний розвиток є ключовим фактором підтримки високого рівня внутрішньої мотивації тренерів [22, 50, 67, 80, 91, 104]. Особливу увагу варто приділити формуванню збалансованої системи зовнішньої мотивації, де позитивні стимули (можливості кар'єрного зростання, матеріальне заохочення за високі результати) повинні гармонійно поєднуватися з внутрішніми мотивами професійної діяльності.

Безапеляційною визначено важливість створення прозорої системи оцінки ефективності роботи тренерів, яка б враховувала не лише спортивні результати команд, але й прогрес у розвитку окремих гравців [80, 91, 122, 148]. Враховуючи виявлений у дослідженні низький рівень зовнішньої негативної мотивації, доцільна потреба розробки системи профілактики професійного вигорання тренерів, яка б включала регулярні психологічні консультації та програми управління стресом. За даними досліджень Orlick T. [181], такий підхід дозволяє підтримувати оптимальний баланс різних видів мотивації протягом тривалого часу. Особливого значення набуває формування професійної спільноти тренерів ВЮБЛ, де б відбувався регулярний обмін досвідом та взаємна підтримка. Така практика, за даними міжнародних досліджень, сприяє підвищенню внутрішньої мотивації та професійному зростанню тренерів [67, 104, 119, 164].

Аналізуючи факторні ознаки ситуативно-інтегральний стиль найбільшою мірою наближений до демократичного стилю керівництва. Подібно до демократичного лідера, інтегральний тренер активно враховує потреби та думки спортсменів, підтримує відкриту комунікацію і надає соціально-психологічну підтримку. Такі риси сприяють формуванню внутрішньої мотивації спортсменів і згуртованості команди. Сучасні дослідження підтверджують, що демократичне лідерство тренера позитивно впливає на стосунки "тренер-спортсмен" та психологічний стан атлетів, підвищуючи їх мотивацію і задоволення спортом [146, 171, 210]. Навпаки, автократичний (авторитарно-директивний, АД) стиль сам по собі рідко дає прямий позитивний ефект на психологічні показники підлеглих [115, 205] і вважається найменш ефективним підходом у спорті, особливо якщо застосовується негнучко [78, 101, 105]. Втім, ситуативно-

інтегральний стиль не повністю ототожнюється з класичним демократичним: його відмінність у тому, що тренер ситуативно може проявити і жорсткіші, директивні дії, коли це виправдано обставинами. Фактично йдеться про збалансоване лідерство типу «authoritative», яке поєднує чіткість вимог з доброзичливою підтримкою. Такий підхід вважається продуктивнішим, ніж чисто авторитарний. Іншими словами, ситуативно-інтегральний тренер за необхідності здатний діяти директивно (як «організатор»), але робить це без придушення ініціативи спортсменів. За даними нашого дослідження, ситуативно-інтегральний стиль успішно інтегрує орієнтацію на результат (характерну для авторитарно-демократичного стилю) з орієнтацією на особистість (характерною для демократичного стилю). Така двовекторна спрямованість відповідає уявленням Блейка і Моутон [113] про найефективніший тип лідера, який одночасно фокусується і на завданні, і на людях. Відповідно, серед класичних стилів ситуативно-інтегральному найближчий демократичний (через гнучкість і гуманістичність), але за окремими параметрами він включає риси авторитарно-директивного стилю (чіткість структур, контроль за виконанням), гармонійно поєднуючи ці протилежності в залежності від ситуації.

Отримані кореляційні дані підтверджують, що особистісні характеристики тренера суттєво впливають на його поведінку в ролі лідера. Зокрема, самоефективність (впевненість у власній здатності досягати цілей) виявилася позитивно пов’язаною з конструктивними лідерськими діями. У тренерів, які високо оцінюють свої професійні вміння, частіше спостерігається підтримувальна поведінка - наприклад, вони більше хвалять та заохочують спортсменів, створюючи сприятливий психологічний клімат [205]. Дослідники встановили, що висока впевненість тренера у власній ефективності прямо пов’язана з успішністю команди, задоволенням спортсменів та позитивною поведінкою наставника (такою як надання похвали) [122, 123, 210]. Крім того, впевнені у собі тренери більш віддані своїй тренерській діяльності і вміло застосовують мотиваційні стратегії підготовки спортсменів, що також

відображає ситуативно-інтегральний стиль. Інша особистісна змінна – організаторські здібності – визначає, наскільки структуровано і чітко тренер будує тренувальний процес. Організованість та планомірність сприяють впровадженню систематичних, продуманих методів (елемент «директивності»), але в ситуативно-інтегральному стилі ці якості врівноважуються гнучкістю у спілкуванні з вихованцями. Поведінкові стратегії впливають на особистісну сферу: успішне застосування гнучкого стилю підвищує впевненість тренера у своїх навичках, формує в нього установку на подальше вдосконалення організаторських вмінь і мотиваційних методів.

Отримані в результаті дисертаційного дослідження дані дозволили доповнити та розширити уявлення щодо актуальних питань спортивної підготовки юних баскетболістів, а основою для їх розробки стала гіпотеза щодо можливості спрямованого застосування спеціальних вправ у лімітований термін підготовчого процесу юних баскетболісток з метою підвищення рівня їх фізичної підготовленості. Обґрунтування такої можливості проведено на підставі аналізу та систематизації даних наукової літератури, власних педагогічних спостережень і власного педагогічного досвіду авторів. Результати проведених експериментальних досліджень дозволяють констатувати, що спрямоване застосування спеціальних вправ у лімітований термін підготовчого процесу сприяє підвищенню рівня фізичної підготовленості юних баскетболісток.

Вперше доведено можливість підвищення фізичної підготовленості юних баскетболісток на основі спрямованого застосування спеціальних вправ у лімітований термін підготовчого процесу на відміну від сучасних теоретичних і методичних положень стосовно розвитку рухових якостей у баскетболі, у яких не деталізовано їх терміни (V. Koryahin, M. Dutchak, G. Iedynak, O. Blavt, L. Galamandjuk, E. Cherepovska, 2018 [154]; E. Doroshenko, R. Sushko, M. Pityn, I. Tkalich, O. Blavt, 2019 [125]). В інших дослідженнях хронологічні межі застосування спеціальних вправ визначено, але без урахування структурного періоду макроциклу підготовки – мікро- або мезоциклів, проведення навчально-тренувальних зборів. Зокрема, Gokmen Ozen, Ozdemir Atar, Hurmuz Koc (2020)

[136] вважають ефективними 6-тижневі програми пліометричних тренувань для розвитку фізичних якостей юних баскетболістів. Так, Yáñez-García et al. (2022) [212] встановили ефективність 6-тижневої програми поєднаного швидкісно-силового та пліометричного тренування щодо приросту силових, стрибкових і швидкісних якостей юних елітних баскетболістів різних вікових груп (U13, U15, U17), проте також без співвіднесення терміну застосування спеціальних вправ зі структурними періодами макроциклу підготовки. Подібним чином, Hadi, S. Romadhoni, D. Yudhistira (2024) [213] дослідили ефективність методу комплексного тренування (поєднання силових вправ з обтяженням та пліометрики в одній серії) щодо розвитку витривалості, швидкості, потужності та спритності юних баскетболістів, однак так само без прив'язки терміну застосування вправ до структурних періодів макроциклу підготовки. Ця теза стосується і дослідження Tuan Tran Minh, Cuong Tran Ngoc (2022) [204], у якому визначено ефекти 15-тижневої програми тренування з баскетболу за клубною моделлю, що передбачає комплексний розвиток фізичних і техніко-тактичних здібностей без урахування лімітованого терміну застосування спеціальних вправ.

Також вперше, доведено можливість використання авторської тренувальної програми у підготовчому процесі юних баскетболісток як інтегральної складової підготовки до офіційних національних змагань - ігор всеукраїнської баскетбольної юнацької ліги. При цьому, у дослідженні (E.Doroshenko, R.Sushko, V.Shamardin, V.Prykhodko, I.Shapovalova, D.Yelisieieva, O. Demidova, A. Yakovenko; 2020) [126] наголошено, що тренувальні програми у підготовчому процесі юних баскетболісток, які спрямовані на інтенсифікацію їх підготовки, можуть негативно впливати на інтегральну підготовленість спортсменок на подальших етапах спортивного вдосконалення - етапі підготовки до вищих спортивних досягнень, етапі максимальної реалізації індивідуальних можливостей, тощо. Проте, теза про наявність короткострокового позитивного ефекту тренувальних програм на рівень фізичної підготовленості юних баскетболісток не заперечується (V.Platonov, I. Bolshakova; 2013) [184], що, на

нашу думку, робить можливим застосування таких програм, хоча й з певною обережністю - не частіше ніж 1-2 рази за макроцикл підготовки.

Крім цього, на підставі результатів дослідження доповнено дані про розвиток і вдосконалення фізичних якостей юних баскетболісток у підготовчому періоді макроциклу. На теоретичному рівні, доповнено результати наукових досліджень стосовно розвитку провідних фізичних якостей спортсменок у командних спортивних іграх (швидкісно-силових і спеціальної витривалості) та їх реалізації в процесі багаторічного вдосконалення. На методичному рівні – доповнено наукові результати (Ricardo Ferraz, Mário C Marques, Luís Branquinho, Daniel A Marinho; 2021) [191], стосовно ефекту аналогічних тренувальних програм на показники інтегральної підготовленості баскетболістів, зокрема на показники влучності кидків м’яча у кошик.

Доповнено дані стосовно проблемних питань вдосконалення фізичної підготовленості юних баскетболісток, а саме, їх ранньої ігрової спеціалізації. Онищенко В., Мітова О. (2015) [71] наголошували, що у проблемних питаннях ранньої ігрової спеціалізації юних баскетболісток значущими є чинники гетерохронності фізичного розвитку та поточного рівня фізичних можливостей. При цьому, без урахування прогностичних маркерів у процесі фізичної підготовки, рання спеціалізація істотно знижує конкурентноздатність юних баскетболісток на подальших етапах спортивного вдосконалення внаслідок знижених показників якості виконання технічних прийомів і тактичного досвіду виступів на інших (суміжних) ігрових позиціях (Z. Kozina, S.Iermakov, M. Cretu, L. Kadutskaya, F. Sobyanin, 2017 [157]; Чуча Ю., Помещікова І., Пащенко Н., Чуча Н., Ширяєва І., 2020) [93].

У процесі опрацювання результатів експериментальних досліджень також виокремлено групу даних стосовно позицій наукової новизни і характеризують подальший розвиток теоретичних і методичних положень. Зокрема, набули подальшого розвитку результати досліджень учених стосовно мотиваційної складової у навчально-тренувальному процесі через особливості комунікації з сучасним поколінням юних баскетболістів і формуванням мотивації до

спортивного вдосконалення (Koryagin, & Blavt, 2019 [152]; Sushko, Vysochina, Vorobiova, Doroshenko, Pastuhova, & Vysochin, 2019 [199]), зазначено вплив психологічних чинників на результати виконання тестових вправ із фізичної підготовленості юних баскетболісток.

Набули подальшого розвитку дані стосовно пошуку найбільш раціональних співвідношень загальних і спеціальних засобів у процесі формування програм фізичної підготовки юних баскетболісток на етапах попередньої або спеціалізованої базової підготовки (Doroshenko, Sushko, Shamardin, Prykhodko, Shapovalova, Yelisieieva, Demidova, Yakovenko, 2020 [126]; Gokmen Ozen, Ozdemir Atar, Hurmuz Koc, 2020 [136]). Це свідчить про необхідність модифікації сучасних підходів до формування тренувальних програм зі спрямованістю на ефективну реалізацію індивідуального потенціалу юних спортсменів на основі сформованої морфо-функціональної спеціалізації їх організму.

Крім того, в результаті дослідження були отримані нові дані, а саме вперше розроблено алгоритм формування оптимального стилю тренерської діяльності в дитячо-юнацькому баскетболі та перевірено його ефективність у ході взаємодії з тренерами команд СДЮШОР-Мобі під час навчально-тренувального процесу і підготовки до змагань Всеукраїнської баскетбольної юнацької ліги (ВЮБЛ) і Європейської дівочої баскетбольної ліги (EGBL). Сфокусована увага на семи ключових етапах, що визначають алгоритм дій тренера та грунтуються на здійсненні комплексної оцінки індивідуальних особливостей баскетболіста, плануванні індивідуальних та групових завдань за видами підготовки, пошуку оптимальних підходів для ефективної комунікації та досягнення результатів, впровадженні сучасних методик тренування з послідовним вирішенням поставлених завдань, підтримці внутрішньої мотивації баскетболістів, самооцінки та профілактики емоційного вигорання, моніторингу і корекції з урахуванням індивідуального прогресу гравця, що передбачає корекцію завдань і навчально-тренувальної програми підготовки та системному самоаналізі

тренерської діяльності, підвищенні кваліфікації, вивченні передового досвіду і сучасних тенденцій розвитку баскетболу.

Вперше узагальнено модель тренерської діяльності з урахуванням сучасних тенденцій роботи з юними баскетболістами та обґрунтовано ситуативно-інтегральний стиль управління, притаманний провідним тренерам дитячо-юнацьких команд ВЮБЛ. Визначено складові узагальненої моделі ситуативно-інтегрального стилю роботи з дитячо-юнацькими командами, що передбачають п’ять взаємопов’язаних блоків: особистісно-цільовий, комплексно-методичний, комунікативно-партнерський, рефлексивно-оцінювальний, результативний. Концептуальна модель ситуативно-інтегрального стилю роботи тренерів дитячо-юнацьких баскетбольних команд обумовлена новими тенденціями взаємодії тренер-спортсмен і тренер-команда, що не обмежується функціоналом вибудованої комунікації за одним з загальновідомих стилів управління (авторитарним, демократичним чи ліберальним). Проведене дисертаційне дослідження довело наявну потребу введення нового стилю тренерської діяльності, характеристики якого містять гнучкий пошук ефективних шляхів досягнення спортивних результатів у дитячо-юнацьких баскетбольних командах через врахування індивідуальних особливостей гравців, об’єднання видів підготовки, ситуативно-адаптовану взаємодію зі спрямованістю на досягнення високого рівня підготовленості, толерантну корекцію процесу підготовки в сукупності з формуванням ефективного соціального середовища.

ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Практичні рекомендації щодо оптимізації мотиваційної складової професійної діяльності тренерів ВЮБЛ грунтуються на отриманих емпіричних даних та сучасних наукових дослідженнях у сфері спортивної педагогіки та психології. Результати нашого дослідження дозволяють сформулювати кілька ключових напрямків роботи з підвищення ефективності тренерської діяльності. Першочергового значення набуває підтримка та розвиток внутрішньої мотивації тренерів, яка є домінуючою у більшості респондентів. У цьому контексті важливим є створення умов для професійного зростання та самореалізації тренерів через систему спеціалізованих семінарів, майстер-класів та програм підвищення кваліфікації.

Базуючись на результатах дослідження, де ключовим висновком є перехід до ситуативно-інтегрального стилю керівництва, було запропоновано алгоритм його формування та впровадження. Цей стиль є найбільш адаптивним, оскільки він поєднує демократичні засади з необхідною професійною директивністю.

Крок 1. Психолого-діагностичний самоаналіз

Перш ніж змінювати стиль, тренер має визначити свій "базовий рівень" за метриками дослідження:

1. Оцінка самоефективності: Визначення рівня впевненості у вирішенні складних завдань (за шкалою Р. Шварцера та М. Єрусалема). Мета - досягнення рівня «вище середнього» або «високого».
2. Тестування стратегій конфліктності: Перевірка за методикою Томаса. Оптимальний профіль: домінування співробітництва (М=7,29) та компромісу при низькому рівні суперництва.
3. Визначення мотиваційного профілю: Формування помірно високої мотивації до успіху, що дозволяє уникати надмірного стресу та страху невдачі.

Крок 2. Розширення функціональних компетенцій (Міждисциплінарність)

Формування інтегрального стилю потребує відходу від ролі лише «вчителя вправ» до ролі «менеджера розвитку»:

- Освоєння аналітики: Системне впровадження відеоаналізу та моніторингу навантажень.
- Психологічна роль: Перехід до партнерського та трансформаційного стилю, що стимулює внутрішню мотивацію гравців.

Крок 3. Методична трансформація тренувального процесу

Використання результатів експерименту для побудови довіри через результат:

1. Акцент на швидкісно-силову підготовку: Впровадження вправ на висоту підскоку та стрибки.
2. Концентроване навчання техніці: Використання специфічних вправ (човниковий біг, 30 передач, штрафні) з чітким контролем якості виконання.
3. Врахування гетерохронності: Відмова від формальних норм на користь індивідуалізації, враховуючи біологічний вік дитини.

Для практичного використання алгоритму в роботі тренера запропонована покрокова інструкція, як саме тренер має реалізовувати цей стиль у щоденній практиці. Також розроблено пам’ятка для щоденного використання тренерами (Додаток М)

Крок 1. Моделювання ситуативної гнучкості

Тренер повинен навчитися перемикати режими:

- В режимі навчання (тренування): Використовувати демократичний стиль, заохочувати питання, використовувати стратегію співробітництва.
- В режимі змагань (гра): Переходити до директивного управління (ситуаційне лідерство), де рішення приймаються швидко й чітко, але без пригнічення особистості гравця.

Крок 2. Психологічний супровід та управління конфліктами

- З гравцями: Використовувати метод «позитивного зворотного зв’язку». Орієнтуватися не лише на зовнішній результат, а на індивідуальний прогрес (реалізація індивідуального потенціалу).
- З батьками: Створення «педагогічного бар’єру». Тренер має чітко аргументувати свої рішення науковими даними, мінімізуючи втручання батьків у тренувальний процес через трансляцію своєї експертності.

Крок 3. Робота з аналітичними даними

Тренер щотижнево проводить:

- Порівняльний аналіз техніко-тактичних показників ($p < 0,05$).
- Коригування плану підготовки на основі відставленого ефекту (через 2 тижні після інтенсивних блоків), як це було встановлено у дослідженні.

Крок 4. Постійна самоосвіта та підвищення кваліфікації

Тренер не має обмежуватися лише дипломом ЗВО. Практичне використання стилю передбачає активну участь у семінарах Федерації баскетболу України та вивчення досвіду баскетбольних академій (орієнтир на модель США).

Важливо: Оптимальний стиль - це не відсутність жорсткості, а професійна здатність бути гнучким, спираючись на науковий аналіз та емпатію до юного спортсмена.

ВИСНОВКИ

1. На основі вивчення науково-методичних літературних джерел з’ясовано специфіку тренерської діяльності у дитячо-юнацькому баскетболі на сучасному етапі розвитку гри. Організація навчально-тренувального та змагального процесів обумовлена необхідністю поєднання педагогічних, управлінських, аналітичних, комунікативних, психологічних функцій та ускладнена запитами сьогодення до якісних умов безпечного середовища, що істотно ускладнює процес професійної тренерської діяльності.

Навчання у ЗВО та вдосконалення у системі підвищення кваліфікації підготовки тренерів з баскетболу має логічно вибудовану структурну схему. Освітні програми загалом забезпечують формування базових знань і професійних компетентностей, однак переважно ґрунтуються на узагальнених підходах до вивчення специфіки баскетболу. Структура підготовки юних баскетболістів охоплює технічний, тактичний, фізичний, психологічний, теоретичний та інтегральний компоненти, а їх ефективність, зміст і особливості істотно залежать від характеру взаємодії «тренер-спортсмен».

2. Експериментально підтверджено ефективність розроблених програм фізичної та техніко-тактичної підготовки для юних баскетболісток у лімітовані терміни навчально-тренувального збору, що довели можливість якісної корекції рівня підготовленості баскетболісток перед участю у змаганнях ВЮБЛ та Євроліги. У ході проведення педагогічного експерименту реалізовано програму фізичної підготовки (n = 15, 21 заняття), що дозволило зафіксувати статистично значуще покращення швидкісно-силових показників ($p<0,001–p<0,01$) і підтверджений відставлений ефект ($p<0,05–p<0,001$). Послідовний педагогічний експеримент передбачав реалізацію програми з техніко-тактичної підготовки (n=15, 23 заняття), результати якої засвідчили значуще покращення за п'ятьма з шести тестів ($p<0,05–p<0,01$) та підтверджений відставлений ефект за трьома тестами ($p<0,05$). Масштабовані індекси фізичної підготовленості зросли від діапазону 0,380-0,729 до 0,570-0,801, техніко-тактичної – від 0,289-0,594 до

0,567-0,832 за три етапи тестування.

3. Аналіз ефективності змагальної діяльності 8 команд фінального турніру EGBL (U-16) і узагальнення кількісно-якісних результатів 16 техніко-тактичних показників сприяв встановленню значущості впливу реалізації кидків (двохочкових, трьохочкових, штрафних) та підбирань м'яча у захисті та нападі на успішність змагального результату, відображеного у турнірній таблиці, що обґрунтовано статистикою (перехоплень, втрат, блок-шотів, внеску очок гравцями заміни). Виявлено відсутність лінійної залежності у співвідношенні перемог/поразок та набраних/пропущених очок командами-учасницями EGBL. З'ясовано, що найвпливовішими чинниками результативності змагальної діяльності юних баскетболісток є підбір м'яча у нападі та захисті й інтегральний індекс ефективності, що визначається за формулою FIBA.

4. Визначено та теоретично обґрунтовано узагальнені критерії оцінки ефективності тренерської діяльності для формування справедливого рейтингу у ДЮСШ, клубах та на посади очільників збірних команд:

- за видами роботи (навчальна, оздоровча, виховна, організаційна, комунікативна діяльність і підвищення професійної кваліфікації);
- за напрямками підготовки гравців (кількість підготовлених спортсменів до збірних команд, якісні показники їх змагальної діяльності); команд (результати участі у ВЮБЛ та міжнародних змаганнях, їх у національних та міжнародних чемпіонатах, ефективність змагальної діяльності, кількісна наповненість і стабільність відвідування груп); тренера (стаж самостійного керівництва, результати збірних під його керівництвом).

5. Результати анкетування 10 закордонних тренерів (США, Іспанії, Боснії і Герцеговини, країн Балтії та ін.) з підтвердженою узгодженістю думок (W Кендалла) щодо сучасних особливостей розвитку дитячо-юнацького баскетболу сприяли систематизації низки питань проведеної експертизи: досвід американського розвитку баскетболу може слугувати орієнтиром; ідеалізований варіант організації підготовки юних баскетболістів визначає необхідність поєднання освіти, тренування та багаторівневого відбору; необхідними

складовими підготовки спортсменів є диференціація сучасного методичного забезпечення та підвищення кваліфікації тренерів з баскетболу через впроваджену систему ліцензування; визнана наявна потреба планування навчально-тренувального процесу з урахуванням психологічних особливостей юних баскетболістів; відбір гравців має відбуватись на принципах прозорості з урахуванням поєднання поточної майстерності і перспектив реалізації індивідуального потенціалу; тренерами визнано потребу наукового обґрунтування сучасного стилю управління з урахуванням особливостей, мотивів та інтересів юних баскетболістів.

6. За результатами комплексного психологічного обстеження 21 тренера - системних учасників ВЮБЛ - із застосуванням шести стандартизованих методик встановлено такий профіль особистісно-професійних характеристик: домінування демократичного стилю керівництва (61,9%, χ^2=12,29; p=0,0021); переважно рівень самоефективності вище середнього (61,9%, M=3,90; SD=0,89); домінування внутрішньої мотивації (ВМ=4,55) над зовнішньою позитивною (ЗПМ=3,81) та зовнішньою негативною (ЗНМ=3,05); оптимальний мотиваційний комплекс у 52,39% тренерів; переважання помірно високого та дуже високого рівнів мотивації до успіху (90,5%); домінування конструктивних стратегій вирішення конфліктів співробітництва та компромісу (M=7,29; χ^2=24,86; p<0,001); низький рівень комунікативних схильностей у 53% та водночас високий рівень організаторських схильностей у 62% тренерів (r=0,531; p<0,05). Факторний аналіз методом головних компонент визначив, що ситуативно-інтегральний стиль об'єднує в єдиний кластер показники високої самоефективності, внутрішньої мотивації, гнучкої поведінки та адаптивних стратегій, будучи найбільш наближеним до демократичного стилю, але відрізняючись від нього здатністю ситуативно застосовувати директивні прийоми з урахуванням ініціативи спортсменів.

7. Оцінка особистісно-професійних характеристик тренерів надала підстави для розробки 7-етапного алгоритму оптимізації стилю тренерської діяльності з урахуванням індивідуальних особливостей юних баскетболістів та

обґрунтування організаційно-методичної доцільності застосування ситуативно-інтегрального стилю управління в тренерській діяльності: (1) комплексна оцінка індивідуальних особливостей баскетболіста; (2) планування індивідуальних та групових завдань за видами підготовки; (3) пошук оптимальних підходів для ефективної комунікації; (4) впровадження сучасних методик тренування; (5) підтримка внутрішньої мотивації та профілактика емоційного вигорання; (6) моніторинг та корекція індивідуального прогресу гравця; (7) системний самоаналіз тренерської діяльності, підвищення кваліфікації, вивчення передового досвіду і сучасних тенденцій розвитку баскетболу.

8. Спираючись на практичний досвід опублікованих напрацювань фахівців, власні результати дослідження та сукупність ознак за результатами організованого анкетування впливових українських тренерів ВЮБЛ структуровано концептуальну модель ситуативно-інтегрального стилю діяльності тренера дитячо-юнацьких команд та перевірено її ефективність через впровадження у навчально-тренувальний процес та управління змагальною діяльністю тренерами команд СДЮШОР-Мобі, що сприяло досягненню чемпіонських та призових місць чемпіонату ВЮБЛ з командами різних вікових груп.

Розроблена концептуальна модель ситуативно-інтегрального стилю діяльності тренера дитячо-юнацьких команд містить п'ять взаємопов'язаних блоків: особистісно-цільовий, комплексно-методичний, комунікативно-партнерський, рефлексивно-оцінювальний та результативний. Функціонування моделі базується на особистісно орієнтованому, інтегративному, компетентнісному, здоровязбережувальному, управлінському, аксіологічному підходах, забезпечується принципами індивідуалізації, системності, ситуаційного лідерства та партнерської рефлексії, а гнучкість запропонованого стилю є ключовою умовою ефективного управління навчально-тренувальним процесом та змагальною діяльністю юних баскетболістів.

9. На основі аналізу практичного досвіду 27 провідних тренерів ВЮБЛ визначено оптимальний період для ігрової спеціалізації баскетболісток – вік 13-

14 років. Встановлено, що передчасний розподіл за амплуа у молодшому віці обмежує розвиток техніко-тактичного потенціалу спортсменок. Основними критеріями при виборі амплуа виступають фізичні якості та антропометричні показники, при цьому розподіл тренувального процесу за категоріями (захисник, нападник, центровий) має відбуватися із збереженням фундаменту універсальної підготовки.

10. На основі результатів проведеного дослідження, що поєднало вивчення системостворюючих позицій управління навчально-тренувальним процесом і змагальною діяльністю дитячо-юнацьких баскетбольних команд з результатами вивчення сучасних підходів до функціоналу тренерської діяльності, що базується на демократичних засадах в сукупності з необхідною професійною гнучкістю та директивністю розроблено практичні рекомендації щодо оптимізації тренерської діяльності за трьома ключовими напрямами: підтримка та розвиток внутрішньої мотивації через систему спеціалізованих семінарів і програм підвищення кваліфікації; методична трансформація тренувального процесу з акцентом на швидкісно-силову підготовку, концентроване навчання техніці та врахування гетерохронності фізичного розвитку; розширення функціональних компетенцій тренера через впровадження відеоаналізу, моніторингу навантажень і ситуативно-інтегрального стилю управління тренувальною та змагальною діяльністю.

Перспективи подальших досліджень грунтуються на потребі подальшого пошуку шляхів індивідуалізації та удосконалення потенціалу керманичів дитячо-юнацьких баскетбольних команд з метою підвищення ефективності навчально-тренувального та змагального процесу на основі інтерпретації ситуативно-інтегрального стилю тренерської діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Байрачний О., Левчук О. (2024). Аналіз особистісних психологічних характеристик тренерів з футболу як фактору професійного успіху в спорті вищих досягнень. Науковий часопис Українського державного університету імені М. Драгоманова, (8(181), 18-22. https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.8(181).03

2. Безмилов М. М. Теоретико-методичні основи підготовки найближчого резерву національних збірних команд в ігрових видах спорту (на матеріалі баскетболу) : дис. ... д-ра наук з фіз. виховання і спорту : 24.00.01 / М. М. Безмилов. - К. : НУФВСУ, 2022. - 581 с.

3. Безмилов М., Веньпен Ц. (2023). Вплив виконання різних техніко-тактичних дій на підсумкові результати змагальної діяльності чоловічих та жіночих команд високої кваліфікації в баскетболі 3х3. Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15, (12(172), 22-28. https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2023.12(172).04

4. Безмилов М. Періодизація підготовки спортсменів в ігрових видах спорту: фактори впливу та перспективні напрями подальшого розвитку специфічної системи знань. Теорія і методика фізичного виховання і спорту, 2022. №3. С.3-19. DOI: https://doi.org/10.32652/tmfvs.2022.3.3-19

5. Безмилов М., Шинкарук О. (2020). Тенденції та актуальні проблеми підготовки баскетболістів високого класу в сучасних умовах глобалізації та популяризації баскетболу. Фізична культура, спорт та здоров'я нації: збірник наукових праць. Вінниця. №9 (28). С. 112-131. https://doi.org/10.31652/2071-5285-2020-9(28)-112-131

6. Безкоровайний Д. О., Кравчук Є. В., Горошко Н. І., Садовська І. Ю. Спеціальна фізична підготовка баскетболістів : навч. посібник. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2022. 140 с.

7. Білецька В., Семененко В., Завальнюк В., Залойло В., Костюченко В., Яременко О., І.В. (2024). Студентський спорт у системі фізичного виховання в

закладах вищої освіти. Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15, (2(174), 41-44. https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.2(174).10

8. Білоконь В. П., Анікеєнко Л. В. (2022). Аналіз відбору у системі підготовки баскетболістів в Україні та за кордоном. Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). № 4 (149). С. 7-9. doi:10.31392/NPU-nc.series15.2022.4(149).01

9. Бірючинська С., Білецька В. (2022). Вплив стилів керівництва на мотивацію та задоволеність персоналу фітнес клубів. Спортивна наука та здоров'я людини, (2(8), 14-21. вилучено із https://sporthealth.kubg.edu.ua/article/view/269250

10. Борисова О. В., Сушко Р.О. (2016). Розвиток спортивних ігор в умовах глобалізації спорту: методичні рекомендації. Київ: Науковий світ. 36 с.

11. Веньпен Ц., Безмилов М. (2023). Особливості моделювання змагальної діяльності в баскетболі 3х3. Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15, (8(168), 170-174. https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.8(168).34

12. Вербіцький С., Пітин М., Каратник І. Перспективи удосконалення технічної підготовки волейболістів на етапі початкової підготовки за допомогою застосування інтерактивних методів навчання. Спортивні ігри, 2022. 3(25). С. 4-16.

13. Височіна Н.Л. Психологічне забезпечення у системі підготовки спортсменів в олімпійському спорті [монографія]. Київ: Центр учбової літератури; 2017. 384 с.

14. Волков Л. Структура та зміст навчального курсу "Теорія і методика дитячого та юнацького спорту" / Л. Волков. Спортивний вісник Придніпров'я. 2017. № 2. С. 32-34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/svp_2017_2_7.

15. Воронова В.І. Психологія спорту: навч. посібник. 3-тє вид., без змін. Київ: Олімпійська літ-ра, 2017. 272 с.

16. Гращенкова Ж. В. Формування професійної компетентності майбутнього тренера з плавання у процесі вивчення фахових дисциплін : автореф. дис. … канд. пед. наук : 13.00.04 / Ж. В. Гращенкова; наук. кер. О. І. Федоренко; М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2015. 20 с.

17. Гребінка Г., Корягін В., Ковцун, В. (2024) Вплив експериментальної програми на показники спеціальної фізичної підготовленості баскетболістів 13-14 років. Спортивні ігри, (2(32), 36-46. https://doi.org/10.15391/si.2024-2.03

18. Данилко М. Т. Сучасні уявлення про сутність і структуру діяльності тренера / М. Т. Данилко, В. П. Толкач. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. 2010. № 2. С. 22-26. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fvs_2010_2_8.

19. Добринський В., Іщук Н., Хриплюк О., Крот А., Вегнер О., 2025 Рівень розвитку витривалості в юних баскетболісток 14-15 років. ФІЗИЧНА АКТИВНІСТЬ, ЗДОРОВ'Я І СПОРТ. 2025. No 1(37). С. 96-100. DOI https://doi.org/10.32782/2221-1217-2025-1-14 (https://journals.ldufk.lviv.ua/index.php/pahs/article/view/94/75)

20. Дорошенко Е. Ю., Кириченко Р. О. Аналіз техніко-тактичної діяльності баскетболісток вищої кваліфікації // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: Збірник наукових праць за ред. Єрмакова С.С. Харків - Донецьк. 2004. №1. С. 269-277.

21. Дюк Джефф. 3-D тренер. Рівне : Дятлик Н. ОО «Асоціація християн спортсменів». 2018. 216 с.

22. Єфременко А., Жогло В., Колоколов В., Хмелюк О., Крайник Я. Освіта тренерів з виду спорту в Україні: проблеми вдосконалення // Педагогічна наука і освіта XXI століття. - 2024. - № 3. - С. 80-95. - DOI: 10.35619/pse.vi3.39.

23. Закон України «Про вищу освіту». Верховна рада України. Законодавство України. Офіційний сайт. Код доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text

24. Закон України «Про фізичну культуру і спорт». Верховна рада України. Законодавство України. Офіційний сайт. Код доступу:

http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12

25. Івченко О.М., Мітова О.О. Комплексний контроль підготовленості баскетболістів на етапі попередньої базової підготовки: монографія. Дніпро, ТОВ «Дронг». 2023. -283 с. ISBN 978-966-2394-70-2

26. Івченко О., Мітова О., Полякова А., Рачок М. (2025). Контроль засвоєння програмного матеріалу ДЮСШ та аналіз помилок під час змагальної діяльності баскетболістів на етапі попередньої базової підготовки. Спортивні ігри, (2(36), 79-87. https://doi.org/10.15391/si.2025-2.10 (Original work published 07, Лютий 2025).

27. Інформаційна довідка Федерації баскетболу України про єдину систему ліцензування тренерів з баскетболу в Україні. Вих.№41 від 20.01.2022. ФБУ, 2022. 3 с.

28. Козіна Ж, Сірий О, Виставной О. Психофізіологічні показники, технічна та фізична підготовленість юних футболістів 12-13 та 15-16 років на різних етапах тренувального процесу. *Health-Sav Technol Rehabil Phys Ther*. 2020;1(1):12-16. doi:10.58962/HSTRPT.2020.1.1.12-16

29. Кокун О.М., Пішко І.О., Лозінська Н.С., Копаниця О.В., Герасименко М.В., Ткаченко В.В. Збірник методик діагностики лідерських якостей курсантського, сержантського та офіцерського складу: Методичний посібник. К.: НДЦ ГП ЗСУ. 2012:433.

30. Комоцька О. Сучасні підходи до специфіки тренерської діяльності**.** ІІІ Міжнародна науково-практична онлайн-конференція «Здоров'я, фізичне виховання і спорт: перспективи та кращі практики» за заг. ред. О. В. Ярмолюк. Київ. ун-т імені Бориса Грінченка, 12-13 травня 2021р. С.52-54. DOI: 10.28925/2021.51213168conf

31. Комоцька О. Характеристика структури та змісту підготовки тренерів з баскетболу в Україні. ІХ Всеукраїнська науково-практична онлайн конференція «Фізичне виховання, спорт та здоров'я людини: досвід, проблеми, перспективи» (у циклі Анохінських читань) за заг. ред. О. В. Ярмолюк. Київ. ун-т імені Бориса Грінченка, 10 грудня 2021 р. С. 210-212. DOI: 10.28925/2021.12373conf

32. Комоцька О., Сушко Р., Співак М.Л. Сучасні тренерські підходи до організації навчально-тренувального процесу юних баскетболістів різних амплуа. Спортивна наука та здоров'я людини. 2021; 6(2): 121 - 131. DOI:10.28925/2664-2069.2021.211

33. Комоцька О.С. Аналіз проблемних питань тренерської діяльності в дитячо-юнацькому баскетболі. XXXX Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації» Переяслав-Хмельницький, 2020. Вип.63. - С. 389-391.

34. Комоцька О.С., Сушко Р.О. Програмно-нормативні основи підготовки тренерів з баскетболу в Україні. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2022; 3(148): 67-73. DOI: https://spppc.com.ua/index.php/journal/issue/view/51/3-2022-pdf

35. Комоцька О., Сушко Р. Сучасні тенденції управління техніко-тактичною підготовкою юних баскетболісток. *IV Міжнародна наук.-практ. конф. «Фізична культура і спорт: досвід та перспективи»*, 6-7 квітня 2023 року [Електронний ресурс]. Чернівці, 2023. С. 49-52. https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/6814

36. Комоцька О., Сушко Р. Критерії оцінки ефективності роботи тренера ДЮСШ в баскетболі. IV Міжнародна наук.-практ. онлайн-конф. «Здоров'я, фізичне виховання і спорт: перспективи та кращі практики» за заг. Ред. О. В. Ярмолюк. Київ. Ун-т імені Бориса Грінченка, 16 травня 2023р. С.29-31. DOI: 10.28925/2023.16705168conf

37. Комоцька О., Сушко Р. Сучасні підходи до техніко-тактичної підготовки юних баскетболісток. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації: збірник наукових праць*. Вип. 15 (34). Вінниця: ТОВ «Твори», 2023. С. 238-251. DOI:10.31652/2071-5285-2023-15(34)-238-251.

38. Комоцька О., Сушко Р. Стилі тренерської діяльності як основа управління у спортивних іграх. *Спортивна наука та здоров'я людини*, 2023. №2(10). С. 112-118. https://doi.org/10.28925/2664-2069.2023.29

39. Комоцька О., Сушко Р. Характеристика проблемних питань роботи тренера ДЮСШ в баскетболі та шляхи їх подолання. *XI Всеукраїнська наук.-практ. онлайн-конф. «Фізичне виховання, спорт та здоров'я людини: досвід, проблеми, перспективи*» (12 грудня 2024). Київ: Київський столичний університет імені Б. Грінченка. 2024:17-19. http://surl.li/nkzlct

40. Комоцька О., Сушко Р.О. Аналіз та інтерпретація ефективності змагальної діяльності юних баскетболісток. *Фізичне виховання та спорт,* ЗНУ. 2023. № 2. С. 53-59. DOI: https://doi.org/10.26661/2663-5925-2023-2-08

41. Комоцька О., Сушко Р. Самоефективність тренерів дитячо-юнацьких баскетбольних команд. *Спортивна наука та здоров'я людини*, 2024. №2(12). С. 117-125. DOI: https://doi.org/10.28925/2664-2069.2024.28

42. Комоцька, О., Пітенко, С. (2025). Оцінка мотивації професійної діяльності тренерів з баскетболу. *Спортивна наука та здоров'я людини*, (1(13), С.104-114. DOI: https://doi.org/10.28925/2664-2069.2025.110

43. Корягін В. (2025). Основні напрямки вдосконалення підготовки юних баскетболістів. Актуальні проблеми фізичного виховання різних верств населення, 37-43. вилучено із https://journals.uran.ua/hdafk-tmfv/article/view/325432

44. Корягін В., Гребінка Г. (2023). Особливості реалізації системи підготовки юних баскетболістів. Актуальні проблеми фізичного виховання різних верств населення, 114-122. https://journals.uran.ua/hdafk-tmfv/article/view/298686

45. Корягін В. Періодизація багаторічної підготовки юних спортсменів-ігровиків / В. Корягін // Молодіжний науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Фізичне виховання і спорт. - 2014. - Вип. 15. - С. 124-129.

46. Корягін В.М. До питання індивідуалізації навчання юних спортсменів-ігровиків / В.М.Корягін // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. - 2014. - № 3. - С. 129-135.

47. Костюкевич В.М., Врублевський Є.П., Вознюк Т.В. Теоретико-методичні основи контролю у фізичному вихованні та спорті: [монографія]. Вінниця: ТОВ

«Планер», 2017. 191 с.

48. Костюкевич В.М., Воронова В.І., Шинкарук О.В., Борисова О.В. Основи науково-дослідної роботи магістрантів та аспірантів у вищих навчальних закладах [навчальний посібник] Київ: КНТ; 2017. 634 с.

49. Костюкевич В.М, Шинкарук О.А, Воронова В.І, Борисова О.В. Основи науково-дослідної роботи здобувачів вищої освіти за спеціальністю Фізична культура і спорт: навч. посібник. Вид. 2-ге, без змін. Київ: Олімпійська літ.; 2019. 528 с.

50. Лаврентьєв О., Крупеня С., Малинський І. (2021). Формування моделі професійної підготовки тренера з обраного виду спорту. Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, 5(136), 58-61. https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2021.5(135).13

51. Ломака О. Структура освітніх програм підготовки тренерів-викладачів у Великій Британії в контексті сучасних вимог спортивної індустрії. *Comparative Professional Pedagogy*. 2025. Вип. 15(1). С. 140-152. DOI: https://doi.org/10.31891/2308-4081/2025-15(1)-14

52. Латишев М., Штанагей Д., Коротя В., Совгіря Т. (2024) Особистість тренера з бойових мистецтв: сучасний стан. Єдиноборства. 2024; 3(33): С. 31-39. DOI:10.15391/ed.2024-3.03
https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/49883/1/Latyshev_M_ta_in_EDINOBORSTVA.pdf

53. Левчук О., Воронова В., Байрачний О. (2025). Емоційний інтелект як один із факторів формування особистісної сфери юних футболістів 9-10 РОКІВ. Sport Science Spectrum, 3, 53-57. https://doi.org/10.32782/spectrum/2025-3-8.

54. Ляхова І. М. (2024). Психологічні аспекти підготовки воротарів у футболі на етапі попередньої базової підготовки. Педагогічна Академія: наукові записки, (13). https://doi.org/10.5281/zenodo.15150563

55. Ляхова І. М., Зеленюк О. В. (2025). Тактичні схеми та їх вплив на ефективність гри у жіночому футболі. Академічні візії, (39). вилучено із https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1786

56. Маслова О. В. (2013). Урахування особливостей біологічного розвитку юних спортсменок при підготовці у спортивних іграх. Спортивна медицина, фізична терапія та ерготерапія, (2), 45-48. https://doi.org/10.32652/spmed.2013.2.45-48

57. Міністкалко Кейт, Кот Грег. Практичні поради для тренера юних баскетболістів. Київ: Всеукраїнська мережа «Друкарня Вольф». 2014. 171 с.

58. Мітова О.О. Аналіз сучасних підходів до структури та змісту навчально-тренувального процесу на етапі початкової підготовки у спортивних іграх / О.О.Мітова, В.М. Онищенко // Фізична культура, спорт та здоров'я: між нар. наук.-практ. конф.. - 2016. - С. 161-164.

59. Мітова О.О. Теоретико-методичні основи контролю в командних спортивних іграх у процесі багаторічної підготовки: [монографія]. Дніпро, 2022. 396 с.

60. Мітова О., Івченко О. Наукове обгрунтування алгоритму комплексного контролю підготовленості баскетболістів на етапі попередньої базової підготовки. Спортивний вісник Придніпров'я. 2018;3: 83-92.

61. Мітова О., Івченко О., Онищенко В., Полякова А., Ханюкова О. (2023). Визначення значущості сторін підготовленості та показників змагальної діяльності як підгрунтя розробки комплексної системи контролю гравців у баскетболі. Спортивні ігри, (4 (26), 16-27. https://doi.org/10.15391/si.2022-4.02

62. Мітова О., Івченко О., Онищенко В., Полякова А., Ганчева В. (2023). Аналіз думки тренерів щодо проблем педагогічного контролю у сучасному баскетболі. Спортивні ігри, (3(25), 86-96. https://doi.org/10.15391/si.2022-3.08

63. Мітова, О., Малойван, Я., Ханюкова, О., Івченко, О., & Раковська, І. (2023). Підходи до оцінки змагальної діяльності в командних спортивних іграх. Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15, (3(161), 122-127. https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.03(161).28

64. Мітова О.О., Сушко Р.О. Методи наукових досліджень у баскетболі. Навчальний посібник [для студентів закладів вищої освіти фізичної культури і спорту] Дніпро: ТОВ підпр. «Дріант», 2021. 266 с.

65. Мітова О., Шинкарук О. Обгрунтування підходу до формування системи контролю в командних спортивних іграх // Спортивний вісник Придніпров'я. 2022. Вип. 1. С. 191-200. DOI: https://doi.org/10.32540/2071-1476-2022-1-191

66. Мусієнко А. В., Цимбалюк Ж. О. (2021). Світові тенденції розвитку баскетболу 3х3 в світі в сучасних умовах міжнародного спортивного руху. Фізична культура і спорт. Виклики сучасності. Наука та освіта в дослідженнях молодих учених: збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченій Дню науки. Харків : ХНПУ. С. 91-93

67. Мулик В. Удосконалення системи підвищення кваліфікації тренерів в Україні / Вячеслав Мулик // Слобожанський науково-спортивний вісник. Харків : ХДАФК, 2016. № 6(56). С. 64-68. DOI: https://doi.org/10.15391/snsv.2016-6.010.

68. Нагорна В. О. Новітні підходи в управлінні тренувальною та змагальною діяльністю висококваліфікованих спортсменів (на прикладі спортивних ігор) : дис. … д-ра наук з фіз. виховання та спорту : 24.00.01 «Олімпійський і професійний спорт» (017 Фізична культура і спорт). Київ : Національний університет фізичного виховання і спорту України, 2024. 363 с.

69. Наконечний, Р. Б., Хіменес, Х. Р., Антонов, С. В., Свістельник, І. Р. (2022). Тактична підготовка в командних ігрових видах спорту на ранніх етапах багаторічного удосконалення спортсменів: постановка проблеми. *Український журнал медицини, біології та спорту*, *7*(2), 286-295. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ujmbs_2022_7_2_43.

70. Несен О. О., Ширяєва І. В., Євтушенко І. М. Удосконалення технічної підготовленості баскетболістів 10-11 років на базі розвитку координаційних та швидкісно-силових здібностей. Спортивні ігри. 2018. С.13-21. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sporihry_2018_1_4

71. Онищенко В., Мітова О. Проблеми сучасної підготовки дітей в умовах ранньої спеціалізації у спортивних іграх та їх зв'язок із побудовою навчально-

тренувального процесу (на прикладі міні-баскетболу). *Молода спортивна наука України*. 2015. Т.1. С. 166-172. http://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/2946/1/Онищенко_28.pdf

72. Павлюк Є., Сірий В., Цісар В. Суперечності та перспективи ранньої спортивної спеціалізації у дитячо-юнацькому спорті // *Physical Culture and Sport: Scientific Perspective*. 2025. № 3. p. 194-200 DOI: https://doi.org/10.31891/pcs.2025.3.23.

73. Павленко О. Ю. (2019). Комплексний підхід до організації діяльності баскетбольного клубу на базі закладу вищої освіти : дис. кан.д.наук з фіз. вих. і спорту : 24.00.01. Київ. С. 53.

74. Пітин М. Теоретична підготовка в спорті : монографія / Мар'ян Пітин. - Львів : ЛДУФК, 2015. - 372 с. - ISBN 978-966-2328-81-3

75. Платонов В.М. Сучасна система спортивного тренування: Київ: Перша друкарня, 2021. 672 с.

76. Поплавський Л.Ю, Окіпняк В.Г. Баскетбол: [навчальна програма для ДЮСШ, СДЮШОР, ШВСМ (навчально-тренувальні групи та групи спортивного удосконалення)]. К., 1999 а. 124 с.

77. Поплавський Л.Ю., Маслова О.В., Безмилов М.М., Мітова О.О., Мурзін Є.В., Четвертак О.А. Навчальна програма для ДЮСШ, СДЮШОР, ШВСМ та спеціалізованих навчальних закладів спортивного профілю. Міністерство молоді та спорту України, Республіканський науково-методичний кабінет, ФБУ. 2019; 166 с. http://dsmsu.gov.ua/media/2019/03/04/39/Basketbol.pdf

78. Проценко Г. В. Стиль спілкування тренера як фактор успішності сумісної діяльності у спортивній команді (на прикладі юних волейболісток): автореф. дис. канд. наук з фіз. виховання і спорту: [спец.] 24.00.01 "Олімпійський і професійний спорт"/Проценко Геннадій Валерійович; Нац. ун-т фіз. виховання та спорту України. - Київ, 2010. - 20 с.

79. Поплавський Л. Ю. Визначення еволюційних етапів формування правил гри в баскетбол та їх порівняльна характеристика з історичними етапами розвитку баскетболу як виду спорту / Л. Ю. Поплавський, О. В. Маслова. Фізичне

виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. 2013. № 1. С. 358-362. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fvs_2013_1_89.

80. Професійний стандарт «Тренер з виду спорту»: затв. наказом Національного університету фізичного виховання і спорту України від 19.09.2025 р. № 408-заг. - Київ, 2025. Режим доступу: https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/824-trener_z_vidu_sportu.pdf

81. Рябинчук І., Сушко Р.О. Особливості дистанційного навчання майбутніх викладачів фізичного виховання в умовах пандемії коронавірусу. Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури. 2021;5(136): 98-102.

82. Собко І., Коваленко С., Циганкова К. Використання методу колового тренування в умовах тренажерного залу в навчально-тренувальному процесі волейболістів 14-15 років. Спортивні ігри, 2022. №4 (26). С. 40-52.

83. Сопотницька О.В. Деякі аспекти та шляхи підготовки фахівців фізичного виховання до тренерської діяльності. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методик навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. пр. Київ - Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2010. Вип. 24. С. 505-508.

84. Стандарт вищої освіти за спеціальністю «017 Фізична культура і спорт» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Міністерство освіти і науки України. Офіційний сайт. Режим доступу:https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/017-Fizkultura.sport-bakalavr.28.07.pdf

85. Сушко Р., Комоцька О. Характеристика проблемних питань тренерської роботи в сучасному спорті. V Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми підготовки, формування та розвитку фахівців з організації фізичної культури і спорту», 21-22 листопада 2021 року в Національному університеті оборони України імені Івана Черняховського. Київ. С. 38-40.

86. Сушко Р.О. Розвиток спортивних ігор в умовах глобалізації (на матеріалі баскетболу) [монографія]. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 360 с.

87. Сушко Р., Дорошенко Е. Глобалізація в сучасному світі та її вплив на спорт вищих досягнень. Спортивний вісник Придніпров`я. Дніпропетровськ: 2016. № 2. С. 140-146.

88. Сутула В., Булгаков О., Дейнеко А., Луценко Л. (2016). Основні тенденції та суперечності в розвитку сучасного спорту. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: збірник наукових праць. Луцьк. №3 (35). С. 26-32. http://eprints.zu.edu.ua/24141/1/1281-2593-1-SM.pdf

89. Тімофєєв, А. Ступінь впливу рівня розвитку фізичних якостей на технічну підготовленість баскетболістів 12-13 років. Спортивний вісник Придніпров'я, 2018, №3, С. 140-144.

90. Теорія і методика викладання баскетболу в закладах вищої освіти [навч.-метод. посібн.]. [уклад. Л.В. Балацька]. Чернівці: Чернів.нац.ун-т, 2018;95.

91. Червона, С., & Внуровський, К. (2023). Вимоги щодо підготовки тренера з ігрових видів спорту. Спортивні ігри, (1(27), 84-94. https://doi.org/10.15391/si.2023-1.08

92. Чжан Ц., Безмилов М. (2024). Пріоритетна значущість факторів для відбору баскетболістів різного амплуа на етапі підготовки до вищих досягнень. Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15, (4(177), 190-196. https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.4(177).38

93. Чуча Ю., Помещікова І., Пащенко Н., Чуча Н., Ширяєва І. Прогнозування та відбір у баскетболі: [метод. рекомендації]. Харків: ХДАФК, 2020.55с.DOI: https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2021.5(135).23

94. Хіменес Х., Пітин М., Дмитренко А. (2020). Особливості сучасних систем змагань у баскетболі. Спортивні ігри. № 1 (15). С. 85-94. http://www.sportsscience.org/index.php/game/article/view/999/999

95. Хорошуха, М., Путров, С., & Омельчук, О. (2023). Гендерні особливості впливу тренувальних навантажень різної спрямованості на показники розумової працездатності юних спортсменів підліткового віку. Науковий часопис

Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15, (3К(162), 426-432. https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.3K(162).90

96. Шамич О. М., Іваннікова Г. В. (2023). Контент-аналіз професійної роботи тренерів-викладачів з фізичного виховання та спортивних педагогів. In The 2nd International scientific and practical conference “Innovations and prospects in modern science” (February 13-15, 2023). SSPG Publish, Stockholm, Sweden, 209-220. URL: https://sciconf.com.ua/wp-content/uploads/202

97. Шандригось В., Бойченко Н., Тропін Ю., Латишев, М. (2024). Вплив функціональної асиметрії на виконання технічних дій у борців вільного стилю. Єдиноборства, (1(27), 110-122. https://doi.org/10.15391/ed.2023-1.10

98. Шахліна Л, Футорний С, Владимирова Н, Маслова О, Чистякова М, Чернікова О. До питання підготовки юних спортсменів у сучасному спорті. СМФТтЕ [інтернет]. 25, Грудень 2023; (2):77-83. https://doi.org/10.32652/spmed.2023.2.77-83, режим доступу: https://sportmedicine.uni-sport.edu.ua/article/view/294293

99. Шинкарук О.А., Мітова О.О. (2017). Система контролю підготовки початківців у командних спортивних іграх: проблемні питання та сучасні підходи. Спортивний вісник Придніпров’я. № 1. С. 105-112.

100. Шутова С. Є., Серебряков О. Ю., Прокопенко А. О., Ткаченко М. І. (2022). Ефективність змагальної діяльності жіночих команд високої кваліфікації у сучасному баскетболі 3х3. Спортивна наука та здоров’я людини. № 2 (8). С. 138-150. doi:10.28925/2664-2069.2022.210

101. Abayari J. D. P., Tilan K. M., Aton A. G., Reyes K. D. M. The dominant sports coaching style preferred by the athletes from a state university in the Philippines // *International Journal of Multidisciplinary: Applied Business and Education Research*. 2024. Vol. 5, No. 6. DOI: https://doi.org/10.11594/ijmaber.05.06.24

102. Ai Choo Lee, Mohansundar Sankaravel, Zhee Xuen Chen. The effectiveness of six-week balance training with perturbation intervention in enhancing dynamic balance of basketball players. *Teo. rìâ ta Metodika Fìzičnogo Vihovannâ, 23*(1), 21-27. DOI: https://doi.org/10.17309/tmfv.2023.1.03

103. Aksović N., Bjelica B., Milanović F., Cicović B., Bubanj S., Nikolić D., Skrypchenko I., Rozhechenko V., Zelenović M.Evaluation and comparative analysis of the results of a vertical jump between young basketball and handball players // *Physical Education, Sport and Health Culture in Modern Society*. - 2022. - Vol. 26, № 2. - Article 07. - DOI: 10.15561/26649837.2022.0207.

104. Alemany-Iturriaga J., Calleja-González J., Mosquera-Maturana J., Velarde-Sotres Á. Methodology and content for the design of basketball coach education programs: a systematic review // Frontiers in Sports and Active Living. 2025. Vol. 7. DOI: 10.3389/fspor.2025.1614186. URL: https://www.frontiersin.org/journals/sports-and-active-living/articles/10.3389/fspor.2025.1614186/full

105. Al Faridzi A. P., Fitri M., Subarjah H., Apriady H. Studi perbandingan gaya kepemimpinan pelatih dan posisi bermain terhadap kecocokan hubungan pelatih-atlet sepakbola remaja // *Jambura Health and Sport Journal*. 2025. Vol. 7, Iss. 1. P. 67-78. DOI: https://doi.org/10.37311/jhsj.v7i1.30639

106. Ammar, A., Chtourou, H., Abdelkarim, O., Parish, A., & Hoekelmann, A. (2016). Free throw shot in basketball: kinematic analysis of scored and missed shots during the learning process. Sport Sciences for Health, 12(1), 27-33. https://doi.org/10.1007/s11332-015-0250-0

107. Arede, J.; Fernandes, J.; Moran, J.; Norris, J.; Leite, N. Maturity timing and performance in a youth national basketball team: Do early-maturing players dominate? Int. J. Sports Sci. Coach 2021, 16, 722-730. https://hartpury.pure.elsevier.com/en/publications/maturity-timing-and-performance-in-a-youth-national-basketball-te

108. Armour K. M., Jones R. L., Potrac P. *Sports coaching cultures: from practice to theory*. - London : Routledge, 2004. - 200 p. - DOI: 10.4324/9780203390955. - ISBN 9780203390955.

109. Arrietaa H. Relative age effect and performance in the U-16, U-18 and U-20 European basketball championships / Haritz Arrietaa, Jon Torres-Undaa, Susana María Gila, Jon Irazusta // Journal of Sports Sciences. - 2015. - № 14. - P. 1-5.

110. Badau, D.; Badau, A.; Ene-Voiculescu, C.; Larion, A.; Ene-Voiculescu, V.;

Mihaila, I.; Fleancu, J.L.; Tudor, V.; Tifrea, C.; Cotovanu, A.S.; et al. The Impact of Implementing an Exergame Program on the Level of Reaction Time Optimization in Handball, Volleyball, and Basketball Players. *Int. J. Environ. Res. Public Health* 2022, *19*, 5598 DOI:10.3390/ijerph19095598

111. Bailey R. P., Madigan D. J., Cope E., Nicholls A. R. The Prevalence of Pseudoscientific Ideas and Neuromyths Among Sports Coaches // Frontiers in Psychology. 2018. Vol. 9. Article 641. DOI: 10.3389/fpsyg.2018.00641. URL: https://www.frontiersin.org/journals/psychology/articles/10.3389/fpsyg.2018.00641/full

112. Barlow J. Data Analytics in Sports, O`Relly, 2015. 527 p.

113. Blake R. R., Mouton J. S., McCanse A. A. Leadership Dilemmas-Grid Solutions. Houston : Gulf Publishing Company, 1991. 348 p.

114. Bohuslavska, V., Hlukhov, I., Drobot, K., & Pityn, M. (2020). Improvement of theoretical competence of beginner athletes in cyclic sports. *Sport Science and Human Health.* 1(3):4-11. DOI:10.28925/2664-2069.2020.1.1 http://sporthealth.kubg.edu.ua/article/view/217073

115. Cahyono T., Hartono F. V., Gani R. A., Ahmedov F., Sliz M., Lobo J., Kurtoglu A., Nasurudin E., Tannoubi A., Raman A., Setiawan E. Coach leadership style, coach-athlete relationships and engagement in team sports: the mediating role of athlete burnout // *Ibero-American Journal of Exercise and Sports Psychology*. 2023. Vol. 18, Iss. 6. P. 687-692. https://www.riped-online.com/articles/coach-leadership-style-coachathlete-relationships-and-engagement-in-team-sports-the-mediating-role-of-athlete-burnout-104348.html

116. Cao S.; Geok S.K.; Roslan S.; Sun H.; Lam S.K.; Qian S. Mental Fatigue and Basketball Performance: A Systematic Review. Front. Psychol. 2022, 12, 819081. DOI:10.3389/fpsyg.2021.819081

117. Čaušević D., Komić D., Alexe D. I., Wilk M., Rani B., Alexe C. I. The Influence of Game-Related Statistics on the Final Results in FIBA Global and Continental Competitions // Applied Sciences. 2024. Vol. 14(12). Article 5357. DOI: 10.3390/app14125357. URL: https://www.mdpi.com/2076-3417/14/12/5357

118. Čaušević D., Abazović E., Mašić S., Lakota R., Bešlija T., Hodžić S., Bajramović I., Alić H. Agility, sprint and vertical jump performance relationship in young basketball players // *Acta Kinesiologica*. - 2021. - Vol. 15, № 1. - P. 133-137. - DOI. 10.51371/issn.1840-2976.2021.15.1.16.

119. Cassidy T., Jones R. L., Potrac P. Understanding sports coaching: the social, cultural and pedagogical foundations of coaching practice. - 2nd ed. - London : Routledge, 2016. - 232 p. - ISBN 978-0-415-70359-6. DOI: 10.4324/9780203797952

120. Çayır H., Canikli A., Süel E. Relationship between speed, agility, jumping and repetitive sprint performance in young male basketball players // *Spor Eğitim Dergisi*. 2023. Vol. 7, No. 3. P. 162-170. DOI: https://doi.org/10.55238/seder.1357991

121. Cieślicka M., Sobko I., Ulaeva L., Ishenko O., Shepelenko T., Tamozhanska G., Bugayets N. (2019). Improving the protective technique of 13-14-year-old basketball players using rubber bands and unstable platforms. *Journal of Physical Education and Sport*, 19 (3), 903-911. https://doi.org/10.7752/jpes.2019.s3130

122. Côté J., Gilbert W. An integrative definition of coaching effectiveness and expertise // *International Journal of Sports Science & Coaching*. - 2009. - Vol. 4, № 3. - P. 307-323. - DOI: 10.1260/174795409789623892.

123. Clements K. *Youth athletes' perceptions of coaching effectiveness* : thesis for the degree of Master of Science in Sport and Exercise Psychology. - Colchester : University of Essex, School of Sport, Rehabilitation and Exercise Sciences, 2021. - Ninety pages (146 p.).

124. Doboviènik L., Jakovljeviæ S., Zovko V., & Erèulj F. (2015). Determination of the optimal certain kinematic parameters in basketball three-point shooting using the 94fifty technology. Physical Culture, 69(1), 5-13. https://doi.org/10.5937/fizkul1501005D

125. Doroshenko E., Sushko R., Koryahin V., Pityn M., Tkalich I., Blavt O. (2019). The competitive activity structure of highly skilled basketball players on the basis of factor analysis methods. *Human Movement*. 20 (4), 33-40. https://doi.org/10.5114/hm.2019.85091

126. Doroshenko E., Sushko R., Shamardin V., Prykhodko V., Shapovalova I., Yelisieieva D., Demidova O., Yakovenko, A. (2020). Analysis of the Competitive Activity Structure of Skilled Female Basketball Players. *Teorìâ Ta Metodika Fìzičnogo Vihovannâ*, 20 (4), 219-227. https://doi.org/10.17309/tmfv.2020.4.04

127. Deci E. L., Ryan R. M. The "What" and "Why" of Goal Pursuits: Human Needs and the Self-Determination of Behavior. Psychological Inquiry. 2000. Vol. 11(4). P. 227-268. DOI:10.1207/S15327965PLI1104_01.

128. Erculj F., Blas M., Bracic M. Physical demands on young elite European female basketball players with special reference to speed, agility, explosive strength, and take-off power // Journal of Strength and Conditioning Research. 2010. Vol. 24, No. 11. P. 2970-2978. DOI: https://doi.org/10.1519/JSC.0b013e3181e38107

129. Fazel, F., Morris, T., Watt, A., & Maher, R. (2018). The effects of different types of imagery delivery on basketball free-throw shooting performance and self-efficacy. Psychology of Sport and Exercise, 39, 29-37. http://dx.doi.org/10.1016/ j.psychsport.2018.07.006

130. Gabbett T. J., Nassis G. P., Oetter E., Pretorius J., Johnston N., Medina D., & Ryan M. (2017). The athlete monitoring cycle: a practical guide to interpreting and applying training monitoring data. British Journal of Sports Medicine, 51(20), 1451-1452.

131. Gabbett T. J. The training-injury prevention paradox: should athletes be training smarter and harder? British Journal of Sports Medicine. 2016. Vol. 50, No. 5. P. 273-280. DOI: http://dx.doi.org/10.1136/bjsports-2015-095788

132. Gaetano R., Gaetano A., Domenico T., & Mario L. (2016). Analysis of learning a basketball shot. Journal of Physical Education and Sport, 16(1), 3-7. https://doi.org/10.7752/ jpes.2016.01001

133. García-Gil M, Torres-Unda J, Esain I, Duñabeitia I, Gil SM, Gil J, et al. Anthropometric parameters, age, and agility as performance predictors in elite female basketball players. J Strength Cond Res 2018;32:1723-30. https://europepmc.org/article/med/29786629

134. García J., Ibáñez S. J., Santos R. M., Leite N., & Sampaio J. (2013). Identifying basketball performance indicators in regular season and playoff games. Journal of Human Kinetics, 36, 161-168. https://doi.org/10.2478/hukin-2013-0016

135. Gómez M. Á., Kreivyte R., & Sampaio J. (2017). Short-and long-term effects of using shooting straps on free-throw accuracy of young female basketball players. Kinesiology, 49(2), 225-234. https://doi.org/10.26582/k.49.2.3

136. Gokmen Ozen, Ozdemir Atar, & Hurmuz Koc. (2020). The Effects of A 6-Week Plyometric Training Programme on Sand Versus Wooden Parquet Surfaces on the Physical Performance Parameters of Well-Trained Young Basketball Players. *Monten. J. Sports Sci. Med*. 9 (1), 27-32. DOI: 10.26773/mjssm.200304 https://www.mjssm.me/?sekcija=article&artid=189

137. Grenha Pedro, Moura Jose, Guimaraes Eduardo, Janeira Manuel (2022). Effects of a self-training program on shooting performance and kinematics in young basketball players: a case study. Retos Nuevas Tendencias en Education Fisica, Deporte y Recreacion 43: 256. DOI: 10.47197/retos.v43i0.87380

138. Gutierrez-Vargas R., Pino-Ortega J., Ugalde-Ramírez J. A., Rojas-Valverde D., Sánchez-Ureña B., Gómez-Carmona C. D., Nakamura F. Y., Castillo D. Physical and physiological demands according to gender, playing positions, and match outcomes in youth basketball players // International Journal of Environmental Research and Public Health. - 2022. - Vol. 19, № 3. - Article 1264. - DOI: 10.3390/ijerph19031264.

139. Helsinki Declaration of the World Medical Association "Ethical principles of medical research with human participation as an object of study" (2008). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/990_005#Text

140. Hoare D.G. (2000). Predicting success in junior elite basketball players-the contribution of anthropometic and physiological attributes. *Journal Sci Med Sport*, 3(4), 391-405. https://doi.org/10.1016/s1440-2440(00)80006-7

141. Horn T. S. (2015). Social Psychological and Developmental Perspectives on Early Sport Specialization. Kinesiology Review, 4(3), 248-266. https://doi.org/10.1123/KR.2015-0025

142. Jiménez SL, Bonal J, Lorenzo A. The Talent Development Pathway for Elite Basketball Players in China. Int J Environ Res Public Health. 2020 Jul 15;17(14):5110. doi: 10.3390/ijerph17145110. PMID: 32679841; PMCID: PMC7400287.

143. Jung Y.; Kang H.; Jang S. The Effects of High School Basketball Player's Sports Participation Motivation on Achievement Goal Orientation and Achievement Behaviors. Iran. J. Public Health 2021, *50*, P. 1953-1962. DOI: 10.18502/ijph.v50i10.7495

144. Jelena Ivanovi´c, Filip Kuki´c, Gianpiero Greco, Nenad Koropanovski, Saša Jakovljevi´c, Milivoj Dopsaj. Specific Physical Ability Prediction in Youth Basketball Players According to Playing Position. Int. J. Environ. Res. Public Health 2022, 19, 977. https://doi.org/10.3390/ijerph19020977

145. Ibáñez S. J., Santos J. A., & García J. (2015). Multifactorial analysis of free throw shooting in eliminatory basketball games. International Journal of Pefomance Analisis in Sport. Vol. 15. Is.8 P. 897-912.

146. Jin H, Kim S, Love A, Jin Y and Zhao J (2022) Effects of leadership style on coach-athlete relationship, athletes' motivations, and athlete satisfaction. *Front. Psychol*. 13:1012953. doi: 10.3389/fpsyg.2022.1012953

147. Kenneth Marius R. Raval, Jeffrey C. Pagaduan. Factors that Differentiate Winning and Losing in Men's University Basketball. Monten. J. Sports Sci. Med. 2021, 10(2), 13-17. DOI: 10.26773/mjssm.210902

148. Koh K. T., Wang J. C. K., Mallett C. J. Discriminating factors between successful and less successful elite youth basketball coaches // *International Journal of Sports Science & Coaching*. - 2012. - Vol. 7, № 3. - P. 493-508. - DOI: 10.2202/1559-0410.1346.

149. Kolar E., Biloslavo R., Pišot R., Veličković S., Tušak M. Conceptual framework of coaches' decision-making in conventional sports // *Frontiers in Psychology*. 2025. Vol. 15. Art. 1498186. DOI: https://doi.org/10.3389/fpsyg.2024.1498186

150. Komotska O., Sushko R., (2022). Modern approaches for the physical training of young female basketball players. *Teorìâ ta Metodika Fìzičnogo Vihovannâ, 22*(2), 260-267. https://doi.org/10.17309/tmfv.2022.2.17

151. Komotska O., Sushko R.. Modern approaches to the organization children's and youth basketball: abroad experience. *Slobozhanskyi herald of science and sport.* 2022. Vol. 26(4). P. 115-123. https://doi.org/10.15391/snsv.2022-4.004

152. Koryagin V. Innovative test control technologies in physical education and sports: a monograph. /Koryagin V., Blavt O./ Lviv, Ukraine: Lviv Polytechnic Publishing House.- 2019. - 236.

153. Koryahin V., Blavt O., Doroshenko E., Prystynskyi V., Stadnyk V. (2020). Training Effect of Special Basketball Exercises. *Teorìâ ta Metodika Fìzičnogo Vihovannâ,* 20 (3), 137-141. https://doi.org/10.17309/tmfv.2020.3.02

154. Koryahin V., Dutchak M., Iedynak G., Blavt O., Galamandjuk L., Cherepovska E. (2018). The technical and physical preparation of basketball players. *Human Movement*. vol. 19(4), 29-34. https://doi.org/10.5114/hm.2018.77321

155. Koryahin V., Hrebinka H. Content and Structure of Competitive Activities of Young Basketball Players Aged 13-14. *Teorìâ ta Metodika Fìzičnogo Vihovannâ, 23*(1), 143-147. DOI: https://doi.org/10.17309/tmfv.2023.1.20

156. Koryahin V., Hrebinka H., 2022. Scientific-and-methodological approaches to the training of basketball players aged 10-14 in institutions of out-of-school education. Том 173 № 17 (2022): Вісник Національного університету "Чернігівський колегіум" імені Т. Г. Шевченка. С. 54-59. DOI: 10.5281/zenodo.7077671

157. Kozina Z., Iermakov S., Cretu M., Kadutskaya L., Sobyanin F. (2017) Physiological and subjective indicators of reaction to physical load of female basketball players with different game roles. *Journal of Physical Education and Sport,* 17(1), 56, 378-382. https://doi.org/10.7752/jpes.2017.01056

158. Kucsa R., Mačura P. Physical characteristics of female basketball players according to playing position // *Acta Facultatis Educationis Physicae Universitatis Comenianae*. - 2015. - Vol. 55, № 1. - P. 46-53. - DOI: 10.1515/afepuc-2015-0006.

159. Lang T., Altman D. Basic statistical reporting for articles published in clinical medical journals: the SAMPL Guidelines. In: Smart P., Maisonneuve H., Polderman A. (eds). Science Editors' Handbook, European Association of Science Editors, 2013

https://www.equator-network.org/wp-content/uploads/2013/07/SAMPL-Guidelines-6-27-13.pdf

160. Larisa Shakhlina, Serhii Futorni, Teresa Sokha, Olena Maslova, Maryna Chistyakova, Olga Chernyakova, Maksym Hopei and Alina Hopei (2023) “Medical and biological fundamentals of young athletes’ training”, Slobozhanskyi Herald of Science and Sport, 27(4), pp. 185-192. doi: 10.15391/snsv.2023-4.003

161. Larkin P., Sanford M., Talpey S. W., Gorman A. D., Reeves M. J. Talent identification in youth basketball: Talent scouts’ perceptions of the key attributes for athlete development // International Sport Coaching Journal. - 2022. - P. 1-9. - DOI: 10.1123/iscj.2022-0052.

162. Larson H. K., Young B. W., McHugh T.-L. F., Rodgers W. M. Markers of early specialization and their relationships with burnout and dropout in swimming // *Journal of Sport & Exercise Psychology*. 2019. Vol. 41, Iss. 1. P. 46-54. DOI:https://doi.org/10.1123/jsep.2018-0305

163. Lewin K., Lippitt, R., & White, R. K. (1939). Patterns of aggressive behavior in experimentally created social climates. *Journal of Social Psychology*, 10, 271-301. https://tu-dresden.de/mn/psychologie/ipep/lehrlern/ressourcen/dateien/lehre/lehramt/lehrveranstaltungen/Lehrer_Schueler_Interaktion_SS_2011/Lewin_1939_original.pdf?lang=en

164. Li L., Olson H. O., Tereschenko I., Wang A., McCleery J. Impact of coach education on coaching effectiveness in youth sport: a systematic review and meta-analysis // *International Journal of Sports Science & Coaching*. - 2024. - Vol. 20, №1. - P. 340-356. - DOI: 10.1177/17479541241283442.

165. Lisenchuk G., Mulik V., Shamardin V., Kraynik Y., Bairachny O., & Slavitiak O. (2021). Physical and technical training of 13-14-year-old football midfielders. Journal of Physical Education and Sport, 21(4), 1798-1805. DOI:10.7752/jpes.2021.04227

166. Lisenchuk G., Leleka V., Bogatyrev K., Adamenko O., Bairachny O., Balan B.// Relationships between technical-tactical and physical preparedness of 13-14-year-old skilled football goalkeepers. Journal of Physical Education and Sport ® (JPES). - 2021.

- Vol. 21 (issue 6), Art 466. - P. 3439-3444. DOI:10.7752/jpes.2021.06466

167. Lyle J. Sports Coaching Concepts: A Framework for Coaches' Behaviour. London : Routledge, 2002. 360 p. https://doi.org/10.4324/9780203994986

168. McClelland D. C., Atkinson J. W., Clark R. A., Lowell E. L. The Achievement Motive. New York : Appleton-Century-Crofts, 1953. 384 p.

169. Maggioni M.A., Bonato M., Stahn A., La Torre A., Agnello L., Vernillo G., Castagna C., Merati G. Effects of Ball Drills and Repeated-Sprint-Ability Training in Basketball Players. Int. J. Sports Physiol. Perform. 2019, 14, 757-764. DOI:10.1123/ijspp.2018-0433

170. Mancha-Triguero D., García-Rubio J., Calleja-González J., Ibáñez S.J. Physical fitness in basketball players: A systematic review. J. Sports Med. Phys. Fit. 2019;59:1513-1525. doi: 10.23736/S0022-4707.19.09180-1.

171. Mashuri S. N., Mohd Mokhtar U. K., Rahman M. W. A., Bakri N. H. S. Relationship between coach leadership styles and athletes' satisfaction at UiTM Seremban // *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*. 2022. Vol. 12, Iss. 7. DOI: https://doi.org/10.6007/IJARBSS/v12-i7/13905

172. Montgomery P., Maloney B. 3×3 basketball demands // *Journal of Strength and Conditioning Research*. - 2018. - Vol. 32, № 11. - P. 3341-3350. - DOI: 10.1519/JSC.0000000000002879.

173. Meisel P. L., DiFiori J. P., Côté J., Nguyen J. T., Brenner J. S., Malina R. M., Ryan E. III, Güllich A. Age of Early Specialization, Competitive Volume, Injury, and Sleep Habits in Youth Sport: A Preliminary Study of US Youth Basketball. DOI:10.1177/19417381211056301 *[Електронний ресурс]*. - Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/356090452_Age_of_Early_Specialization_Competitive_Volume_Injury_and_Sleep_Habits_in_Youth_Sport_A_Preliminary_Study_of_US_Youth_Basketball

174. Mikolajec A., Arede J., Griko V. Studying physical and technical performance indicators among players of a youth national basketball development program: a multidimensional approach // *Scientific Reports*. - 2025. - Vol. 15. - Article 3722. - DOI: 10.1038/s41598-025-87583-7.

175. Mustafa Assaad Munsheed Al-Fartusi, & Sushko R. (2015). Functional reserves for improving the technical and tactical skill of basketball players. *Scientific hour "Scientific and pedagogical problems of physical culture / physical culture and sports /" - K: NPU im. M. P. Dragomanova,* 8(63) 15:4-7. https://is.gd/OuB0dk

176. Murray H. A. Explorations in Personality. New York : Oxford University Press, 1938. 761 p.

177. Okazaki V.H.A. Increased distance of shooting on basketball jump shot / Victor Hugo Alves Okazaki, André Luiz Félix Rodacki // Journal of Sports Science & Medicine. 2012. № 11. P.231-237.

178. Oksana Ivchenko, Olena Mitova, Valentin Myachin, Nataliia Veronika Bachynska, Svitlana Cherevko, Viktoriia Kondratenko, Serhiy Zybailo. Methodological approaches to expert assessment of the level of training of basketball players at the stage of preliminary basic training. Acta Balneologica. Balneologica journal of the polish balneology and physical medicine association. Aluna Publishing 2024 july-august Vol. LXVI ISSUE 4 (182), 242-250. https://actabalneologica.pl/wp-content/uploads/library/ActaBalneol2024i4net.pdf

179. Oliinyk I., Doroshenko E., Melnyk M., Sushko R., Tyshchenko V., Shamardin V. (2021). Modern Approaches to Analysis ofTechnical and Tactical Actions of Skilled Volleyball Players. *Teorìâ ta Metodika Fìzičnogo Vihovannâ, 21*(3), 235-243. https://doi.org/10.17309/tmfv.2021.3.07

180. Mitova O., Onischenko V. Influence of training mini-basketball in the first year of training at the level of the physical health of children 6-7 years // *Слобожанський науково-спортивний вісник*. 2015. № 6(50). С. - DOI: https://doi.org/10.15391/snsv.2015-6.017

181. Orlick T. In Pursuit of Excellence: How to Win in Sport and Life through Mental Training. 5th ed. Champaign, IL : Human Kinetics, 2016. 304 p.

182. Pagé C., Bernier P.-M., Trempe M. Using video simulations and virtual reality to improve decision-making skills in basketball // Journal of Sports Sciences. 2019. Vol. 37(21). P. 2403-2410. DOI: 10.1080/02640414.2019.1638193. URL: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/31280685/

183. Panchuk D., Klusemann M. J., Hadlow S. M. Exploring the Effectiveness of Immersive Video for Training Decision-Making Capability in Elite, Youth Basketball Players // Frontiers in Psychology. 2018. Vol. 9. Article 2315. DOI: 10.3389/fpsyg.2018.02315. URL: https://www.frontiersin.org/journals/psychology/articles/10.3389/fpsyg.2018.02315/full

184. Platonov V., & Bolshakova I. (2013). Forcing long-term training of athletes and the Youth Olympic Games. *Science in Olympic sports.* 2, 37-42. https://doi.org/10.32652/olympic2013.2_%25x

185. Puente C., Abián-Vicén J., Areces F., López R., Del Coso J. Physical and Physiological Demands of Experienced Male Basketball Players During a Competitive Game. *Journal of Strength and Conditioning Research*, 2017, 31(4):956–962. DOI:10.1519/JSC.0000000000001577

186. Pauole K., Madole K., Garhammer J., Lacourse M., & Rozenek R. (2000). Reliability and Validity of the T-Test as a Measure of Agility, Leg Power, and Leg Speed in College-Aged Men and Women. Journal of Strength and Conditioning Research, 14(4), 443-450.

187. Pluta B., Andrzejewski M. (2018). Analysis of team sports results based on the European basketball men's championships. *Trends in Sport Sciences*. 1(25): 21-27. https://tss.awf.poznan.pl/Analysis-of-team-sports-results-based-on-the-European-basketball-men-s-championships,189055,0,2.html

188. Post E. G., Rosenthal M. D., Root H. J., Rauh M. J. Knowledge, attitudes, and beliefs of parents of youth basketball players regarding sport specialization and college scholarship availability // Orthopaedic Journal of Sports Medicine. - 2021. - Vol. 9, No 8. - Article ID 23259671211024594. - DOI: 10.1177/23259671211024594.

189. Respizzi S., Covelli E. (2016). The emotional coaching model: quantitative and qualitative research into relationships, communication and decisions in physical and sports rehabilitation. Joints, 3(4), 191-200. https://doi.org/10.11138/jts/2015.3.4.191

190. Reverdito R. S., Galatti L. R., Strachan L., Scaglia A. J., Paes R. R. Coaching and continuity make a difference: competence effects in a youth sport program //

Journal of Physical Education and Sport. - 2020. - Vol. 20, № 4. - Art. 266. - P. 1964-1971. - DOI: 10.7752/jpes.2020.04266.

191. Ricardo Ferraz, Mário C Marques, Luís Branquinho, & Daniel A Marinho (2021). Effects of Applying a Training Program on Basketball Shooting in Young Players. *Journal of Human Sport and Exercise*.16 (Proc2): 307-318. http://dx.doi.org/10.14198/jhse.2021.16.Proc2.16

192. Rodríguez S., Rodríguez-Jaime M. F. La especialización temprana en el deporte: es necesario cambiar el paradigma de atleta-máquina // *MHSalud*. 2024. Vol. 21, Iss. 2. Art. e18246-e18246.

193. Power C. J., Fox J. L., Dalbo V., Scanlan A. T. External and internal load variables encountered during training and games in female basketball players according to playing level and playing position: a systematic review // Sports Medicine - Open. - 2022. - Vol. 8, № 1. - Article 135. - DOI: 10.1186/s40798-022-00498-9.

194. Scanlan A.T., Fox J.L., Borges N.R., Tucker P.S., & Dalbo V.J. (2018). Temporal changes in physiological and performance responses across game specific simulated basketball activity. *Journal of Sport and Health Science,* 7(2), 176-182. https://doi.org/10.1016/j.jshs.2016.05.002

195. Shalom A., Gottlieb R., Alcaraz P. E., Calleja-González J. Unique Specific Jumping Test for Measuring Explosive Power in Young Basketball Players: Differences by Gender, Age, and Playing Positions // *Sports*. 2024. Vol. 12, No. 5:118. DOI: https://doi.org/10.3390/sports12050118

196. Stamatios-Aggelos N. Alekxandropoulos, Sotiris B. Kotsiantis, & Michael N. Vrahatis (2019). Data preprocessing in predictive data mining. *Cambridge University Press. The Knowledge Engineering Review.* Vol. 34, e1:1-33. https://doi.org/10.1017/S026988891800036X

197. Stojanovi´c, E.; Stojiljkovi´c, N.; Scanlan, A.T.; Dalbo, V.J.; Berkelmans, D.M.; Milanovi´c, Z. The activity demands and physiological responses encountered during basketball match-play: A systematic review. Sports Med. 2018, 48, 111-135. https://www.academia.edu/34733854/The_Activity_Demands_and_Physiological_Responses_Encountered_During_Basketball_Match-Play_A_Systematic_Review

198. Sushko R. Efficiency analysis of competitive activity of highly skilled basketball players europe-2015. Proceedings of the XVII International academic congress «History, problems and prospects of development of modern civilization», Japan, Tokyo, 25-27 January 2016; «Tokyo university press». - 2016. - P. 839-843.

199. Sushko R., Vysochina N., Vorobiova A., Doroshenko E., Pastuhova V., Vysochin F. (2019). Psychological selection in game sports on the basketball example. *Journal of Physical Education and Sport*. 19 (3), Art. 250, 1708-1714. https://doi.org/10.7752/jpes.2019.03250

200. Teck K.K., Wang C.K.J., Mallett C.J. (2012). Discriminating Factors between Successful and Unsuccessful Elite Youth Olympic Female Basketball Teams. *International Journal of Performance Analysis in Sport.* 12(1), 119-131. https://doi.org/10.1080/24748668.2012.11868588

201. Tingting Li, Yibing Ma. Relations between psychological quality and training in basketball players. Revista Brasileira de Medicina do Esporte [online]. 2023, vol.29, e2022_0354. DOI: http://dx.doi.org/10.1590/1517-8692202329012022_0354.

202. Topal D., Sari M. Z., Gündoğdu A., Özkaya Y. G. Resistant plyometric training increases muscle strength in young male basketball players // *Spor Eğitim Dergisi* (Journal of Sport Education). 2023. Vol. 7, Iss. 3. P. 287-293. DOI: https://doi.org/10.55238/seder.1368813

203. Torres-Unda J., Zarrazquin I., Gravina L., Zubero J., Seco J., Gil S. M., Gil J., Irazusta J. Basketball performance is related to maturity and relative age in elite adolescent players // *Journal of Strength and Conditioning Research*. - 2016. - Vol. 30, № 5. - P. 1325-1332. - DOI: 10.1519/JSC.0000000000001224.

204. Tuan Tran Minh, Cuong Tran Ngoc (2022). Effects of a 15-week basketball training program following the club model in physical education courses for female students at Saigon University. *Journal of Physical Education and Sport*. 22 (issue 1), Art 26, 202- 209. https://efsupit.ro/images/stories/ianuarie2022/Art%2026.pdf

205. Turnnidge J., Côté J. Applying transformational leadership theory to coaching research in youth sport: a systematic literature review // *International Journal of Sport*

and Exercise Psychology. - 2018. - Vol. 16, № 3. - P. 327-342. - DOI: 10.1080/1612197X.2016.1189948.

206. Tyshchenko V., Hnatchuk Y., Pasichnyk V., Bubela O., Semeryak Z. (2018). Factor analysis of indicators of physical and functional preparation for basketball players. *Journal of Physical Education and Sport,* 18 (4), 1839-1844. https://doi.org/10.7752/jpes.2018.s4269

207. Villa G., Lozano S. (2018). Dynamic Network DEA approach to basketball games efficiency. *Journal of the Operational Research Society.* Vol. 69 (11). P. 1738-1750. https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/01605682.2017.1409158

208. Vincent W.J. (2005). Statistics in kinesiology. 3rd ed. *Champaign:* Human Kinetics, 312 p. https://www.amazon.com/Statistics-Kinesiology-William-Vincent/dp/1450402542

209. Voronova V., Khmelnitska I., Shynkaruk O., Borysova O., Kostyukevich V., Zhovnych O. Gender peculiarities of personality's qualities development in football. Journal of Physical Education and Sport, 2020. Vol. 20, issue 1, Art 71. P. 484-489. DOI: 10.7752/jpes.2020.s1071

210. Wekesser M. M., Langdon J., Harris B. S., Wilson C. H. Jr. Coaches' impact on youth athletes' intentions to continue sport participation: The mediational influence of the coach-athlete relationship // International Journal of Sports Science & Coaching. - 2022 (опубліковано онлайн 2021). - DOI: 10.1177/1747954121991817

211. Wen N., Dalbo V.J., Burgos B., Pyne, D.B., Scanlan A.T. Power testing in basketball: Current practice and future recommendations. J. Strength Cond. Res. 2018, 32, 2686-2700. https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/29401204/

212. Yáñez-García J. M., Rodríguez-Rosell D., Mora-Custodio R., González-Badillo J. J. Changes in muscle strength, jump, and sprint performance in young elite basketball players: the impact of combined high-speed resistance training and plyometrics // *Journal of Strength and Conditioning Research*. 2022. Vol. 36, No. 2. P. 478-485. DOI: https://doi.org/10.1519/JSC.0000000000003472

213. Yudhistira D., Romadhoni S., Hadi., Implementing complex training method: its effects on endurance, speed, power, and agility of adolescent basketball players // Теорія та методика фізичного виховання. 2024. Т. 24, № 3. С. 426-432.

214. Zari´c I., Dopsaj M., Markovi´c M. Match performance in young female basketball players: Relationship with laboratory and field tests. Int. J. Perform. Anal. Sport 2018, 18, 90-103.

215. Ziv G., Lidor R. Vertical jump in female and male basketball players: a review of observational and experimental studies // *Journal of Science and Medicine in Sport*. - 2010. - Vol. 13, № 3. - P. 332-339. - DOI: 10.1016/j.jsams.2009.02.009.

216. Zeng H. Z. An exploratory study on characters and relationships among participation motivations and related elements of youth basketball players // European Journal of Physical Education and Sport Science. - 2021. - Vol. 6, No 10. - P. 35-54. - DOI: 10.46827/ejpe.v6i10.3553.

217. Zheng Yang. Prediction Method of Basketball Players' Shooting Rate Based on Quantum Search Algorithm. International Conference on Application of Intelligent Systems in Multi-modal Information Analytics. 2020. pp 583-592. DOI: 10.1007/978-3-030-51431-0_85

218. Волинський національний університет імені Лесі Українки. Офіційний сайт. Код доступу: https://vnu.edu.ua/uk

219. Всесвітня федерація баскетболу. Офіційний сайт. Код доступу: http://www.fiba.com/

220. Київський столичний університет імені Бориса Грінченка. Офіційний сайт. Код доступу: https://kubg.edu.ua/

221. Львівський державний університет імені Івана Боберського. Офіційний сайт. Код доступу: https://www.ldufk.edu.ua/index.php/golovna-1.html

222. Національний університет фізичної культури і спорту України. Офіційний сайт. Код доступу: https://uni-sport.edu.ua/

223. Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту. Офіційний сайт. Код доступу: http://infiz.dp.ua/

224. Федерація баскетболу України. Офіційний сайт. Код доступу:

http://www.fbu.ua/

225. Харківська державна академія фізичної культури і спорту. Офіційний сайт. Код доступу: https://khdafk.kh.ua/

226. European Girls Basketball League. Official site. Access code: http://www.egbl.eu/u15/

227. The FA Level 3 (UEFA B) in Coaching Basketball. - UK Coaching Framework. - [Електронний ресурс]. - https://www.ukcoaching.org

228. USA Basketball Coach Licensing Program. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://www.usab.com/coaching/coach-license

229. European Commission. (2018). *Special Eurobarometer 472: Sport and physical activity*. Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture. Available at: https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/9a69f642-fcf6-11e8-a96d-01aa75ed71a1/language-en

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи викладено в 17 наукових працях, що опубліковані, з них 7 наукових статей (зараховано як 6,5 публікації з них усі у співавторстві), включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України, 2 статті (з них усі у співавторстві) у періодичних наукових виданнях, проіндексованих у базах даних Scopus (Q4); 8 публікацій, у яких додатково висвітлено наукові результати дисертації (Додаток А).

Наукові статті, опубліковані у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України:

1. Комоцька О., Сушко Р., Співак М.Л. Сучасні тренерські підходи до організації навчально-тренувального процесу юних баскетболістів різних амплуа. *Спортивна наука та здоров'я людини.* 2021; 6(2): 121-131. DOI:10.28925/2664-2069.2021.211 Фахове видання України. *Особистий внесок здобувача полягав у визначенні концепції та оформленні дизайну дослідження, зборі даних та їх інтерпретації, написанні статті, остаточному затвердженні. Внесок Сушко Р. полягав у зборі даних, аналізі та інтерпретації даних, написанні статті; Співак М. полягав у написанні, редагуванні статті.*

2. Комоцька, О., & Сушко Р. (2022). Програмно-нормативні основи підготовки тренерів з баскетболу в Україні. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15*, (3(148), 67-73. https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2022.3(148).15 Фахове видання України. *Особистий внесок здобувача полягав у формуванні етапів та організації дослідження, обробці статистичного матеріалу, написанні статті, формулюванні висновків. Внесок Сушко Р. полягав у формулюванні мети, аналізі та інтерпретації даних, написанні та редагуванні статті.*

3. Комоцька О., Сушко Р. Сучасні підходи до техніко-тактичної підготовки юних баскетболісток. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації: збірник наукових праць*. Вип. 15 (34). Вінниця: ТОВ «Твори», 2023. С. 238-251. DOI:10.31652/2071-5285-2023-

15(34)-238-251 Фахове видання України. https://vspu.net/fks/index.php/fks/article/view/685/651 *Особистий внесок здобувача полягав у визначенні концепції та оформленні дизайну дослідження, зборі даних їх інтерпретації, написанні статті. Внесок Сушко Р. полягав у формулюванні мети, аналізі та інтерпретації даних, написанні та редагуванні статті.*

4. Комоцька О., Сушко Р. Стилі тренерської діяльності як основа управління у спортивних іграх. *Спортивна наука та здоров'я людини*, 2023. №2(10). С. 112-118. https://doi.org/10.28925/2664-2069.2023.29 Фахове видання України. *Особистий внесок здобувача полягав у формуванні етапів та організації дослідження, обробці та систематизації інформативних даних, написанні статті, формулюванні висновків. Внесок Сушко Р. полягав у аналізі та інтерпретації даних, написанні та редагуванні статті.*

5. Комоцька О., Сушко Р.О. Аналіз та інтерпретація ефективності змагальної діяльності юних баскетболісток. *Фізичне виховання та спорт,* ЗНУ. 2023. № 2. С. 53-59. DOI: https://doi.org/10.26661/2663-5925-2023-2-08 Фахове видання України. *Особистий внесок здобувача полягав у визначенні методології дослідження, зборі, аналізі та інтерпретації показників, оформленні статті. Внесок Сушко Р. полягав у аналізі та інтерпретації даних, редагуванні статті, остаточному затвердженні статті.*

6. Комоцька О., Сушко Р. Самоефективність тренерів дитячо-юнацьких баскетбольних команд. *Спортивна наука та здоров'я людини*, 2024. №2(12). С. 117-125. DOI: https://doi.org/10.28925/2664-2069.2024.28 Фахове видання України. *Особистий внесок здобувача полягав у формуванні етапів та організації дослідження, обґрунтуванні та описі статистичних даних, формулюванні висновків. Внесок Сушко Р. полягав у розробці концепції та дізайну дослідження, редагуванні статті, остаточному затвердженні статті.*

7. Комоцька, О., Пітенко, С. (2025). Оцінка мотивації професійної діяльності тренерів з баскетболу. *Спортивна наука та здоров'я людини*, (1(13), С.104-114. DOI: https://doi.org/10.28925/2664-2069.2025.110 Фахове видання України. *Особистий внесок здобувача полягав у визначенні концепції представлення матеріалу дослідження, аналізі та аргументації отриманих даних, написанні, оформленні та редагуванні статті. Внесок Пітенка С. полягав у формуванні методології*

дослідження, написанні, оформленні та редагуванні статті.

Наукові статті, опубліковані у періодичних наукових виданнях, проіндексованих у базах даних Scopus:

1. Komotska O., Sushko, R., (2022). Modern approaches for the physical training of young female basketball players. *Teorìâ ta Metodika Fìzičnogo Vihovannâ, 22*(2), 260-267. https://doi.org/10.17309/tmfv.2022.2.17 Періодичне наукове видання України, проіндексоване в базі даних Scopus (Q4). *Особистий внесок здобувача полягав у розробці дизайну дослідження, зборі даних*; *статистичному аналізі, підготовці рукопису. Внесок Сушко Р. у розробці дизайні дослідження, зборі даних*; *статистичному аналізу, підготовці рукопису.*

2. Komotska O., Sushko, R. Modern approaches to the organization children's and youth basketball: abroad experience. *Slobozhanskyi herald of science and sport*. 2022. Vol. 26(4). P. 115-123. https://doi.org/10.15391/snsv.2022-4.004 Періодичне наукове видання України, проіндексоване в базі даних Scopus (Q4). *Особистий внесок здобувача полягав у розробці методології дослідження, зборі даних, статистичному аналізі, підготовці рукопису, залученні фінансування. Внесок Сушко Р. у розробці методології дослідження, зборі даних, статистичному аналізі, підготовці рукопису* .

Публікації, у яких додатково висвітлено наукові результати дисертації:

1. Комоцька О.С. Аналіз проблемних питань тренерської діяльності в дитячо-юнацькому баскетболі. *XXXX Міжнародна наук.-практ. інтернет-конф. «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації».* Переяслав-Хмельницький, 2020. Вип.63. С. 389-391.

2. Комоцька О. Сучасні підходи до специфіки тренерської діяльності**.** *III Міжнародна наук.-практ. онлайн-конф. «Здоров'я, фізичне виховання і спорт: перспективи та кращі практики» за заг. ред. О. В. Ярмолюк.* Київ. Ун-т імені Бориса Грінченка, 12-13 травня 2021р. С.52-54. DOI: 10.28925/2021.51213168conf

3. Комоцька О. Характеристика структури та змісту підготовки тренерів з баскетболу в Україні. *IX Всеукраїнська наук.-практ. онлайн-конф.«Фізичне виховання, спорт та здоров'я людини: досвід, проблеми, перспективи» (у циклі Анохінських читань) за заг. ред. О. В. Ярмолюк.* Київ. ун-т імені Бориса Грінченка, 10 грудня 2021 р. С. 210-212. DOI: 10.28925/2021.12373conf

4. Сушко Р. Комоцька О. Характеристика проблемних питань тренерської роботи в сучасному спорті. *V Міжнародна наук.-практ. конф. «Сучасні тенденції та перспективи розвитку фізичної підготовки та спорту Збройних Сил України, правоохоронних органів, рятувальних та інших спеціальних служб на шляху євроатлантичної інтеграції України»*, 25.11.2021 року в Національному університеті оборони України імені Івана Черняховського. Київ. С. 29-31. *Особистий внесок здобувача полягав у формуванні концепції дослідження, описі інформативних даних, формулюванні висновків. Внесок Сушко Р. полягав у аналізі та інтерпретації даних, редагуванні тез, остаточному затвердженні тез.*

5. Комоцька О., Сушко Р. Сучасні тенденції управління техніко-тактичною підготовкою юних баскетболісток. *IV Міжнародна наук.-практ. конф. «Фізична культура і спорт: досвід та перспективи»*, 6-7 квітня 2023 року [Електронний ресурс]. Чернівці, 2023. С. 49-52. https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/6814 *Особистий внесок здобувача полягав у організації дослідження, зборі матеріалу та написанні тез. Внесок Сушко Р. полягав у аналізі та інтерпретації даних, редагуванні тез, остаточному затвердженні тез.*

6. Комоцька О., Сушко Р. Критерії оцінки ефективності роботи тренера дюсш в баскетболі. *IV Міжнародна наук.-практ. онлайн-конф. «Здоров'я, фізичне виховання і спорт: перспективи та кращі практики» за заг. Ред. О. В. Ярмолюк.* Київ. Ун-т імені Бориса Грінченка, 16.05.2023р. С.29-31. DOI: 10.28925/2023.16705168conf *Особистий внесок здобувача полягав у формуванні мети та методології дослідження, зборі та аналізі інформативного матеріалу дослідження. Внесок Сушко Р. полягав у аналізі та інтерпретації даних, редагуванні тез, остаточному затвердженні тез.*

7. Комоцька О., Сушко Р. Характеристика проблемних питань роботи тренера ДЮСШ в баскетболі та шляхи їх подолання. *XI Всеукраїнська наук.-практ. онлайн-конф. «Фізичне виховання, спорт та здоров'я людини: досвід, проблеми, перспективи»* (12 грудня 2024). Київ: Київський столичний університет імені Б. Грінченка. 2024:17-19. http://surl.li/nkzlct *Особистий внесок здобувача полягав у організації дослідження, зборі матеріалу та написанні тез. Внесок Сушко Р. полягав у аналізі та інтерпретації даних, редагуванні тез, остаточному затвердженні тез.*

8. Сушко Р., Комоцька О. Сучасні особливості функціонування спорту в умовах

глобалізації. *XII Всеукраїнська наук.-практ. онлайн-конф. «Фізичне виховання, спорт та здоров'я людини: досвід, проблеми, перспективи*» (18 грудня 2025). Київ: Київський столичний університет імені Б. Грінченка. 2025: 23-25. *Особистий внесок здобувача полягав у формулюванні ідеї, висновків та формату представлення дослідження. Внесок Сушко Р. полягав у зборі матеріалу та написанні тез.*

Додаток Б

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

№ з/п	Назва конференції, конгресу, симпозіуму, семінару, школи	Місце та дата проведення	Форма участі
1.	XXXX Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації»	м.Переяслав-Хмельницький, 2020 р.	Публікація
2.	III Міжнародна науково-практична онлайн-конференція «Здоров'я, фізичне виховання і спорт: перспективи та кращі практики»	м.Київ, 12-13травня 2021р.	Доповідь, публікація
3.	IX Всеукраїнська науково-практична онлайн конференція «Фізичне виховання, спорт та здоров'я людини: досвід, проблеми, перспективи» (у циклі Анохінських читань)	м.Київ, 10 грудня 2021 р.	Доповідь, публікація
4.	V Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні тенденції та перспективи розвитку фізичної підготовки та спорту Збройних Сил України, правоохоронних органів, рятувальних та інших спеціальних служб на шляху євроатлантичної інтеграції України»	м.Київ, 25 листопада, 2021 р.	Публікація
5.	Міжнародна науково-практична конференція «Основні напрямки розвитку фізичної культури, спорту, фізичної терапії та ерготерапії»	м.Дніпро, 27-28 жовтня, 2022 р.	Доповідь

6.	XXII Міжнародній науково-практичній конференції «Фізична культура, спорт і здоров'я: стан, проблеми та перспективи»	м.Харків, ХДАФК, 6-7 грудня, 2022 р.	Доповідь
7.	IV Міжнародна науково-практична конференція «Фізична культура і спорт: досвід та перспективи»	м.Чернівці, 6-7 квітня, 2023р.	Доповідь, публікація
8.	IV Міжнародна науково-практична онлайн-конференція «Здоров'я, фізичне виховання і спорт: перспективи та кращі практики»	м.Київ, 16 травня, 2023р.	Доповідь, публікація
9.	Міжнародна науково-практична конференція «Основні напрямки розвитку фізичної культури, спорту, фізичної терапії та ерготерапії»	м.Дніпро, ПДАФКіС, 26-27 жовтня 2023р.	Доповідь
10	XII Міжнародна конференція «Сталий розвиток і спадщина у спорті: проблеми та перспективи»	м.Київ, НУФВСУ, 29-30 листопада, 2023р.	Доповідь
11	XI Всеукраїнська науково-практична онлайн-конференція «Фізичне виховання, спорт та здоров'я людини: досвід, проблеми, перспективи»	м.Київ, 12 грудня, 2024р.	Доповідь, публікація
12.	XII Всеукраїнська науково-практична онлайн-конференція «Фізичне виховання, спорт та здоров'я людини: досвід, проблеми, перспективи»	м.Київ, 18 грудня, 2025р.	Доповідь, публікація

Додаток В

Анкета

Dear colleague!

You are kindly invited to join the research about scientific analysis of modern tendencies in youth basketball held in Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University.

Please answer the questions and value each option (minimal - 1, maximum - 4; equal values for options are not possible in the same question; each option must be valued).

There are 10 questions with options that should be valued from 1 to 4.

1) Specify your own vision of priority regarding the experience of countries that can serve as a guide for the development of basketball in your country?

- United States of America;
- Spain;
- Australia;
- France.

2) Choose, as to your opinion, the idealized version of the organization for young basketball players' training for your country:

- formed vertical of long-term training of young basketball players in the professional club;
- basketball school (academy), based on a combination of education and training with multi-level selection, which is financed by professional clubs or the state for the purpose of training national teams of different age categories;
- mass educational and training process in sports schools (academies) with multi-level selection for the purpose of training national teams of different age categories;
- mass educational and training process in sports schools (academies) with the aim of improving the health and quality of motor activity of schoolchildren engaged in basketball.

3) How does your country take care of the modern methodical support for the athletes' training and the coach qualifications' enhancing?

□ differentiation of individual qualifications of basketball coaches through the licensing system;

□ systematic methodical and practical seminars for professional development with leading specialists (judges, domestic and foreign coaches, managers, etc.);

□ foreign training (internship) of coaches in the system of the national basketball federation;

□ progressive self-development of basketball coaches through implemented online training, Internet technologies, etc.

4) Determine the priority of the components of the preparatory process in the youth basketball:

 planning of the educational and training process taking into account modern approaches to the psychological characteristics of young basketball players;

 modelling of the educational and training process based on indicators of competitive activity;

 implementing of traditional methods into the educational and training process regarding the physical and technical-tactical preparation of young basketball players;

 planned sports selection of players with their division into appropriate groups (main team, stable replacement, extended training replacement, prospective replacement) with permanent selection of athletes.

5) In your opinion, the selection of players for teams participating in national championships (youth leagues) should take place:

 exclusively taking into account the projected prospects of the players;

 in accordance with the effectiveness of competitive activity at the present time (principle: the best player for today joins a team);

 taking into account the combination of current skills demonstrated by basketball players today and possible prospects for realizing individual potential in the future;

 all young athletes should receive competitive practice.

6) You strive to work well as a coach because:

 you have natural leadership ambitions, knowledge and desire for self-realising in this profession;

 you feel the support and motivation of management, and achievements will contribute to the growth of your financial wealth;

 you plan to build or have built a successful coaching career and must meet a high professional level;

 in love with coaching work, striving to share the experience and knowledge to the younger generation, understanding the importance of developing physical, psychological and moral qualities of young athletes.

7) Do you feel that the governing authority is interested in the results of your work (winning in the championship, training players for national teams)?

 I am motivated to work well because of the prestige of the school (academy);

 I am motivated to work well to get better training time;

 I am motivated to work well, which is financially rewarded;

 I am motivated to work well, because I have common interests with my athletes in the desire to win and the personality development.

8) In your opinion, in your country, the training of athletes in youth basketball should be funded through:

 the state;

 sponsorship assistance;

 funds of parents of young athletes;

 combined form of financing.

9) In your opinion, what style of management of competitive and training activities is most favorable for successful coaching communication with the modern generation of young basketball players?

 authoritarian;

 democratic;

 liberal;

 there is a need for scientific substantiation of a new style of management, taking into account the peculiarities, needs, motives and interests of the individual.

10) *Open question*. What, as to your opinion, characterizes the current trends in the development of youth basketball in your country?

We sincerely thank you for your opinion and the time spent on answers.

Please share personal information:

What is your professional experience?

□ up to 5 years;

□ 5-10 years;

□ 10-20 years;

□ more than 20 years.

Full name_____

Country_____

Додаток Г

Анкета

Шановний колего!

В Київському університеті імені Бориса Грінченка

на кафедрі фізичного виховання і педагогіки спорту

проводиться дослідження стосовно ігрових амплуа юних баскетболістів.

Запрошуємо Вас взяти участь у науковій дискусії

і висловити власну думку на запропоновані питання.

1. Чи вважаєте Ви необхідною ранню спеціалізацію юних баскетболістів за амплуа?

Так

Ні

2. У якому віці, на Вашу думку, доцільно формувати навички гри юного баскетболіста у конкретному ігровому амплуа?

9 років 10 років 11 років 12 років 13 років 14 років 15 років 16 років

3. Що пріоритетно у формуванні вимог до конкретного гравця Вашої команди стосовно амплуа?

Антропометричні дані

Фізичні якості (спритність, координація, витривалість, сила, гнучкість)

Власні вподобання гравця до виконання техніко-тактичних дій на баскетбольному майданчику

Інше

4. Враховуючи сучасні тенденції розвитку гри баскетбол, яку кількість амплуа Ви виокремлюєте в навчально-тренувальному процесі юних спортсменів?

3 (захисник, нападник і центровий)

5 (розігрувач, атакувальний захисник, легкий форвард, важкий форвард і центровий)

7 (guard, point guard, shooting guard, forward, small forward, power forward, center за класифікацією FIBA)

5. Які три основні вимоги Ви висуваєте до гравця амплуа розігрувач і для цього реалізуєте підготовку у спеціальних вправах юних баскетболістів? (наприклад, організаційні здібності, швидкісне ведення, захисні дії тощо)

Ваш варіант відповіді _____

6. Які три основні вимоги Ви висуваєте до гравця амплуа нападник і для цього реалізуєте підготовку у спеціальних вправах юних баскетболістів? (наприклад, лідерські якості, обігрування, кидок у стрибку тощо)

Ваш варіант відповіді __ _____

7. Які три основні вимоги Ви висуваєте до гравця амплуа центровий і для цього реалізуєте підготовку у спеціальних вправах юних баскетболістів? (наприклад, боротьба за підбирання, займання позиції у нападі, захисті тощо)

Ваш варіант відповіді _____

8. Чи вважаєте Ви, що розвиток баскетболу рухається у напрямку універсалізації вимог до майстерності гравців і нівелює вимоги до амплуа?

Так

Ні

Інше

9. Чи вбачаєте Ви потребу набуття гравцем ігрових навичок, відповідних 2-3 суміжним амплуа?

Так

Ні

10. На Вашу думку, при протидії гравців одного амплуа, чи різних ефективніше набуваються навички гри в нападі/захисті в конкретному амплуа?

При протидії гравців одного амплуа

При протидії гравців різних амплуа

В поєднанні двох перших позицій

Ваш варіант відповіді _____

11. Зазначте, будь ласка, бажану для Вас кількість гравців за амплуа з 12 гравців, ідеалізуючи ситуацію (наприклад, 2 розігрувача, 4 атакувальних захисника, 4 нападника, 2 центрових. Зазначте набір амплуа, який відображає Ваше бачення)

Ваш варіант відповіді _____

Додаток Д

«Діагностика схильності до певного стилю керівництва»

Методика представлена у вигляді опитувальника і спрямована на діагностику схильності суб'єкта до того чи іншого стилю керівництва. Проте, при цьому необхідно враховувати, що при реальному керівництві людина може використовувати інший стиль.

Інструкція: "Уявіть собі, що Ви керуєте колективом. Вам пропонується відповісти, як би Ви здійснювали це керівництво в ситуаціях, викладених в опитувальнику. За кожним пунктом опитувальника із трьох варіантів відповіді ("а", "б", "в") виберіть той, який в більшій мірі характеризує Вашу поведінку в якості керівника, зробивши позначку "+" у відповідній графі реєстраційного бланка".

Реєстраційний бланк

№ питання	Варіанти відповіді			№ питання	Варіанти відповіді		
	А	Б	В		А	Б	В
1				10			
2				11			
3				12			
4				13			
5				14			
6				15			
7				16			
8				17			
9				18			

Текст опитувальника

1. Під час прийняття важливих рішень Ви:

а) порадитесь з колективом;

б) постараєтеся не брати на себе відповідальність за прийняття рішення;

в) приймете рішення одноосібно.

2. Під час організації виконання завдання:

а) надасте свободу вибору способу виконання завдання учасникам колективу, залишивши за собою лише загальний контроль;

б) не будете втручатися в хід виконання завдання, вважаючи, що колектив сам зробить все як потрібно;

в) будете регламентувати діяльність членів колективу, суворо визначаючи, як потрібно робити.

3. При здійсненні контролю за діяльністю підлеглих:

а) будете жорстко контролювати кожного з них;

б) довірите здійснення контролю самим підлеглим;

в) вважатимете, що контроль не обов'язковий.

4. В екстремальній для колективу ситуації:

а) будете радитися з колективом;

б) візьмете все керівництво на себе;

в) повністю покладетеся на лідерів колективу.

5. Будуючи взаємовідносини з членами колективу:

а) будете надавати допомогу підлеглим в їх особистих справах;

б) будете спілкуватися, в основному, якщо до Вас звернуться;

в) будете підтримувати свободу спілкування між Вами та підлеглими.

6. При управлінні колективом:

а) будете надавати допомогу підлеглим в їх особистихсправах;

б) вважатимете, що в особисті справи підлеглих немаєнеобхідності втручатися;

в) будете цікавитися особистими справами підлеглих скорішечерез ввічливість.

7. У відносинах з членами колективу:

а) будете намагатися підтримувати добрі особисті відносини навіть на шкоду діловим;

б) будете підтримувати лише ділові відносини;

в) будете намагатися підтримувати і особисті, і ділові відносини в однаковій мірі.

8. По відношенню до зауважень з боку колективу:

а) не допустите зауважень на свою адресу;

б) вислухаєте та врахуєте зауваження;

в) віднесетесь до зауважень байдуже.

9. При підтриманні дисципліни:

а) будете добиватися беззаперечної слухняності підлеглих;

б) зумієте підтримувати дисципліну без нагадування про неїпідлеглим;

в) врахуєте, що підтримання дисципліни - це не Ваш коник, і не будете здійснювати тиск на підлеглих.

10. Стосовно того, що про Вас подумає колектив:

а) Вам буде байдуже;

б) намагатиметеся завжди бути хорошим для підлеглих, на загострення не підете;

в) внесете корективи у свою поведінку, якщо оцінка буденегативною.

11. Розподіливши повноваження між собою та підлеглими:

а) будете вимагати, щоб Вам доповідали про всі деталі;

б) будете покладатися на старанність підлеглих;

в) будете здійснювати лише загальний контроль.

12. При виникненні труднощів при прийнятті рішення:

а) звернетеся за порадою до підлеглих;

б) радитися з підлеглими не будете, оскільки все рівно відповідати за все доведеться Вам;

в) приймете поради підлеглих, навіть якщо їх не просили.

13. Контролюючи роботу підлеглих:

а) будете хвалити виконавців, відмічати їх позитивнірезультати;

б) будете вишукувати в першу чергу недоліки, які потрібновиправити;

в) здійснювати контроль будете за нагоди (навіщо втручатися?).

14. Керуючи підлеглими:

а) зумієте так наказати, що завдання будуть виконуватисябеззаперечно;

б) будете в основному використовувати прохання, а не наказ;

в) взагалі не вмієте наказувати.

15. При недостатності знань для прийняття рішення:

а) будете вирішувати самі - адже Ви керівник;

б) не побоїтесь звернутися за допомогою до підлеглих;

в) будете намагатися відкласти рішення: може все вирішитьсясамо по собі.

16. Оцінюючи себе як керівника, можете припустити, що Ви:

а) будете суворим, навіть причепливим;

б) будете вимогливим, але справедливим;

в) нажаль, будете не дуже вимогливим.

17. По відношенню до нововведень:

а) будете скоріше консервативним (як би чого не трапилось);

б) якщо вони доцільні, то охоче їх підтримаєте;

в) якщо вони корисні, доб'єтеся їх впровадження у наказномупорядку.

18. Ви вважаєте, що в нормальному колективі:

а) підлеглі повинні мати можливість працювати самостійно,без постійного і жорсткого контролю керівника;

б) повинен здійснюватися жорсткий і постійний контроль,оскільки на совість підлеглих розраховувати не доводиться;

в) виконавці можуть бути представлені самі собі.

Додаток Е

“Шкала самоефективності Р. Шварцера та М. Єрусалема”

Методика застосовується для вивчення самоефективності - впевненості (переконань) людини щодо її потенційної здатності організувати та здійснити власну діяльність, необхідну для досягнення певної мети. Також самоефективність розуміється і як продуктивний процес інтеграції когнітивних, соціальних та поведінкових компонентів задля здійснення оптимальної стратегії в різноманітних ситуаціях.

Інструкція: “Прочитайте, будь ласка, кожне твердження та вкажіть в реєстраційному бланку одну найбільш слушну відповідь стосовно ефективності Вашої професійної діяльності (позначивши знаком “+” відповідну клітину)”.

Реєстраційний бланк

№ з/п	Твердження	Абсолютно невірно	Скоріш невірно	Скоріш вірно	Абсолютно вірно
1	Якщо я добре постараюсь, то завжди знайду вирішення навіть складних проблем				
2	Якщо мені щось заважає, то я все ж знаходжу шляхи досягнення своєї мети				
3	Мені достатньо легко досягати своїх цілей				
4	В несподіваних ситуаціях я завжди знаю, як поводитись				
5	Я вірю, що можу упоратися з непередбаченими труднощами				
6	Якщо я докладу достатньо зусиль, то зможу упоратися з більшістю проблем				
7	Я готовий(а) до будь-яких труднощів, оскільки покладаюся на власні здібності				
8	Якщо переді мною постає якась проблема, то я звичайно знаходжу кілька варіантів її вирішення				
9	Я можу щось вигадати навіть у безвихідній, на перший погляд, ситуації				
10	Я звичайно здатен(а) тримати ситуацію під контролем				

Додаток Ж

“Оцінка комунікативних і організаторських схильностей - КОС”

(В.В. Синявського і Б.О. Федоришина)

Методика оцінює рівень розвитку комунікативних та організаторських схильностей, що проявляються в різних сферах діяльності, поведінки та міжособистісного спілкування.

Інструкція: “Вам необхідно відповісти на всі запропоновані питання. Вільно висловлюйте свою думку з кожного питання й відповідайте так: якщо Ваша відповідь на питання позитивна (Ви згодні), то у відповідній клітинці реєстраційного бланка поставте плюс (+), якщо ж Ваша відповідь негативна (Ви не згодні) - поставте знак мінус (-). Слідкуйте, щоб номер питання та номер клітинки, в яку Ви записуєте свою відповідь, співпадали. Майте на увазі, що питання мають загальний характер і не можуть містити всіх необхідних подробиць. Тому уявіть собі типові ситуації та не замислюйтеся над деталями. Не слід витрачати багато часу на обмірковування, відповідайте швидко. Можливо, на деякі питання Вам буде важко відповісти. Тому намагайтеся дати ту відповідь, якій Ви вважаєте, що можете віддати перевагу. При відповіді на будь-яке з цих питань звертайте увагу на його перші слова. Ваша відповідь має бути точно узгоджена з ними. Відповідаючи на питання, не намагайтеся справити заздалегідь приємне враження. Для нас важлива не конкретна відповідь, а сумарний бал за серією питань”.

Реєстраційний бланк

1	2	3	4
5	6	7	8
9	10	11	12
13	14	15	16
17	18	19	20
21	22	23	24
25	26	27	28
29	30	31	32
33	34	35	36

37	38	39	40

Текст опитувальника

1. Чи багато у Вас друзів, з якими Ви постійно спілкуєтеся?
2. Чи часто Вам вдається схилити більшість своїх товаришів до прийняття ними Вашої думки?
3. Чи довго Вас турбує почуття образи, завдане Вам кимось із Ваших товаришів?
4. Чи завжди Вам важко орієнтуватися в критичній ситуації, що створилася?
5. Чи є у Вас прагнення до встановлення нових знайомств із різними людьми?
6. Чи подобається Вам займатися громадською роботою?
7. Чи вірно, що Вам приємніше й простіше проводити час із книгами або за будь-якими іншими заняттями, ніж із людьми?
8. Якщо виникли будь-які перешкоди в здійсненні Ваших намірів, то чи легко Ви відступаєте від них?
9. Чи легко Ви встановлюєте контакти з людьми, які значно старші за віком?
10. Чи полюбляєте Ви придумувати та організовувати зі своїми товаришами різні ігри і розваги?
11. Чи важко Ви включаєтеся в нову для Вас компанію?
12. Чи часто Ви відкладаєте на інші дні ті справи, які потрібно було б виконати сьогодні?
13. Чи легко Вам вдається встановлювати контакти з незнайомими людьми?
14. Чи прагнете Ви домагатися, щоб Ваші товариші діяли згідно з Вашою думкою?
15. Чи важко Ви освоюєтеся в новому колективі?
16. Чи правда, що у Вас не буває конфліктів із товаришами через невиконання ними своїх обов’язків, зобов’язань?
17. Чи прагнете Ви при слушній нагоді познайомитись і поговорити з новою

людиною?

18. Чи часто у вирішенні важливих справ Ви приймаєте ініціативу на себе?

19. Чи дратують Вас оточуючі люди, і чи хочеться Вам побути на самоті?

20. Чи правда, що Ви зазвичай погано орієнтуєтеся в незнайомій для Вас обстановці?

21. Чи подобається Вам постійно знаходитися серед людей?

22. Чи виникає у Вас роздратування, якщо Вам не вдається закінчити розпочату справу?

23. Чи Ви вагаєтеся, відчуваєте незручність або сором'язливість, якщо доводиться проявити ініціативу, щоб познайомитися з новою людиною?

24. Чи правда, що Ви втомлюєтеся від частого спілкування з товаришами?

25. Чи полюбляєте Ви брати участь у колективних іграх?

26. Чи часто Ви проявляєте ініціативу при вирішенні питань, які зачіпають інтереси Ваших товаришів?

27. Чи правда, що Ви відчуваєте себе невпевнено серед малознайомих Вам людей?

28. Чи правда, що Ви рідко прагнете до доказу своєї правоти?

29. Чи гадаєте Ви, що Вам не завдає особливого клопоту внести пожвавлення в малознайому Вам компанію?

30. Чи берете Ви участь у громадській роботі?

31. Чи прагнете Ви обмежити коло своїх знайомих невеликою кількістю людей?

32. Чи правда, що Ви не прагнете відстоювати свою думку або рішення, якщо воно не було відразу прийняте Вашими товаришами?

33. Чи відчуваєте Ви себе невимушено, потрапивши в незнайому компанію?

34. Чи охоче Ви беретеся до організації різних заходів для своїх товаришів?

35. Чи правда, що Ви не відчуваєте себе достатньо впевненим і спокійним,

коли доводиться говорити що-небудь великій групі людей?

36. Чи часто Ви спізнюєтеся на ділові зустрічі, побачення?

37. Чи правда, що у Вас багато друзів?

38. Чи часто Ви опиняєтеся в центрі уваги своїх товаришів?

39. Чи часто Ви бентежитесь, відчуваєте незручність при спілкуванні з незнайомими людьми?

40. Чи правда, що Ви не дуже впевнено почуваєте себе в оточенні великої групи своїх товаришів?

Додаток И

“Діагностика мотивації до успіху” (Т. Елерс)

Методика призначена для діагностики мотиваційної спрямованості особистості на досягнення успіху.

Стимульний матеріал являє собою 41 твердження, на які респонденту необхідно дати один із 2 варіантів відповідей “так” чи “ні”. Тест відноситься до моношкальних методик. Ступінь вираженості мотивації до успіху оцінюється кількістю балів, що збігаються з “ключем”.

Інструкція: “Вам буде запропоновано 41 твердження, які вимагають однозначних відповідей (”так” або “ні”). У реєстраційному банку, у клітинці, відповідній номеру твердження, поставте знак “+” (так), якщо згодні, або “-” (ні), якщо не згодні. Відповідайте швидко, довго не замислюйтесь”.

Реєстраційний бланк

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41				

Стимульний матеріал

1. Коли є вибір між двома варіантами, його краще зробити швидше, ніж відкласти на певний час.
2. Я легко роздратовуюсь, коли помічаю, що не можу на всі 100% виконати завдання.
3. Коли я працюю, це виглядає так, ніби я все “ставлю на карту”.
4. Коли виникає проблемна ситуація, я найчастіше приймаю рішення одним із останніх.
5. Коли в мене два дні підряд немає справи, я втрачаю спокій.
6. У деякі дні мої успіхи нижче за середні.
7. По відношенню до себе я більш строгий, ніж по відношенню до інших.
8. Я більш доброзичливий, ніж інші.

9. Коли я відмовляюся від важкого завдання, я потім суворо засуджую себе, бо знаю, що в ньому я домігся б успіху.
10. У процесі роботи я потребую невеликих пауз для відпочинку.
11. Старанність - це не основна моя риса.
12. Мої досягнення в праці не завжди однакові.
13. Мене більше приваблює інша робота, ніж та, якою я зайнятий.
14. Осуд стимулює мене сильніше, ніж похвала.
15. Я знаю, що мої колеги вважають мене діловою людиною.
16. Перешкоди роблять мої рішення більш твердими.
17. У мене легко викликати честолюбство.
18. Коли я працюю без натхнення, це зазвичай помітно.
19. При виконанні роботи я не розраховую на допомогу інших.
20. Іноді я відкладаю те, що повинен був зробити зараз.
21. Потрібно покладатися тільки на самого себе.
22. У житті мало речей більш важливих, ніж гроші.
23. Завжди, коли мені належить виконати важливе завдання, я ні про що інше не думаю.
24. Я менш честолюбний, ніж багато інших.
25. У кінці відпустки я зазвичай радію, що скоро вийду на роботу.
26. Коли я налаштований на роботу, я роблю її краще й кваліфікованіше за інших.
27. Мені простіше й легше спілкуватися з людьми, які можуть завзято працювати.
28. Коли в мене немає справ, я відчуваю, що мені не по собі.
29. Мені доводиться виконувати відповідальну роботу частіше, ніж іншим.
30. Коли мені доводиться приймати рішення, я намагаюся робити це якомога краще.
31. Мої друзі іноді вважають мене ледачим.
32. Мої успіхи в якійсь мірі залежать від моїх колег.
33. Безглуздо протидіяти волі керівника.
34. Іноді не знаєш, яку роботу доведеться виконувати.
35. Коли щось не ладиться, я нетерплячий.
36. Я зазвичай звертаю мало уваги на свої досягнення.
37. Коли я працюю разом з іншими, моя робота дає більші результати, ніж роботи інших.
38. Багато чого, за що я берусь, я не доводжу до кінця.

39. Я заздрю людям, які не завантажені роботою.

40. Я не заздрю тим, хто прагне влади та становища.

41. Коли я впевнений, що стою на правильному шляху, для доказу своєї правоти я вдаюся аж до крайніх заходів.

Додаток К

“Мотивація професійної діяльності”

(методика К. Замфір у модифікації А. Реана)

Методика використовується для діагностики мотивації професійної діяльності. В основу покладена концепція внутрішньої та зовнішньої мотивації.

Нагадаємо, що про внутрішній тип мотивації слід говорити, коли для особистості має значення діяльність сама по собі. Якщо ж в основі мотивації професійної діяльності лежить прагнення до задоволення інших потреб, зовнішніх по відношенню до змісту самої діяльності (мотиви соціального престижу, зарплати і т. д.), то в даному випадку прийнято говорити про зовнішню мотивацію. Зовнішні мотиви поділяються на зовнішні позитивні та зовнішні негативні. Зовнішні позитивні мотиви, безсумнівно, більш ефективні та більш бажані з усіх точок зору, ніж зовнішні негативні мотиви.

Інструкція: “Прочитайте нижче приведені мотиви професійної діяльності в реєстраційному бланку та дайте оцінку їх значущості для Вас за п’ятибальною шкалою”.

Реєстраційний бланк

Мотиви професійної діяльності	1	2	3	4	5
1. Грошовий заробіток					
2. Прагнення до просування по службі					
3. Прагнення уникнути критики з боку керівника або колег					
4. Прагнення уникнути можливих покарань або неприємностей					
5. Потреба в досягненні соціального престижу й поваги з боку інших					
6. Задоволення від самого процесу та результату роботи					
7. Можливість найбільш повної самореалізації саме в даній діяльності					

Додаток Л

“Тест опису поведінки К. Томаса” (в адаптації Н.В. Гришиної)

Методика визначає типові способи реагування людини на конфліктні ситуації, виявляє тенденції його взаємостосунків в складних умовах. Ця методика дозволяє з’ясувати, наскільки людина схильна до суперництва і співпраці в студентській групі, курсантській групі, в колективі співробітників; чи прагне вона до компромісів, уникає конфліктів або, навпаки, прагне загострити їх. За допомогою даної методики можна також оцінити ступінь адаптації кожного члена того чи іншого колективу до спільної діяльності.

Тест можна використовувати в груповому варіанті, як в поєднанні з іншими методиками, так і окремо. Витрати часу на проведення дослідження - не більше 15-20 хвилин.

Інструкція: “Прочитайте уважно кожне судження і виберіть в кожній парі те судження (А або Б), яке найбільш точно описує Вашу типову поведінку в конфліктній ситуації. Відповідь зафіксуйте в реєстраційному бланку, поставивши хрестик відповідно одному з варіантів для кожного судження. Відповідайте, за можливістю, швидше. Правильних або неправильних відповідей тут немає. Люди різні, і кожний може висловити свою думку”.

Реєстраційний бланк

№	А	Б	№	А	Б	№	А	Б
1			11			21		
2			12			22		
3			13			23		
4			14			24		
5			15			25		
6			16			26		
7			17			27		
8			18			28		
9			19			29		
10			20			30		

Текст опитувальника

	Відповідь “А”	Відповідь “Б”
1	Іноді я надаю можливість іншим взяти на себе відповідальність за рішення спірного питання.	Чим обговорювати те, в чому ми розходимося, я стараюсь звернути увагу на те, з чим ми обидва згодні.
2	Я стараюсь знайти компромісне рішення.	Я намагаюсь владнати справу, враховуючи інтереси іншої людини і мої.
3	Зазвичай я наполегливо прагну добитися свого.	Я стараюсь заспокоїти іншу людину і зберегти наші відносини.
4	Я стараюсь знайти компромісне рішення.	Іноді я жертвую своїми власними інтересами заради інтересів іншої людини.
5	Уладнуючи спірну ситуацію, я весь час стараюсь знайти підтримку в іншої людини.	Я стараюсь зробити все, щоб уникнути напруженості.
6	Я намагаюся уникнути виникнення неприємностей для себе.	Я стараюсь добитися свого.
7	Я намагаюсь відкласти рішення спірного питання з тим, щоб з часом вирішити його остаточно.	Я вважаю за можливе поступитися, щоб добитися свого.
8	Зазвичай я наполегливо прагну добитися свого.	Я насамперед стараюсь ясно визначити, в чому полягають всі інтереси і питання, яких торкнулися.
9	Думаю, що не завжди варто хвилюватися через якісь виникаючі розбіжності.	Я докладаю зусиль, щоб добитися свого.
10	Я твердо прагну досягти свого.	Я намагаюся знайти компромісне рішення.
11	Насамперед я стараюсь ясно визначити те, в чому полягають всі інтереси і питання, яких торкнулися.	Я намагаюсь заспокоїти іншу людину і, головним чином, зберегти наші відносини.
12	Нерідко я уникаю займати позицію, яка може викликати суперечки.	Я даю можливість іншій людині в чомусь залишитись при своїй думці, якщо вона також йде мені назустріч.

13	Я пропоную середню позицію.	Я наполягаю, щоб було зроблено по-моєму.
14	Я повідомляю іншій людині свою точку зору і запитую про її погляди.	Я намагаюся показати іншій людині логіку і переваги моїх поглядів.
15	Я намагаюсь заспокоїти іншу людину і, головним чином, зберегти наші відносини.	Я намагаюсь зробити все необхідне, щоб уникнути напруженості.
16	Я намагаюсь не образити почуттів іншої людини.	Я намагаюся переконати іншу людину в перевагах моєї позиції.
17	Зазвичай я наполегливо стараюсь добитися свого.	Я стараюсь зробити все, щоб уникнути марної напруженості.
18	Якщо це зробить іншу людину щасливою, я дам їй можливість настояти на своєму.	Я даю можливість іншій людині в чомусь залишитись при своїй думці, якщо вона також йде мені назустріч.
19	Насамперед я стараюсь ясно визначити те, в чому полягають всі інтереси і спірні питання, яких торкнулися.	Я стараюсь відкласти рішення спірного питання з тим, щоб з часом вирішити його остаточно.
20	Я намагаюся негайно подолати наші суперечності.	Я прагну кращого поєднання вигод і втрат для всіх.
21	Ведучи переговори, я стараюсь бути уважним до бажань іншої людини.	Я завжди схиляюся до прямого обговорення проблеми.
22	Я намагаюсь знайти позицію, яка знаходиться посередині між моєю позицією і точкою зору іншої людини.	Я відстоюю свої бажання.
23	Я стурбований тим, щоб задовольнити бажання кожного.	Іноді я надаю можливість іншим взяти на себе відповідальність за рішення спірного питання.
24	Якщо позиція іншої людини здається їй дуже важливою, я постараюсь піти назустріч її бажанням.	Я намагаюсь переконати іншу людину прийти до компромісу.
25	Я намагаюся довести іншому логіку і переваги моїх поглядів.	Ведучи переговори, я стараюсь бути уважним до бажань іншої людини.

26	Я пропоную середню позицію.	Я майже завжди стурбований тим, щоб задовольнити бажання кожного з нас.
27	Я уникаю позиції, яка може викликати суперечки.	Якщо це зробить іншу людину щасливою, я дам їй можливість настояти на своєму.
28	Зазвичай я наполегливо прагну добитися свого.	Уладнуючи ситуацію, я стараюсь знайти підтримку в іншої людини.
29	Я пропоную середню позицію.	Думаю, що не завжди варто хвилюватися через якісь виникаючі суперечності.
30	Я намагаюсь не образити почуттів іншої людини.	Я завжди займаю таку позицію в спірному питанні, щоб ми з іншою зацікавленою людиною змогли добитися успіху.

Додаток М

ПАМ'ЯТКА ТРЕНЕРА-ПРАКТИКА

Формування ситуативно-інтегрального стилю в дитячо-юнацькому баскетболі

Дана пам'ятка базується на результатах комплексного дослідження та спрямована на підвищення професійної ефективності тренера в сучасних умовах.

І. ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОРТРЕТ ТА УПРАВЛІННЯ

Сучасний тренер - це не лише фахівець з тактики, а й менеджер людського потенціалу.

- **Ваш стиль: Ситуативно-інтегральний**. Будьте демократичним партнером під час навчання, але чітким лідером (директива) під час змагань.
- **Конфлікт-менеджмент:** Пріоритет - **співробітництво та компроміс**. Уникайте суперництва всередині команди. Це знижує стрес і підвищує задоволеність гравців.
- **Самоефективність:** Ваша впевненість у розв’язанні проблем безпосередньо впливає на авторитет. Орієнтуйтеся на високий рівень професійної мотивації (прагнення до успіху > страх невдачі).

ІІ. МЕТОДИКА ТРЕНУВАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Доведено, що концентрований вплив під час навчально-тренувальних зборів (НТЗ) дає стійкий результат.

1. Фізична підготовка:

- Робимо акцент на **швидкісно-силові якості**: вистрибування, стрибки в довжину, силова витривалість рук.
- *Важливо:* Для розвитку чистої швидкості (спринт 20/60 м) потрібні триваліші цикли, ніж стандартний НТЗ.

2. Техніко-тактичний акцент:

- **Якість понад кількість.** Використовуйте вправи з високою інтенсивністю: «човниковий біг», «30 передач у стінку», «10 кидків з точок».
- Прагніть до автоматизму: результати мають бути статистично значущими ($p < 0,05$).

III. МОНІТОРИНГ ТА КОНТРОЛЬ ЕФЕКТИВНОСТІ

Не довіряйте лише інтуїції - використовуйте цифри.

- **Аналітика:** Регулярно використовуйте відеоаналіз і тестування. Це знімає суб'єктивізм у прийнятті рішень.
- **Контроль стійкості:** Обов'язково проводьте зріз знань та вмінь **через 14 днів** після завершення інтенсивного циклу. Якщо результат зберігся - навичка сформована.
- **Індивідуалізація:** Враховуйте «ефект відносного віку». Діти, що народилися в кінці року, можуть потребувати іншого підходу, ніж однолітки, що народилися в січні.

IV. ВЗАЄМОДІЯ ТА СТРАТЕГІЯ

- **Робота з оточенням:** Формуйте професійний авторитет, щоб нівелювати втручання батьків та адміністративний тиск. Спирайтеся на науково обґрунтовані дані.
- **Орієнтир - Світовий досвід:** Використовуйте модель «Баскетбольної академії» (поєднання навчання та спорту). Система ліцензування ФБУ - ваш інструмент для росту, а не просто формальність.

Золоте правило: Ефективність тренера визначається не лише перемогою в поточному матчі, а й реалізацією індивідуального потенціалу кожного юного спортсмена в довгостроковій перспективі.

Додаток Н

Чек-лист контролю відставленого ефекту (через 14 днів після зборів)

Мета: Підтвердити стабільність техніко-тактичних та фізичних навичок у період звичайної тренувальної діяльності.

1. Організаційний етап (Підготовка)

- [ ] **Дотримання термінів:** Тестування проводиться рівно через 14 днів після завершення інтенсивного блоку (НТЗ).
- [ ] **Стандартизація умов:** Ті самі м’ячі, той самий майданчик, той самий час доби, що й під час першого тестування.
- [ ] **Стан спортсменок:** Відсутність гострої втоми (тестування проводиться після дня відпочинку або легкого тренування).

2. Протокол тестування

Згідно з результатами, саме ці вправи показали найвищу статистичну значущість ($p < 0,05$ та $p < 0,01$).

Складова підготовки	Контрольна вправа (Тест)	Очікувана динаміка (відставлений ефект)
Технічна стійкість	10 кидків з веденням до точки	Збереження або покращення точності порівняно з результатом «одразу після зборів».
Передача м'яча	30 передач у стінку (3 м)	Стабільність темпу та відсутність втрати координації.
Кидкова майстерність	10 точок (2 серії) з подаванням	Перевірка автоматизму навички у стані відносного спокою.
Швидкісно-силова	Висота підскоку / Стрибок у довжину	Показник має бути вищим за вихідний (до зборів), що свідчить про суперкомпенсацію.

3. Аналіз та інтерпретація результатів

Після отримання цифр тренер має провести коротке порівняння:

- [ ] **Порівняння з результатом «ДО»:** Чи є приріст статистично значущим? (Якщо приріст зберігся, програма спрацювала на формування довготривалої пам'яті).
- [ ] **Аналіз «плато»:** Якщо результати в тестах на швидкість (20 м, 60 м) не змінилися, це підтверджує ваш висновок про необхідність довших циклів для розвитку чистої швидкості.
- [ ] **Оцінка індивідуального потенціалу:** Виявлення гравців, у яких відставлений ефект найвищий - це майбутній «кістяк» команди для змагальної діяльності.

4. Прийняття управлінських рішень (Інтегральний стиль)

На основі результатів чек-листа тренер діє за алгоритмом:

1. **Якщо ефект стабільний:** Переходити до наступного етапу ускладнення техніко-тактичних схем.
2. **Якщо ефект зник (регрес):** Переглянути обсяг навантаження (можлива перевтома) або змінити методику викладання на більш індивідуалізовану.
3. **Комунікація:** Ознайомити гравців з їхнім прогресом для підвищення їхньої самоефективності (віра у власні сили є ключем до успіху).

Додаток П

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Директор СДЮШОР з баскетболу
Шевченківського району м. Києва
_____ Д.Ю. Шалдишев
«__12_____ 2025 року

АКТ
про впровадження результатів наукових досліджень
у навчально-тренувальний процес команд
СДЮШОР-Мобі

Ми, ті, що підписалися нижче, склали цей акт про те, що у навчально-тренувальному процесі СДЮШОР-Мобі (багаторазоваого переможця та призера Всеукраїнської юнацької баскетбольної ліги, учасника Євроліги) використано матеріали дисертаційної роботи Оксани Сергіївни Комоцької за темою «Формування стилю діяльності тренерів у системі підготовки юних баскетболістів», що сприяло ефективному управлінню тренувальною та змагальною діяльністю та досягненню високих спортивних результатів.

За період 2019-2025 рр. Комоцька О.С. внесла рекомендації/пропозиції:

- Сучасні тренерські підходи до організації навчально-тренувального процесу юних баскетболістів різних амплуа;
- Сучасні підходи до фізичної підготовки юних баскетболісток;
- Сучасні підходи до техніко-тактичної підготовки юних баскетболісток;
- Аналіз і інтерпретація ефективності змагальної діяльності юних баскетболісток;
- Особливості формування стилю тренерської діяльності.

Автор, розробник:
аспірант кафедри
фізичного виховання і педагогіки спорту — Оксана Комоцька

Тренер-викладач — Марія Дубас

Тренер-викладач — Юлія Лапшинова

А К Т

впровадження результатів наукових досліджень в освітній процес кафедри спортивних ігор

Національного університету фізичного виховання і спорту України

м. Київ 12.06.2025

Ми, ті, що підписалися нижче, склали цей акт про те, що аспірантка кафедри фізичного виховання і педагогіки спорту Київського столичного університету імені Бориса Грінченка Комоцька Оксана Сергіївна, як виконавець теми «Інноваційні технології навчально-тренувального процесу у фізичному вихованні та спорті» (2024-28 рр., № державної реєстрації 0124U0004•0), що виконується згідно з планом науково-дослідної роботи кафедри фізичного виховання і педагогіки спорту та кафедри спорту і фітнесу Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, за результатами дисертаційної роботи «Формування стилю діяльності тренерів у системі підготовки юних баскетболістів» протягом 2024-2025 років, внесла такі рекомендації та пропозиції:

Назва пропозиції, форма впровадження і коротка характеристика	Наукова новизна та її значення, рекомендації з подальшого використання	Ефект від впровадження
Назва пропозиції: «Алгоритм формування стилю тренерської діяльності в дитячо-юнацькому баскетболі». *Форма впровадження:* матеріал впроваджено до лекційних та практичних занять з дисциплін «Теорія та методика тренерської діяльності в обраному виді спорту», «Основи методики тренування в обраному виді спорту» кафедри спортивних ігор НУФВСУ, для здобувачів 2-4 курсів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. *Коротка характеристика:* запропоновано алгоритм формування стилю тренерської діяльності в дитячо-юнацькому баскетболі з урахуванням сучасних т ;денцій роботи з юними баскетболістами, особливостей взаємодії тренерів зі спортсменами та впливу стилю тренерської діяльності на результативність юних баскетболістів у тренувальному та змагальному процесі. Відповідає світовим аналогам.	*Наукова новизна:* розроблено алгоритм формування стилю тренерської діяльності в дитячо-юнацькому баскетболі. Алгоритм забезпечує оптимізацію тренувального процесу та ефективність тренерської діяльності через здатність спеціаліста адаптувати методологічні підходи відповідно до індивідуальних особливостей юного спортсмена, володіння навичками стратегічного планування, ситуаційного коригування тренувальних програм, управління мотивацією та психологічним станом спортсменів. *Рекомендації з подальшого використання:* рекомендується для використання в освітньому процесі закладів вищої освіти під час викладання дисциплін зі спеціалізації баскетбол зі спеціальності А7 Фізична культура і спорт.	Матеріали дослідження використано при проведенні занять для підготовки здобувачів 2-4 курсів першого бакалаврського рівня вищої освіти кафедри спортивних ігор у ході опанування освітніх компонентів «Теорія та методика тренерської діяльності в обраному виді спорту», «Основи методики тренування в обраному виді спорту» протягом 2024-2025 н/р. Впровадження алгоритму формування стилю тренерської діяльності в дитячо-юнацькому баскетболі сприяло формуванню сучасних методичних підходів та розширенню уявлення щодо ефективності тренерської діяльності і можливостей оптимізації навчально-тренувального й змагального процесу юних спортсменів.

Автор розробки:
Аспірант кафедри фізичного виховання і педагогіки спорту — Оксана КОМОЦЬКА

Представник НУФВСУ:
проректор з навчально-методичної роботи, д.фіз.вих, професор — Оксана ШИНКАРУК

Представник установи, де виконувалося впровадження:
завідувач кафедри спортивних ігор, к.фіз.вих, доцент — Світлана ШУТОВА

АКТ
впровадження результатів наукових досліджень у освітній процес ННІ «Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту» УДУНТ

Ми, ті що підписалися нижче, склали цей акт про те, що за результатами дисертаційної роботи Комоцької О.С. «Формування стилю діяльності тренерів у системі підготовки юних баскетболістів», яка виконувалась згідно з планами науково-дослідної роботи кафедри фізичного виховання і педагогіки спорту та кафедри спорту і фітнесу Київського столичного університету імені Бориса Грінченка «Теоретико-практичні засади використання фітнес-технологій у фізичному вихованні та спорті» (2021/24рр., № державної реєстрації 0118U001229) та «Інноваційні технології навчально-тренувального процесу у фізичному вихованні та спорті» (2024/28рр., № державної реєстрації 0124U000490), виконавець теми аспірантка кафедри фізичного виховання і педагогіки спорту Комоцька Оксана Сергіївна впродовж 2024-2025 рр. внесла такі рекомендації та пропозиції:

Назва та автори розробки	Показники результативності переваги над аналогами, економічний, соціальний ефект	Місце впровадження (назва організації відомча не залежність, адреса)	Результати, які отримано ВРЗ / науковою установою від впровадження
Алгоритм сучасних підходів до оптимізації стилю тренерської діяльності з урахуванням індивідуальних особливостей юних баскетболістів Комоцька О.С	Перевагами над аналогами є визначена сучасна специфіка та зміст організаційно-управлінських функцій роботи тренера та критерії оцінки їх ефективності, представлена експертна оцінка з питань професійної діяльності визнаних фахівців у ході опитування провідних закордонних та вітчизняних дитячо-юнацьких тренерів з баскетболу та інтерпретація отриманих результатів, на основі яких уперше розроблено та запропоновано алгоритм формування оптимального стилю тренерської діяльності в дитячо-юнацькому баскетболі та перевірено його ефективність. Перевагою є те, що на основі вивченого досвіду обґрунтовано і представлено ефективність тренерської діяльності через здатність спеціаліста адаптувати методологічні підходи відповідно до індивідуальних особливостей юного спортсмена, володіння навичками стратегічного планування, ситуаційного коригування тренувальних програм, управління мотивацією та психологічним станом спортсменів.	ННІ «Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту» УДУНТ вул. Набережна Перемоги 10 м. Дніпро	Застосування розробленого алгоритму сучасних підходів до оптимізації стилю тренерської діяльності з урахуванням індивідуальних особливостей юних баскетболістів сприяло покращенню показників теоретичної обізнаності, підвищенню рівня професійної підготовленості майбутніх тренерів з баскетболу. Матеріали використано в освітньому процесі для підготовки здобувачів першого бакалаврського рівня вищої освіти у ході опанування тематики навчальних занять з освітнього компонента «Теорія і методика обраного виду спорту (баскетбол)».

Автор- розробник:
аспірантка кафедри фізичного виховання
і педагогіки спорту Київського столичного
університету імені Бориса Грінченка О.С. Комоцька

Об'єкт впровадження:
Зав. кафедри спортивних ігор, професор О.О. Мітова

Перший проректор з НПР, професор С.М. Афанасьєв

Підписи Афанасьєва С.М, Мітової О.О. засвідчую
Учений секретар УДУНТ Т.О. Радкевич

А К Т

впровадження результатів наукових досліджень в освітній процес факультету фізичного виховання і спорту Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

м. Вінниця 25.06.2025

Ми, ті, що підписалися нижче, склали цей акт про те, що результати роботи, виконані за темою «Формування стилю діяльності тренерів у системі підготовки юних баскетболістів» впроваджені в освітній процес факультету фізичного виховання і спорту Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Результати отримано відповідно тем «Теоретико-практичні засади використання фітнес-технологій у фізичному вихованні та спорті» (2021/24рр., № державної реєстрації 0118U001229) та «Інноваційні технології навчально-тренувального процесу у фізичному вихованні та спорті» (2024/28рр., № державної реєстрації 0124U000490) відповідно з планами науково-дослідної роботи кафедри фізичного виховання і педагогіки спорту та кафедри спорту і фітнесу Київського столичного університету імені Бориса Грінченка. Виконавець теми Комоцька Оксана Сергіївна внесла такі рекомендації та пропозиції:

Назва пропозиції та коротка характеристика	Наукова новизна	Ефект від впровадження
Впровадження нових науково-методичних підходів щодо підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю 017 Фізична культура і спорт, що стосуються формування стилю тренерської діяльності в дитячо-юнацькому баскетболі і можуть бути використані у інших видах спорту.	Розроблено алгоритм формування стилю тренерської діяльності в дитячо-юнацькому баскетболі, що забезпечує оптимізацію тренувального процесу та ефективність змісту тренерської діяльності.	Розширено уявлення щодо ефективності тренерської діяльності і можливостей оптимізації навчально-тренувального й змагального процесу юних спортсменів, що сприяло підвищенню знань здобувачіцв вищої освіти.

Проректор з наукової роботи
Вінницького державного
педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського,
д.п.н, професор А.М. Коломієць

Завідувач кафедри теорії і методики спорту,
к.фіз.вих., доцент Т.В. Вознюк

Автор розробник:
Аспірант кафедри фізичного виховання
і педагогіки спорту О.С. Комоцька

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Голова студентського спортивного клубу «Медик»
Запорізького державного медико-фармацевтичного
університету Міністерства охорони здоров'я України
професор Е.Ю. Дорошенко

25 червня 2025 року

ДОВІДКА

про використання результатів дисертаційного дослідження аспіранта кафедри фізичного виховання і педагогіки спорту Факультету здоров'я, фізичного виховання і спорту Київського столичного університету імені Бориса Грінченка О.С. Комоцької за темою: «Формування стилю діяльності тренерів у системі підготовки юних баскетболістів», науковий керівник доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор Р.О. Сушко (протокол засідання Вченої ради Університету від 26 листопада 2020 року № 10).

Комісія у складі,
голова комісії – доцент кафедри фізичної реабілітації, спортивної медицини, фізичного виховання і здоров'я, кандидат наук з фізичного виховання та спорту, Заслужений тренер України В.І. Циганок; члени комісії доцент кафедри фізичної реабілітації, спортивної медицини, фізичного виховання і здоров'я, кандидат педагогічних наук, Майстер спорту України О.С. Сокирко; доцент кафедри фізичної реабілітації, спортивної медицини, фізичного виховання і здоров'я, кандидат наук з фізичного виховання та спорту, Майстер спорту України Д.Г. Сердюк, засвідчує, що результати наукового дослідження О.С. Комоцької за темою: «Формування стилю діяльності тренерів у системі підготовки юних баскетболістів» використані у спортивній підготовці та змагальній діяльності жіночої та чоловічої збірних команд Запорізького державного медико-фармацевтичного університету з баскетболу та баскетболу 3 Х 3 у сезоні 2024-2025 навчального року.

Голова комісії:
доцент кафедри фізичної реабілітації, спортивної медицини, фізичного виховання і здоров'я, кандидат наук з фізичного виховання та спорту, Заслужений тренер України В.І. Циганок

Члени комісії:
доцент кафедри фізичної реабілітації, спортивної медицини, фізичного виховання і здоров'я, кандидат педагогічних наук, Майстер спорту України
О.С. Сокирко

доцент кафедри фізичної реабілітації, спортивної медицини, фізичного виховання і здоров'я, кандидат наук з фізичного виховання та спорту, Майстер спорту України
Д.Г. Сердюк

Акт

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Комоцької Оксани Сергіївни
на тему «Формування стилю діяльності тренерів
у системі підготовки юних баскетболістів», поданої на здобуття ступеня
доктора філософії зі спеціальності 017 – Фізична культура і спорт

На базі Факультету фізичного виховання і спорту Київського столичного університету імені Бориса Грінченка здійснено апробацію результатів дисертаційного дослідження Комоцької О.С. на тему «Формування стилю діяльності тренерів у системі підготовки юних баскетболістів» відповідно з планами науково-дослідної роботи кафедри фізичного виховання і педагогіки спорту та кафедри спорту і фітнесу «Теоретико-практичні засади використання фітнес-технологій у фізичному вихованні та спорті» (2018-2023 рр., № державної реєстрації 0118U001229) та відповідно з планом науково-дослідної роботи кафедри фізичної культури та педагогіки спорту Факультету фізичного виховання і спорту Київського столичного університету імені Бориса Грінченка «Інноваційні технології навчально-тренувального процесу у фізичному вихованні та спорті» (2024-2028 рр., № державної реєстрації 0124U000490).

Отримані результати експериментальних досліджень впроваджені в освітній процес здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 017 Фізична культура і спорт у межах вивчення дисциплін «Загальна теорія підготовки спортсменів», освітньо-професійна програма 017.00.02 «Тренерська діяльність з обраного виду спорту» та «Професійна майстерність фахівця з фізичної культури і спорту», освітньо-професійна програма 017.00.01 «Фізичне виховання». Для доповнення курсу лекцій та практичних занять актуальною інформацією використано матеріали щодо ефективності сучасних підходів до навчально-тренувальної роботи тренерів дитячо-юнацьких команд з баскетболу. Матеріали можуть бути також використані під час подальшої наукової діяльності здобувачів вищої освіти.

Результати дисертаційного дослідження Комоцької О.С. обговорені й були затверджені на спільному засіданні кафедри фізичної культури та педагогіки спорту та кафедри спортивної підготовки та фітнесу Факультету фізичного виховання і спорту Київського столичного університету імені Бориса Грінченка і рекомендовані до подальшого впровадження (протокол № 17 від 07.10.2026 року), де отримали позитивні відгуки від професорсько-викладацького складу кафедр.

Акт виданий для подання до разової спеціалізованої вченої ради.

В.о. декана Факультету
фізичного виховання і спорту Георгій Лопатенко